

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

El Maresme medieval. Exemples concrets de comunitats pageses

Enric Subiñà i Coll

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Tesi Doctoral

Facultat de Geografia i Història

Programa Societat i Cultura

EL MARESME MEDIEVAL. EXEMPLES CONCRETES DE COMUNITATS PAGESES

Enric Subiñà i Coll

Directora: Dra. Coral Cuadrada i Majó

Tutor: Dr. Daniel Piñol i Alabart

(Novembre 2015)

Volum I

A la Mireia i a les meves
filles Anna i Maria

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	1
OBJECTIUS	5
RESUM.....	6
METODOLOGIA I FONTS	10
ABREVIATURES	17
CAPÍTOL 1. LA SENYORIA I ELS DRETS DOMINICALS	18
1. La senyoria i la població.....	19
1.1. La senyoria a Mataró	25
1.1.1. El Castell de Mataró.....	25
1.1.2. La castlania / els Cartellà	29
1.1.3. Castell de Burriac	32
1.1.4. Família Mataró	32
1.1.5. Família Marata / Sala	34
1.1.6. Família Llull.....	36
1.1.7. Ramon de Serra	37
1.1.8. Santa Maria de Mataró	38
1.1.8.1. Capellania Major	39
1.1.8.2. La Llàntia de Santa Maria	40
1.1.8.3. Altar de Sant Joan	41
1.1.8.4. Benefici de Sant Esteve.....	42
1.1.9. La Seu de Barcelona.....	42
1.1.10. Sant Cugat del Vallès	43
1.1.11. Sant Pere de les Puelles.....	44
1.1.12. Monestir de Sant Pol de Mar	45
1.1.13. Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes	46
1.1.14. Pabòrdia de Cardedeu	46
1.1.15. Santa Maria de Montalegre.....	47

1.1.16.	Monestir de Santa Maria de Roca Rossa	47
1.1.17.	Santa Margarida de Cabrera.....	48
1.1.18.	Sant Feliu de Girona	49
1.1.19.	Pagesia	49
1.2.	La senyoria a Argentona	50
1.2.1.	Castell de Sant Vicenç de Burriac	50
1.2.2.	La Corona.....	53
1.2.3.	Castell de la Roca.....	53
1.2.4.	Castell de Mataró	53
1.2.5.	Casa d'Argentona	54
1.2.6.	Domus del Cros.....	56
1.2.7.	Casa de Vilalba	59
1.2.8.	Domus de Premià	60
1.2.9.	Els Cartellà.....	61
1.2.10.	Família Batlle	61
1.2.11.	Sant Julià d'Argentona	62
1.2.11.1.	Altar de Sant Llorenç de Sant Julià d'Argentona	63
1.2.12.	La Seu de Barcelona	64
1.2.13.	Monestir de Sant Pere de Clarà.....	64
1.2.14.	Capella de Sant Miquel del Cros	65
1.2.15.	Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes	67
1.2.16.	Sant Marçal del Montseny	67
1.2.17.	Sant Benet del Bages.....	68
1.2.18.	Monestir de Sant Pol de Mar	69
1.2.19.	Sant Pere de les Puelles.....	70
1.2.20.	Sant Salvador de Breda	71
1.2.21.	Santa Anna de Barcelona	71
1.2.22.	Hospital de la Santa Creu de Barcelona.....	72
1.2.23.	Parròquia de Santa Maria de Mataró	73
1.2.24.	Benefici de Sant Vicenç de Burriac	73

1.2.25. Santa Margarida de Cabrera.....	74
1.2.26. PAGESIA	74
1.3. La senyoria a Òrrius.....	75
1.3.1. Castell de la Roca	75
1.3.2. Sant Pere de Clarà	77
1.3.3. Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes.....	78
1.3.4. Castell de Burriac	79
2. La servitud i els mals usos.....	80
2.1. Mals usos	80
2.2. Serveis personals.....	84
2.3. Els remences	87
2.4. Conflicte remença	95
2.5. Les redempcions	102
3. Exaccions senyoriales	104
3.1. El lluïisme	104
3.2. El delme.....	107
3.3. El lloçol.....	112
3.4. La quèstia.....	115
3.5. La prestació de censos	116
3.5.1. Censos en espècie.....	117
3.5.1.1. A parts de gra	120
3.5.1.2. Pernils i altres	121
3.5.2. Censos en diner	124
3.5.3. Reducció de censos	125
4. Els destrets senyoriales.....	129
4.1. Els molins i l'aigua	129
4.1.1. Molí de Musso	131
4.1.2. Molí de Mateu	132
4.1.3. Molí de Croanyes	134
4.1.4. Molí de Rubiol.....	135

4.1.5. Molí de vent de Mataró	135
4.1.6. L'aigua	136
4.2. La ferreria	138
4.3. Escrivanies	141
4.4. El forn	145
4.5. El mercat	147
4.6. La carnisseria	150
4.7. La pesca	152
CAPÍTOL 2. EL POBLAMENT	155
1. Models de poblament. El Maresme	156
1.1. Antecedents altomedievals. Els territoris	158
1.1.1. Mataró	158
1.1.2. Argentona	159
1.1.3. Òrrius	160
1.2. Antecedents altmediavals. Els habitatges	161
2. Poblament dispers. Els masos	170
2.1. El mas al Maresme	170
2.2. Abans de la pesta negra	172
2.2.1. Establiments/Precaris	172
2.2.2. Vendes	181
2.2.3. Sots-establiments	181
2.2.4. Construccions de masos	182
2.2.5. Donació de masos	184
2.2.6. Definicions de masos	185
2.2.7. Mas Croanyes	186
2.3. Després de la pesta negra	187
2.3.1. Establiments/Precaris	187
2.3.2. Vendes	197
2.3.3. Sots-establiments	207

2.3.4. Construcció de masos.....	207
2.3.5. Donació de masos	208
2.3.6. Definicions de masos	210
2.3.7. Arrendaments de masos	212
2.3.8. Mas Febrer	213
2.4. La senyoria dels masos	214
2.5. La titularitat dels masos	216
2.6. La mida dels masos.....	218
2.7. Les terres dels masos	223
2.8. Caraterístiques de les masies	228
2.9. Els masos Rònces.....	231
3. Poblament agrupat	243
3.1. La sagrera de Mataró	246
3.1.1. El segle XIV	248
3.1.1.2. El procés adquirent de Pere Ballot	255
3.1.2. El segle XV	258
3.1.3. La plaça	264
3.1.4. La riera de Cirera	273
3.1.5. Característiques i mides de les cases	277
3.2. La sagrera d'Argentona	280
CAPÍTOL 3. LA SOCIETAT	288
1. Àmbit familiar	289
2. El matrimoni	291
2.1. Els fills	296
2.2. Àmbit geogràfic	298
2.3. Llegítima	308
2.4. Dots.....	309
2.4.1. Valor del dot.....	315
2.4.2. La sagnia dels dots	323

2.4.3. El cas dels Palau de Mataró	328
2.4.4. Dot marit	330
2.4.5. L' aixovar o escreix	331
2.4.6. La restitució dotal.....	333
2.4.7. La hipoteca dotal.....	338
2.4.8. Firma d'espoli	339
2.5. Donació universal	343
2.6. Doble matrimoni i segons matrimonis.....	346
3. La mort. El testament	348
3.1. Causes del testament.....	351
3.2. Marmessors	355
3.3. Deutes i enterraments	357
3.4. Els llegats religiosos	361
3.4.1. Esglésies, capelles i altars	363
3.4.1.1. Sant Julià d'Argentona	363
3.4.1.1.1. Mare de Déu del Viver	365
3.4.1.1.2. Sant Pere de Clarà	366
3.4.1.1.3. Sant Miquel del Cros.....	368
3.4.1.2. Mataró	368
3.4.1.2.1. Sant Martí i Sant Miquel de Mata	370
3.4.1.2.2. Santa Magdalena	371
3.4.1.2.3. Sant Simó	372
3.4.1.2.4. Santa Cecília i Sant Sadurní	373
3.4.1.3. Misses, aniversaris i beneficis.....	373
3.4.1.4. Forànies	375
3.4.1.5. Trentari de Sant Amador	376
3.4.1.6. Almoïnes	379
3.4.1.7. Cera i ciris	380
3.4.1.8. Objectes litúrgics i altres	381
3.4.2. Senyor directe	383

3.4.3. Llegats personals.....	385
3.4.4. L'hereu o pubilla.....	390
3.4.5. Heretament.....	394
CONCLUSIONS.....	401
BIBLIOGRAFIA	411
APÈNDIX DOCUMENTAL	431

INTRODUCCIÓ

L'estudi es proposa una visió de la vida quotidiana dels veïns de les viles de Mataró, d'Argentona i d'Òrrius partint de tres aspectes fonamentals per explicar-ho: la senyoria, l'hàbitat i la societat. Per què aquestes poblacions i aquestes temàtiques?. Des que vaig iniciar els meus treballs de recerca, sempre he tingut un especial interès per tot el que fa a l'hàbitat, especialment el dispers, amb estudis dedicats a les masies de Mataró, Argentona, Vilassar i Cabrera, però també amb una incursió a l'hàbitat agrupat sobre Argentona des del nucli inicial de la sagrera, que van culminar el 2001 amb un estudi sobre l'evolució urbana d'Argentona des del segle XIII fins al 1900, amb especial interès pels segles moderns i contemporanis. Tot seguit, les meves comunicacions van seguir tractant els masos o la successió testada en època baix medieval a Argentona i a Dosrius, que van portar a intensificar els estudis, especialment al territori d'Argentona, amb el treball de DEA defensat el 2004 amb un treball sobre Argentona al segle XV, sota la direcció de la Dra. Teresa Vinyoles. Inicialment, també em vaig proposar incloure Dosrius en l'estudi, però va ser descartat per considerar que una vila amb una jurisdicció i senyoria aliena als territoris que finalment he estudiat, i que eren la base del treball, podia dificultar els objectius perseguits.

Sobre aquests territoris, els historiadors s'hi van interessar des de finals del segle XIX i inicis del XX, sobretot Josep M. Pellicer amb els seus "Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro", del 1887 o, especialment, Francesc Carreras i Candi amb la seva "Argentona històrica" del 1891 o "Lo castell de Burriac o de Sant Vicents" del 1904. Des d'aleshores, la majoria dels estudiosos han centrat els seus treballs de profunditat, cronològicament, en l'època antiga, moderna i contemporània, amb l'excepció de Coral Cuadrada amb "El Maresme Medieval. Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV", Premi Iluro del 1987, síntesi de la seva Tesi Doctoral i Montserrat Richou amb "Aproximació a la història d'Argentona (segles XIII-XV)" del 1987, i la seva

Tesi Doctoral amb el títol de "La terra, la família i la mort al Baix Maresme (1348-1486)". També s'han aproximat Assumpta Zapata amb "Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a l'edat moderna. Els batlles de sachs i els batlles reials a la baronia des Bosc", del 1998, o Benet Oliva amb "La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala (s. XIV-XVII)", del 2002. Finalment, destacaríem Joaquim Graupera, des del punt de vista de la història de l'art, amb la seva Tesi Doctoral "L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIV-XVI). Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona", del 2011.

A banda d'aquestes obres de síntesi, fins ara els estudis medievals sobre Mataró, Argentona i Òrrius han estat, bàsicament, petites comunicacions i ponències sobre temes molt concrets que, això sí, abasten tots els àmbits: hàbitat, població, fiscalitat, economia, política, senyoria, art,... centrats sobretot a Mataró, en menor mesura a Argentona, i gairebé insignificants a Òrrius.

No ha estat propòsit d'aquest estudi fer un compendi historiogràfic en iniciar cada un dels temes sobre l'estat de la qüestió en el territori català, que està abastament fet en moltes de les obres de referència i tesis doctorals que ens han precedit per l'àrea d'influència, que serien les comarques barcelonines i gironines. Hem optat per fer uns breus apunts introductoris de cada matèria en iniciar els capítols per fer-los més entenedors, referint-nos a algunes d'aquestes obres, i sobretot, fer servir aquesta historiografia d'àmbit més local que ens ha precedit per comparar-la amb el que hem observat en el nostre estudi i ajudar-nos en les nostres conclusions sobre les particularitats, o no, del territori aquí estudiat.

Malgrat tot, som conscients que l'anàlisi és parcial i incompleta, ja que malgrat els prop de dos mil documents estudiats, són tan sols una petita part de la documentació que es deuria generar en un segle i mig a Mataró, Argentona i Òrrius, però és una part considerable de la que actualment es coneix, tant d'arxius públics com privats. Com es veurà en el treball, evidentment Mataró, seguida d'Argentona, són les viles d'on hem trobat més documentació, molt

lluny de la que hem pogut obtenir d'Òrrius, més testimonial. El fet que no s'hagi conservat cap dels arxius parroquials d'aquestes viles ha dificultat l'accés a la documentació més familiar, com ara la matrimonial i la testadora, de la qual segurament, malgrat els molts exemples mostrats, n'oferim menys de la que voldríem.

Gairebé tota aquesta documentació estudiada és inèdita, motiu pel qual hem decidit d'incloure una part d'ella, regestada, en l'apèndix documental, a fi de permetre al lector aprofundir en la cita parcial dels documents esmentats en el treball i facilitar a la resta d'estudiosos un corpus documental que, malgrat abastar especialment els territoris estudiats, també fa referència a molts pobles de la comarca i de les comarques veïnes, sobretot del Vallès Oriental i Barcelonès.

Hem optat per fer servir la grafia "des Bosc" per referir-nos als senyors del castell de Vilassar i de Burriac. Aquesta grafia, l'ha utilitzat també Cuadrada, Richou i Oliva, en canvi Zapata i Graupera han fet servir Desbosch.

Voldria agrair a les famílies Bas, Bellatriu, Boter de Palau, Collet, Gallifa-Llavina, Goberna-Cabanyes, Martí-Fàbregas, Matheu, Modolell, Pujol i Roqué que m'hagin facilitat l'accés als seus arxius particulars. Al personal de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, de la Biblioteca de Catalunya i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per la seva atenció; als companys del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell i especialment als del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, on em vaig "criar" com a historiador, per les seves aportacions, consells i suport.

També agrair a la Dra. Coral Cuadrada que, des del primer moment, va accedir a dirigir aquesta Tesi i l'ha endreçat i conduït fins al darrer dia; a la Dra. Teresa Vinyoles que també va acceptar ser-ne la tutora i al Dr. Daniel Piñol que ha assumit aquesta tutoria després de la seva jubilació. A la Dra. Montserrat Richou, per la documentació facilitada i per haver-me "deixat" el territori d'Argentona per a aquest estudi; al Dr. Joaquim Graupera per ajudar-

me en certes qüestions que li vaig plantejar i a la Vanessa Capel, per haver dissenyat les portades.

Finalment, un agraïment especial a la Mireia, que ha endreçat tot el corpus documental de l'apèndix, els índexs, els quadres i la correcta presentació, i tant a ella com a les meves filles Anna i Maria per la paciència i la comprensió que han tingut, sobretot aquests darrers mesos en què el rellotge corria molt de pressa...

OBJECTIUS

Els objectius que de bell antuvi ens vam plantejar en iniciar aquest treball eren fer una aproximació a com es va superar la crisi demogràfica i agrària de mitjan segle XIV als territoris estudiats, especialment com van afrontar els senyors laics i eclesiàstics la crisi i quins canvis van fer respecte als emfiteutes per superar-la, com es fa afrontar el despoblament del camp i qui en va intentar treure profit, com va influir aquest despoblament en el creixement dels nuclis, especialment el de Mataró i, finalment, l'evolució en les estratègies matrimonials i afrontar la mort respecte als segles passats.

D'ençà de la Tesi Doctoral de la Dra. Coral Cuadrada, que cronològicament va incloure des de l'alta edat mitjana fins a la segona meitat del segle XIV, i geogràficament des de Caldes d'Estrac a Vilassar / Premià, o sigui, les jurisdiccions dels castells de Mataró, Burriac i Vilassar, teníem un gran salt cronològic fins a l'edat Moderna. Colomer, amb la clàssica monografia "Mataró al mil cinc-cents", del 1969, dedicat exclusivament al segle XVI, el Dr. Giménez Blasco i el seu "Mataró en la Catalunya del segle XVII" del 2001 i, finalment, el Dr. Reixach amb "Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró s. XV-XVIII" del 2006. El buit cronològic entre el treball de Cuadrada i els que s'inicien al segle XVI calia tancar-lo, fet que ja va fer la Dra. Richou pel territori de Cabrera, Vilassar i Premià el 2007. Per tant, el meu objectiu era fer-ho pel territori de Mataró i d'Argentona, o sigui, les dues jurisdiccions senyorials estudiades per Cuadrada, amb la diferència que jo deixaria de banda Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt i Caldes d'Estrac, ja que la quantitat de documents analitzats per Cuadrada s'incrementarien moltíssim atenent que els arxius notariais de Mataró comencen a finals del segle XIV, i que en els arxius privats són molt més nombrosos els pergamins de la segona meitat del segle XIV en endavant, que els anteriors cronològicament.

RESUM

El treball està estructurat en tres grans capítols: La senyoria i els drets dominicals; el poblament i la societat.

El primer capítol comença amb una breu introducció del concepte de senyoria, per passar a parlar de la població de les tres parròquies en base als fogatges del 1378 i del 1497, que ens ha permès veure com Mataró tenia un augment important de població, al voltant del 60%, en contrast amb Argentona i Òrrius on no hi ha decreixement de població, d'un 18% a Argentona i d'un 40% a Òrrius. L'augment de població de Mataró durant el segle XV s'explica sobretot pel gran creixement que té l'entorn de la sagrera durant aquell segle.

Seguidament esmentarem totes les senyories que hi havia en aquestes tres parròquies de l'entorn de Barcelona, on es veurà, especialment per Mataró i per Argentona, la gran quantitat de fragmentació senyorial que hi havia a trenta quilòmetres de Barcelona.

La servitud i els mals usos, amb una introducció del que eren i de la seva aplicació pràctica, i dels serveis personals, ens servirà per endinsar-nos en els remences, que sembla que representaven poc menys de la meitat dels habitants del territori durant la segona meitat del segle XIV. Analtzarem qui eren aquests remences i confirmarem que, en alguns casos, la seva dependència personal no tenia res a veure amb el seu potencial econòmic. Abans de parlar de les redempcions de la condició de remença i dels mals usos, analitzarem com va ser el conflicte remença, la seva cronologia, el seu desenllaç i els efectes que va tenir.

La senyoria comportava una sèrie d'exaccions senyorials, d'entre les quals destaca el lluïisme, que segurament era l'impost més lucratiu de què disposava, seguit del delme, un impost d'origen eclesiàstic i territorial que s'acabà secularitzant en part, i era un dels impostos que més gravaven la renda pagesa. El lloçol també era un impost pagat per gairebé tothom, que gravava en forma de cànon fix en mesura de gra i de vi per al manteniment de la

ferreria, un dels destrets senyorials, que habitualment es pagava en funció dels animals de tir que es tenien,

Els censos emfitèutics, pagats en espècie o en diner, era un altre de les exaccions, però en aquest cas també en participaven els emfiteutes, que sovint sotsestablíen les terres o les cases. Parlarem dels censos en espècie, que tant podien ser en quantitats fixes com en parts de gra, i també d'origen animal, especialment pernils o cansalada, però també gallines, ous o formatges. Inicialment, els censos en diner es combinaven amb censos en espècie, però a mida que anava avançant la baixa edat mitjana, molts dels censos en espècie es van convertir en diner, en el que s'anomena la reducció de censos.

Per acabar el capítol, parlarem dels destrets senyorials, els principals dels quals eren els molins i les ferreries. Al territori, la totalitat del quatre molins medievals documentats es trobaven a la conca de la Riera d'Argentona, l'única amb prou cabal i aigües subterrànies per poder alimentar les basses que els feien funcionar. En canvi, a Mataró, amb menys aigua, es va optar per construir un molí de vent a mitjan segle XV. Veurem com l'aigua també es comercialitzava, tot i ser en principi un bé reial, i acabarem parlant d'altres destrets com eren les escrivanies, el forn, el mercat, especialment important i dinàmic a Mataró, la carnisseria, i la pesca.

El capítol del poblament s'inicia amb les primeres dades conegudes de les tres parròquies, i amb els primers habitatges que s'hi van construir als segles X i XI, dades interessants per conèixer la gènesi d'aquesta ocupació del territori i que ens ajudarà a entendre el que ens trobarem després.

Hem analitzat el poblament dispers d'abans i de després de la crisi de mitjan segle XIV, a fi de poder valorar la seva evolució. Tot aquest territori estava poblat de masos, el poblament principal fins acabada l'edat mitjana tant a Argentona com a Òrrius. En canvi, Mataró va anar evolucionant, amb un poblament dispers predominant fins ben entrada la segona meitat del segle XIV, per acabar amb una gran majoria de focs "urbans" a finals del segle XV. Després de les crisis del segle XIV, detectem un augment molt significatiu de

les vendes de masos, ja que gairebé totes les documentades són fetes després de la pesta. Aquest fet contrasta molt amb la construcció de masies de nova planta, atès que, amb posterioritat a la crisi del segle XIV, ja gairebé no es documenta l'establiment de cap terra amb la finalitat de construir una masia, fet relativament habitual fins a mitjan segle XIV i especialment durant la segona meitat del XIII. En tots els casos, el termini que es marca per edificar la masia és d'entre un i dos anys, amb censos força reduïts, per compensar l'esforç econòmic que suposava l'edificació.

Els masos rònecs és un dels aspectes que hem pogut documentar més bé, i que dóna testimoni del que va representar el fenomen per al territori. Malgrat que el punt culminant de la crisi fou el 1348, molts masos restaren abandonats abans d'aquesta data, segurament des de finals del segle XIII, per bé que el seu procés d'enrunament s'aniria allargant, depenent dels casos, fins ben entrat el segle XV. S'han documentat 26 masos rònecs, derruïts o abandonats, dels quals 16 eren a Mataró, 7 a Argentona i 3 a Òrrius. Estem segurs que no són, ni de bon tros, tots els que hi havia.

Molts pagesos, la majoria propers a aquests masos abandonats o rònecs, el van incorporar al seu patrimoni mitjançant compra o establiment, evidentment en condicions molt avantatjoses per part dels senyors. Així, no es fa gens estrany trobar al segle XV pagesos que acumulen dos, tres o fins i tot quatre masos, algun d'ells rònecs, i mai més es tornaran a edificar.

Pel que fa als preus dels masos, eren molt variables, però sembla que les càrregues que satisfeia un mas era un factor més determinant que el seu estat físic en el preu final. La mida dels masos a Mataró i a Argentona eren de dimensions considerables, essent d'entre 3 a 6 hectàrees els més petits, al voltant de les 10 hectàrees els mitjans i fins a 20 hectàrees els més grans. Pensem que no hi havia masos de menys de tres hectàrees, ja que per dessota d'aquesta superfície difícilment era autosuficient, llevat que el seu propietari no fos pagès sinó menestral i, per tant, no visqués únicament de la terra. L'estudi també confirma que els masos sovint tenien terres sota domini de

diferents senyories, alhora que aquestes terres estaven molt fragmentades pel territori, documentant-se masos d'Argentona que tenien terres fins a set quilòmetres de la masia.

La darrera part del capítol, la dediquem al poblament agrupat, inexistent a Òrrius, molt modest a Argentona, i força destacat a Mataró, amb un gran impuls a finals del segle XIV i durant gran part del segle XV, amb la plaça del mercat com a eix central, amb el pou i forns comunals, les carnisseries i les botigues porticades; acaba el segle tot construint cases a bona velocitat amb l'ull posat a la riera de Cirera, base del primer creixement del segle XVI.

El darrer capítol, el de la societat, se centra bàsicament en la família, en dos aspectes: el matrimoni i la mort. Veurem les estratègies matrimonials, quants fills arribaven a edat adulta, on anaven els cònjuges a buscar la parella dins d'un mercat matrimonial molt actiu, què representava la llegítima, i el dot, amb totes les seves variants: què valia un dot en cada època, l'esforç que suposava el seu pagament per al patrimoni familiar, l'aixovar o escreix, la seva restitució quan calia, la hipoteca dotal, o la firma d'espoli, un mal ús poc documentat. Finalment, parlarem de la donació universal que feien els pares a l'hereu o a la pubilla i dels dobles matrimonis i els segons matrimonis, especialment de les vídues.

El darrer apartat serà el relacionat amb la mort i amb el testament. Explicarem breument com era formalment el testament, quines eren les causes per testar, el nomenament de marmessors i l'enterrament. Un dels aspectes que permet conèixer millor l'entorn religiós del testador/a són els llegats religiosos, amb la qual cosa podem endinsar-nos en els edificis religiosos de cada parròquia i conèixer, entre d'altres, els seus altars, alhora que podem intuir el fervor religiós del testador/a mitjançant les misses que encarregava o els aniversaris i beneficis que fundava. Els llegats familiars ens apropa al seu entorn familiar i els que feia al senyor directe per les seves dependències personals. Clourem amb el paper i la importància de l'hereu o la pubilla i amb la clàusula final: l'hereu universal.

METODOLOGIA I FONTS

LA METODOLOGIA

El primer que es va fer fou la localització de la bibliografia generada, sobretot pel que fa a l'entorn immediat del Maresme i de l'àmbit català en els temes que s'ha treballat en aquest treball. Evidentment que al llarg dels molts anys d'estudi i, sobretot, d'investigació, molta de la bibliografia de referència i d'altra de més local ja estava llegida i s'havia anotat convenientment el que era d'interès. Si quan es va iniciar la Tesi calia recórrer, exclusivament, a les biblioteques per tal de disposar d'aquestes comunicacions i congressos, aquests darrers anys la xarxa ha facilitat l'accés a moltes capçaleres. El corpus principal de l'estudi és la documentació manuscrita, que s'ha buscat en tots els àmbits que ens la podien oferir.

Documentació notarial.

Les notaries eclesiàstiques de les parròquies de Mataró i Argentona foren cremades durant la Guerra Civil. Òrrius no tenia notaria eclesiàstica, atès que era una parròquia sufragània de Sant Julià d'Argentona.

De notaria laica, n'hi havia a Mataró, però no a Argentona ni, evidentment, a Òrrius, per això el buit de documentació notarial era més important per a aquestes dues viles, sobretot considerant que així com els veïns d'Argentona sovint es desplaçaven a Mataró per anar al notari, els d'Òrrius ho feien més freqüentment amb Granollers i altres poblacions del Vallès, d'on no es conserva tampoc manual notarial, ja que es cremà tot durant la Guerra Civil. La documentació notarial de Mataró es conserva fragmentada, en dos arxius: el de la Corona d'Aragó, dins de la col·lecció dels Fons Notarials i l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, que és on hi ha més manuals, uns quants de notaris, que en algun moment van actuar a Mataró i

posteriorment van ser notaris de Barcelona, motiu pel qual es conserven allà, i la gran majoria de notaris de Barcelona que hem vist afinitat amb els habitants del territori.

Documentació senyorial.

Argentona, estava sota jurisdicció del castell de Burriac. Sortosament, bona part d'aquesta documentació es conserva, principalment a l'Arxiu Patrimonial del Marquès de Barberà, situat al castell de Vilassar de Dalt. En el moment de tancar el treball, l'arxiu és inaccessible, i ha limitat el treball sobretot pel que fa a la consulta del capbreu del segle XIV, que hauria estat fonamental per definir millor l'estudi de molts aspectes sobre el poblament i les exempcions senyorials a Argentona i Òrrius. Esperem que aviat una part de la documentació estigui a disposició dels investigadors, concretament el fons en pergamí, amb uns 10.000 exemplars, que seran consultables en còpia digital a l'Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt. Una altra part d'aquest arxiu senyorial està dipositat a la Biblioteca de Catalunya, integrant el fons del Marquesat de Moja, successors dels Sant Vicenç i dels des Bosc, que es va separar de la resta del fons a inicis del segle XX. És un fons bàsicament en paper, però que també està integrat per un conjunt important de pergamins, dels quals una part està digitalitzada i penjada a la xarxa. Aquest fons ofereix moltes referències i trasllats d'establiments de masos i terres i de relacions senyorials entre els pagesos i els senyors jurisdiccionals, que ens han permès intuir alguns aspectes relacionats amb les exaccions que es pagaven i en la transmissió i successió en la senyoria. Finalment, hi ha una petita part dipositada a l'Arxiu Històric Municipal d'Argentona, formada per 96 pergamins, dos capbreus del segle XVI, i força lligalls en paper, la majoria del segle XVI.

L'altra gran jurisdicció era la del castell de Mataró, i la part documental que es conserva es troba en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dins del fons del Reial Patrimoni, atès que a inicis del segle XV el castell passà a la Corona. Principalment, són capbreus i llevadors de censos, el més antic iniciat el 1369

per Pere de Màrgens, i un altre del 1479 de quan Pere Joan Ferrer n'era el senyor.

Finalment, tenim les jurisdiccions que afectaven la vila d'Òrrius, força compartides entre el castell de la Roca i el monestir de Sant Pere de Clarà. Del castell no hi ha arxiu senyorial conservat, i del monestir, uns petits lligalls, gairebé tots d'època moderna, que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Solsona.

Documentació particular

El Maresme és territori de masos, els quals van tenir molta cura per conservar la documentació generada, que fins a finals del segle XIX, amb la creació del Registre de la Propietat, era l'única manera per demostrar la possessió de la terra. Benito, pel Vilassar del segle XV, documenta que en gairebé una quarta part de les masies inventariades es fa esment d'aquests pergamins, i en alguns casos s'enumera un a un, essent els més destacats el precari del mas, èpoques de dot, testaments, definicions, censals...¹. Gairebé tota aquesta documentació que guardaven les masies s'ha perdut, habitualment per la manca de continuïtat en la seva propietat i pel seu abandó al llarg dels segles. Afortunadament, però, hi ha famílies que conserven aquesta documentació, la gran majoria per ser encara propietàries de la masia, i en algun altre cas perquè, tot i haver-la venut, al segle XX la van guardar. Per l'època d'aquest treball parlem, en tots els casos, de documentació en pergami, que era el suport que utilitzaven els notaris per lliurar les escriptures als seus clients.

Amb aquesta ràpida ullada a les fonts, es pot percebre una de les principals dificultats de l'estudi i alhora una de les principals aportacions: la

¹ .- Benito i Monclús, Pere, "Casa rural y niveles de vida en el entorno de Barcelona a fines de la edad media", dins de *Pautas de consum i nivells de vida al món rural medieval*, Universitat de València, 2008.

localització i el regest de molta documentació medieval de Mataró, Argenton i Òrrius que restava inèdita.

Tractament de les fonts

Un cop es va regestar tota aquesta documentació, tasca que amb intermitències ha ocupat més de deu anys, i que supera els dos mil documents originals, es va procedir a indexar tots els documents en un formulari excel, amb la data, un breu regest, les diferents temàtiques i la localització arxivística. Això ens ha permès, posteriorment, poder accedir amb més facilitat als documents que temàticament i cronològicament ens permetés parlar de cada un dels temes.

Sempre hem estat molt rigorosos en citar la font documental o escrita d'on s'ha extret una notícia, les citacions o qualsevol altra dada. És per això que el treball té, gairebé, un miler i mig de notes a peu de pàgina, a fi que qualsevol investigador pugui trobar sempre la font original.

LES FONTS

Fonts notarials

Del fons notarial de Mataró de l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'han consultat la majoria dels manuals disponibles del segle XV, que són un total de 19 i s'inicien amb certa continuïtat a partir del 1454. Concretament, s'han consultat 4 manuals del notari Bartomeu Agell (1450-1460)², un del notari Bernat Ferrer (1454-1455), un altre del notari Arnau Ferrer (1456-1479) i, finalment, 5 del notari Joan Robert (1484-1500).

De l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona s'han consultat 92 manuals corresponents a set notaris, dels quals tan sols dos van actuar a

².- Tots els anys extrems que surten són els dels manuals consultats.

Mataró, Pere Martí i Bartomeu Agell, i la resta s'ha comprovat que tenien negoci amb els vilatans del territori estudiat. Cal dir que en tots aquests casos sovint la recerca ha estat infructuosa o s'ha trobat un sol document en cada manual. No especificuem els manuals consultats de molts notaris que, en no trobar res del nostre interès, s'ha acabat descartant. Seguint l'ordre cronològicament s'han consultat 10 manuals del notari Pere Martí (1351-1371), que inicialment era notari del terme del castell de Mataró abans de ser notari públic de Barcelona, 2 manuals del notari Francesc Pujol (1392-1397), 9 manuals del notari Bernat Nadal (1396-1427), 3 manuals del notari Pere Andreu (1404-1407), 4 manuals del notari Joan Reniu, segurament oriünd de Mataró (1413-1426), 24 manuals del notari Bartomeu Agell (1429-1461), 16 manuals del notari Miquel Franquesa (1459-1475) i 24 manuals del notari Galzeran Balaguer (1483-1492).

A l'Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar s'han consultat set manuals notariales, d'entre finals del segle XIV i finals del segle XV, on de manera parcial s'han anat trobant documents on sortien mataronins, argentonins i orriencs. També en l'Arxiu Parroquial de Sant Iscle de Dosrius, s'han consultat el dos manuals del segle XV.

Fonts senyorials

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dels fons del Reial Patrimoni, s'han consultat els de la Batllia General de Catalunya, concretament 37 manuals, molts d'establiments fets per la Corona, i, especialment, s'ha buidats dos capbreus del castell de Mataró: l'iniciat el 1369 per ordre de Pere de Màrgens i l'iniciat el 1479 per Pere Joan Ferrer. També s'han consultat fons Monacals, concretament de Montalegre que inclou el monestir de Sant Pol de Mar, i fons del monestir de Sant Cugat del Vallès.

A la Biblioteca de Catalunya s'han consultat un total de 96 lligalls del Fons Moja, de cronologies molt variades on en molts casos hem trobat referències a l'època medieval, i un centenar de pergamins del mateix fons. Pel

que fa al fons Saudín, on està incorporat el patrimoni Sala de Sant Martí d'Arenys, un senyor laic d'uns quants masos i terres de Mataró, s'ha consultat tres lligalls i uns 50 pergamins. Finalment, del fons Solterra, que inclou la nissaga dels Argentona, donzells i cavallers, una trentena de pergamins més.

A l'Arxiu Històric Municipal d'Argentona, s'ha consultat uns 30 pergamins per aclarir dades, atès que estaven gairebé tots regestats per Richou, i s'han regestat una desena que no els havia fet ella. També s'ha consultat un parell de lligalls amb documentació medieval, la majoria trasllats.

A l'Arxiu de la Catedral de Barcelona s'ha consultat tres capbreus de la pabordia del mes d'abril i del mes de maig, que tenien masos al territori.

Fonts particulars

Els arxius particulars segurament són el tronc d'aquest treball. Primer ha calgut conèixer quines famílies conservaven documents, parlar amb els seus propietaris i demanar la seva consulta. Cal dir que tots els propietaris d'arxius han accedit a la seva consulta excepte un, que contenia un centenar de pergamins. Aquesta tasca ha estat la més feixuga, ja que calia desplaçar-se a les cases on es conservaven, dues d'elles a Barcelona, i fer tota la tasca de lectura i regest in situ, la qual cosa ha significat que en els arxius més grans, com ara el de can Palau i el de can Català de Mataró, hem hagut de fer una vintena i una trentena respectivament de desplaçaments al lloc. Aquesta es la relació dels arxius consultats i dels pergamins regestats:

Arxiu de can Bellatriu d'Argentona (24 pergamins)

Arxiu de can Batlle de Dosrius (5 pergamins)

Arxiu de can Cabanyes d'Argentona (12 pergamins)

Arxiu de can Calopa d'Argentona (36 pergamins)

Arxiu de can Català de Mataró (204 pergamins)

Arxiu de can Modolell de Cabrera (46 pergamins)

Arxiu de can Femades d'Òrrius (8 pergamins)

Arxiu de can Palau de Mataró (54 pergamins)

Arxiu de can Pins d'Argentona (24 pergamins)

Arxiu de can Serra de Lladó d'Argentona (5 pergamins)

Arxiu de can Serra del Puig d'Argentona (17 pergamins)

També s'inclouen en els fons particulars els existents al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, que, malgrat tractar-se d'una entitat privada d'àmbit públic, la majoria dels seus fons en pergami són procedents de donacions o dipòsits d'arxius particulars, excepte la part que integra l'antic fons de la parròquia.

Fons Església: (41 pergamins)

Fons Marfà: (99 pergamins)

Fons Adan: (39 pergamins)

Fons Ribas: (20 pergamins)

Fons Ballot: (4 pergamins)

Fons Soler, fons August Ribas i Fons Sant Pau: (3 pergamins)

Cal aclarir que tot i que s'ha regestat 641 pergamins, s'han llegit prop de 2.300, que són els que integren aproximadament tots aquests fons, a fi de descartar tots els que no eren d'interès per a aquest treball.

ABREVIATURES

Arxius públics

ACA - Arxiu de la Corona Aragó, - FNM - Fons Notarial Mataró
ACA, RP - Reial Patrimoni, BGC - Batllia General de Catalunya, FA -
Fons Antic
ACB - Arxiu de la Catedral de Barcelona
AHMA - Arxiu Històric Municipal d'Argentona
AHPB - Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
APD - Arxiu Parroquial de Dosrius
APSGV - Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar
BC - Biblioteca de Catalunya
MASMM - Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

Arxius particulars

ACVD - Arxiu del castell de Vilassar de dalt (Online)
APCBA - Arxiu de can Bellatriu d'Argentona
APCBD - Arxiu de can Batlle de Dosrius
APCCB - Arxiu de can Cabanyes de Barcelona
APCCA - Arxiu de can Calopa d'Argentona
APCCM - Arxiu de can Català de Mataró
APCMC - Arxiu de can Modolell de Cabrera
APCFO - Arxiu de can Femades d'Òrrius
APCPM – Arxiu de can Palau de Mataró
APCPA - Arxiu de can Pins d'Argentona
APCSL - Arxiu de can Serra de Lladó d'Argentona
APCSP - Arxiu de can Serra del Puig d'Argentona

CAPÍTOL 1. LA SENYORIA I ELS DRETS DOMINICALS

Aquest capítol, l'iniciarem parlant de la senyoria i dels efectes que va tenir sobre la població, una població que senyorialment, pel que fa a l'adscripció personal i del mas, eren clarament laiques, xifra fàcilment explicable atès que en els tres casos la senyoria jurisdiccional estava en els seus respectius castells. Demogràficament es van patir els efectes de la crisi del segle XIV a totes les poblacions. A finals del segle XV, Òrrius i Argentona encara no s'havien refet, i, en canvi, Mataró ja havia incrementat en un 60% la població que tenia a mitjan segle XIV, sobretot pel gran creixement que té l'entorn de la sagrera, que es mostra molt dinàmica, i que contrasta amb les dades recollides per la resta del país.

Seguidament esmentarem totes les senyories que hi havia en aquestes tres parròquies de l'entorn de Barcelona, on es veurà, especialment per Mataró i per Argentona, la gran quantitat de fragmentació senyorial que hi havia a trenta quilòmetres de Barcelona.

Era un territori, bàsicament, d'homes de remença, de l'entorn del 45% en el cas d'Argentona, i força similar a Mataró a la segona meitat del segle XIV, que estaven subjectes als mals usos i a les prestacions personals, com ara les joves, les tragines i les guaites. Analitzarem qui eren aquests remences i confirmarem que, en alguns casos, la seva dependència personal no té res a veure amb el seu potencial econòmic. Abans de parlar de les redempcions de la condició de remença i dels mals usos analitzarem com va ser el conflicte remença, la seva cronologia, el seu desenllaç i els efectes que va tenir.

La senyoria comportava una sèrie d'exaccions senyorials, d'entre les quals destaca el lluïsmo, que segurament era l'impost més lucratiu de què disposava, seguit del delme, un impost d'origen eclesiàstic i territorial que s'acabà secularitzant en part, i era un dels impostos que més gravaven la renda pagesa. El lloçol també era un impost "universal", pagat per tothom, que

gravava en forma de cànon fix en mesura de gra i de vi per al manteniment de la ferreria, un dels destrets senyorials, que habitualment es pagava en funció dels animals de tir que es tenien,

Els censos emfitèutics, pagats en espècie o en diner, eren una altra de les exaccions, però en aquest cas també en participaven els emfiteutes, que sovint sotsestablíen les terres o les cases. Parlarem dels censos en espècie, que tant podien ser en quantitats fixes com en parts de gra, i també d'origen animal, especialment pernils o carnsalada, però també gallines, ous o formatges. Inicialment el censos en diner es combinaven en censos en espècie, però a mida que anava avançant la baixa edat mitjana, molts dels censos en espècie es van convertir en diner, en el que s'anomena la reducció de censos.

Finalment, parlarem dels destrets senyorials, els principals dels quals eren els molins i les ferreries. Al territori, la totalitat del quatre molins medievals documentats es trobaven a la conca de la Riera d'Argentona, l'única amb prou cabal i aigües subterrànies per poder alimentar les basses que els feien funcionar. En canvi, a Mataró, amb menys aigua, es va optar per construir un molí de vent a mitjan segle XV. Veurem com l'aigua també es comercialitzava, tot i ser en principi un bé reial, i acabarem parlant d'altres destrets com eren les escrivanies, el forn, el mercat, especialment important i dinàmic a Mataró, la carnisseria, i la pesca.

1. LA SENYORIA I LA POBLACIÓ

La senyoria es podria definir com una situació de domini d'un poderós, generalment un noble, un gran propietari (senyor) o una institució, sobre un àmbit territorial i un grup de població que hi resideix. Era una conjuntura molt lucrativa per al senyor, que n'extreia les rendes, una part del fruit del treball dels homes, que li permetien mantenir-se. Hem de diferenciar la senyoria jurisdiccional o castral –centrada en un castell o baronia, que exercia certes

funcions públiques sobre tot el territori, especialment judicials— de la senyoria territorial, pròpia dels propietaris de terres, que l'exercien sobre els conreadors amb les respectives obligacions i servituds, que estaven incloses dins de la senyoria jurisdiccional que englobava tot el terme³.

Quan apareix la senyoria? J. M. Salrach ens ho resumeix de la manera següent: "La senyoria neix a casa nostra durant el segle XI, arran de la crisi del vell ordre públic, antic i carolingi, que els comtes havien mantingut durant el segle X. Després, mercès al treball dels juristes, durant els segles XII i XIII, la senyoria es consolida i defineix les seves competències. L'exacció senyorial va tirar de la producció pagesa, i les infraestructures creades a l'interior de la senyoria la van impulsar encara més. La senyoria va esdevenir llavors, malgrat l'exacció, una mena de pol de desenvolupament, a l'interior de la qual senyors, pagesos, menestrals i comerciants van haver d'aprendre a conviure i pactar, de manera que el món de treball, satisfeta la renda senyorial, devia funcionar amb relativa autonomia"⁴.

Benito, citant Bonnassie, explica com fins a començaments del segle XI, amb una "Catalunya" que s'anava repoblant del Pirineu a les planes, la pagesia aloera, propietària de la terra que conreava, era lliure de dependències. Això es trencà a partir dels anys 1020-1060 quan els senyors dels castells i els seus feudataris imposaren unes exaccions, sovint arbitràries, una senyoria "nova", i a partir de mitjan segle XI els homes dels territoris castrals foren progressivament reduïts a dependència personal, convertits en homes propis⁵.

³.- Salrach, Josep Maria, "Orígens i transformacions de la senyoria a Catalunya (segles IX-XIII)", dins de *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, Universitat de València, 1997.

⁴.- Salrach, Josep Maria, "La senyoria al camp català medieval: visió de conjunt i noves perspectives", dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XIII-XV)*. Actes del I Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric, Hostalric, 2009.

⁵ .- Benito i Monclús, Pere, *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, CSIC, Barcelona 2003, p. 96-97.

Fariás sosté que fou a partir del mas com a unitat d'explotació, que es va estructurar la senyoria des de mitjan segle XII a totes les comarques del nord-est català⁶.

Quina era la població de les tres viles durant la baixa edat mitjana?

	1358	1365/1370	1378	1497	1515
Mataró	39	184 ⁷	110	175	172
Argentona	55	75	76	63	69
Òrrius	-	-	13	8	4 ⁸

9

Com és habitual, fins al segle XVIII, la població es comptabilitzava en focs o caps de casa. Si analitzem les dades, el primer que ens sobtarà és les baixes xifres del fogatge del 1358, que, sens dubte, no són creïbles ni a Argentona ni sobretot a Mataró. Per la resta, veiem que Mataró té un fort creixement durant el segle XV, sostingut sobretot pel gran creixement que té la vila durant aquell segle, com veurem en el capítol del poblament. Per tant, es fa difícil de quantificar l'impacte de la crisi demogràfica de mitjan segle XIV, que segur que va ser important si ens atenem a la gran quantitat de masos ròncs que veurem que s'hi documenten, però que el pol d'atracció que té la vila fa que en el període 1378-1497 incrementi la població en un 59%. Contrasta molt amb les dades de Fernández i Riera on quantifiquen, en un

⁶ .- Fariás Zurita, Víctor, *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments d'una societat senyorialitzada (segles XI-XIV)*, Publicacions de la Universitat de València, 2009, p. 103.

⁷ .- En la xifra està inclòs Sant Andreu de Llavaneres.

⁸ .- Pensem que tan sols comptabilitza els focs sota domini de Sant Pere de Clarà, obviant els que estaven sota domini del castell de la Roca.

⁹ .- Iglesias i Fort, Josep, *La població del Maresme a la llum dels censos generals*, Mataró, 1971, p. 31.

50% al camp i un 20% a Barcelona la pèrdua de població en el període 1365-1497¹⁰.

En canvi, Argentona pateix la crisi de la segona meitat del segle XIV, i finalitza el segle XV sense haver recuperat la població perduda, que en el període 1365-1497 equival a un 16%; en canvi, a Òrrius, aquesta pèrdua de població per al període 1378-1497 és d'un 38,5%, però considerant la poca població que tenia, cada foc perdut multiplica el percentatge.

Sortosament, tant d'Argentona com de Mataró s'han conservat dues èpoques de la Diputació del General de Catalunya per l'impost pagat per un fogatge. Així el 1363 Bernat Sabater, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, en nom de la seva Universitat, paga per 85 focs que són de Pere des Bosc, ciutadà de Barcelona, que amb els de Vilassar i Cabrera sumaven 219 focs¹¹. El 1364 és Ponç de Mataró, del terme del castell de Mataró, qui paga 43 lliures i 14 sous de Barcelona per 184 focs que són del terme del castell esmentat, per raó del fogatge del mes present¹².

Mataró i Argentona eren bàsicament terres de senyoriu laic, entès com senyoriu de masos i cases. Així, en el fogatge del 1378¹³, Mataró tenia 110 focs, dels quals 74 eren de ciutadans¹⁴ i 36 d'eclesiàstics; Argentona tenia 76 focs, 47 de ciutadans¹⁵, 23 d'eclesiàstics, 4 de nobles¹⁶ i 2 de reials i Òrrius

¹⁰ .- Riera Melis, Antoni i Fernández Trabal, Josep, "La crisi econòmica i social al camp", dins de *Història agrària dels països catalans*, dirigida per Emili Giralt i Raventós, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona 2004, p. 123.

¹¹ .- BC, pergami 12731, (19 de juny de 1363).

¹² .- MASMM, pergamins Ribas núm. 9, (16 d'agost de 1364).

¹³.- Redondo García, Esther, *El fogatjament general de Catalunya de 1378*, CSIC, Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2002.

¹⁴ .- Eren els del castell de Mataró, en aquells moments de Maria, filla de Pere de Màrgens.

¹⁵ .- Eren els del castell de Sant Vicenç de Burriac, en aquells moments de Pericó des Bosc.

tenia 13 focs, 8 de ciutadans¹⁷ i 5 d'eclesiàstics¹⁸. Aquestes xifres desglossades fan referència a l'adscripció personal del titular del foc. Per viles, el percentatge de focs laics era del 67% a Mataró, del 70% a Argentona i del 68% a Òrrius, que si els sumem ens dóna un percentatge global del 68% de focs laics en les tres viles. Respecte a altres poblacions properes del Maresme, a Vilassar el 77% eren laics, a Premià ho eren el 56% i a Sant Andreu de Llavaneres el 71%. En canvi, al Pla de Barcelona en sentit estricte, com ara a Sant Andreu de Palomar, a inicis del segle XV, el 75% dels focs estaven en mans eclesiàstiques, sobretot la Seu de Barcelona¹⁹.

Com es veurà, tant a la parròquia de Santa Maria de Mataró com a la de Sant Julià d'Argentona tenien moltes senyories. Concretament, al terme de Mataró n'he documentat 23, a Argentona 27 i a Òrrius 4. En total, sumant els tres termes, hi ha 42 senyories diferents que posseïen masos o terres, descomptant les que estaven en més d'un terme, i això suposa una gran fragmentació dominical del territori. D'aquestes, vuit eren laiques a Mataró, que representa un 36% sobre les senyories i 11 a Argentona, que és un 42%. Si prenem aquestes xifres, veurem el contrast amb el que dèiem abans, del 67% a Mataró i del 70% a Argentona, però aleshores parlàvem d'adscripció personal i ara parlem de masos i terres. Si prenguéssim l'extensió, que pels segles XIV i XV és gairebé impossible, veuríem que tan sols la principal senyoria de cada terme, el castell de Mataró i el castell de Burriac, tal volta tenien més de la meitat del territori sota el seu domini, i que, en canvi, hi havia entitats eclesiàstiques que només tenien unes poques hectàrees al terme.

¹⁶ .- Eren els de la casa d'Argentona, en aquells moments Joan d'Argentona, cavaller.

¹⁷ .- Eren els del castell de la Roca, en aquells moments Pere Arnau Marquès, malgrat que, en teoria, aquell any estaven incorporats, temporalment, a la Corona.

¹⁸ .- Eren els del monestir de Sant Pere Clarà.

¹⁹ .- Busqueta i Riu, Joan J., *Sant Andreu del Palomar al segle XV en els seus textos*, Centre d'Estudis Ignasi Iglésies, Barcelona, 2012, p. 56.

Però, estem parlant d'un cas excepcional? Sembla que no. Mallorca ja observa que "la senyoria a les terres de Girona, especialment les situades més a prop a la capital y lluny de la influència jurisdiccional dels comtes d'Empúries i dels vescomtes de Cabrera, és l'altíssim nombre de senyors que hi havia a l'interior de cadascuna de les parròquies. Al costat de les institucions eclesiàstiques titulars de dominis directes -pabordies i càrrecs de les esglésies i institucions benèfiques de Girona, monestirs, esglésies parroquials i beneficis establerts en tota mena d'altars i temples-, hi havia una gran varietat de senyors laics: des de membres de l'alta aristocràcia catalana, senyors de castells i cavallers, fins a ciutadans, homes de vila i pagesos de mas"²⁰. També Mallorca i Lluch sostenen que la gran quantitat de donacions de dominis de part de laics a institucions eclesiàstiques, i les usurpacions de béns dels laics i els plets entre ells van provocar que "els dominis senyorials es superposessin els uns als altres a la majoria de les parròquies. Aquesta realitat, creada al segle XI, se sol documentar amb claredat als segles XIII i XIV"²¹. També Cuadrada deia que "s'ha parlat massa de la senyoria, identificant-la amb excés amb el gran domini, i això ve com a resultat de la poquíssima constatació de les realitats particulars"²². Malgrat aquestes afirmacions, ens resulta molt difícil de trobar quantificacions concretes de senyories en les parròquies, per la qual cosa no podem deduir si els casos documentats per nosaltres surten del que s'entén com a "altíssim" nombre de senyories.

²⁰ .- Mallorca García, Elvis, *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII-XIV*, Fundació Noguera, Barcelona 2011, p. 180.

²¹ .- Lluch Bramon, Rosa i Mallorca i García, Elvis, "Els masos a l'època medieval. Orígens i evolució", dins de *L'organització de l'espai rural a l'Europa Mediterrània. Masos, possessions, poder*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2003, p. 45.

²².- Cuadrada i Majó, Coral, "Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana", dins de *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, Universitat de València, 1997, p. 60.

A Arbúcies, per posar un exemple, es documenten durant l'edat mitjana quatre senyories laiques i tretze d'eclesiàstiques, que tot i ser moltes són unes xifres força inferiors a les de Mataró i, especialment, d'Argentona²³.

1.1. La senyoria a Mataró

1.1.1. El Castell de Mataró²⁴

El castell de Mataró va estar fins a inicis del segle XIV en mans dels Castellvell i els Montcada, i a partir d'aleshores i fins a la llučió del 1419, va canviar molt sovint de mans, molts cops per uns pocs anys, a diferència del castell de Sant Vicenç de Burriac que en tota l'edat mitjana va canviar un sol cop de mans a mitjan segle XIV, passant dels Sant Vicenç als des Bosc.

El castell de Mataró es documenta per primer cop el 1041, quan Adaleis, muller de Guillem de Castellvell, va vendre al seu fill Guillem Ramon de Castellvell, un gran alou que incloïa el «*kastrum que dicunt Mata, ubi dicunt Lavaneres*». Bonfill, germà de Guillem Ramon, heretà el castell de Mata dels seus pares, i el 1062 va prometre deixar-lo al seu nebot Ramon. El 1098 el

²³.- Font Valentí i altres, "Les senyories a l'entorn del castell de Montsoriu. El cas de la vall d'Arbúcies", dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XIII-XV)*. Actes del Ir Seminari d'estudis medievals d'Hostalric, Hostalric, 2009.

²⁴ .- Sobre el castell de Mataró: Pellicer i Pagès, Josep M., *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro*, Mataró 1887; Ribas i Bertran, Marià, "Origen i fets històrics de Mataró", Mataró 1934; Cuadrada i Majo, Coral, *El Maresme Medieval: Hàbitat, Economia i Societat, segles X-XIV*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1988 i Llovet, Joaquim, Mataró. *Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró 2000. Pel segle XI: Alarcón i Campdepadrós, Xavier, "Nobles, cavallers i altres poderosos homes. El Mataró del segle XI", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 91, (2008).

castell estava en poder de Guillem Ramon i Dorca de Castellvell, germans, nebots de Bonfill. El 1126 el castell passà a Guillem de Castellvell, fill de Guillem Ramon; el succeí el seu fill anomenat també Guillem, que atorgà testament el 1176, nomenant hereu el seu fill Arbert, que, en morir sense descendència, el 1205 passà a la seva germana Guilleuma de Castellvell, casada amb Guillem Ramon de Montcada, que testà el 1225 fent hereu el seu fill Guillem de Montcada; el succeí el seu fill Gastó de Bearn, que morí el 1290 i va fer hereva a la seva filla Guillema de Montcada, que es va casar amb l'infant Pere d'Aragó, germà del rei Jaume II. Guillema va anar venent el castell a carta de gràcia, depenent de les necessitats econòmiques: a Guillem Pere Burgès, el 1293 a Berenguer d'Entença, després a Bernat Ricard, a Guillem Esquerrer i a Pere de Sitges; el recobrà el 1300.

Guillema de Montcada el va vendre definitivament el 1302 a Guillem de Sant Vicenç, cavaller, per 80.000 sous. Cuadrada situa Guillem de Sant Vicenç com a familiar de la branca principal, senyors del castell de Burriac i de Vilassar, malgrat que no troba dades precises de filiació. Ente el 1306 i el 1308 fa nombrosos establiments i precaris; suposem que seria un capbreu, com l'establiment del mas Jaubert de Sant Andreu de Llavaneres²⁵ o en una terra a Bernat Català de Mataró²⁶. El castell es vendrà el 1339, ja mort Guillem de Sant Vicenç, per resoldre el conflicte entre Francesca, la segona muller de Guillem i Roger de Sant Vicenç, fill de Gualda, primera muller de Guillem.

El comprador seria Arnau Ballester, ciutadà de Barcelona i escrivà de ració del rei, que en pagà 7.250 lliures de Barcelona. El castell li durà poc, ja que segurament la compra fou motivada com a font de rendes, perquè el 1344 el ven a Arcadi de Talarn, veguer de Barcelona, per 11.000 lliures, que l'any

²⁵ .- APCMC, pergami núm. 4, (24 de juny de 1308).

²⁶ .- APCCM, pergami núm. 374, (1 de setembre de 1308).

següent el ven a Marià IV, jutge d'Arborea²⁷. A causa de greus conflictes entre el rei Pere el Cerimoniós i els Arborea, que tenien els seus principals feus a Sardenya, el rei confiscà el castell de Mataró el 1353 i el va traspasar a la seva muller, la reina Elionor. Aquesta el va vendre a Felip de Castro, el qual el va restituir a Marià d'Arborea cap al 1356. El 1360 Marià va fer donació del castell a la seva muller Timbor de Rocabertí, que en una venda de cases del 1361 signa com la noble Timburgueta, jutgessa d'Arborea, comtessa de Goceà, vicecomtessa de Bas, senyora del castell de Mataró²⁸.

El 1366, havent mort Timbor, fou venut a Pere de Màrgens, escrivà reial i ciutadà de Barcelona, pel preu de 6500 lliures de Barcelona. Al cap de tres anys, Pere de Màrgens va comprar la castlania i va iniciar un complet capbreu. L'herència de Pere de Màrgens va provocar un plet a inicis del segle XV que es va resoldre definitivament el 1413, molt ben estudiat per Salicrú²⁹. Pere de Màrgens tenia dues filles, i deuria morir poc abans del 1377, ja que en aquella data les confessions del capbreu es fan a Jaume de Màrgens, procurador dels tutors de Maria, pubilla, filla i hereva de Pere de Màrgens, difunt³⁰. Maria es va casar amb Pere Arnau Marquès, senyor del castell de la Roca. Morta Maria, la succeí la seva filla Isabel, casada amb Ramon de Peguera. Pel que sembla, el conflicte venia del testament de Pere de Màrgens, on havia dictat que si les seves filles morien sense descendència masculina havia d'heretar el castell de Mataró en Ramon de Màrgens, germà de Pere. Quan Ramon demanà a Pere Arnau Marquès, un cop morta Maria, que li traspasés el castell, aquest s'hi va negar. El plet, el prosseguí Ramon, fill de

²⁷ .- Cuboni, Caterina, "Mataró i la presència dels jutges d'Arborea a Catalunya (s. XIV)", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 65, (1999).

²⁸ .- APCCM, pergami 132, (16 d'octubre de 1361).

²⁹ .- Salicrú i Lluch, Roser, "El plet entre els hereus de Pere de Màrgens i els primers passos per a la lluitació. Notes documentals del castell de Mataró durant el regnat de Ferran d'Antequera", dins de *IX Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1992.

³⁰ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 100, (5 de març de 1377).

Ramon de Màrgens i nebot de Pere, que a la seva mort heretà el seu fill Antoni Miquel de Màrgens; a la seva mort, fou prosseguit per Antoni de Torres, jurista, marit de Joaneta de Màrgens, hereva de Ramon. La sentència definitiva fou dictada per l'infant Alfons ordenant la restitució del castell als hereus de Ramon de Màrgens.

Salicrú documenta el 1417 una súplica feta per Antoni de Torres, com a administrador del seu fill Baltassar, on reclamava per l'incendi i destrucció que s'havia causat al castell de Mataró per part d'homes del sacramental de diverses parròquies del Maresme, Barcelonès i Vallès³¹. Els fets ocorregueren un dijous, divendres i dissabte Sants d'abans del 1414 o del 1415.

Amb el regnat de Ferran d'Antequera, s'inicià una onada de recuperació del patrimoni alienat, s'aconseguí un donatiu de 10.000 lliures de Barcelona de les Corts a tal efecte. El castell de Mataró es va valorar en 6.500 lliures, que és el que havia pagat Pere de Màrgens, i es pagà aquesta quantitat a Antoni de Torres, tutor del seu fill Baltassar de Torres³². De la quantitat total, 2.200 lliures foren aportades per la Universitat del castell. El 1419 Mataró passa a ser vila reial, i el 1424 va esdevenir carrer de Barcelona³³.

³¹ .- Salicrú i Lluch, Roser, "A foc! A foc! Assalt, incendi i destrucció del castell de Mataró per part del sacramental a mitjan segona dècada del segle XV", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 60, (1998).

³² .- Salicrú i Lluch, Roser, "La lluïció de 1419 segons les primeres inscripcions del castell Mataró als llibres de comptes del Batlle General de Catalunya (1420-1421)", dins de de *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1994.

³³ .- Salicrú i Lluch, Roser, *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrdia amb Barcelona de 1481*, Ajuntament de Mataró, 1999. Moltes viles, des de finals del segle XIV, passaren a ser carrer de Barcelona; per això, els seus habitants en foren considerats ciutadans, amb els mateixos deures i privilegis. Com a tals, els mataronins van ser obligats, com la resta de barcelonins, a contribuir en les despeses de la ciutat: la compra de blat, les muralles, la host...

La darrera alienació del castell fou feta, en el marc de la guerra civil catalana, pel rei Joan II a Pere Joan Ferrer³⁴, cavaller, juntament amb els castells de Vilassar i de Burriac, el 1472, que s'intitulà "Baró del Maresme". La recuperació definitiva per la Corona fou feta el 1480.

1.1.2. La castlania / els Cartellà

La castlania del castell de Mataró també tenia terres sota el seu domini a tot el terme del castell, o sigui, a Mataró i a Llavaneres. Va estar sota domini dels Cartellà des d'inicis del segle XIII, per enllaç matrimonial, fins al 1369.

El primer castlà que es documenta és Arbert Bernat, que en el seu testament del 1098, fa moltes donacions a la seva família i al bisbe de Barcelona, i dóna al seu fill Ramon el castell de Mataró, en el qual té al seu servei Guillem Ramon i Dorca: «*concedo ad Raimundum, filium meum, ipsum kastrum Matero, cum ipsa honore, simul cum ipso kastro de Araona, cum ipso honore, et habeat predictas honores ad illorum servicio de seniores meos Guialmus Raimundi et Dorcha et de Raimundo Guialmi de Odena et de fratri suo Petro*»³⁵. El 1103 Guillem Ramon i Dorca de Castellvell van donar la castlania a Balduí d'Horta, que incloïa els drets del lloçol, que «*teneat Poncius Arberti*», amb la condició de fer host i dues cavalleries³⁶. Cap al 1110 Guillem Ramon i Dorca nomenen castlà Ramon Berenguer de Paladol, el qual el 1150 encomana la castlania a Ramon de Mataró, especificant que els germans Guillem Ramon i Dorca l'havien donat a Balduí d'Horta. El 1171 Arnau d'Horta defineix béns al seu germà Guillem d'Horta, esmentant que Ramon de

³⁴ .- Per a més informació vegeu: Carreras i Candi, Francesc, Francesc, *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*, Barcelona, 1892.

³⁵ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 2567.

³⁶ .- BC, pergami 10108, (12 de gener de 1103).

Mataró és germà d'ambós³⁷. I l'any següent Guillem d'Horta dóna en esponsalici, a la seva muller, el castell de Mataró, que té en penyora³⁸.

El 1193 fa testament Guillem d'Horta on fa llegats a l'església de «*Sancte Marie de Civitate Treta in ecclessiam de Annona cum suis clericis....item dimito filio meo Guillermo meam domum d'Orta... ei castrum de Mataron quod habeo in ei termino sic*»³⁹. Malgrat la dificultat per interpretar tots aquests documents, considerant el parentesc de Ramon de Mataró amb Guillem d'Horta, i potser essent també descendent de Balduí d'Horta, pensem que la família Horta deurien ser castlans del Mataró des d'inicis del segle XI.

El 1214 Saura, filla del difunt Bernat de Dosrius, amb consentiment de la seva mare Adelaida, el seu oncle Guillem d'Horta, Guillem Umbert, Guillem de Sant Vicenç, Guillem de Mollet i Guillem de Bedoc, marmessors del seu pare, dóna per aixovar a Bernat de Cartellà, marit seu, senyor de la Torre de Cartellà, entre d'altres, el feu que té a Sant Julià d'Argentona i Sant Feliu de Cabrera per Guillem de Sant Vicenç i el feu que té al terme del castell de Mataró per als senyors de Castellvell⁴⁰. Opinem que la castllania fou heretada per Saura de Dosrius del seu oncle Guillem d'Horta, malgrat que documentalment no ho hem pogut certificar.

El 1239 Bernat de Cartellà i la seva muller Saura van establir a Bernat Mascort de Sant Martí de Mata «*ipsam nostram baiuliam parrochie Sancte Marie Civitatis Tracte*», que tenia dels seus avantpassats⁴¹. El 1276 Saura de Cartellà⁴², vídua de Bernat, i el seu fill Bernat de Cartellà i la seva muller

³⁷ .- BC, pergami 10129, (14 d'octubre de 1171).

³⁸ .- BC, pergami 10130, (7 de febrer de 1172).

³⁹ .- BC, pergami 8980, (24 de gener de 1193).

⁴⁰ .- BC, pergami 12036, (19 de juliol de 1214).

⁴¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 2.

⁴² .- Segurament es tracta de Saura de Dosrius, filla de Bernat de Dosrius, senyor del castell homònim, que a mitjan segle XIII s'havia casat amb Bernat de Cartellà. Arbre

Sibília, van establir una terra a Guillem de Mata⁴³. Bernat de Cartellà testaria el 1295, instituint hereu el seu fill Bernat de Cartellà, a qui deixaria la casa forta de Maçanet i el castell de Mataró, entès com la castlania⁴⁴. El 1299 Bernat de Cartellà, que es declara de sempre feudatari dels Moncada, es nega a retre homenatge al nou propietari del castell de Mataró, el ciutadà de Barcelona Guillem Esquerrer, considerant que «*non est nobilis nec miles*», i en canvi Bernat era cavaller⁴⁵. El 1319 Pere de Lladó, de Mataró, defineix Bernat de Cartellà, «*clasclano castri de Matarone*», els drets que pogués tenir sobre l'herència de Bernat de Cartellà i de Sibília, cònjuges difunts, on signa també Guillem de Sant Vicenç, senyor del castell⁴⁶. El 1339 consta Berenguer de Cartellà i la seva muller Agnès, de Sant Llorenç de Maçanet, confirmant una terra a Mata⁴⁷, essent castlà de Mataró, i el tornem a trobar el 1343⁴⁸. El 1369 Pere de Màrgens va comprar la castlania a Ramon de Cartellà⁴⁹, que era fill de Berenguer de Cartellà i d'Agnès de Blanes⁵⁰. La castlania va seguir en mans dels hereus de Pere de Màrgens.

El 1427 Antoni Torres, com a tutor dels seus fills, van vendre la castlania a Pere des Torrent, per 22.000 sous⁵¹. El 1432 des Torrent arrendava

genealògic d'Armand de Fluvià, Catalunya Romànica, v. XX, Barcelona 1992, p. 488.

⁴³ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 4, (27 d'abril de 1276).

⁴⁴ .- BC, pergami 23793, (9 de juny de 1295).

⁴⁵ .- BC, pergami 8705, (25 de març de 1299).

⁴⁶ .- BC, pergami 12171, (5 de desembre de 1319). Desconeixem el parentesc que podia tenir Pere de Lladó amb Bernat de Cartellà i Sibília.

⁴⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 35v.

⁴⁸ .- APCCM, pergami 118, (27 de setembre de 1343).

⁴⁹ .- Llovet, La ciutat de Mataró, p. 56.

⁵⁰ .- Cruzado i Alorda, Antoni, *La força de Cartellà tremola*, Taller d'història de Maçanet de la Selva, (<http://www.fumh.cat/cms/files/Nissaga-dels-Cartella.pdf>)

⁵¹ .- Llovet, *Ibidem*, p. 75.

els drets de la castlania als homes del terme del castell de Mataró, per 60 lliures anuals⁵². El rei Alfons el Magnànim atorgava el 1436 a Pere des Torrent el domini directe i alodial de la castlania. Pere des Torrent, fill, va tornar a demanar als mataronins el pagament del lloçol, que era un dret de la castlania, i el mataroní Joan Comes, va recórrer al rei que el 1453 va donar la raó al castlà.

Els mataronins, per deslliurar-se d'aquesta pressió senyorial, van comprar la castlania el 1454 per 24.400 sous.

1.1.3. Castell de Burriac⁵³

Els senyors del castell de Burriac tenien el domini de gairebé totes les terres situades a la banda de ponent de l'actual terme del castell de Mataró, aproximadament des del torrent de les Piques (actuals jutjats) fins a la Riera d'Argentona, que fins al 1840 eren terres del terme d'Argentona. També tenia una petita franja de terreny, pel que fa a l'extensió, entre la sagrera de Mataró i la riera de Cirera, que l'anomenaven els Vilars, que esdevingué molt important a partir del segle XIV amb el creixement de la vila i on s'obriren els actuals carrers d'en Pujol i de Barcelona.

1.1.4. Família Mataró

Segons el capbreu del castell de Mataró eren homes propis seus «*lo ferrer, n'Amanler, en Tria, en Masgròs, en Rovira de Cirera i en Bort Ledó de*

⁵².- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (2 de febrer de 1432).

⁵³.- Les dades històriques del castell de Burriac es detallen en parlar de les senyories d'Argentona.

Mata»⁵⁴. Els Mataró foren els batlles del castell de Mataró durant moltes generacions, i una de les famílies més fortes del terme. El primer esment documental data del 1150 quan Ramon Berenguer de Paladol dóna en comanda a Ramon de Mataró el castell de Mataró⁵⁵. El 1166 Ramon de Mataró ven, dóna i defineix al seu germà Arnau de Mataró, feus que tenia a Mataró, entre d'altres llocs⁵⁶. El 1220 Guillerma i el seu marit Bernat de Mataró dóna al seu fill Guillem els alous que tenia a Sant Martí de Pertegàs.

Un mas sota el seu domini, el Tria de Valldeix, fou donat el 1323 per Bernat de Mataró al seu fill Bort de Mataró. El 1335 Guillem de Sant Vicenç, senyor del castell, va ratificar la batllia del castell a Ramon de Mataró. El 1377, el seu fill Ponç de Mataró, batlle del castell, va confessar a Pere de Màrgens, senyor del castell, tenir la borda d'en Bort Lladó, de Mataró, «*cum homibus et feminas in dicte borda habitantibus et habituris*», i una casa a Valldeix, on Francesc Riba «*teneter facere residenciam personalem et est homo propio et solidus mei et meorum*»⁵⁷. Ponç estava casat, des del 1371, amb Margarida Sala, filla de Guillem Sala, senyor d'uns quants masos de Sant Martí de Mata. El seu hereu va ser Gabriel Mataró, que, pels volts del 1430, va tenir un conflicte amb els emfiteutes del mas Tria de Valldeix, quan Pere Tria li va reclamar que l'agrer de set peces de terra estava inclòs en el cens del mas Tria, determinant els àrbitres que en lloc de l'agrer hauria de pagar 3 florins i mig d'or⁵⁸.

⁵⁴ .- Llovet, Joaquim, "La nòmina de les famílies de Mataró i l'excavació del lloçol segons el capbreu de Pere de Màrgens", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 32, (1988), p. 7.

⁵⁵ .- Estudi i transcripció del document per Cuadrada Majó, Coral, "Documentació medieval" dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 33, (1989).

⁵⁶ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 834.

⁵⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 121v, (20 de març de 1377).

⁵⁸ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 109, (Sense datar).

1.1.5. Família Marata / Sala

Segons el capbreu del castell de Mataró, eren homes propis seus «*en Rubiol, en Mir, en Verdaguer i en Pi*»⁵⁹. Els Marata, que tot indica que tenien terres sobretot al veïnat de Mata des d'inicis del segle XIII, tenien el domini directe dels masos Pi, Mir i la borda Rubiol de Sant Martí de Mata i la meitat del mas Llull de Sant Andreu de Llavaneres. El 1275 Ramon de Marata, fill de Bertran de Marata, estableix una terra a Sant Martí de Mata, que tenia dels seus avantpassats⁶⁰. El 1287 Ramon de Marata va casar-se amb Alamanda, filla de Bernat de Cartellà, senyor de la força homònima, de la parròquia de Maçanet de la Selva, i castlà del castell de Mataró⁶¹. El 1311 Francesc Marata, cavaller, fill de Ramon, ja difunt, rep de la seva mare Alamanda la definició dels drets d'usdefruit i el dot que li corresponien dels béns del seu marit⁶². El 1318 consta Alamanda de Marata com a procuradora del seu germà Bernat de Cartellà, en un establiment de terra a Maçanet de la Selva⁶³. El 1318 documentem Francesc establint una terra a Arnau de Soler i el mas Pi a Pere de Pi, de Sant Martí de Mata⁶⁴. Francesc té greus problemes econòmics, i entre el 1321 i el 1326 arrenda censos a Mata per 400 sous el 1321⁶⁵ i per 700 sous el 1325⁶⁶, arrenda el delme de Sant Vicenç de Llavaneres i de Caldes d'Estrac

⁵⁹ .- Llovet, La nòmina de les famílies de Mataró, p. 7.

⁶⁰ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 3, (17 d'octubre de 1275).

⁶¹ .- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 56.

⁶² .- BC, pergami 18476, (15 de juliol de 1311).

⁶³ .- BC, pergami núm. 15845, (10 de març de 1318).

⁶⁴ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 28, (22 de gener de 1318) i BC, pergami 16206, (14 de setembre de 1318).

⁶⁵ .- BC, pergami 18941, (15 de desembre de 1321).

⁶⁶ .- BC, pergami 19160, (20 d'octubre de 1325).

a Pere Sala d'Arenys per 740 sous⁶⁷ i arrenda uns censos a Ponç Guillem per 330 sous⁶⁸. Finalment, el 1332 Francesc de Marata ven a Pere de Sala, ciutadà de Barcelona, oriünd d'Arenys, el domini directe dels masos Mir i Pi i la borda d'en Rubiol, de Sant Martí de Mata, juntament amb els seus homes propis, Bernat Mir i el seu fill Guillem, Marc de Pi i Pere Rubiol⁶⁹. També li ven la meitat del mas Llull superior de Sant Andreu de Llavaneres, de Bernat Llull, per un preu conjunt de 2500 sous⁷⁰.

Pere Sala també va comprar-li els delmes de Sant Vicenç de Llavaneres i de Caldes d'Estrac per 2050 sous, i fa pagar el corresponent lluïisme a Guillem de Sant Vicenç⁷¹, Li ret homenatge tot seguit⁷². Els Sala tenien la batllia d'Arenys del monestir de Sant Pol de Mar, de la qual eren homes propis, i que se'n van redimir el 1317⁷³. El 1346 Pere va fer donació de tot el que tenia a Sant Martí de Mata, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Llavaneres i Caldes d'Estrac al seu nebot Bernat Sala⁷⁴. A Bernat el va heretar Guillem, que el 1376 fa heretament dels seus béns al seu fill Bernat, amb motiu de les núpcies amb Caterina de Vilalba, filla de Ramon de Vilalba, senyor de la casa de la Serra⁷⁵. Guillem fa testament el 1412, nomenant hereu

⁶⁷ .- BC, pergami 20915, (20 d'octubre de 1325) i pergami 16980, (7 de juny de 1326).

⁶⁸ .- BC, pergami 19184, (10 de juny de 1326).

⁶⁹ .- BC, fons Saudín, lligall 45, (5 de març de 1332).

⁷⁰ .- Oliva i Ricós, Benet, *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala (s. XIV-XVII)*. Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 2002, p. 84.

⁷¹ .- BC, pergami 18853, (27 de febrer de 1332).

⁷² .- BC, pergami 12599, (1 de juny de 1333).

⁷³ .- Oliva, *La petita noblesa del Maresme*, p. 73.

⁷⁴ .- BC, pergami 19543, (30 d'abril de 1346).

⁷⁵ .- BC, pergami 19547, (3 de febrer de 1376). La casa de la Serra està a l'actual municipi de Vilalba Sasserra.

el seu fill Bernat Sala⁷⁶. Bernat, el 1424, estableix el mas Mir de Mata a Guillem Tria⁷⁷, el 1435 fa heretament al seu fill Bernat II amb motiu de les seves núpcies amb Margarida Bou de Palautordera⁷⁸, i el 1441 fa testament nomenant hereu l'esmentat Bernat II⁷⁹, a qui succeeix Bernat III que testarà el 1501, nomenant hereu a Bernat IV⁸⁰, tota una nissaga de Bernats...

1.1.6. Família Llull

Els Llull, ciutadans de Barcelona, que segurament es podrien identificar amb els que foren Consellers en Cap de Barcelona (Guillem Llull el 1306 i el 1320, i el seu fill Romeu Llull el 1348), tenien el domini directe del mas Català de Valldeix i del mas de Mata, ambdós a la parròquia de Mataró. El primer cop que els trobem documentats és el 1276 quan Saura de Cartellà van establir una terra al veïnat de Mata que afrontava ponent amb honor d'en Pere de Mata, sota domini de Guillem Llull⁸¹. El 1319 Bernat Català de Mataró, estableix al clergue Jaume de Terrades, una peça de terra que té sota domini de Guillem Llull, ciutadà de Barcelona⁸². El 1342 Romeu Llull, ciutadà de Barcelona, fill d'altre Romeu Llull, segurament l'hereu de Guillem, fa precari a Bernat Català de Mataró, del mas Català i 21 peces de terra, entre les quals la *Muntada*, el cens de tres quarteres de blat, d'ordi i de lleties, una quartera de forment a mesura de Granollers i 21 sous de Barcelona per sant Pere i sant

⁷⁶ .- BC, pergami 17513, (17 de novembre de 1412).

⁷⁷ .- BC, pergami 18471, (7 d'agost de 1424).

⁷⁸ .- BC, pergami 20976, (5 de setembre de 1435).

⁷⁹ .- BC, pergami 17633, (25 de setembre de 1441).

⁸⁰ .- BC, pergami 19462, (9 de febrer de 1501).

⁸¹ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 4, (27 d'abril de 1276).

⁸² .- APCCM, pergami 170, (28 de desembre de 1319).

Feliu d'agost⁸³. Bernat Català era «*homini meo proprio, solido et afocato et vestris et quibus velitis, perpetuo ad bene colendum et meliorandum [...] tempore pacifice [possidendum totum] ipsum mansum vocatum Català*», i Romeu Llull li fa reducció de tots els censos a un de 40 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost.

El 1343 Romeu Llull fa precari a Pere de Mata del mas de Mata, a la parròquia de Sant Martí de Mata, amb 5 camps i 27 feixes de terra, el cens d'una quartera de forment, el cinquè dels camps, i el cinquè i braçatge de les feixes de terra, juntament amb un parell de gallines i 20 sous per Nadal⁸⁴. Pere Mata també era «*homini meo proprio, solido et afocato ac bonis meo in dicto loco et vestris et quibus velitis, perpetuo ad bene habendum et meliorandum, et ad habendum, tenendum, omnique tempore pacifice possidendum totum ipsum mansum vestrum vocatum de Matha*», i Romeu Llull li fa reducció de tots els censos a un de 80 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost.

Queda clar que aquests dos masos eren dels més importants de Mataró, i amb la reducció els Llull s'asseguraven una renda anual de 120 sous, molt respectable a mitjan segle XIV.

1.1.7. Ramon de Serra

Ramon de Serra, fill del venerable Ramon de Serra, cavaller difunt, confessa el 1343 a Arnau Ballester, senyor del castell de Mataró, que té la tercera part de sis masos situats en les parròquies de Sant Andreu de Llavaneres, Santa Maria de Ciutat Treta i Sant Martí de Mata: el mas de

⁸³ .- APCCM, pergami 317, (19 de desembre de 1342). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1244.

⁸⁴ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1258.

Ramon de Mata, el mas Miralles, el mas Belloch, el mas Soler, el mas Nadal i el mas de Ramon de Mata⁸⁵. Les altres dues terceres parts, les tenia Arnau Ballester⁸⁶. No tenim cap referència de qui era aquest Ramon de Serra, ja que no apareix més en la documentació. Està documentat el 1346 un Bernat de Serra, fill i hereu del cavaller Ramon de Serra, que reconeix que havia venut dos quarts del delme d'Ultramort al bisbe de Girona⁸⁷. Aquest podria ser un fill o germà de l'anterior Ramon, i ens portaria a pensar que era una família força poderosa amb béns a llocs molt llunyans com el Maresme i l'Empordà.

1.1.8. Santa Maria de Mataró

La parròquia de Santa Maria de Mataró es documenta per primer cop el 1008. Com escriu Reixach, "els senyor feudals de Mata es van reservar la capellania de Santa Maria per poder nomenar com a rector els seus parents o persones de confiança, gairebé sempre canonges de la catedral de Barcelona"⁸⁸, fet que segurament tenia a veure amb la donació de la parròquia de Santa Maria que va fer Guislabert, vescomte de Barcelona, el 1125 a la seva filla Arsendis, muller de Ramon Guillem de Castellvell, com un bé privat. El 1391 el bisbat la va poder prendre al feudal podent presentar directament els rectors. Per la senyoria de la parròquia entenem la seva rectoria, que tenia sota domini una casa situada al davant de l'església, al bell mig de la plaça, que fou venuda el 1398 per Guillem Bruguera de Dosrius a

⁸⁵ .- Surt dos cops el mas de Ramon de Mata. Suposem que fa referència a dos masos diferents propietat o del mateix emfiteuta o de dos que s'anomenen igual

⁸⁶ .- BC, pergami 19048, (27 de febrer de 1343).

⁸⁷ .- BC, pergami 17561, (5 de maig de 1346). Aquest pergami prové del fons Saudín, igual que l'anterior.

⁸⁸ .- Reixach i Puig, Ramon, "Aproximació a la història de Santa Maria de Mataró", dins de Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, núm. 92, (2008), p. 9.

Francesc Soler de Mataró, a prestació d'un parell de gallines per Nadal, i 12 diners per Tots Sants, i amb la condició que fossin homes propis seus⁸⁹.

Mercès al capbreu de la rectoria del segle XVII, sabem que també tenia la senyoria del mas Renu del torrent, situat a la riera de Cirera, no molt lluny de la vila, la quintana que aleshores es coneixia com d'en Llorens Mas, que ocupava gran part de l'actual carrer Bonaire, una franja de terrenys entre els actuals carrers d'en Palau i del Carreró, i moltes terres per tot el terme, inclòs una a Vilassar i una a Argentona⁹⁰. Malgrat aquestes dades, no hem documentat cap traspàs de terra que s'esmentés la rectoria com a senyor directe, per la qual cosa pensem que molts d'aquests alous que s'esmenten al segle XVII arribessin a mans de la rectoria per deixes fetes entre finals del segle XV i el segle XVII.

1.1.8.1. Capellania Major

Com s'ha dit, la Capellania era qui nomenava els rectors fins al 1391, en què fou unida al Capítol de canonges de la Seu de Barcelona, i cedida per aquests al bisbe el 1423. Segons el capbreu del castell de Mataró, eren homes propis seus en «*Bernat Ffeliu de la vila de Materó, en Thomàs, en Monseny, en Maçot, en Ponçgem, n.Aspanyol i en Creu*»⁹¹.

De tots ells, el mas Creu era el que va donar més beneficis, per la seva proximitat a la sagrera, ocupant tot l'actual carrer Nou, des de la plaça de l'Església a la Riera. Martí recull que el 1307 el bisbe Ponç de Gualba, de visita a Mataró, es va hostatjar al mas Creus, "propietat" del canonge Marc de

⁸⁹ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig. 58/129, (30 de maig de 1398).

⁹⁰ .- Marfà i Riera, Carles, "Alocs del rector de Mataró", dins de *Fulls* núm. 7, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, 1980.

⁹¹ .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

Santa Eugènia⁹². El 1244, Berenguer de Sant Vicenç, canonge de Barcelona i capellà major de l'església de Santa Maria de Mataró, va establir a Guillem Espanyol i la seva muller Dolça un camp situat en l'esmentada parròquia, a condició que edificuessin un mas i fossin homes propis de la Capellania⁹³. El 1483 el canonge administrador de la Casa de la Caritat de Barcelona, en nom del Capítol de la Seu, establí Narcís Padró, sastre de Mataró, un pati de terra per edificar al que seria posteriorment carrer Nou⁹⁴.

1.1.8.2. La Llàntia de Santa Maria

La «*lampadis quod ardet coram altaris beatis virginis marie constructi intus ecclesia parrochialis dicte civitatis trette es suorum confratum*»⁹⁵, segons el capbreu del castell de Mataró eren homes propis seus «*en March, fuster, lo boter i lo mas Rosell*»⁹⁶. Tenia una petita extensió de terreny al sud de l'església, amb façana a l'actual carrer de Beata Maria, i donant esquena a la plaça del mercat, que des d'inicis del segle XIV estava en mans dels Capella de Mataró, els quals ho van anar establint de mica en mica i urbanitzant. El document està signat en senyal de domini pels qui aleshores eren els confreres de la Llàntia: Ponç de Mataró, Guillem Saguera, Francesc Ponç Guillem de Folgueres, àlies Mas i Ramon d'Orta.

⁹² .- Martí Bonet, Josep Maria, "Al voltant dels orígens de la parròquia de Santa Maria de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 93, (2009), p. 20.

⁹³ .- APCCM, pergami 542, (28 d'octubre de 1244).

⁹⁴ .- MASMM, pergamins Adan núm. 83, (28 d'abril de 1483).

⁹⁵ .- Així s'esmenta en el document d'establiment d'una casa a la sagrera de Mataró del 1369. MASMM, pergamins Església núm. 34, (2 de setembre de 1369).

⁹⁶ .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

1.1.8.3. Altar de Sant Joan

L'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró tenia, sobretot, terres en la sagrera i en la zona més immediata seva, on va créixer la vila. Aquest altar Ferrer i Clariana el troba documentat des del 1177⁹⁷. El 1298⁹⁸ el documentem per primer cop com a senyor directe d'una terra situada al lloc dit *sa Ginesta*, que afrontava amb el mar⁹⁹. El 1309 el seu "rector", Jaume de Terrades, va establir una terra a Mataró, al lloc dit *sobre Rouet*¹⁰⁰.

També tenia el domini sobre el mas Morera, que el 1352 fou establert a Pere Ballot de Mataró, al cens anual de 13 sous anuals¹⁰¹; una casa al lloc dit *coma des lach* venuda el 1359 per Margarida Puig al cens de 12 diners¹⁰²; una terra amb cases derruïdes al lloc dit Palau, venuda el 1455 per Bernat Tria de Sant Vicenç de Llavaneres, que pagava de cens 7 sous a l'altar i estava sotsestablerta pel mas Orta de Mataró al cens de 15 sous¹⁰³.

El 1386 hi ha un conflicte entre l'altar de Sant Joan i Joan Ballot pel cens del mas Ballot i pel domini directe d'una terra al lloc dit *ça Caravera* que Ballot deia tenir-ne la meitat del domini, i on es determina que el domini és íntegre de l'altar¹⁰⁴.

⁹⁷ .- Ferrer i Clariana, Lluís, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, volum I, Museu Arxiu Històric Arxiprestal, Mataró 1968, p. 32.

⁹⁸ .- Segons el *Speculum titulorum Ecclesiae Barchinonensis*, manuscrit del s. XVIII, el 1329 el rector Jaume Terrades fundà el benefici de Sant Joan. Martí, *Al voltant dels orígens*, p. 23.

⁹⁹ .- APCCM, pergami 587, (28 de març de 1298).

¹⁰⁰ .- APCPM, pergami 19, (24 de novembre de 1309).

¹⁰¹ .- APCCM, pergami 470, (8 d'octubre de 1352).

¹⁰² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 66, (20 de desembre de 1359).

¹⁰³ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (1 de maig de 1455).

¹⁰⁴ .- APCCM, pergami 330, (6 de juny de 1386).

1.1.8.4. Benefici de Sant Esteve

En el testament de Ramon Llibra del 1372, destina una casa i una terra contigua, on hi ha el cementiri de Santa Maria de Mataró, al benefici de l'altar de Sant Esteve de dita església¹⁰⁵. Aquesta casa podria estar situada a prop de la feixeta de terra sobre la quintana del mas Saguí, que el mateix Ramon Llibra va confessar aquell mateix any a Pere de Màrgens¹⁰⁶. Malgrat aquesta dada, Ferrer esmenta que el benefici de Sant Esteve fou fundat el 1390 per Berenguer Ferrer, prevere mataroní que, entre d'altres, fou rector de Llinars del Vallès¹⁰⁷. El 1496 el beneficiat de Sant Esteve, va establir la part de llevant d'aquesta terra a Joan Saguí, aleshores batlle de Mataró, la qual afrontava a migdia amb un carrer i a tramuntana amb «*orto rectoris dicte ecclesie de Matarone*», al cens de 40 sous¹⁰⁸. Amb aquest document, sabem que aquesta terra estava sota domini de la Caritat de Barcelona, successora de la Capellania Major de Santa Maria de Mataró, i, per tant, necessiten autorització de la Santa Seu per imposar aquest cens, la qual arriba al cap de cinc mesos signada pel Papa Alexandre VIè.

1.1.9. La Seu de Barcelona¹⁰⁹

Segons el capbreu del castell de Mataró, eren homes propis «*del pabordre d.Abril en Sibília, en Barber, en Bastit, en Mas, çabater, en Flaquer, en Rispau i en Bastit, menor*»¹¹⁰.

¹⁰⁵ .- MASMM, pergamins Església núm. 35, (25 de febrer de 1372).

¹⁰⁶ .- ACA, BGC, FA, volum 204, (13 d'agost de 1372).

¹⁰⁷ .- Ferrer, *Santa Maria de Mataró*, p. 37.

¹⁰⁸ .- MASMM, pergamins Església núm. 91, (11 de maig de 1496).

¹⁰⁹ .- Per a més dades, vegeu: "Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona", dins de *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 154-181.

1.1.10. Sant Cugat del Vallès¹¹¹

Segons el capbreu del castell de Mataró, eren homes propis seus en «*en Ponç de Materó, en Capella, en Monet Folgueres, en Rapaç, en Portell, jove*»¹¹². El 1250 Suau de Bossones, de Mataró, confessa a fra Ponç, obrer del monestir de Sant Cugat del Vallès, tenir el mas Capella al terme de Mataró, amb dues feixes a prestació del cinquè, braçatge i un parell de capons¹¹³. El 1315 Berenguer Sibília i la seva muller Saura, de Mataró, establiren a Guerau de Morera, tres feixes de terra a Mataró, sota domini del monestir¹¹⁴. El 1436 Antoni Capella, de Mataró, va establir a Guillem Rupit una peça de terra de pertinences del mas Capella arran de mar, que a inicis del segle XVI es deia a *las botigas de mar*¹¹⁵.

També ens consta el domini sobre el mas Mataró de Valldeix, antigament anomenat mas Puig, al cens d'un parell de capons, que fou establert el 1531 per Joan Mataró, àlies Pou, a Bartomeu Marquès, pagès de Mataró¹¹⁶.

¹¹⁰ .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

¹¹¹ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Cugat del Vallès", dins de *Catalunya Romànica*, volum XVIII, Barcelona 1991, p. 159-199.

¹¹² .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

¹¹³ .- ACVD, pergami 2-5-19, (21 de setembre de 1250).

¹¹⁴ .- ACA, Monacals, sig. 1275, capbreu de l'Obreria de Sant Cugat del Vallès.

¹¹⁵ .- ACA, Monacals, *Ibidem*.

¹¹⁶ .- MASMM, carpeta Santa Rita, (8 de febrer de 1531).

1.1.11. Sant Pere de les Puelles¹¹⁷

Fou fundat pel comte Sunyer la primera meitat del segle X fora muralles de la ciutat de Barcelona. Segons el capbreu del castell de Mataró eren homes propis seus en «*en Francesch Guarau, en Caulés, en Mascot, en Ffeliu Cambra, en Catà, n'Orta, en Portell i en Vilasecha, miger*»¹¹⁸. El monestir era un dels senyorijs importants de Mataró, especialment pel que fa al veïnat de Valldeix i de Sant Martí de Mata, en zones properes entre ells, segurament a causa de deixes d'alous en època alt medieval que no tenim documentades. Ens consta que tenia el domini directe dels mas Roure, Vilaseca, Soler i Gener de Valldeix, Caldes, Carbó i Catà de Sant Martí de Mata.

El monestir rebia importants quantitats de diner, com demostra que el 1316 la cambra del monestir arrendés a Berenguer de Portell els agrers i la meitat del lluïisme que el monestir rebia a Sant Martí de Mata, Santa Maria de Mataró, Sant Julià d'Argentona, Sant Andreu de Llavaneres i Sant Andreu del Far, per 340 sous¹¹⁹.

El 1408 es va vendre el mas Roure i tres peces de terra de pertinences del mas, especificant que feia 50 anys que estava derruït¹²⁰; el mas Caldes de Sant Martí de Mata consta deshabitat el 1444, pel qual cobrava 9 sous de cens anuals¹²¹; El 1450 la cambra del monestir va fer precari a Salvador Nogueres, àlies Soler de Valldeix, de Mataró, del mas Catà, gairebé derruït, al cens d'una quartera de forment i 25 sous¹²². El 1458 Pere Vilaseca va vendre a

¹¹⁷ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Pere de les Puelles", dins de *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 204-213.

¹¹⁸ .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

¹¹⁹ .- MASMM. Pergamins Marfà núm. 26, (16 de maig de 1316).

¹²⁰ .- APCCM, pergami 220, (10 de desembre de 1408).

¹²¹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 116, (26 de desembre de 1444).

¹²² .- MASMM, pergamins Ribas núm. 12, (27 de maig de 1450).

Gabriel Daviu el mas Vilaseca de Valldeix, juntament amb nou peces de terra, en les quals hi havia hagut els masos Soler i Gener de Valldeix¹²³, i el 1502 Esteve Ametller de Mataró va establir a Guerau Riera, de Sant Martí de Mata, una gran peça de terra on hi havia hagut el mas Carbó, ara derruït, al cens de 9 sous¹²⁴. És molt significatiu que sis dels masos del monestir estiguessin derruïts o rònecs.

1.1.12. Monestir de Sant Pol de Mar¹²⁵

Aquest cenobi del Maresme, fundat l'any 950, fou donat a sant Honorat de Lérins el 1068, i passà a ser un priorat benedictí. Rebé donacions de comtes i de bisbes i augmentà molt les possessions, especialment al segle XII. Fou venut el 1264 a Guillem de Montgrí que, el 1269, el cedí als cartoixans d'Escaladei, de qui depengué fins al segle XV. Finalment, el 1433, es va incorporar a la cartoixa de Montalegre, a Tiana, i l'any següent es vengué al vescomte de Cabrera.

Des del segle XI ja apareix el monestir com a propietari d'alous a Mataró, concretament a Mata, quan el 1043 Gonnebert i la seva muller Impiria empenyoren dues vinyes, un hort i una casa/celler situades a Santa Maria de Ciutat Treta, a la vila de Mata, que afrontava «*de meridie in vinea de Sancti Paulii*»¹²⁶. El 1497 la Cartoixa de Montalegre, successora de Sant Pol, inicia un procés de capbreu al Maresme, i el 1498, consten deu propietaris de

¹²³ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (8 de gener de 1458).

¹²⁴ .- MASMM, pergamins Església núm. 95, (15 de novembre de 1502).

¹²⁵ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Pol de Mar", dins de *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 513-519.

¹²⁶ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 1091.

terres de Mataró que paguen cens a la cartoixa, cap d'ells, però, és home propi de la cartoixa¹²⁷.

1.1.13. Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes¹²⁸

Segons el capbreu del castell de Mataró, eren homes propis seus «*en Berenguer Arnau*»¹²⁹. Tenia el domini d'una àmplia zona de terreny propera a la sagrera de la vila, al lloc dit els Vilars. El 1450, Gabriel Arnau de Mataró, emfiteuta de gran part d'aquests terrenys, va vendre el cens sobre una part del terreny que tenia Francesc Mas, àlies Roig, amb una casa o masia construïda¹³⁰. El 1452 signa Bartomeu Arquer de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius com a administrador de la capella. La capella, el 1503, fa precari a Gabriel Arnau de Mataró, del mas Arnau, situat a ponent de la riera de Cirera, al minvat cens d'una quartera de forment i d'un parell de gallines¹³¹. En aquell moment, el beneficiat de la capella era Benet de Torrelles, parent de Martí Joan de Torrelles, senyor del castell de la Roca, que signa com a testimoni.

1.1.14. Pabordia de Cardedeu

Es coneix l'existència d'una confraria sota la invocació de Santa Maria des del 1147, que va esdevenir Pabordia. Segons el capbreu del castell de

¹²⁷ .- Pérez Gómez, Xavier, *La cartoixa de Montalegre*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 2004, p. 84.

¹²⁸ .- Les dades històriques de la capella de Sant Bartomeu de Cabanyes es detallen en parlar de les senyories d'Òrrius.

¹²⁹ .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

¹³⁰ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 120, (5 d'agost de 1450).

¹³¹ .- APCCM, pergami 68, (12 d'agost de 1503).

Mataró, eren homes propis seus «en Berenguer Ponç i en Ledó»¹³². Sota el seu domini hi havia el mas Lladó de Sant Martí de Mata, que com hem vist en parlar dels Mataró fou subhastat el 1355¹³³.

1.1.15. Santa Maria de Montalegre

Era un monestir femení situat a la Conreria (Tiana) que el 1362 es va traslladar a Barcelona. El 1494 Esteve Vilardell, àlies Roig, del veïnat de Valldeix, va vendre una terra a Joan Miquel Feu, d'aquest veïnat, al lloc dit *Signerasa*, sota domini del monestir de Montalegre¹³⁴.

1.1.16. Monestir de Santa Maria de Roca Rossa

El monestir de Santa Maria de Roca Rossa, situat a Tordera (Maresme), es considera fundat el 1145 en la donació d'un alou feta pel vescomte Guerau III de Cabrera a un monjo anomenat Bernat a fi que aixequés una església dedicada a Santa Maria, posant-la sota l'orde de Sant Agustí, tot i que documentalment no consta ja la seva existència fins al 1177¹³⁵. Cuadrada esmenta una donació de principis del segle XIII de Pere de Torre i la seva muller Maria d'uns alous de Santa Maria de Roca Rossa situats a Santa Maria de Ciutat Treta i a Cabrera¹³⁶, fet que també recullen Bou i Vellvehí quan esmenten que "els canonges de Roca Rossa tenien propietats en les parròquies

¹³² .- Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*, p. 7.

¹³³ .- MASMM, pergamins Església núm. 24, (9 de novembre de 1355).

¹³⁴ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, (31 de març 1494).

¹³⁵ .- Bou i Illa, Joan i Vellvehí i Altimira, Jaume, *Del romànic al gòtic. El monestir de Santa Maria de Roca Rossa*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2010.

¹³⁶ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 248.

de Santa Maria de Mataró i Sant Feliu de Cabrera consistents en els béns que Pere de Torre va donar-los, però que no es va precisar documentalment en què consistien"¹³⁷. De tota la documentació estudiada, tan sols he trobat indicis d'aquests alous en una confessió feta el 1369 per Guillem Mascort d'una feixa de terra erma, la meitat de Mascort i l'altra meitat de Santa Maria de Roca i una altra peça de terra campa sota domini de Santa Maria de Roca¹³⁸.

1.1.17. Santa Margarida de Cabrera¹³⁹

Era una petita capella situada al pla de Cabrera, a prop del mar, enderrocada l'any 1950. Surt esmentada per primer cop el 1025, i ja des del segle XIV hi consta una comunitat de donades. El 1486 el procurador de Pere Arnau, clergue beneficiat de la capella de Santa Margarida de Cabrera, fa precari a Salvador Portell de Mataró, d'una peça de terra campa de dos jornals situada a Mataró, al lloc dit *lo torrent den Bova*, sota domini i alou de la capella al cens de 2 sous anuals per Nadal¹⁴⁰.

¹³⁷ .- Bou i Vellvehí, *Del romànic al gòtic*, p. 56

¹³⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 1v, (30 d'abril de 1369).

¹³⁹ .- Per a més dades, vegeu: Graupera i Graupera, Joaquim, *L'arquitectura religiosa prerromànica i romànica en el Baix Maresme*. Monografies, La Comarcal edicions, Argentona 2002, p. 72-76.

¹⁴⁰ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/19, (30 d'octubre de 1486).

1.1.18. Sant Feliu de Girona¹⁴¹

Documentada des del 882 com a canònica, de la qual es coneix el primer abat el 949. Malgrat ser la baixa edat mitjana, no hem documentat cap propietat a Mataró sota el seu domini. El 1049 en la venda d'un alou a Mata a Ermengol Oruç, afrontava «*de occiduo in terra de Sancti Felici Ierunda*»¹⁴². Desconeixem què va passar amb aquests dominis, però la llunyania de Girona feia difícil la seva administració i el més probable fou que es venguessin o bé es permutessin per alous més propers al Gironès.

1.1.19. Pagesia

Berenguer Sibília tenia el domini útil del mas Olivera de Cirera, el qual va sotsestablir a Pere d'Olivera la primera meitat del segle XIV. Quan Bernat Oliver el va confessar al senyor del castell de Mataró, que era qui en tenia el domini directe, especifica que és home propi i soliu de Berenguer Sibília i li presta 7 sous per Nadal, 7 sous per questia per Sant Miquel i el cinquè de dues peces de terra¹⁴³.

No és infreqüent trobar terres sota dominis compartits a mitges, però sí que ho és que en siguin tres. El 1319, Ramon Carbonell establia una terra per fer una casa, que la tenien a terç l'altar de Sant Joan, en Guillem d'Orta i en Pere Isern i en Pere Oms de Sant Esteve de Canyamars, especificant que aquests darrers tenien un terç del lluïisme entre els dos¹⁴⁴.

¹⁴¹ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Feliu de Girona", dins de *Catalunya Romànica*, volum V, Barcelona 1991, p. 142-151.

¹⁴² .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral*, p. 1246.

¹⁴³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 67v, (26 de juliol de 1372).

¹⁴⁴ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 7, (25 d'agost de 1318).

1.2. La senyoria a Argentona

1.2.1. Castell de Sant Vicenç de Burriac¹⁴⁵

Aquesta fortalesa, la trobem esmentada des del 1022, quan la comtessa Ermessenda l'empenyora al seu fill Berenguer Ramon I. Entre els anys 1027 i 1035, els comtes de Barcelona venen el seu territori en franc alou a Berenguer Guadall, juntament amb d'altres possessions al Maresme i al Vallès; es reserven, però, el castell¹⁴⁶. La família Castellvell n'eren els feudataris i en tenien el domini eminent, i Guadall n'era el castlà. A Guadall, el seguiren tres generacions amb Adelaida Guadall, Guadall Guillem i Berenguer Guadall, aquest darrer anomenat "de Sant Vicenç el 1146, prenent el patronímic del castell que posseïen. En la seva jurisdicció s'inclouïa, des de finals del segle XI, el castell de Vilassar, el qual tenien en alou¹⁴⁷.

Pere de Sant Vicenç, fill de Berenguer Guadall, maridà el 1162 amb Sança de Bell-lloch, del castell homònim del Vallès, passant el castell de pares a fill: Guillem de Sant Vicenç es casà el 1193 amb Guillerma Marcús, de Barcelona; Berenguer el 1228 es va casar amb Sança Grony, de Barcelona; Guillem el 1262 amb Saura des Vilar, de Barcelona i Berenguer amb Saura d'Espells, de Barcelona, fins heretar en Berengueró de Sant Vicenç.

¹⁴⁵ .- Per a més informació, vegeu Francesc Carreras i Candi, *Lo Castell de Burriac o de Sant Vicents*, Centre Excursionista de Catalunya, Mataró, 1904; Cuadrada, *El Maresme Medieval*, i Pere Benito i Monclús, "Poder i societat al Maresme medieval: els Sant Vicenç (1022-1271)", dins de *Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'arquitectura militar medieval*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2000, p. 25-35.

¹⁴⁶ .- Aquest document havia estat incorrectament datat per Carreras i Candi, situant-lo Benito en aquest interval d'anys. Benito, *Ibidem*, p. 25.

¹⁴⁷ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 359-360 i Benito, *Ibidem*, p. 26-27.

Berengueró sembla que va fer un capbreu a l'entorn del 1337; aquell any tenim documentats cinc precaris a Argentona, com veurem en el capítol dels masos. Morí el 1348, i al cap de poc també el seu primogènit Berenguer, que era un dels cinc marmessors del testament del seu pare, que decidiren vendre'l. Tanmateix, fins que no es féu la venda el 1352, trobem actuant com a senyor del castell en Bernat de Sant Vicenç, fill del difunt Berengueró, malgrat no ho he trobat citat en cap estudi¹⁴⁸. Així ho esmenta en Francesc Mateu en el seu testament del juliol del 1348: llega al «*venerabili Bernardo de Sancto Vincencio domino meo alios quinque solidos*»¹⁴⁹, i l'abril del 1349 Alamanda, la filla i hereva de Francesc Mateu, quan se signa carta dotal amb el seu marit Guillem Corçà i obliga el mas Mateu, apareix Bernat de Sant Vicenç i la seva muller Sància, «*qui ratione domini salvus in omnibus jure et dominio nostri et nostrorum*»¹⁵⁰.

El comprador fou Pere des Bosc¹⁵¹, funcionari reial (mestre racional) i ciutadà de Barcelona, molt proper al monarca. Pere des Bosc va iniciar un capbreu dels castells el 1354, i el 1361 els homes d'Argentona li van prestar

¹⁴⁸ .- Richou esmenta un altre fill, Guillem de Sant Vicenç, canonge de Barcelona, i marmessor del seu pare Berengueró, que podia haver estat un dels darrers senyors del llinatge, malgrat nosaltres no l'hem documentat cap vegada actuant com a tal. Richou i Llimona, Montserrat, *Aproximació a la història d'Argentona (segles XIII-XV)*, Premi Burriac 1985, Ajuntament d'Argentona, 1987, p. 75-6.

¹⁴⁹ .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹⁵⁰ .- APCPM, pergami 3, (22 d'abril de 1349).

¹⁵¹ .- Busqueta Riu Joan, i Cuadada Majó, Coral, "Un grup social a la conquesta l'entorn rural. Els funcionaris regis i la seva implantació en el Pla de Barcelona i en el Maresme", dins de *l'Avenç* núm. 94, (1986), p. 36-41.

Cuadada i Majó, Coral, "L'emergència dels funcionaris: Pere Desbosc", dins de *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum III, Barcelona 1996, p. 206-7.

homenatge a la plaça de l'església¹⁵². Va morir el 1368, el succeí el seu fill Pere des Bosc el Jove¹⁵³, o Pericó, que expirà el 1385, i l'heretà el seu germà Miquel des Bosc i Gualbes, el qual gaudí de la senyoria durant un llarg període de temps, fins que testà el 1439, essent succeït pel seu nebot Pere des Bosc, el qual féu testament el 1454. Aleshores, declara hereu en primer lloc el seu fill Joan des Bosc, que el veiem establint el mas Lori el 1456, actuant el seu germà Pere com a procurador seu¹⁵⁴. El succeeix, en data incerta, el seu germà Pere des Bosc, que testà el 1491. Com en el cas de Mataró, els castells de Burriac i de Vilassar foren cedits per la corona a Pere Joan Ferrer, cavaller, el 1472, es recuperaren el 1480, que passaren a la Corona, esdevenint carrer de Barcelona.

Honors de Montcada: Com descriu Quadrada, en el terme del castell de Vilassar i Burriac hi havia també l'honor de Montcada, pel qual diversos masos d'Argentona, Cabrera i Vilassar pagaven també censos¹⁵⁵. Llevat del llistat que consta en el Llibre de Rèdits de Pere des Bosc, nosaltres tan sols hem documentat entre la nostra mostra el precari que fa Pere des Bosc el 1356 a Bernat Buscà d'Argentona on declara que al «*collectori redditum de Moncada novem denarios et unum quartanum inter ordeum et speltam, est medietatem medi quartani frumenti*», quantitat que concorda exactament amb la del llibre dels Rèdits¹⁵⁶.

¹⁵² .- BC, pergami 23333, (7 de febrer de 1361)

¹⁵³ .- Sobre el llinatge dels des Bosc vegeu: Oliva, *La petita noblesa del Maresme*.

¹⁵⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (1 de desembre de 1456).

¹⁵⁵ .- Quadrada, *El Maresme Medieval*, p. 348.

¹⁵⁶ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

1.2.2. La Corona

El patrimoni reial també tenia possessions a Argentona. Tal i com s'ha vist, el fogatge del 1378 esmenta 2 focs reials, tot i que directament no hem trobat cap document en què s'especifici quin mas estava sota domini reial.

1.2.3. Castell de la Roca¹⁵⁷

Concretament, en una venda del 1475, se'ns parla d'una peça de terra a Argentona de la qual es comprà el domini directe a Francina, muller del donzell Martí Joan de Torrelles, senyor del castell¹⁵⁸. Formava part del mas Bau, aleshores derruït.

1.2.4. Castell de Mataró¹⁵⁹

Quan el 1302 Guilleuma de Montcada va vendre el castell de Mataró, aquest comprenia també masos a Sant Julià d'Argentona¹⁶⁰. Fins ara no hem trobat cap document que acrediti quins podien ser aquests masos d'Argentona.

¹⁵⁷ .- Les dades històriques del castell de la Roca es detallen en parlar de les senyories d'Òrrius.

¹⁵⁸ .- MASMM, pergami núm. 235, (20 d'abril de 1475).

¹⁵⁹ .- Les dades històriques del castell de Mataró s'han detallat en parlar de les senyories de Mataró.

¹⁶⁰ .- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 57.

1.2.5. Casa d'Argentona

Els Argentona, donzells i cavallers ciutadans de Barcelona i castlans del castell de Sant Vicenç, que Oliva considera probable que descendissin d'una branca segona dels Sant Vicenç¹⁶¹, posseïen el delme d'Argentona i Òrrius i el domini sobre el mas Collell del Puig, a banda de força terres, moltes properes a la sagrera. La casa o *domus* d'Argentona, que era a tocar de la sagrera (on actualment hi ha la plaça de vendre). El primer esment a un membre d'aquesta nissaga data del 1159, quan Pere d'Argentona dóna un alou a Arnau situat a Argentona, al torrent de Bera, a fi que hi posi un fill i «*faciat mansum*» i estigui al «*suo servicio*»¹⁶². El 1177 Pere d'Argentona consta servint amb el rei Alfons I¹⁶³. La primera vinculació documentada com a castlans de Burriac data del 1266, quan Simó d'Argentona, cavaller, fill de Guillem d'Argentona i d'Anglesa, té un plet amb Berenguer de Sant Vicenç pels serveis militars¹⁶⁴. La castlania implicava la “guarda” del castell, i, com a retribució de les seves funcions, els Argentona percebien part del delme del pa, del vi, de la carn, dels diners, del lli i del cànem de les parròquies de Sant Julià d'Argentona, Sant Andreu d'Òrrius i de Sant Feliu de Cabrera i tenien, a més, el feu d'Agell¹⁶⁵. L'any següent Simó d'Argentona és condemnat a pagar 800 sous a Berenguer

¹⁶¹ .- Per a la genealogia dels Argentona, vegeu Oliva i Ricós, Benet, “Els Argentona, castlans de Burriac (s. XII-XV)”, dins de *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. De Constantí a Carlemany. El pas de l'antiguitat tardana al món medieval*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2009, p. 209-222.

¹⁶² .- BC, pergami 10128, (30 de desembre de 1159). Citat a Oliva, *Ibidem*, p. 210.

¹⁶³ .- Carreras Candi, *Argentona Històrica*, Centre Escursionista de Catalunya Barcelona 1891, p. 71.

¹⁶⁴ .- AHMA, Capbreu segle XVI, confessió d'Antich de Sarriera, 17 de maig de 1560.

¹⁶⁵ .- Benito, Poder i societat al Maresme medieval, p. 32-33.

de Sant Vicenç per no haver enviat un cavaller al seu servei¹⁶⁶. El 1302 Simó d'Argentona i el seu fill Ramon, senyors de la Domus de Vallbona¹⁶⁷, situada al terme de Sant Andreu de Palomar, fan un establiment d'una terra¹⁶⁸.

El 1323 Ramon és difunt quan el seu fill Guillem d'Argentona, cavaller, amb el consentiment de la seva mare Sibília, estableix una terra de la Domus de Vallbona¹⁶⁹. Aquest Guillem era conegut amb el sobrenom de lo vell, per diferenciar-lo del seu fill, també anomenat Guillem. El 1358 Pere des Bosc va demanar homenatge a Guillem d'Argentona, el jove, pels feus que tenia sota la seva senyoria, i Guillem va fer el vassallatge, però va refusar l'homenatge dient que ell era cavaller i en canvi des Bosc tan sols era ciutadà de Barcelona. La sentència definitiva, del 1376, declarà que tot estava en feu de des Bosc i ha de prestar l'homenatge, que presta el 1378 el seu fill Joan d'Argentona, confessant els delmes d'Argentona i Òrrius, i la domus d'Agell amb les seves cases¹⁷⁰. Guillem d'Argentona fa testament el 1399, nomenant hereu el seu nét Galzeran, ja que suposem que el seu fill Joan estava mort. Galzeran, casat amb Aldonsa, testa el 1423 i nomena hereus els fills, encara menors, i tutor, el sogre Berenguer d'Hostalric. Precisament aquest fet aclareix el document de venda del 1423 d'una terra prop de la sagrera en què es deia que la casa d'Argentona era del donzell Berenguer d'Hostalric¹⁷¹, ja que en aquest cas

¹⁶⁶ .- BC, pergami 12087, (9 de maig de 1267)

¹⁶⁷ .- La quadra o domus de Vallbona estava a tocar de la baronia de Montcada, i consta documentada des del 1172 quan el cavaller Carbonell de Vallbona fa testament. Es desconeix com va arribar a mans dels Argentona durant el segle XIII. Busqueta i Riu, Joan J., *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar als segles XIII-XIV*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona 1991, p. 159-160.

¹⁶⁸ .- BC, pergami 23262, (27 de novembre de 1302).

¹⁶⁹ .- Busqueta, *Una vila del territori*, p. 187.

¹⁷⁰ .- Oliva, *Els Argentona*, p. 215-6.

¹⁷¹ .- APCSP, pergami núm. 12 (23 de maig de 1423).

Berenguer actuava com a tutor un cop mort Galzeran. Elionor, filla de Guillem d'Argentona, i, per tant, tia de Galzeran, va signar capítols matrimonials amb Francesc d'Hostalric, senyor de Caldes de Montbui, segurament familiar de Berenguer d'Hostalric. L'hereu de Galzeran devia ser el seu fill Joan d'Argentona, casat amb Elionor, filla de Joan Vall-lloçera, patró ciutadà de Barcelona i d'Oliva. Joan va rebre un ofici del conestable de Portugal el 1466¹⁷², i també va actuar, en alguna ocasió, com a substitut del batlle general Joan de Sarriera. Joan d'Argentona va morir el 1484 sense successió directa, i s'inicià un plet entre Garau de Vallseca i Joan Sarriera per la seva herència, que s'adjudicà finalment, el 1489, a favor d'aquest últim. El 1496 ja trobem en Miquel Sarriera confessant a Francesc des Bosc el delme d'Argentona¹⁷³, ratificat en la confessió que farà Antich de Sarriera davant de Miquel des Bosc el 1560.¹⁷⁴

1.2.6. Domus del Cros¹⁷⁵

Una *domus* o quadra era un espai territorial que tenia el nucli principal en una *domus* o masia fortificada, sense jurisdicció personal, només territorial, sempre supeditats al senyor castral¹⁷⁶. El document de venda de la quadra del 1416 concreta que totes les persones que habiten dins els límits territorials de la quadra són de la seva jurisdicció civil o territorial, i els que viuen fora però fan “malifetes” dins el territori de la quadra, estaran sota potestat del batlle de

¹⁷² .- Carreras, *Argentona històrica*, p. 70.

¹⁷³ .- AHMA, Pergamí núm. 78, (23 d'agost de 1496).

¹⁷⁴ .- Castillo i Ezquerria, Maria Josep, *Argentona i Vilassar, a cavall de dues èpoques*. Ed. L'Aixernador, Argentona, 1990, p. 300.

¹⁷⁵ .- Subiñà i Coll, Enric, "La quadra o domus del Cros", dins de *VI Trobada d'Entitats de recerca local i comarcal del Maresme*, Alella 2013.

¹⁷⁶ .- Cuadrada, *Senyors i ciutadans*, p. 61.

la quadra i del senyor del castell de Sant Vicenç a parts iguals. També especifica que la quadra podria tenir mesures de pa, vi i carn. Un document de venda del mas Mujal del 1375 ens situa aquesta *domus* molt a prop de la capella de Sant Miquel del Cros, ja que esmenta que aquesta darrera és situada «*prope domum de Croso*»¹⁷⁷.

La primera notícia que tenim de la quadra del Cros data de l'octubre de 1250, i és la infeudació feta per Pere de Centelles, bisbe de Barcelona¹⁷⁸, a Romeu Durfort¹⁷⁹, membre d'una nissaga de rics ciutadans de Barcelona documentats des d'inicis del segle XIII, i entre els seus membres en trobem que foren Batlle General de Mallorca o Consellers en Cap de Barcelona¹⁸⁰. Romeu Durfort va tenir una disputa per la jurisdicció del Cros que fou atorgada a Berenguer de Sant Vicenç, i en testà Romeu Durfort va nomenar hereu al seu nebot, fill del seu germà Guillem. Precisament Guillem Durfort, com a tutor del seu fill Romeu, va vendre la quadra del Cros el 1294 a Guillem de Belloc, que el 1298 va tornar a tenir una disputa per la jurisdicció amb un altre Berenguer de Sant Vicenç. Saurina de Belloc, filla de Guillem i de Guillermona, ven la casa del Cros el 1312 a Bernat de Segaler. Bartomeva, filla de Bernat de Segaler, va casar amb Bonanat Marquet, i en el testament, fet el 1320, ordena hereu el seu fill Joan Marquet. El 1359 el rei Pere reconeix a Pere des Bosc com a senyor jurisdiccional de la casa del Cros¹⁸¹, al qual ven

¹⁷⁷ .- APCCM, pergami 557, (30 de novembre de 1375).

¹⁷⁸ .- De fet, va estar sota domini del bisbe de Barcelona fins al 1390, que va ser definit.

¹⁷⁹ .- MASMM, documentació Gual, còpia del segle XVII.

¹⁸⁰ .- Batlle Gallart, Carme, "La casa barcelonina en el segle XIII: l'exemple de la família Durfort", dins *d'Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 9, Barcelona 1988.

¹⁸¹ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 439-440.

la jurisdicció el 1362, essent aleshores propietari en Joan Marquet¹⁸². Aquest en va fer donació el 1365 al seu germà Francesc Marquet del Cros, casat amb Sibília. Francesc va establir el 1366 una peça de terra a Segimon Mallol, i es nomena senyor de la casa del Cros¹⁸³. Segurament la necessitat de diners el va portar el 1378 a deslliurar Pere de Puig d'Argentona com a home propi i soliu seu, a canvi de 330 sous de Barcelona¹⁸⁴ i el 1391 va fer el mateix amb Pere Mallol d'Argentona, també pel preu de 330 sous¹⁸⁵. Francesc va testar el 1410, i, malgrat aquests ingressos, sembla que va morir molt endeutat. A tal efecte, el 1415 el seu nét i hereu Francesc Marquet, fill del difunt Francesc Marquet de Palou i de Blanca Marquet, subhasta la casa del Cros. L'adquirí en Pere Puig, àlies Mujal, pagès del Cros i propietari d'una masia que havia estat sota domini de l'esmentada casa. El preu fou d'11.000 sous.

El 1416 Joan de Costabella, mercader de Barcelona, n'ofereix 13.000 sous, i compra la quadra, de la qual encara no havia pres possessió en Puig¹⁸⁶. Els Costabella retenen la senyoria durant el segle XV. El 1470 el titular era Benet de Costabella, que ven una terra juntament amb el seu fill i hereu Joan de Costabella¹⁸⁷. El 1484 se celebra el matrimoni entre Pere March, donzell domiciliat en el poble del castell d'Esparraguera, amb Violant Costabella, donzella, filla de *mossèn* Benet de Costabella, donzell, i de Caterina¹⁸⁸. És de destacar que en aquest document Benet de Costabella diu que està domiciliat a Argentona; per tant, la casa del Cros era una residència senyorial. El 1491

¹⁸² .- Oliva i Ricós, Benet, "Vilassar, Universitat i carrer de Barcelona (1419-1553)", dins d'*Ipsa Arca*, núm. 4, revista del Museu Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt, 2000, p. 31.

¹⁸³ .- APCCM, pergami 112, (21 de novembre de 1366).

¹⁸⁴ .- APCCM, pergami 120, (3 de febrer de 1378).

¹⁸⁵ .- MASMM, pergamins Adan núm. 18, (16 de maig de 1391).

¹⁸⁶ .- MASMM, documentació Gual, còpia del segle XVII.

¹⁸⁷ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 6, (11 de juny de 1470).

¹⁸⁸ .- AHPB, notari Bartomeu Costa, sig. 175/84, (21 d'abril de 1484).

Benet de Costabella estableix de nou el mas Juglar a Segimon Mallol, mantenint els 20 sous de cens anual que ja constaven el 1416, i amb l'obligació de reedificar-lo, ja que estava en runes¹⁸⁹. Benet encara n'era el titular el 1498 quan s'anomena senyor de «*la domus vocata del Cros sita in vicinati del Cros et parrochia Sancti iuliani de Argentona*» en el moment d'establir una peça de terra en aquest veïnat¹⁹⁰. L'hereta el seu fill Joan, del qual no hem trobat cap document on consti, però sabem que estava casat amb Elisabet. El seu fill i hereu seria Joan Lluís, que el 1525, mort ja el seu pare, confirma l'establiment del mas Juglar fet el 1491¹⁹¹. Joan Lluís estava casat amb Elisabet, que també signa aquesta confirmació en senyal d'aprovació.

1.2.7. Casa de Vilalba¹⁹²

La casa o quadra de Vilalba, situada en el terme de la Roca del Vallès, però vinculada sempre a la parròquia de Cardedeu, és citada des del 932 i fou de la família Vilalba almenys des del 1157 fins al 1571 en què passà a mans del monestir de Montserrat per permuta amb la baronia de Montmagastre. Sembla que no tenia el domini en gaires terres d'Argentona, però sí sobre el molí de Musso. Així, en un document del 1508, i segur que no varia la informació respecte de finals del XV, es diu que Francesca, muller del donzell Guillem Cebrià de Vilalba, el té a cens de mig morabatí¹⁹³. Caldria veure el procés que va seguir entre el primer establiment del molí del 1256, en què el domini directe estava a mans dels Sant Vicenç i la del donzell de Vilalba, que

¹⁸⁹ .- APCCM, pergami 80, (11 de gener de 1491).

¹⁹⁰ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (11 de juny de 1498).

¹⁹¹ .- APCCM, pergami 80, (11 de gener de 1491), nota marginal.

¹⁹² - Per a més informació, vegeu Almerich Padró, Paulina, *El castell de Vilalba. Una joia del Vallès Oriental*. <http://www.laroca.cat/arxiumentoria/obres/5-2/5-2.pdf>

¹⁹³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 73, (5 de desembre de 1508).

en aquells moments n'era senyor directe si no fos que el tingués sotsestablert. També, tot i que en algun document s'esmenta que el mas Gener de Pins estava sota domini de Sant Marçal, el cert és que a mitjan 1562 es confessa davant de Miquel de Vilalba, qui en tenia el domini directe¹⁹⁴.

1.2.8. Domus de Premià¹⁹⁵

El 1343 Saurina Verdaguer, d'Argentona, permuta una peça de terra amb Berenguer Mujal, situada a *sa Tira*, sota domini de Bernat de Sant Vicenç, senyor de la Domus de Premià, a prestació del cinquè, on Bernat, senyor de la Domus, signa per raó de domini¹⁹⁶. Al cap de dos mesos Alamanda de Sant Vicenç, vídua de Francesc de Sant Vicenç, i el seu fill Bernat, senyors de la Domus, fan reducció del cens de l'esmentada terra¹⁹⁷. Quan es ven el mas Mujal el 1375 consta aquesta terra sota domini de Bernat de Sant Vicenç.

¹⁹⁴ .- APCP, desena 11, núm. 102.

¹⁹⁵ .- Sobre la Domus de Premià vegeu: Oliver i Bruy, Jaume, *Introducció a la història de Premià de Dalt*, Ajuntament de Premià de Dalt, 2003, p. 59 a 62. Oliver esmenta que el 1295 Guillem Francesc de Sant Vicenç, senyor de la Domus, la venia a carta de gràcia a Ferrer de Vic, ciutadà de Barcelona. A manca de més documentació, Oliver apuntava que el 1348 encara estava en mans dels hereus de Ferrer.

¹⁹⁶ .- APCCM, pergami 395, (18 d'agost de 1343).

¹⁹⁷ .- APCCM, pergami 432, (25 de novembre de 1343).

1.2.9. Els Cartellà¹⁹⁸

La família Cartellà, castlans del castell de Mataró, també té alguna terra sota el seu domini a Argentona, fora del terme del seu castell. El 1343 Simó Guieta d'Argentona va vendre una terra a Argentona, a *ses Buigues*, sota domini de Berenguer de Cartellà¹⁹⁹.

1.2.10. Família Batlle

Els Batlle tenien el domini sobre tres masos d'Argentona: Croanyes, Miralles i Torrent. El 1213 Agnès i el seu fill Ramon Batlle, d'Argentona, establiren a Joan Croanyes, el mas Soler d'Argentona²⁰⁰, situat al veïnat de Traià. El 1248 Ramon Batlle i la seva muller Saurina, establiren a Miquel i la seva muller Ferrera, el mas Miralles d'Argentona, amb la condició que hi fessin residència²⁰¹. Els Batlle tenien la batllia senyorial d'Argentona pel senyor del castell de Burriac, i sense dubte n'era l'origen del seu cognom. Així el 1295 Berenguer Batlle i la seva muller Berenguera donen al seu fill Ramon, per núpcies, «[...] *bauiliam nostram de Argentona*» i el mas Batlle amb les seves cases construïdes, honors i possessions, i pertinences que tenen en la sagrera d'Argentona sota domini i alou de Berenguer de Sant Vicenç²⁰². També li donen tots els drets que tenen sobre el mas de Croanyes, Miralles i Torrent que diverses persones tenen sota domini i alou dels donadors a Argentona.

¹⁹⁸ .- Les dades històriques de la Castlania de Mataró es detallen en parlar de les senyories de Mataró.

¹⁹⁹ .- APCCM, pergami 118, (27 de setembre de 1343).

²⁰⁰ .- *Trihano*

²⁰¹ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 de febrer de 1248).

²⁰² .- APCCA, Pergami 2, (17 d'agost de 1295)

El 1379 hi ha un plet entre Pere des Bosc, senyor dels castells de Vilassar i de Burriac i Bernat Ballot, àlies Batlle, d'Argentona, sobre la senyoria del mas Batlle d'Argentona²⁰³, fet que pot ser una mostra de la força que tenia certa pagesia que es veia capaç d'enfrontar-se al senyor per raons de senyoria. El plet es va tancar l'any següent i Bernat Ballot va haver de pagar 660 sous per posar fi al conflicte; restaren tant ell com els seus successors com a homes propis de des Bosc i renuncià el senyor a qualsevol dret de propietat sobre el mas Batlle²⁰⁴. El 1394 Bernat Ballot rep precari del mas Batlle de mans de Miquel des Bosc, on es confirmen totes les cases de la sagrera i les terres del mas, i també la «*baiuliam dicte parrochie de Argentona cum jovis, braçagiis et omnibus aliis juribus eiusdem, quam vos et antecessores vestri ex concessione mea et antecessorum meorum pro me et meis a longo citra tempore*», sense prestació de censos, a canvi de 100 florins²⁰⁵. Reconeix a Miquel des Bosc que és el «*domino meo naturali ex ego et uxor mea cum omni prole meanata et nasatura summus et esse debemus homines propi vestris et afocati vestri...et cum exorquiis, intestiis, arciciis et firmis sponsaciorum*».

1.2.11. Sant Julià d'Argentona

Es documenta per primer cop el 1025. El 1471 es va fortificar: “Dirigintse Ferrer, á Argentona després del fracás de Mataró, prengué per forsa d’armes la fortalesa hont se recullian y defensavan los de aquesta parroquia. Esta fortalesa no era altre que la iglesia parroquial fortificada per manament del Llochtinent de Reyner desde lo 10 d’Octubre de 1471”²⁰⁶.

²⁰³ .- AHMA, pergamins 58 i 59, (15 de setembre de 1379) i BC, Fons Moja, lligall 279.

²⁰⁴ .- BC, pergami 23999, (12 de gener de 1380).

²⁰⁵ .- APCCA, pergami núm. 10 (8 d’agost de 1394).

²⁰⁶ .- Carreras, *Pere Joan Ferrer, militar*, p. 113.

El 1187 Guillem de Mora, prevere de Sant Julià d'Argentona, estableix a Arnau Rispau i la seva muller Benecasa, el mas Verdaguer i un camp dels voltants, a condició que visquin al mas i siguin homes propis²⁰⁷. El mas Casela, esmentat al segle XIII, estava sota el domini directe de l'església d'Argentona i unes terres a prop de la sagrera, propietat del mas Moió.

1.2.11.1. Altar de Sant Llorenç de Sant Julià d'Argentona

El benefici de l'altar de sant Llorenç fou fundat el 1310 pel rector Arnau de Gumila²⁰⁸. A finals del segle XV el patronatge estava en mans del mas Camp, i el 1494 Eulàlia Camp, vídua de Miquel Ferrer, després de la mort del seu fill Bartomeu, que n'era l'obtentor, en nomena un procurador²⁰⁹. El 1470 Narcís Pujades, àlies Roqueta, d'Argentona, va vendre a Francesc Guerau dues peces de terra camps de pertinències del mas Roqueta, situades al veïnat de Lladó, sota alou del benefici de Sant Llorenç construït a l'església d'Argentona²¹⁰. El 1498 Mateu Pins i Joan Canyamars, àlies Bramona, d'Argentona, venen una peça de terra que estava obligada al benefici de Sant Llorenç a dos sous per un aniversari²¹¹.

²⁰⁷ .- AHMA, pergami 1, (20 d'octubre de 1187). Richou, *Aproximació a la història*, p. 187.

²⁰⁸ .- Benito Monclús, Pere, *Les parròquies del Maresme a la Baixa Edat Mitjana. Una aproximació des de les visites pastorals (1305-1447)*, Caixa d'Estalvis Laietana, Barcelona, 1992, p. 245.

²⁰⁹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (4 de novembre de 1494).

²¹⁰ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 6, (30 de juliol de 1470).

²¹¹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (18 d'octubre de 1498).

1.2.12. La Seu de Barcelona

La catedral de Barcelona tenia possessions al Maresme des del segle IX com a mínim, adquirides habitualment per llegats pietosos. Sota el seu domini hi havia el mas Fornells, el mas Sabater, el mas Castell de la Pujada, el mas Prim i el mas Lladó del veïnat de Lladó.

El 1337 l'altar de Sant Salvador de la Seu feia precari d'una terra a Berenguer Fornells²¹² i el 1343 feien precari al mateix Berenguer del mas Fornells i les seves terres, a prestació del cinquè i braçatge, una quartera de forment, una d'ordi i una d'espelta, i un parell de capons i un parell de gallines²¹³.

El 1497 Guillem Castell confessa el mas Castell, del veïnat de la Pujada d'Argentona, al paborde de la prepositura de maig de la Seu de Barcelona, pel qual satisfeia un cens de 20 sous i 8 diners anuals²¹⁴.

La Prepositura del mes de maig feia precari el 1441 del mas Lladó d'Argentona i onze peces de terra al minvat cens de 2 quarteres de forment a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, un tros de cansalada per Nadal i la setena part dels fruits de les peces de terra²¹⁵.

1.2.13. Monestir de Sant Pere de Clarà²¹⁶

Tenia la senyoria sobre cinc masos d'Argentona: Marc, Polls, Llentisclar, Guerau i Novell²¹⁷. Les seves possessions a Argentona estaven

²¹² .- APCSP, pergami 7, (22 de novembre de 1337).

²¹³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 58, (19 d'abril de 1343).

²¹⁴ .- Arxiu Comarcal de Mataró, notari Matías Aparicio, 17 d'octubre de 1853.

²¹⁵ .- ACB, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546, (1441).

²¹⁶ .- Les dades històriques de Sant Pere de Clarà es detallen en parlar de les senyories d'Òrrius.

majoritàriament situades a prop del priorat, la riera de Clarà, tot i que també n'hi havia a tocar de la vila, com la de la parellada d'en Gemferrer del 1481. En un document d'establiment del 1405 d'una terra situada a la riera de Clarà, tot i que aquesta està sota domini de Miquel des Bosc, afrontava amb dues terres que eren alou de Sant Pere de Clarà²¹⁸. El 1432, Margarida, muller de Francesc Ferrer, com a propietària del mas Marc es declara ser dona pròpia, soliu i afocada del monestir²¹⁹. El 1481 Antònia, vídua de Bartomeu Ballot de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, senyora útil del mas Gemferrer d'Argentona, ven una peça de terra campa de 4 jornals de bou de pertinences del mas Gemferrer, al lloc anomenat la *parellada den gemferrer*, sota sota domini del priorat de Sant Pere de Clarà a prestació d'agrer i tasca²²⁰.

1.2.14. Capella de Sant Miquel del Cros

Sant Miquel del Cros és, actualment, una capella situada a Argentona, que forma un veïnat, a tocar del terme municipal de Cabrera de Mar. La capella està documentada per primer cop el 1014, en una donació de terres a la vila d'Agell feta per uns germans a la canongia de Santa Eulàlia i la Santa Creu de Barcelona: «*Sic donamus petia una de terra. Et est in comitato barchinonense, in Maretima, in terminio de Villa Agel, ad ipso Palot. Et affrontat de circi in terra de Orutio vel filiis suis, et de oriente et de meridie in terra de Sent Micol, et de occiduo in ipsa arena qui discurrit*»²²¹. La següent

²¹⁷ .- Subiñà i Coll, Enric, "El priorat de Sant Pere de Clarà (Argentona) a inicis del segle XVI. Una mirada a través del Capbreu", dins de *XXIX Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, 2003.

²¹⁸ .- APCCA, pergami 11, (9 de novembre de 1405).

²¹⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3 (26 de febrer de 1432).

²²⁰ .- APCCA, pergami 28, (6 de maig de 1481).

²²¹ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 86.

referència data del 1187, i és més clara que la primera, ja que ens parla de la donació d'un camp feta pel rector de Sant Julià d'Argentona a Arnau Rispau, i entre les obligacions esmenta uns censos a pagar al benefici de Sant Miquel del Cros²²².

La capella tenia certes possessions situades bàsicament a la seva rodalia. Sota el seu domini hi havia el mas Mujal, el mas Morot²²³, i el mas Gual. El 1416 en la venda de la Domus del Cros consta que Nicolau Feliu era home propi de la capella²²⁴.

El 1332 el rector de la capella, en Bernat Agell, fa precari a Berenguer de Mujal i la seva muller Elisenda, filla de Sicard de Mujal, del mas Mujal d'Argentona, a cens d'un parell de capons i el quart i braçatge de tots els fruits, que es commuten per la quantitat de 22 sous anuals, la meitat per la festa de Pasqua i l'altra per sant Miquel de setembre²²⁵. Aquell mateix any Baucells documenta aquest rector entrant en hores nocturnes a la rectoria de Mataró acompanyat per altres persones²²⁶, o el 1335 quan Galzeran Marquet²²⁷, capità de l'Armada reial que es trobava a Barcelona, faculta el rector Bernat Agell, per poder confessar els homes de dita armada²²⁸. El 1371 Pere Garau, àlies Gual, declara ser home propi de la capella per raó de mas Gual²²⁹.

²²² .- Carreras, *Argentona històrica*, p. 86.

²²³ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 219.

²²⁴ .- MASMM, documentació Gual, còpia del segle XVII.

²²⁵ .- APCCM, pergami 101, (1 d'abril de 1332).

²²⁶ .- Baucells i Reig, Josep, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, CSIC, Barcelona 2004, p. 106.

²²⁷ .- Com hem vist, Galzeran Marquet també era el senyor de la Domus o quadra del Cros.

²²⁸ .- Baucells i Reig, Josep, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, CSIC, Barcelona 2004, p. 1450.

²²⁹ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/7, (agost 1371)

1.2.15. Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes²³⁰

Sota el seu domini, hi havia el mas Banyó, situat a la sagrera d'Argentona, concretament estava a l'illa que actualment formen el carrer Torras i Bages, Dolors Monserdà i Sant Ferran, sense arribar a la plaça de l'Església. El mas Banyó, el detenien els Gemferrer, i posteriorment, a partir d'inicis del segle XVI.

1.2.16. Sant Marçal del Montseny²³¹

Fou fundat cap al 1050, es convertí en abadia el 1066 en fer consagrar l'església els seus benefactors, els senyors de les Agudes. En l'acta de consagració ja consta que tenia «*omne alodium apud Marituma, in loco vocato Argentona vel Argemea, ubi cognominatur Civitas Fracta vel Alarona, videlicet, terras et vineas in planis et montuosis, cum omnibus suis pertinenciis*», que tenien per un donació d'Odó Vives²³².

Sota el seu domini, hi havia els masos Pins, Espinalt, Malloles, Gener i Bartomeu. El 1364 Pere des Bosc comprà al monestir, per 33.000 sous, tots els seus béns al Maresme. Els pagesos interposaren causa, ja que deien tenir prioritat en cas de venda i el 1365 aconseguiren recomprar a des Bosc el domini directe i arribaren a ésser aloers. Cinquanta anys més tard, encara

²³⁰ .- Les dades històriques de la capella de Sant Bartomeu de Cabanyes es detallen en parlar de les senyories d'Òrrius.

²³¹ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Marçal del Montseny", dins de *Catalunya Romànica*, volum XVIII, Barcelona 1991, p. 389-392.

²³² .- Benito i Monclús, Pere, "Violències feudals i diferenciació social pagesa. Els homes de Sant Marçal del Montseny a Vilassar i Argentona a la segona meitat del s. XII", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 37, Mataró 1990, p. 16.

s'anomena aquest monestir en parlar de les seves terres i masos. Així, quan el 1400 es ven el mas Gener de Pins, s'esmenta que està en franc alou pel monestir de Sant Marçal del Montseny²³³. I al cap d'un segle, en la venda d'una terra que era del mas Cabanyes feta el 1483, s'esmenta que es tenia en alou, i «*abans havia estat del monestir de Sant Marçal de Montseny sota cens de cinquè i de braçatge de tots els explets, el qual cens i domini fou comprat per Bernat Verdaguer d'Argentona, predecessor nostre, a Pere Castellar, de Sant Genís de Vilassar, procurador de les Universitats del terme del castell de Sant Vicenç, als 7 de setembre de 1367*»²³⁴.

1.2.17. Sant Benet del Bages²³⁵

Aquest convent situat al Bages, i fundat el 960, depengué de la seu de Barcelona des de l'inici. Cuadrada diu que «les seves possessions al Maresme se situen a Argentona»²³⁶. Mercès a la Tesi de Salvadó, coneixem quan es van incorporar al monestir aquestes terres. El 1016 Adelaida va vendre a Ramió, abat de Sant Benet del Bages, un alou al terme de Santa Maria de Ciutat Treta, malgrat que, per les afrontacions, estava gairebé tot al terme de Sant Julià d'Argentona i al de Sant Feliu de Cabrera, atès que afrontava a llevant amb la riera de Valldeix; a migdia, amb el mar; a ponent, amb el Montcabrer i a tramuntana, amb Palau²³⁷. El monestir rep tres alous més el 1031, el 1032 i el 1044 que incloïen el terme d'Argentona²³⁸.

²³³ .- APCPA, desena 10, núm. 92 (15 de desembre de 1400).

²³⁴ .- APCPM, pergami 120, (5 d'abril de 1483).

²³⁵ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Benet del Bages", dins de *Catalunya Romànica*, volum XI, Barcelona, p. 408-438.

²³⁶ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 455.

²³⁷ .- Salvadó i Montoriol, Joan, *El monestir benedictí de Sant Benet del Bages. Fons documental: identificació, edició i estudi. Segles X-XI*, TD (inèdita), Lleida 2012, p.

El 1273 Berenguer Batlle va establir una terra per edificar un mas, la qual afrontava «*ab occidio in honore Sancti Benedicti quo tenen Raimundo Gueraldi et Petrus Ponci*»²³⁹. L'esmentat Pere Pons va establir el 1301 una peça de terra que tenien sota domini de Sant Benet del Bages a prestació la tasca i de dos diners²⁴⁰. El 1334 Bartomeva de Mujal establia una terra sota domini del monestir a prestació de tasca²⁴¹. El 1474, Joan Lladó ven una peça de terra a Madà sota domini del monestir²⁴². Un any després, el mateix Joan Lladó ven una altra terra al costat de la que tenia en alou i que declara estar sota domini del monestir de Sant Benet del Bages²⁴³.

1.2.18. Monestir de Sant Pol de Mar²⁴⁴

Tenia sota el seu domini el mas Martí de la Pujada. Des del segle XI tenia alous a Argentona, tal i com veurem en parlar del poblament, en un dels primers documents on tenim clara la senyoria eclesiàstica en els territoris de l'estudi: El 1035 Levegoda va vendre a Oruç dues terres situades a la coma de Guisan, que afrontava «*parte circi in vinea de Sancti Pauli cenobii*»²⁴⁵.

1055. Segons Salvadó, aquesta referència a Palau hauria de correspondre a l'actual Palautordera.

²³⁸ - Salvadó, *Ibidem*, p. 1366, 1379 i 1577.

²³⁹ .- AHMA, pergami 8, (6 de març de 1273).

²⁴⁰ .- APCPM, pergami 13, (16 d'abril de 1301).

²⁴¹ .- APCCM, pergami 474, (1 de febrer de 1334).

²⁴² .- APCMC, pergami 42 (25 d'abril de 1474).

²⁴³ .- APCCA, pergami 25 (3 de març de 1475).

²⁴⁴ .- Les dades històriques de Sant Pol de Mar es detallen en parlar de les senyories de Mataró.

²⁴⁵ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona*, volum II, p. 946.

El 1331 Ramon Martí d'Argentona permuta una terra amb Francesc Mateu que tenia sota domini del monestir²⁴⁶. El 1349 Lladó Martí d'Argentona, fill de Ramon Martí, fa hipoteca dotal del mas Martí amb motiu del dot rebut per la seva muller Ròmia Camp, el qual declara tenir «*sub dominio et alodio monasterio Sancti Pauli de Maritimo*»²⁴⁷.

Fins i tot el senyor jurisdiccional del terme, Berengueró de Sant Vicenç, tenia terres sota domini del monestir, sotsesablertes el 1336²⁴⁸. En el capbreu de la cartoixa de Montalegre del 1498 consten vuit propietaris de la parròquia d'Argentona que li pagaven censos. L'únic que declara ser home propi i tenir el mas sota el seu domini és Joan Martí, del veïnat de la Pujada²⁴⁹.

1.2.19. Sant Pere de les Puelles²⁵⁰

Sant Pere de les Puelles era un convent benedictí femení, fundat el 945 pel comte Sunyer, i que estava situat a la Vilanova de Sant Pere, i avançat el segle XIII entrà en la segona muralla de Barcelona. Segons Cuadrada, consta que tenia possessions a Argentona²⁵¹. El 1325 l'abadessa de Sant Pere de les Puelles confirma a Pere de Pins tres peces de terra a Argentona sota domini de

²⁴⁶ .- APCCM, pergami 130, (8 de juliol de 1331).

²⁴⁷ .- APCPM, pergami 46, (1 de setembre de 1349).

²⁴⁸ .- AHMA, pergami 25, (28 d'octubre de 1336). Regestat a Richou, *Aproximació a la història*, p. 199.

²⁴⁹ .- Pérez, *La cartoixa de Montalegre*, p. 83.

²⁵⁰ .- Les dades històriques de Sant Pere de les Puelles es detallen en parlar de les senyories de Mataró.

²⁵¹ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 455.

l'esmentat monestir,²⁵² i Joan Lladó confessa tenir, el 1441, una tinença sota el seu domini²⁵³.

1.2.20. Sant Salvador de Breda²⁵⁴

Fundat pels vescomtes de Cabrera el 1038 i supeditat a Sant Cugat del Vallès, les seves propietats eren molt importants, per donacions als segles XI, XII i XIII de bisbes, nobles, reis i pagesos. Cuadrada ja esmenta que "les seves propietats a la comarca se situen a Argentona i tenen un origen molt clar, ja que provenen de la donació realitzada per Pere de Sant Vicenç i la seva esposa Berenguera, el 1189, quan lliuren llur fill Pere com a monjo. A més li donen un mas a la parròquia d'Argentona"²⁵⁵, que era el mas de la Pujada, i el 1204 l'abat de Breda l'estableix Pere Morell d'Argentona²⁵⁶.

1.2.21. Santa Anna de Barcelona²⁵⁷

Fou fundat per l'orde del Sant Sepulcre vers el 1145 i durant aquell segle rebé nombroses donacions a Barcelona i a tot Catalunya. El 1420 es fusionà amb Santa Eulàlia del Camp. Cuadrada ja esmenta que "la casa de Santa Anna tenia possessions a la parròquia d'Argentona, com podem

²⁵² .- APCCB, pergami núm. D-24 (1325).

²⁵³ .- ACB, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546 (1441).

²⁵⁴ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Salvador de Breda", dins de *Catalunya Romànica*, volum V, Barcelona 1991, p. 274-286.

²⁵⁵ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 457.

²⁵⁶ .- APCCB, pergami num. C-1 (1204).

²⁵⁷ .- Per a més dades, vegeu: "El monestir de Santa Anna de Barcelona", dins de *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 40-41.

comprovar en la documentació, des del principi del segle XIV²⁵⁸. Sota el seu domini, hi havia el mas Ramon, el mas Bellatriu i el mas Riudameia. El 1305 Bernat Bellatriu va establir una terra de pertinences del seu mas, sota domini de Santa Anna²⁵⁹. El 1443 Pere Ramon entra en possessió del mas Ramon sota domini de l'esmentat monestir²⁶⁰. Anton Ramon, àlies Coromines, el va vendre el 1458 a Anton Cabanyes, d'Argentona²⁶¹.

1.2.22. Hospital de la Santa Creu de Barcelona

Té els seus orígens a l'any 1401, amb la fusió dels sis hospitals que hi havia aleshores a Barcelona. Un d'ells, el fundat pel canonge Pere des Vilar en llegat testamentari del 1256, tenia sota el seu domini el mas Estrada d'Argentona, que havia establert el mateix Pere des Vilar el 1255 a Guillem Cabot, d'Argentona, al cens de dues quarteres de blat a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i 2 sous i 3 diners i un parell de gallines per Nadal, amb la condició de ser home propi i afocat de Pere des Vilar. El mas quedà abandonat, i l'hospital el va tornar a establir el 1308 als néts de Guillem, els germans Guerau i Guillem Cabot, rebaixant el cens a 20 sous anuals, sense obligació de residir-hi si no reedificaven el mas²⁶². El 1422 consta que l'Hospital de la Santa Creu, com a successor de l'Hospital des Vilar, tenia el domini de set peces de terra al veïnat de Pins, que confessà l'Arnald Boscà, sens dubte els honors de l'antic mas Estrada²⁶³.

²⁵⁸ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 460.

²⁵⁹ .- APCPM, pergami 16, (23 de gener de 1305).

²⁶⁰ .- APCCB, pergami núm. E-19 (1443).

²⁶¹ .- APCCB, pergami núm. E-25. (1458).

²⁶² .- BC, pergami 24029, (10 de novembre de 1308).

²⁶³ AHMA, Documentació antiga, caixa 2, establiments, 22 d'abril de 1422.

1.2.23. Parròquia de Santa Maria de Mataró

Sota el domini de l'altar de santa Maria i el seu rector, hem documentat almenys una peça de terra al lloc dit les Buigues, actualment al pla d'en Boet, que el 1371 Pere des Torrent d'Argentona va deixar en testament. En el capbreu dels alous del rector de Santa Maria de Mataró del segle XVIII esmenta un establiment fet el 1692 d'una peça de terra al lloc dit *las Buigas* o Gatassa, que segurament és el documentat el 1371²⁶⁴.

1.2.24. Benefici de Sant Vicenç de Burriac

La capella de Sant Vicenç del castell de Burriac apareix documentada per primer cop el 894. El 1214 Guillem de Sant Vicenç i la seva muller Guilleuma van dotar-la amb un benefici sota la seva advocació²⁶⁵.

Miquel Vicenç Bramona, prevere beneficiat de la Seu de Barcelona, obtentor del benefici de l'església de Sant Vicenç del castell de Burriac, va establir el 1484 a Segimon Mallol d'Argentona, una peça de terra en l'esmentada parròquia al lloc dit *Madà*, al costat del torrent de *Calabies*, a condició que en tres anys ha d'estar plantada de vinya i a prestació del desè²⁶⁶.

²⁶⁴ .- Marfà, *Aλους del rector de Mataró*

²⁶⁵ .- Graupera i Graupera, Joaquim, *L'arquitectura religiosa preromànica i romànica en el Baix Maresme*, volum 2, Ed. La Comarcal Edicions, Argentona p. 108-111.

²⁶⁶ .- APCCM, pergami 119, (20 de febrer de 1484).

1.2.25. Santa Margarida de Cabrera

Era una petita capella situada al pla de Cabrera, a prop del mar. Surt esmentada per primer cop el 1025, i ja des del segle XIV hi consta una comunitat de donades. Joan Lladó confessa el 1441 un terra que limita amb un alou de Santa Margarida²⁶⁷.

1.2.26. Pagesia

Hi havia pagesos que tenien el domini directe d'alguns masos, no els aloers, que posseïen el domini directe del seu propi mas, com els Rispaus, els Pins, els Geners, els Bartomeus o els Espinalts. Parlem, per exemple, dels Cabots que tenien el domini del mas Febrer de Pins. El 1325 na Bondia Jaume d'Argentona fa donació del mas Jaume del veïnat de la Pujada a la seva néta Guillerma Lladó, esmentant que el té sota domini de Berenguer de Sant Vicenç, Simó de Croanyes, Pere Esteve, Pere de Verdaguer, Pere de Lladó i Pere de Pins, «*comuniter per indiviso*»²⁶⁸. És l'únic cas que hem documentat d'un mas o terra sota domini del senyor territorial juntament amb cinc veïns més, per indivís, que no sabem si pot fer referència a una antiga muntanya "semicomunal" o similar. El 1337 la mateixa Bondia Jaume rep precari d'una borda al veïnat de la Pujada d'Argentona, que pensem que no és el mas Jaume que havia donat, i que també està sota domini a parts iguals en Berengueró de Sant Vicenç, en Pere de Verdaguer, en Simó de Croanyes, na Benenguda Esteve, na Guillerma Lladó i Benenguda de Pins, tots i totes de les parròquia

²⁶⁷ .- ACB, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546 (1441).

²⁶⁸ .- APCCB, pergami D-23, (1 d'agost de 1325), Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1131.

d'Argentona i descendents dels anteriors²⁶⁹. En aquest cas, malgrat la confirmació, la fan i signen tots ells, i esmenten que està «*sub dominio et alodio dictis*», Bondia haurà de ser dona pròpia dels Sant Vicenç.

El 1336 els germans Bernat, Guerau i Pere Cabot, fills de Guerau Cabot, d'Argentona, van establir a Jaume Febrer d'Argentona, el mas Febrer del veïnat de Pins, al cens de mitja quartera d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i l'obligació de ser homes propis i afocats dels germans Cabot²⁷⁰.

1.3. La senyoria a Òrrius

La vila d'Òrrius tenia dos grans senyors del domini directe del terme: el castell de la Roca, que n'era el senyor jurisdiccional i el priorat de Sant Pere de Clarà, amb estreta relació amb el castell de Sant Vicenç de Burriac²⁷¹.

1.3.1. Castell de la Roca²⁷²

El castell de la Roca del Vallès era el senyor més important d'Òrrius. Sota el seu domini hi havia, com a mínim, els masos Femades, Camporiol, Argent, Rainó i Riera. La seva jurisdicció baix medieval incloïa la vila de Granollers, i les parròquies de Sant Sadurní de la Roca, Santa Agnès de Malanyanes, Sant Esteve de Vilanova, Sant Andreu d'Òrrius i Santa Maria de

²⁶⁹ .- APCCB, D-47, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1206.

²⁷⁰ .- AHMA, pergami 24, (23 de maig de 1336). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1195.

²⁷¹ .- Roqué i Margenat, Josep Maria. *Òrrius (Maresme). Contribució a la història del poble*, Grup d'història del Casal, Mataró 1998, p. 11.

²⁷² .- Per a més dades, vegeu: Carreras, *Lo castell de la Roca del Vallès*, p. 398-399.

Llerona. S'esmenta per primer cop al segle XI. Al segle XI els propietaris eren la família Sarroca, feudataris dels Montcada. Al segle XII passà als Bell-lloc pel matrimoni de Sança de Sarroca amb Pere de Bell-lloc, que a mitjan segle XIII s'emparentarien amb els Montclús. A finals del segle XIII passà per les mans de Berenguer de Sant Lleir, el seu germà Bertran i Ramon de Cabrera, que tenia també el castell veí del Far, i que el va vendre el 1287 a Pere Marquès, notari reial.

El seu fill Francesc Marquès presta homenatge al rei el 1336, que n'era el senyor eminent, com ja havia fet el seu pare. El seu fill Pere Marquès comprà al rei el 1357 el mer i mixt imperi i les jurisdiccions alta, baixa i criminal. Mort ja Pere, el succeí el seu fill Pere Arnau Marquès, que essent molt jove va veure com el 1374 els seus vassalls, entre ells els d'Òrrius, van incorporar-se a la Corona, però el 1382 el rei el tornà a vendre a Marquès. Pere Arnau es va casar amb Maria de Màrgens, hereva del castell de Mataró, i un cop morta ella, a partir del 1394, exercí de senyor de Mataró com a tutor de les seves filles.

El 1405 Pere Arnau Marquès va vendre el castell a Ramon de Torrelles i de Blanes, cavaller i conseller reial, casat amb Elionor, filla d'Umbert de Fonollar, baró de Banyalbufar (Mallorca), la qual el 1410 compra la vila de Caldes de Montbui. Ramon morí poc abans del 1421, el succeí el seu fill Martí Benet de Torrelles i de Fonollar, també cavaller i conseller reial, que el 1436 consta com a senyor de la Quadra de Torrelles, del terme del castell de Cervelló. El va succeir el seu fill Martí Joan de Torrelles i de Sentmenat, la dècada de 1460; fou nomenat Baró de la Roca el 1468. El succeí el seu fill Martí Joan de Torrelles, després Geroni Restitut de Torrelles i finalment el fill d'aquest, Ramon Angel de Torrelles, darrer senyor del castell de la Roca.

El 1564 les parròquies de Sant Sadurní de la Roca, Vilanova de la Roca, Santa Agnès de Malanyanes i Sant Andreu d'Òrrius van comprar la jurisdicció del castell, que passà a la Corona.

Guillem de Montclús²⁷³ va establir el 1271 a Berenguer de Femades i la seva muller Maria dos masos erms situats a la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, anomenats de Rainó i de Riera, amb la condició que els cultivin igual que el seu mas de Femades i que els habitessin, a prestació de dues quarteres de blat²⁷⁴.

1.3.2. Sant Pere de Clarà²⁷⁵

Priorat benedictí, que té l'origen al segle IX, les terres del qual depenien del monestir de Sant Cugat del Vallès, tot i que a inicis del segle XI sembla que depenia de la família Sant Vicenç, senyors del castell homònim, que van mantenir la propietat fins que, el 1080, van llegar el priorat a Cluny i es va agregar a Sant Pere de Casserres (Osona). A inicis del segle XIV, sembla que, al priorat, tan sols hi vivia un monjo prior. Ja al segle XVI s'abandonà i passà a dependre de la diòcesi de Solsona.

Les seves possessions estaven disperses pel Maresme (entre Mataró i Alella) i el Vallès Oriental (La Roca i Vilanova del Vallès). En el cens de Pere III de 1359, hi figura que el priorat tenia sota el seu domini cinc masos a Òrrius: Reymir, Altafulla, Burguet, Prats i Julià d'Òrrius. També tenia els

²⁷³ .- Guillem de Montclús consta com a senyor del castell de la Roca, fent una venda a Berenguer de Sant Vicenç i la seva muller Sància, dels honors que tenia sota domini del castell de la Roca a Premià i Teià, en una data indeterminada de mitjan segle XIII. Carreras, *Ibidem*, p. 16. Fou senyor des del 1243 al 1276 com a marit de Guillerma de Bell-lloc, que n'era la propietària. www.laroca.cat

²⁷⁴ .- APCFO, pergami 2, (14 de maig de 1271).

²⁷⁵ .- Per a més dades, vegeu: "Sant Pere de Clarà", dins de *Catalunya Romànica*, volum XVIII, Barcelona 1991, p. 475-76.

masos Marc, Polls, Llentisclar, Guerau i Novell d'Argentona i la meitat del mas Lladó de Cabrera²⁷⁶.

1.3.3. Capella de Sant Bartomeu de Cabanyes

Sota el seu domini hi havia el mas Argent d'Òrrius. Aquesta capella, situada dins el terme d'Òrrius, apareix documentada per primer cop el 1191. Un document del 1243 referenciat per Benito²⁷⁷ ens dona pistes molt importants sobre el seu origen i patronatge. Es tracta d'una qüestió entre Berenguer d'Alberic, rector de l'església de Sant Julià d'Argentona, i Arnau de Cabanyes, del qual els seus avantpassats la van «*fundaverant infra terminos dicte ecclesie Sancti Julianni de Argentona*», determinant-se que els Cabanyes i els seus successors tindrien el patronat, a canvi de proveir «*duas lampadas que semper, die ac nocte, coram altari beate Bartholomei ardeant incessanter*» i paguin 24 sous a canvi de la missa setmanal i 2 lliures de cera anualment per cens a l'església d'Argentona. Si la capella té un clergue fix, el podrà nomenar Cabanyes, sota obediència, però, del clergue d'Argentona, el qual aleshores no podrà demanar els 24 sous, sinó les 2 lliures de cera. A canvi, Cabanyes podrà «*stablire honores dicte capelle ad censum sive ad agrarium dum tan eadem stablimentam faciat ad bonum et utilitatem eiusdem capelle*». Aleshores el capellà de Sant Bartomeu era el canonge Berenguer de Sant Vicenç, sens dubte de la nissaga dels senyors de castell.

A partir del segle XVIII, la capella es converteix en una ermita d'una comunitat de donats, amb ermità.

²⁷⁶ .- Subià, El priorat de Sant Pere de Clarà.

²⁷⁷ .- Benito, *Les parròquies del Maresme*, p. 76. Benito no havia consultat el document original conservat a la Biblioteca de Catalunya, sinó el *Speculum* de l'Arxiu del Castell de Vilassar, on consta un breu resum amb poca informació.

Segons un llevador de rendes del 1471, els Femades tenien dues peces de terra, establertes el 1337, situades a les Feixes i al mas Pol d'Òrrius; tres peces de terra que tenia en Bassa d'Òrrius, al mas Colomer, a la Pedrosa i al torrent de la Pujada; el mas Tarascó d'Òrrius a prestació d'una quartera de forment, dos sous i 5 sous en compensació dels mals usos²⁷⁸.

1.3.4. Castell de Burriac

El castell de Burriac tenia nombroses terres al terme d'Òrrius malgrat que no sembla que tingués cap mas. En el capbreu del segle XVI, Castillo documenta terres de 12 masos: Altafulla, Bassa, Bruguet, Busquet, Camporiol, Canyet, Fuster, Garau, Geronella, Lladó, Parera i Soler²⁷⁹. Pot sobtar el nombre de masos considerant que el fogatge del 1378 n'esmentava 13, i que, com a mínim, no s'esmentin els masos Argent, Cabanyes, Femades, Prat o Tarascó. Una primera explicació, caldria buscar-la en masos que eren de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, com l'Altafulla, i algun altre, que no tenim localitzat, podria ser de la Roca, però amb terres al terme d'Òrrius. I algun tal volta era rònec.

²⁷⁸ .- Roqué, *Òrrius (Maresme)*, p. 19.

²⁷⁹ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 235.

2. LA SERVITUD I ELS MALS USOS

2.1. Mals usos

Gran part dels pagesos de mas estaven sotmesos a servituds, sobretot als anomenats mals usos, que eren unes exaccions imposades pels senyors als seus homes i la seva família. Benito sosté que, des del segle XII, els territoris de l'est del Llobregat van conèixer una servitud derivada de la tinença de la terra, amb l'obligació del pagès de redimir-se en cas de canvi de senyoria²⁸⁰. La principal servitud era la remença. Podríem definir els remences com tots aquells homes i dones, principalment pagesos en una societat eminentment niveles, però també algun home de vila, que estaven adscrits a la terra, és a dir, que necessitaven permís del seu senyor per poder abandonar el mas, la casa i la terra. Aquest permís, el senyor tan sols el donava en forma de diners, i principalment per les filles no pubilles i els fills no hereus que abandonaven el mas familiar. Molts d'ells també patien els anomenats mals usos, els més habituals dels quals, juntament amb la remença, eren:

1. Cugucia: es castigava el pagès la dona del qual era adúltera.
2. Eixorquia: el senyor es quedava amb una tercera part dels béns del pagès que moria sense fills que poguessin treballar al mas.
3. Intestia: penalitzava els béns del pagès que moria sense haver fet testament.
4. Àrsia: el senyor es quedava amb una tercera part dels béns del pagès a qui s'havia cremat el mas.
5. Firmes d'espoli: el pagès havia de pagar al senyor una quantitat pel fet de garantir el dot que li aportava la seva futura muller amb el mas que tenia.

²⁸⁰ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 429.

Al territori, amb la documentació analitzada, hem trobat la remença i la firma d'espoli²⁸¹, i de manera col·lateral l'eixorquia i la intestia, ja que la resta de mals usos podrien aparèixer en arxius senyorials, com el del castell de Vilassar²⁸². Amb tot, Rosa Lluch no documenta cap pagament de l'arsia ni de la cugucia ni, com diu, en coneix gairebé cap exemple d'aplicació pràctica a Catalunya²⁸³.

El 1340 es dicta sentència d'un plet entre el rector d'Argentona i una trentena de vilatans, atès que el rector d'Argentona pretenia obtenir la tercera part dels béns com a dret d'intestia i eixorquia, i els parroquians manifestaven que *«ipsi et eorum predecessores fuerit et sunt liberi et franchi ab omni prestacione intestie et exorquie et itriusque eorum seu ratione eorum de rectori dicte ecclesie»*²⁸⁴. Finalment, la sentència els va declarar francs: *«dictos parrochianos et eorum quenlibet et successores eorum esse franchos et liberos quo ad dictum rectorem et eius ecclesiam a prestacione tercię partís bonorum mobilium et eorum que in nomibus consistunt parrochianorum predictorum decedentium abintestato vel exorchs»*.

En un plet del 1379, entre Pere des Bosc, senyor dels castells de Vilassar i de Burriac i Bernat Ballot, àlies Batlle, d'Argentona, sobre la senyoria del mas Batlle d'Argentona, tornem a trobar esment a la intestia i l'eixorquia²⁸⁵:

²⁸¹.- En parlem en el capítol dedicat a la família i el matrimoni.

²⁸².- En el moment d'acabar aquesta tesi, la documentació en pergamí del Castell de Vilassar estava digitalitzada i lliurada a l'ajuntament de Vilassar de Dalt, que en preparava la seva consulta. La documentació en paper estava essent classificada.

²⁸³.- Lluch Bramon, Rosa, *Els remences. La senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV*, Biblioteca d'Història Rural, col·lecció Estudis 5, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Girona, 2005, p. 367.

²⁸⁴.- APCPM, pergamí 38, (15 de març de 1340).

²⁸⁵.- AHMA, pergamins 58 i 59, (15 de setembre de 1379) i BC, Fons Moja, lligall 279.

«Item que com lo dit Bernat Bellot axí com a novell asquisidor del dit mas²⁸⁶ es tengut e obligar de donar e pagar al dit honrat en Pere dez Bosch los drets següents: Primerament que en Guillem Batle, na Sibilia e Saurina, difunts fills e hereus per medias successiones den Ramon Batlle, difunt senyor util del dit mas Batle e hereus del Ramon, sien morts exorques e intestades. Per la dita rahó pretangué al dit Pere dez Bosch dret de terç en lo béns e heretats dels dits Guillem Batle, Sibilia e Saurina i demana lo terç dels bens lo qual terç a bona extinsió segons valor de la dita heretat a C lliuras Barchinonenses».

Malgrat no hem documentat el pagament concret de cap d'aquests impostos, està clar que als territoris estudiats existien. En el Llevador del rèdits de Pere des Bosc de la dècada de 1350, esmenta que "tots los meus homens propis del castell de Sent Viçens paguen entrades, aixides, intesties, axorquies, cugucies et semblantment paguen tots los dits drets lurs mullers e lurs infants, nats e naxadors"²⁸⁷. Malgrat tot, exceptua els "qui son poblats a la Torra del Cogoll los quals no son tenguts de nenguna servitut sinó de I tragí e de XX solidi per remensa".

El 1398, en la jurisdicció del castell de la Roca, en un mas situat a tocar d'Argentona sota domini de la casa Soler de sa Força de Sant Sadurní de la Roca, esmenta que el mas presta una tercera part en cas d'eixorquia, intestia i cugucia²⁸⁸, coincidint amb els cànons establerts per aquesta mena de mals

²⁸⁶ .- Bernat Ballot, de Sant Feliu de Cabrera, era fill d'Arnau Ballot i Batlle, que alhora era fill d'Arnau Ballot, tots de Cabrera i de Sibília Batlle, d'Argentona. L'hereu del mas Batlle d'Argentona, en Berenguer Batlle, testava el 1375 nomenant hereu el seu nebot Arnau Ballot i Batlle i, si no, el seu fill Bernat Ballot. Bernat s'havia casat el 1377 amb Eulàlia Gener de Sant Sadurní de la Roca. Per tant, feia com a molt quatre anys que era propietari del mas Batlle.

²⁸⁷ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 341.

²⁸⁸ .- APCCM, pergami 163, (28 de març de 1398).

usos, o el 1418 en la venda del mas Cabot del Cros s'esmenta que el mas haurà d'estar afocat, «*ad intestias, exorquias, cucucies, jovas...*»²⁸⁹.

El 1415 Dolsa, muller de Guillem Marí, de Mataró, filla i hereva de Bernat Caulés, difunt, de Sant Martí de Mata, mort abintestat, nomena procurador a Pere Catà, de la parròquia de Mataró, per tal de «*vendre e alienar per ella e en nom seu tot aquell mas Caulés ab cases e edificis, terres, honors e possessions de aquell lo qual es en la dita parroquia de Sent Martí de Mata...*»²⁹⁰. Aquest mas estava sota domini del monestir de Sant Pere de les Puelles, i desconeixem si va haver de pagar el terç al senyor per la intestia.

Alguns pagesos es van redimir dels mals usos, un precedent del que acabaria passant amb Guadalupe. El 1391 Francesc Marquet, senyor de la Domus del Cros, enfranquia a Pere Mallol d'Argentona, entre d'altres, de la «*intestiam, exorquiam, cuguciam, ingressus et exitus et firmas sponsaliorum ac qualibet alis jura realia et personalia*», a canvi de 330 sous²⁹¹.

Des de la Corona també redimien els vilatans de certs serveis i impostos, com el 1392, quan amb motiu del matrimoni de la infanta Violant, filla del rei Joan, amb el rei Lluís de Nàpols, els representants del rei Joan van donar certes "gràcies" a les parròquies de Sant Genís de Vilassar i de Sant Julià d'Argentona, absolent i cancel·lant «*omnes penas terciorum, calonias et banna*» que puguin tenir amb el rei i els seus oficials, considerant que aquestes universitats van donar certes quantitats per aquest matrimoni²⁹².

²⁸⁹ .- APCCM, pergami 125, (13 de novembre de 1418).

²⁹⁰ .- AHPB, notari Joan Reniu, sig. 123/1, (5 de febrer de 1415).

²⁹¹ .- MASMM, pergamins Adan núm. 18, (16 de maig de 1391).

²⁹² .- BC, pergami 24323, (19 d'octubre de 1392).

2.2. Serveis personals

A banda dels mals usos, hi havia uns altres serveis personals, en forma de jornals de treball, que sovint s'havien de fer al senyor jurisdiccional, i a vegades, al senyor directe, i consistien en les joves, tragines, batudes, guaites i obres. Aquests treballs es feien a les terres i finques que posseïa el senyor. Per a Fernández i Riera, aquests serveis laborals s'han d'interpretar més com a indicadors de rang social que econòmics²⁹³. Aquests serveis, els deixa clar en Guillem d'Argentona, senyor de la casa d'Argentona i d'Agell, quan el 1367 va establir el mas Bonet de Cabrera, especificant al seu home que també hauria de fer els «*jornalos acostumatos quolibet anno et operibus pro ut est assuetum per aliorum hominum emphiteororum meorum*»²⁹⁴.

Les joves

Les joves consistien en un jornal de feina, amb un parell de bous, units per un jou, que es feien habitualment en el moment de la sembra i en el moment de la sega.

Però, sovint els senyors eximien els seus homes a canvi d'una prestació en diners, com Berenguer de Sant Vicenç, que va establir el mas Camp d'Argentona, no havent de fer cap questia, ni cap guaita, ni cap treball, ni tragina, ni jova, ni batuda²⁹⁵.

En un interessant document del 1390, podem fer-nos una idea de com anaven les joves i quan es feien. Pere Arnau Marquès, senyor del castell de la Roca i ciutadà de Barcelona, pare i administrador de les seves filles, senyor del castell de Mataró, rep a dotze pagesos «*in dicto castro de Matarone, videlicet in comestorio*», en presència de Pere Solmeda, escriptent de Bernat Nadal,

²⁹³ .- Riera i Fernández, La crisi econòmica, p. 129.

²⁹⁴ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/11, (5 d'abril de 1367).

²⁹⁵ .- APCCA, pergami 1, (24 de gener de 1290).

notari de Barcelona; Galvany Ricart, donzell; Bernat Asguerrer, oller, habitants de Barcelona, i Pere Major, de Santa Maria de Mataró. Els pagesos interrogats, tots de Mataró, són: Andreu Salvador, Arnau Pardal, Antoni Torner, Bernat Morot, Bernat Olivera, Bernat Serra, Bernat Costa, Antoni Aperset, en Gener, Antoni Reniu, Joan Valençó i Pere Vilaseca.

Els pregunten, a tots ells, *«si ha fetes joves an Ponç de Mataró, batlle del castell de Mataró, en temps passat per rahó de la sua batlia i Si sap ne ha hoyt dir que sos predecessors hayen fetes les dites ajudes o joves al dit Ponç de Mataró»*. Gairebé tots convenen que no són joves sinó que són ajudes, com en Salvador de Traià que diu que *«ha fetes ajudes e no pas joves»*. En qualsevol cas les joves o ajudes, que es *«feya per prechs del dit Ponç de Mataró, ço és saben una en temps de sementer e altre en temps de batre»*. En Pardal, responent a la segona pregunta, deixa clar que mentre no tenien animals no en podien fer *«Dix que qualque xxv anys ha que lo pare dell tes comprà lo mas apellat mas Mataró e que passa gran temps que ell tes no facere les dites joves al dit Ponç de Mataró e açó per tal com no tenia ase, vaque ne bou, mas que de qualque xii anys ensà que ell tes tengueren bestiar ço és vaque, ase o bou sap que lo dit Ponç de Mataró los demanave les dites ajudes o joves que ell tes les li feya e açó per rahó de la sua batlia»*. Finalment en Vilaseca especifica que *«dix que jamay no li ha fetes joves ne tregines bé es ver que li ha fetes ajudes tostemps dues vegades lany per tal com lo dit Ponç de Mataró com ave e feya una vegada de sementer e altre vegada com batia o com treginave»*.

És destacable aquesta voluntat dels pagesos per especificar que no són joves sinó ajudes, segurament intentant que no passessin per prestacions personals sinó per jornades "voluntàries", que potser podrien deixar-les de fer en algun moment sense que es pogués imposar una obligació.

Precisament en el capbreu del castell de Mataró, fet a partir del 1369 per Pere de Màrgens, sogre de Pere Arnau Marquès, s'especificava el que rebia el batlle de Mataró, que el 1390 era en Ponç de Mataró, i pel que fa als serveis

personals especifica que "de la batllia de Mataró. Tragines e joves a senyor en aquell temps que les vol, ço és II vegades l'any, una a sembrar e altre a batre"²⁹⁶. A continuació hi ha l'esment de 35 pagesos que en presten per raó del seu mas, on consten el dotze anteriors excepte en Pardal, que deu sortir amb un altre nom.

Al castell de Vilassar tan sols prestaven joves 15 pagesos, molts menys que a Mataró. Si tenim en compte els homes propis que tenia cada castell, en base al fogatge del 1378, podríem dir que el 47% del homes del castell de Mataró en prestaven davant del 32% del de Burriac. En el llevador dels rèdits de Pere des Bosc, esmenta "la suma maior de totes les joves que fan cascun ayn en la parròquia dargentona qui es del terme del castell de Sent Viçenc per los homes qui son propis del senyor: XV joves. Com los homens propies del dit senyor son tenguts de fer aytant jornals com lo senyor volrà, axí ab bisties com sense bisties"²⁹⁷.

El 1495, el rector de Sant Miquel del Cros en el precari que va fer del mas Bova del Cros, redueix les quatre joves, dues en temps de «*seminandi*» i dues en temps de «*messum*», a canvi de 5 sous per Nadal²⁹⁸. És l'únic cas en què trobem la prestació de 4 joves.

Les guaites

Les guaites obligaven a fer vigilar el territori o el castell del senyor, habitualment en temps de guerres o de perills. Cuadrada esmenta que els homes del castell de Burriac i els de Mataró, tenien obligacions de tipus

²⁹⁶ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 325-6).

²⁹⁷ .- Cuadrada, *Ibidem*, p. 341.

²⁹⁸ .- BC, pergami 21175, (20 de juliol de 1495).

militar: la guaita i acudir al so del castell, per contribuir a la defensa del terme, i també havien de fer les obres del castell i dels molins²⁹⁹.

A Òrrius, del terme del castell de la Roca, també es prestaven guaites, com les que consten en la venda del 1396 del mas Terrach, feta per Berenguer de Prat, de Sant Martí de Mata, a Francesc Romeu d'Òrrius; s'esmenta que el mas «*et etiam fit en dicto castro guaytam ibi fieri solitam tempore guerre*»³⁰⁰. En aquest cas, s'especifica que només es fan en temps de guerra. Ho recull Roqué, quan esmenta que, per una disposició del 1469, els homes d'Òrrius venien obligats a fer guaites, en aquest cas a dalt de Cèllec, el cim més alt i proper a la vila³⁰¹.

2.3. Els remences

Vicens Vives es fa seva la teoria de Wladimir Piskorski, mitjançant la qual els remences no provenen dels colons romans ni dels *mancipios* visigots, sinó de la pagesia que durant el segle IX era lliure i, que, a partir d'aleshores, buscant la protecció i defensa d'un senyor, se li lliuraven juntament amb els béns i li oferien vassallatge³⁰². Aquests vincles foren, a l'inici, de caràcter personal, però, amb el temps, es convertiren en hereditaris. Segons Vives, almenys una quarta part de la població catalana era remença, i si d'aquests nombres se n'exclouen les ciutats, afectaven gairebé al 50% de la població agrària de la zona de la Catalunya Vella.

Pons i Guri diu que l'home propi, soliu i afocat, per raó de la seva vinculació al mas o a la borda, forma amb ells una unitat indivisible, i, així,

²⁹⁹ - Cuadrada, *Ibidem*, p. 631-2.

³⁰⁰ .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

³⁰¹ .- Roqué, *Òrrius (Maresme)*, p. 39.

³⁰² .- Vicens Vives, Jaume, *Història de los remensas (en el siglo XV)*, CSIC, Instituto Jerónimo Zurita, Barcelona, 1945, p.27.

l'individu i els seus familiars corren la sort del mas, especialment el cap de casa, la muller i l'hereu. Naturalment, si el senyor directe es ven el mas amb totes les seves propietats, entre aquestes si han de considerar les persones que en són pròpies. Gifre, en base a la historiografia remença, diferencia els homes propis, que derivava de la possessió del mas o habitatge i desapareixia en abandonar-lo, dels homes solius en què era una servitud personal en què es feia d'un senyor i necessitava el seu permís per entrar en servitud d'un altre senyor i finalment l'home afocat on es tenia l'obligació de fer contínua residència en el mas o habitatge³⁰³.

Així quan el 1256 en què Berenguer de Sant Vicenç ven el mas Camp a Berenguer d'Alíer i a la seva muller Guillerma, on aquest manifesta que *«predicta Guillelma, femina mea, eris semper mea propia, et tu et progenies tua ex te exitura. Et ego, predictus Berengarius Dalier iam sit homo quod non sim vester, promito esse semper habitans et affocatis in predicto manso, cum Guillelma predicta, uxor mea, et cum omnium progenie nostra»*³⁰⁴ o Pere de Riudameia d'Argentona, hereu del mas Far, que el 1411 promet davant Miquel des Bosc que nomenarà la seva filla Joana, de 10 anys, hereva seva universal i que aquesta serà pròpia de l'esmentat senyor³⁰⁵. Aquesta vinculació prové del mas Far.

Cuadrada diu que “al segle XI aquesta vinculació personal era titubejant, afermant-se a principis del XII, convertint-se en una presumpció al segle XIII. L'estabilització definitiva de les relacions emfiteutico-feudals ja

³⁰³.- Gifre Ribas, Pere, *Els senyors útils i propietaris de Mas. La formació històrica d'un grup social pagès (vegueria de Girona, 1486-1730)*, Fundació Noguera, Barcelona 2012, p. 25.

³⁰⁴.- APCPM, pergamí 1, (15 de febrer de 1256). Transcrit a Cuadrada i Majó, Coral, *El Maresme Medieval: Les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*, Tesi Doctoral, UB 1987, p. 925. (Cuadrada el data, erròniament, el 14 de febrer de 1257).

³⁰⁵.- APSGV, manual 5, (26 de juliol de 1411).

s'ha operat a l'inici del segle XIV, i la seva sistemàtica es manté fins a la sentència arbitral de l'any 1486³⁰⁶.

Un exemple molt il·lustratiu, el trobem en un document del 1416 en què Àngela, que havia entrat per matrimoni al mas Batlle d'Argentona, «*facio me feminam propiam, solidam et affochatam et de redimensa*» de Miquel des Bosc, a qui escull com a senyor natural, i se sotmet a les obligacions del mas³⁰⁷. Deixa clar que aquesta dependència ve donada pel mas Batlle. Precisament, parlant del mas Batlle, un precari del 1394 de Miquel des Bosc, senyor del castell de Sant Vicenç i de Vilassar, establí de nou Bernat Batlle, àlies Ballot, sogre de l'esmentada Àngela, al qual anomenava «*hominem meum proprium, naturalem et de remença mea*»³⁰⁸. També reconeix a Miquel des Bosc «*domino meo naturali quod ego et uxor mea cum omni prole mea natis et nasitura sumus et esde debemus homines propi, solidi et afocati vestri vestrum in his successorum ratione dictorum mansi et baiulii et cum exorquiis, intestiis, arcitiis et firmis sponsalicionum et cum omnibus aliis juribus que habetis in aliis domibus vestris propriis in terminis dictorum castrorum Sancti Vicentii et de Vilaçari*» o li promet que ell i la seva muller, els seus fills i els seus descendents en el mas i la batllia «*homo propius, solidus et affocatus ac de remença debet esse*». Precisament a causa de la remença, el veguer de Barcelona fa una requesta el 1418 per una filla de l'esmentat Bernat Batlle «la qual era anada de Argentona y de sa jurisdicció»³⁰⁹. El mateix passa el 1480, quan el procurador de Miquel des Bosc fa una altra requesta davant del veguer de Barcelona perquè capturi na Françaia, filla d'en Bernat Batlle i de la seva muller Angelina, del terme d'Argentona, homes propis, solius, afocats i remences del dit Miquel des Bosc, que ha fugit a Barcelona³¹⁰.

³⁰⁶.- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 226-227.

³⁰⁷.- AHMA, pergami 68, (3 de gener de 1416).

³⁰⁸.- APCCA, pergami 10, (8 d'agost de 1394).

³⁰⁹.- Oliva, *Vilassar, Universitat*, p. 32.

³¹⁰.- ACSGV, 1-21-13 (E-7), 18 de febrer de 1480.

Els Batlle formaven part del 45% dels argentonins que estaven sotmesos als mals usos (remença), però això, en cap cas, volia dir que fossin pagesos pobres. Primer, pel fet que Bernat Batlle no va voler prestar homenatge ni sagrament, i aquesta gosadia només la tindria un pagès ric i poderós. L'establiment del 1394, de fet, comença explicant el litigi que van tenir entre Bernat i Miquel des Bosc, el qual li va confiscar els béns, i no els hi va retornar fins que Batlle, acatant una sentència, li va pagar 100 florins d'or, que equivalien a 1.100 sous o 55 lliures. Aquesta suma no està a l'abast d'un pagès pobre, i encara menys quan se la podia haver estalviat si no s'hagués revoltat contra el seu senyor. Els Batlle, com hem vist en parlar de la senyoria, tenien el domini útil de tres masos a Argentona, els homes dels quals eren propis seus, i eren els batlles senyorials de la parròquia des de feia alguns segles. I ens podríem preguntar, tot això en mans d'un remença? Com ja han dit molts autors, la dependència personal no té res a veure amb l'economia. Precisament un cas similar ha estat documentat a Arbúcies, el 1300: Arnau d'Orri, que també n'era el batlle senyorial, declara posseir set masos, un molí i una borda, i també era remença³¹¹.

En el *Llevador dels Rèdits* de Pere des Bosc, de la dècada del 1350, en què el senyor deixa ben clar el dret que té sobre els masos i sobre les persones que hi habiten, sobre la seva sortida, a cobrar el lluïisme o a veure la carta precària del pagès de mas³¹²:

"Com terra es venuda per alcun quel mas sia de senyor del castell e la terra quis vendra se tinga per altre, es senyor pot vedar que non hisque del mas, si la senyor vol consentir ques vene e que hisque del mas, de une haver lo senyor lohisme. E ans que la feu lo senyor deurà veure la carta veyela, en manera que la carta nova sic feta segons la vella. E com fermara aytals vendes, faces axí com davall es scrit e es contemgut.

³¹¹.- Font, *Les senyories a l'entorn*, p. 72.

³¹².- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 328.

Jo, en Pere dez Bosch, senyor dels Castell de Sent Vicens e de Vilassar, ferm la venda desus dita per lo dret a mi pertanyent per eixida del mas, segons dret meu, que si lo mas qui ven venia a menys, que no es pogues haver lo çens o agrer que feya, la dita terra me sia obligada, aix com abans era".

Un document molt interessant que es conserva a Girona, la convocatòria general dels homes de remença per demanar l'abolició dels mals usos del 1448, publicat el 2005, ens ha permès enumerar els remences de Mataró i d'Argentona a mitjan segle XV³¹³. Els d'Òrrius estan barrejats enmig dels homes del castell de la Roca, malgrat que creiem haver-ne identificat alguns com en Bernat Femades, en Jaume Bassa, en Joan Lleget, àlies Tarascó o en Bernat de Prat, àlies Tarascó:

El document detalla un total de trenta-un remences per Argentona³¹⁴, que, si tenim en compte que finalitzarem el segle XV amb seixanta-tres focs, la xifra podria representar-ne a l'entorn del 50%, i de tan sols set per a Mataró, que representaria tan sols un 4%, xifra totalment irreal, ja que com veurem després, el 1486 se'n documenten 14, i considerant que durant la segona meitat del segle XV augmenten força les redempcions, el 1448 considerem que hauria d'haver estat a l'entorn dels 20 o 25 remences per a Mataró.

1448 novembre 29, divendres. Sant Julià d'Argentona.

En presència de Jaume Peiró, notari, substituït de Jaume Coma, notari, i dels testimonis Bartomeu Eroles, àlies Ballot, Miquel Lledó, àlies Gener, de Sant Julià d'Argentona, són convocats a l'església amb repic de campanes i so de viafora, els homes de la parròquia de Sant Julià

³¹³.- Homs i Brugarolas, M. Mercè, *El sindicat remença de l'any 1448*, Col·lecció Documents de l'Arxiu Municipal núm. 11, Girona, 2005.

³¹⁴.- En el llistat els noms dels remences està en llatí. Nosaltres hem optat per traduir-los.

d'Argentona i el seu terme, diòcesi de Barcelona, amb llicència i per manament de Gabriel Lleó, porter reial, també present.

Bernat Batlle, Jaume Mestre, Antoni Cabanyes, Jaume Cirés, Andreu Collell, Antoni Gili, Jaume Novell, Bernat Seguí, Bartomeu Gener, Antoni Fuster, Bernat Boet, Llorenç Camp, Bernat Roqueta, Francesc Pou àlies Riba, Jaume Ferrer, Antoni Bellatriu, Antoni Febrer, Jaume Castell, Bartomeu Moió, Joan Croanyes, Francesc Vinyals, Pere Fornells, Pere Sabater, Antoni Ribafort àlies Far, Nicolau Portell, Pere Boba, Antoni Comella àlies Moner, Pere Antich, Pere Rispau àlies Feliu, Andreu Gual i Francesc Febrer àlies March.

1448 desembre 1, diumenge. Santa Maria de Mataró.

En presència de Jaume Peiró, notari, substituït de Jaume Coma, notari, i dels testimonis Pere Comes, Antoni Simó, fuster, i Esteve Ponç Gem, de la vila de Mataró, són convocats a l'església de Santa Maria de Mataró amb repic de campanes, els homes de Mataró i de Llavaneres, diòcesi de Barcelona, per manament de Gabriel Lleó, porter reial, també present.

Esteve Masgròs, Gabriel Ametller, Francesc Torner, Joan Pi, Pere Mascort, Pere Ferragut i Antoni Tria, tots del terme i parròquia de Santa Maria de Mataró.

L'autora adverteix que el recompte és molt incomplet, ja que en el manuscrit hi ha censats un total de 10.425 remences, nombre molt inferior als propietaris de 20.000 remences que van signar el sindicat el 1449. A Argentona, no creiem que sigui gaire incomplet, tot i que documentem pagesos remences no citats, com ara el cas de Joan Lladó, remença de la

catedral de Barcelona; en canvi a Mataró, com hem dit, segurament s'haurien de multiplicar per tres el nombre de remences esmentats.

Per Argentona les dades concorden força amb les observades per Cuadrada a mitjan segle XIV. Mercès al capbreu del castell de Sant Vicenç i de Vilassar, sabem que a Argentona, el 8% eren aloers; el 32% estaven subjectes a censos; el 6% amb dependència; el 7% adscrits a la terra, però sense mals usos, i el 45% subjectes a serveis personals³¹⁵. Al terme de Vilassar, incloent l'actual Cabrils, les xifres no diferien gaire: el 20% eren aloers, el 35% estaven subjectes a censos, el 9% amb dependència i prestació de serveis i taxes i el 35% subjectes a serveis personals i mals usos (remença). Aquests nombres els apuntem amb moltes reserves perquè totes aquestes condicions són respecte al senyor del castell, i molts d'aquests pagesos eren propis d'altres senyors. Segons To, a partir del 1150, l'expansió de la servitud es fa en bona part perquè es tracta d'una condició imposada en els contractes d'establiment de masos³¹⁶.

Com a referència, direm que Serra, en el capbreu de Rupit del 1378, documenta el 35,4% dels masos que són remences³¹⁷, i a Arbúcies, dels homes sota domini dels Dosrius, un 50% eren de remença el 1313, i dels de la parròquia ho eren un 20% el 1343³¹⁸.

En el recompte de focs de la vegueria de Barcelona del 1486, per fer front a la talla de 10 sous per cada foc remença acordada per la Sentència

³¹⁵. - Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 520.

³¹⁶. - To Figueras, Lluís, *Família i hereu a la catalunya nord-oriental (segles X-XII)*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

³¹⁷. - Serra i Clota, A., *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (s. XIII-XVI)*, Eumo editorial, Vic, 1990, p. 136.

³¹⁸. - Font, *Les senyories a l'entorn*, p. 86. Cal aclarir, però, que la principal senyoria d'Arbúcies eren els Cabrera, que en tenien la majoria dels masos.

Arbitral de Guadalupe, consta que a la parròquia de Santa Maria de Mataró hi havia 14 focs remences i 23 focs a Argenton³¹⁹.

No era estrany que les entrades i sortides dels masos que comportaven canvis de senyoria, quedessin reflectides en els establiments o, en els precaris, el cost que suposaria. Així, per exemple, en el precari que fa el 1337 Berengueró de Sant Vicenç a Bonanada Lladó del mas Lladó del veïnat de la Pujada, on especifica que «*per intrata hominum et mulierum in dicto manso interucium XXII denarios monete predictae et etiam exitas*»³²⁰.

Evidentment, no solament els homes de masos estaven afectats per la remença i els mals usos, sinó que els de vila també ho estaven, tot i que en menor mesura. Així, quan el 1398 Guillem Bruguera de Dosrius ven a Francesc Soler de Mataró, unes cases derruïdes situades davant de la rectoria de Santa Maria de Mataró, el cens era de 12 diners per Tots Sants en compensació de la «*intestarium, exorquiarum, cuguciarum et redempcionum hominum et mulierum*», cens reduït pel rector el 1391³²¹. A més, Soler i els seus successors haurien de ser «*hominis propis, solidi et affocati dicte ecclesie et suorum rectorum*».

³¹⁹ .- Pérez, *La Cartoixa de Montalegre*, p.99.

³²⁰.- AHMA, pergami 28, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1214.

³²¹ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig. 58/129, (30 de maig de 1398).

2.4. El conflicte remença³²²

Des d'inicis del segle XIV males collites portaren dificultats alimentàries a Catalunya. El conegut "lo mal any primer" de 1333, que feia referència a la catàstrofe al camp, iniciava la crisi de mortaldat, agreujada el 1348 amb l'arribada de la pesta negra, la qual, pel cap baix, acabà amb una cinquena part de la població catalana, tot i que estimacions de J. Nadal situen la pèrdua d'habitants entre el 1300 i el 1500 en un 55%.

Pel que fa als preus, entre el 1380 i el 1420-1430 tendiren a baixar, tot i que amb grans oscil·lacions. Van fer fallida els grans bancs de Barcelona i la monarquia i les institucions. En el decenni següent, l'economia es va recuperar, amb alces salarials i de producció, i augmentà el nivell comercial. Finalment, la segona meitat del segle XV sembla que fou de gran crisi, amb baixada de preus, de negocis i de producció, agreujada en gran mesura per la guerra civil.

Vicens Vives situa l'empitjorament de la situació dels remences al llarg del segle XIV en un factor: la crisi del tràfic mercantil i de la navegació mediterrània, fet que comportà que l'economia busqués una compensació en el camp «y las clases no productoras, clerecía y nobleza, procurar equilibrar sus presupuestos por una percepción más cuidadosa de las rentas que recibían de los campesinos. Pero no sólo nos hallamos ante el deseo de conservar unas rentas tradicionales muy remuneradoras, sino, asimismo, ante las tentativas de los señores para ampliarlas».

³²² Les dades històriques han estat extretes, principalment, de: Mercè Aventín i Puig, *La societat rural a Catalunya en temps feudals*, Ed. Columna, Barcelona, 1996; Josep Fernández Trabal, *El conflicte remença a la Catalunya del segle XV (1388-1486)*, Editorial Afers, Catarroja, 2002; Jordi Nadal i Oller, "La població", dins d'*Història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1983; Santiago Sobrequés i Vidal, i Jaume Sobrequés i Castillo, *La guerra civil catalana del segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 1973 i Vicens, *Història de los remensas*.

Salrach apunta que les crisis cícliques i estructurals del segle XIV, sumades a la nul·la capacitat de senyors i pagesos per adoptar mesures conjuntes amb la finalitat de fer-hi front, són la qüestió de fons del conflicte remença. Segons diu, «l'evolució de la senyoria i del món rural en general és afectat, d'una banda, per crisis curtes i cícliques de subproducció, que s'expliquen per raons climàtiques i per les febleses del sistema social, i, per una altra banda, per una tendència de fons al decreixement (a la minva de la productivitat del treball) que porta la societat a topar amb els límits ecològics del seu creixement fins a forçar-ne la crisi estructural de llarga durada».³²³

Els propietaris tenien el dret de fer capbrevar als senyors útils les seves possessions, pràctica que es generalitzà a partir del 1348. Després d'aquestes crisis, es comença a notar que predominen les permutes de mals usos per pagaments en diners, sobretot de l'elit pagesa. Gaspar Feliu observa que els mals usos pertanyents al senyor territorial, titular dels drets de la senyoria castral, s'havien anat suprimint. En canvi, on havien quedat en mans dels senyors alodials de la terra, hi havien afegit l'obligació de tenir el mas afocat. La gran mortaldat del XIV, amb l'abandó consegüent de masos i terres, sumat a l'augment dels salaris agrícoles i dels preus, perjudicà molt els senyors, als quals minvaren els ingressos. Per compensar-ho, van apujar les càrregues dels pagesos que havien subsistit, cosa que fou una de les principals causes de la revolta remença. Tot i això, i en paraules de Vicens, «és probable que els remences de les Guillerries, de les faldes del Montseny i de les valls superiors del Ter i del Fluvià, patissin una condició molt més dura que els pagesos de la terra baixa, i la seva vida deuria ser, així mateix, més miserables, donat que a la muntanya fou el focus permanent de les idees d'insurrecció armada i el reducte indestructible de tota resistència enfront els senyors. Pel contrari els pagesos de l'Empordà, tal volta més pròspers, foren partidaris d'idees de transacció que caracteritzen la seva actitud en els moments àlgids del

³²³.- Salrach, *La senyoria al camp català*, p. 9-22.

conflicte, en els que van repudiar tota participació armada al costat de les forces de la muntanya».

Fernández observa, mitjançant les dades documentals, que, durant el darrer quart del segle XIV, la contestació camperola es transformà d'un moviment espontani i desvertebrat en un autèntic front que perseguia l'abolició dels mals usos: a la fi del segle, hi havia un sector de la pagesia que no havia pogut traduir el benestar econòmic en un estatut personal més favorable. Alhora comprova que, amb les crisis de mitjan segle XIV, certes senyories realitzaren algunes adaptacions que els permeteren resistir millor la situació.

En el camp català, es va viure molt intensament el conflicte remença, però sobretot a la zona anomenada Catalunya Vella. Així, per exemple, Carceller, en el seu estudi de la baronia de Queralt al segle XV, no documenta cap nou cas d'adscripció a la terra o de remença, fet que reafirma la nul·la incidència de la remença en molts territoris de la Catalunya Nova³²⁴. El punt fonamental de les reivindicacions fou l'abolició dels mals usos.

A la Catalunya Vella, la redempció era obligatòria, ja que les circumstàncies en què es desenvolupà el feudalisme desembocaren en un tipus de senyoria dispersa, amb els drets jurisdiccionals fragmentats, amb una important xarxa de ciutats i viles privilegiades on es podia refugiar aquesta població sotmesa. Per això, Fernández explica que les migracions camperoles cap a la ciutat són fonamentals per entendre la gran crisi social del camp català, fet, però, que originà un problema polític greu perquè les viles de senyoria on s'acollien els pagesos, malgrat que gaudissin de franqueses atorgades pels senyors, es volien passar a la jurisdicció reial.

³²⁴.- Carceller i Barrabeig, Gerard, *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, 1998, p. 191.

A finals del segle XIV, els reis van demanar al papat la redempció, en els dominis eclesiàstics, de la cugucia, l'eixorquia, la intestia, l'arsia i la remença, a canvi de 10 lliures de Barcelona per foc, i un cens perpetu de 4 florins anuals. No va prosperar i el 1402 Martí l'Humà tornà a fer un intent, no reeixit, perquè l'església arrossegés els senyors laics. El rei també impulsava un ambiciós programa de recuperació del patrimoni reial alienat als nobles, eclesiàstics i burgesos. El moviment remença va rebre un nou impuls quan Alfons el Magnànim va rescatar el programa de redreç del patrimoni reial i, novament amb el concurs dels pagesos, reinicià la recuperació de rendes i senyories.

Les corts estaven formades tradicionalment per tres braços (militar, eclesiàstic i reial) que no representaven l'heterogènia del país. Si els dos primers mostraven un estament força unit, el tercer tenia molts interessos perquè en formava part des del patriciat urbà, equiparat gairebé en poder al militar, fins a un simple pagès d'una ciutat reial. Però els habitants dels territoris de senyoria i els pagesos de remença no tenien representació, tot i que eren gairebé tres quartes parts del cens. Santiago Sobrequés divideix en quatre grups socials la població: a/ gran noblesa; b/ petita noblesa; c/ classe mitjana, i d/ classe inferior. Quantitativament, els dos primers grups podien ser formats per unes 3.000 persones, el 3% del cens. El tercer grup eren uns 7.000 (ciutadans honrats de Barcelona, notaris, mercaders, clergat baix, pagesos alodials), un 7% del cens. La noblesa militar es dividia en tres subgrups: els barons (*nobiles o barones*), els cavallers (*milites*) i els donzells (*domicelli*). A Girona, per exemple, els barons es podien comptar amb els dits de la mà (10 a les corts de 1454). Es tractava més d'una aristocràcia de sang que de fortuna.

A les corts del 1419-1420, els braços protestaren expressament perquè els oficials reials incloïen pagesos de remença en els sindicats que havien de recaptar els diners de les lluïcions. La pressió senyorial era molt forta, especialment a les corts de Tortosa del 1429, en què es van presentar uns capítols de justícia molt conservadors. Foren aprovats a les corts del 1431, sota

el nom de constitució *Commemorants*, prèvia donació dels braços al rei de 80.000 florins.

A partir del 1447, la reina Maria autoritzà els pagesos de remença a aplegar-se en sindicats i a recollir diners per fer talles per pagar el lluïme, mesures ratificades pel rei el 1448, a canvi d'un donatiu a la corona de 100.000 florins –la reina imposà una quota de 3 florins per foc. Però la pressió senyorial era forta i a les corts del 1452 oferiren 400.000 florins al sobirà. Aquest va publicar el 1455 una sentència en què condemnava els senyors i suspenia la remença, la qual es va confirmar el 1457. Aquesta sentència fou definitiva. Com diu Lluch, «a partir de l'any 1458, després de la prohibició del Magnànim i del pregó del seu lloctinent fent pública la suspensió dels mals usos, l'Almoina de Girona ja no en va cobrar més³²⁵. No tots els pagesos ni els habitants de masos eren homes propis i solius; és a dir, no tots tenien limitada, entre d'altres, la llibertat de moviment. Però tampoc no tots els ciutadans o habitants de viles o ciutats eren persones lliures. Hi havia homes i dones de remença vivint a les ciutats i viles al costat de persones que no depenien de cap senyor. Per tant, de cap manera podem considerar que tots els pagesos medievals de la Catalunya Vella eren remences, com és sabut, però tampoc no podem assegurar que tots els remences fossin pagesos»³²⁶.

El conflicte al camp va arribar el 1462, quan alguns senyors pretengueren cobrar servituds personals i els pagesos s'alçaren al crit de “fora censos i fora tasques”. S'iniciava la primera guerra dels Remences, que s'acabà el 1472, amb les capitulacions de Pedralbes, amb acord entre el rei i les institucions, però sense acabar de resoldre el conflicte agrari. Però a les corts del 1481, el rei Ferran es va doblegar davant els senyors, ja que necessitava importants donatius per defensar Nàpols, que vingueren en

³²⁵ .- Lluch, *Els remences*, p.400. Se suspenen explícitament la redempció de persones, l'eixorquia, la intestia, la cugúcia, l'arsia, les entrades i les firmes d'espoli forçades.

³²⁶.- Lluch, *Ibidem*, p. 51.

quantitat de 300.000 florins, i va aprovar la constitució *Com lo Senyor*, que derogava la sentència del 1455 i restituïa les servituds i els drets sobre els remences. El 1484 esclatà la segona guerra dels Remences, que va arribar a les portes de Barcelona, i que finalitzà amb la sentència arbitral de Guadalupe. Vicens explica que el rei Ferran havia enviat cartes el gener de 1485 a alguns municipis, entre ells Argentona o Mataró, en què ordenava que enviessin els síndics a Barcelona per tractar del procés del sometent contra Sala.³²⁷ En el transcurs de la guerra del 1484-85 entre els pagesos remences i els exèrcits reials, després que els primers perdessin Granollers el març del 1485, Pere Joan Sala, el seu cabdill, comença a reclutar pagesos. Vives esmenta que Enric d'Aragó, lloctinent general, va vigilar de prop els moviments dels remences del Maresme, ja que sabia que alguns del vescomtat de Cabrera i del Vallès intentaven convèncer els habitants de Mataró perquè s'afegissin a la causa. A tal efecte, Enric d'Aragó ordena als pagesos del Maresme que no volguessin refugiar-se a Barcelona o en un castell, que portessin els seus béns a l'església de Mataró, on es defensarien de qualsevol atac. Finalment, Sala atacà i saquejà Mataró el març del 1485.³²⁸

La fi de la Guerra Civil i la sentència arbitral de Guadalupe del 1486, mitjançant la qual els pagesos podien redimir-se dels mals usos pagant 60 sous d'un sol cop o bé amb un cens anual perpetu de 3 sous (5% interès), posava fi al conflicte social. L'exèrcit reial va perseguir els remences revoltats després de la sentència de Guadalupe i la presa del castell de Santa Coloma de Farners. Es va fixar una quota a les poblacions de la vegueria de Barcelona per satisfer les despeses i a Argentona li correspongueren 6 lliures³²⁹. Com deia Vicens Vives, «desapareixia el remença i sorgia el camperol emfitèutic, base de l'estructura agrària catalana fins als nostres dies», tot i que això seria molt

³²⁷. - Vicens, *Història de los remensas*, p. 193.

³²⁸. - Vicens, *Ibidem*, p. 212.

³²⁹. - Vicens, *Ibidem*, p. 317.

discutible, ja que el remença també era pagès emfitèutic. Amb tot, Lluç constata que molts remences preferien pagar els 3 sous anuals en comptes dels 60, i pensa que «podien creure que si pagaven de cop la redempció, tot i que se'ls reconeixia igualment la seva propietat, pensessin que algun dia podien veure posats en dubte els seus drets sobre el seu mas»³³⁰.

Castillo també constata, estudiant el capbreu de Miquel des Bosc iniciat el 1558, que en el territori dels castells de Vilassar i de Burriac, una mica menys de la meitat dels confessants no han pagat les 3 lliures de Barcelona, atès que tan sols en troba 24 que manifesten seguir pagant els 3 sous anuals, atenent que el mateix capbreu 57 capbrevants declaren ser homes propis, solius i afocats dels des Bosc³³¹.

El 1497 Joan Marc confessa el mas Gemferrer a Francesc des Bosc, esmenta que «*et nihil hominus pro predictis manso et aliis predictis vos et vestri in hui successores sitis et esse debeatis pro ut predecessores vestri fuerunt homines propii, solidi et affocati mei... et detis, tradatis et solvatis mihi et ipsi nomibus, anno quolibet vigesimo primo die aprilis tres solidos barchinones eius modo et forma quibus nuper cum Regia Sententia sive declaratione*»³³² i Bartomeu Parera, àlies Camp, d'Argentona, que el 1502 declara que antigament pagava els 3 sous però «*redempti sunt pro tribus libris ut patet instrumento acto apud discretum Benedictum Ioannem, notarium publicum Barcinone*»³³³.

També Gifre, per les comarques Gironines, documenta força redempcions dels mals usos en els anys inicials del segle XVI i es pregunta,

³³⁰.- Lluç i Bramon, Rosa, “El mas i la servitud en els segles XIV i XV. Una aproximació”, dins d’*El mas medieval a Catalunya*, Quaderns del Centre d’Estudis Comarcals de Banyoles, núm. 19, Banyoles, 1998, p. 93.

³³¹.- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 191.

³³².- BC, Fons Moja, lligall 115, (11 d'abril de 1497).

³³³.- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 191.

sense tenir la resposta, "per què aquests van lluir el cens corresponent als mals usos i uns altres, no sabem si la majoria, els van mantenir"³³⁴.

2.5. Les redempcions

El remences van haver de pagar per tal que els seus fills abandonessin el mas des del mateix moment què va estar vigent la remença. Ja el 1217 documentem com Bernat de Mataró enfranqueix a Berenguera, filla de Berenguer Arnau, i a tota la seva descendència, a canvi de dos *precellos*³³⁵; el 1301 Berenguer Batlle d'Argentona va enfranquir a Alamanda, filla de Simó de Croanyes, «*feminam nostram*», a canvi de 30 sous³³⁶; el 1332 Berenguer de Sant Vicenç enfranqueix a Guillermona, filla de Ramon Batlle i d'Elisenda, i a tota la seva descendència, així podran moure's llurament per «*civitatibus, villis, castris et aliis locis*», a canvi de 120 sous³³⁷.

En l'establiment fet el 1360 per Pere des Bosc a Ferrer de Reimir, d'Argentona, d'una casa al veïnat de la Torra del Cogoll, pacten el preu de la redempció en cas que algun «*infantes ex vobis vel vestris nascituri volveritis seu volverint se redimere a me vel meis quod pro redempcione cuiuslibet persone teneamini contribuere et solvere michi et meis viginti solidos et non ultra*»³³⁸.

El 1395, Pere Serra satisfà 220 sous a canvi de la «facultat d'elegir altre senyor»;³³⁹ el 1396, Eulària Pons, del mas Pons, a canvi de 5 lliures de

³³⁴ .- Gifre, *Els senyors útils i propietaris de Mas*, p. 34.

³³⁵ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 1, (5 de juny de 1217).

³³⁶ .- BC, pergami 12740, (23 de gener de 1301).

³³⁷ .- AHMA, pergami 19, (26 de juny de 1332). Regestat a Richou, *Aproximació a la història*, p. 196.

³³⁸ .- APCCM, pergami 436, (16 de juliol de 1360).

³³⁹ .- AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 6 de juny de 1395.

Barcelona i 10 sous;³⁴⁰ el 1399, Bartomeva Roqueta, per marxar del seu mas a canvi de 7 lliures de Barcelona³⁴¹ o el 1402 Eulària Portell, pel mas Portell.³⁴²

El 1391 Francesc Marquet, senyor de la Domus del Cros, enfranquia a Pere Mallol, propietari del mas Mallol d'Argentona, a la seva muller Saura, i tota la seva prole que naixeria en dit mas *«hominibus et feminis meis propis et affocatis ac de redimentia, de tota proprietatem, fidelitatem, naturalitatem et accionem intestiam, exorquiam, cuguciam, ingressus et exitus et firmas sponsaliorum ac qualibet alis jura realia et personalia»*, a canvi de 330 sous³⁴³.

El 1443 tenim un cas que sembla avançar-se a la Sentència Arbitral. Pere des Bosc redimia a Pere Mas, de Mataró, de les prestacions personals per raó del seu mas de Mataró a un cens de 3 sous anuals: *«sub tali pacto quod de inde non solvatis pro dicto manso aliqua jura realia nec personalia nec deinde sitis homo propius sed habeatis tenere dictum mansum afocatum, et in compentationem predictorum detis et solvatis vos et vestri perpetuo anno quolibet tres solidos et sic erunt duodecim solidi»*³⁴⁴. Cinc anys més tard Pere Mas ven el mas a Francesc Oliver i especifica al comprador que a banda de ser home propi i afocat de Pere des Bosc, hauran de pagar 20 sous per cada persona que surti del mas: *«debetis honor Petro de Boscho homines propis, solidi et afocati ac de redimentia ad rationem viginti solidorum pro qualibet*

³⁴⁰.- AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 24 d'abril de 1396.

³⁴¹ AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 26 d'agost de 1399.

³⁴².- AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 9 d'abril de 1402.

³⁴³ .- MASMM, pergamins Adan núm.18, (16 de maig de 1391).

³⁴⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (14 d'octubre de 1443).

*persona cum inteestiis, exorquiis, horquis et aliis juribus realibus et personalibus»*³⁴⁵.

3. EXACCIONS SENYORIALS

3.1. El lluïisme

El lluïisme era un "impost" que imposava el senyor directe a l'emfiteuta per cada transmissió d'un bé immoble emfiteutic. El dret de fadiga permetia al senyor directe de recuperar el domini útil d'una terra quan l'emfiteuta volia alienar-lo, pagant el mateix que la persona interessada a adquirir-la, però només es podia aplicar durant 30 dies en general. El dret de fadiga i de lluïisme pertanyien només al senyor directe, mai al sotsestablient que no els podia exigir. Això queda palès en un compromís del 1496 sobre el mas Riudameia en què s'esmenta que «*si lo prior de Santa Anna a pogut usar de fadiga o no...*»³⁴⁶ i també, per exemple, en la signatura de domini d'una permuta de terres Pere des Bosc s'intitula «*dominus castri de Sancto Vicentii et de Vilaçario laudo et firmo omnia supradicta, salvo tamen iure et dominio et fatigua triginti dierum mei et meiorum*»³⁴⁷.

El senyor directe tenia el dret de cobrar el lluïisme per cada transmissió de les terres del seu domini en el que segurament era l'impost més lucratiu que tenia. El lluïisme equivalia, a mitjan segle XIII, fins a un 10% del preu de la venda i arribà fins al terç a finals del segle XIV³⁴⁸. Ja pel segle XV i XVI

³⁴⁵ .- BC, fons Moja, lligall 113, (28 de setembre de 1448).

³⁴⁶ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (28 de maig de 1496).

³⁴⁷ .- APCPM, pergami 106, (17 de gener de 1474).

³⁴⁸ .- Bolòs i Masclans, Jordi, *Diccionari de la Catalunya medieval*, Edicions 62, Barcelona 2000.

Gifre documenta que en la pràctica s'acostumava a diferenciar el lluïisme depenent del tipus de transmissió³⁴⁹. En un capbreu del segle XVI, corresponent a Sant Pere Pescador es demanen 4 sous i 4 diners per lliura en casos de donacions, amb l'excepció d'ascendents i descendents; 3 sous i 4 diners per lliura en casos de permuta i 6 sous i 8 diners, o sigui, el terç en els casos de títol honorós o compra. Gifre també constata la dificultat de conèixer la taxa del lluïisme, ja que quan troba exemples de pagaments les taxes no coincideixen en percentatges ni en la mateixa senyoria.

El lluïisme era pagat pel venedor en moltes ciutats com Barcelona, Girona, Vic, Lleida o Tortosa. Al terme del castell de Mataró i al de Burriac creiem que ho pagava el comprador. El 1332 Guillem de Sant Vicenç, senyor del castell de Mataró, signa àpoca a Pere Sala del pagament del lluïisme per raó de la compra que havia fet dels delmes de Sant Vicenç de Lllavaneres i de Caldes d'Estrac³⁵⁰. El 1336 Berengueró de Sant Vicenç estableix una terra a Argentona especificant a l'emfiteuta que era «*quitos a laudoimio*»³⁵¹.

El 1356 en la venda del mas Bertran de Mataró feta per Pere Ballot, nomenat per la Cúria del castell, de les 10 lliures i 3 sous del preu de venda van pagar 101 sous, que equivaldria al 50%, un percentatge molt per sobre del que han documentat altres historiadors, com el citat Gifre³⁵². Malgrat que el document no ho especifica («*pro laudimio michi competenti racione firme per me posite et facte racione domini in instrumento vendicionis*»), pensem que era el lluïisme de la venda sis masos per un preu global de 1369 sous i mig, que equivaldria a un 7,4%, una quantitat molt més raonable.

³⁴⁹ .- Gifre Ribas, Pere, Delmes, *censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya Vella (vegueria de Girona, s. XVI-XVIII)*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2011, p. 180.

³⁵⁰ .- BC, pergami 18853, (27 de febrer de 1332).

³⁵¹ .- AHMA, pergami 25, (28 d'octubre de 1336). Regestat a Richou, *Aproximació a la història*, p. 199.

³⁵² .- APCCM, pergami 597, (5 de febrer de 1356).

El 1484 Pere Bosc va signar àpoca a Joan Sarriera, com a administrador del seu fill Miquel Sarriera, d'acord amb la concòrdia que van tenir pel lluïisme del llegat de Joan d'Argentona feta entre des Bosc i Sarreira, pel delme de Sant Julià d'Argentona i de Sant Andreu d'Òrrius, el feu de la domus d'Agell de Sant Feliu de Cabrera, 200 florins corrents que valen 110 lliures de Barcelona³⁵³.

En un cas que hem documentat d'Argentona, el lluïisme, el va pagar el comprador, concretament el 1482 en la venda d'una terra sota domini de Sant Pere de Clarà³⁵⁴. El comprador Bernat Gener va pagar a qui havia estat prior del cenobi i actualment era prepòsit major de Sant Cugat del Vallès, 2 lliures per una venda de 23 lliures i 10 sous, o sigui, un 8,5 %. Per tant, podríem dir que el "costum" al Maresme Central era d'un lluïisme a l'entorn del 10%?. Certament, ens caldrien molts més documents per poder fer aquesta afirmació, malgrat a hores d'ara ens inclinem per aquesta xifra.

Al Maresme nord, a finals del segle XIV, també era costum de pagar el 10%, com és de veure en la carta de poblament de Vilanova de Palafolls del 1373, on Guillem de Palafolls oferia que "tots els habitants de la Vilanova satisfaràn per ditas coses, o siga dels bens immobles, el lluïisme o laudemí acostumat, de cent sous, deu, és a saber, el deu per cent"³⁵⁵.

Eva Serra també afirmà pels segles XVI i XVII, que "el coneixement directe del pagament del lluïisme no el tenim" atès que no troba explicació a variacions de la taxa entre el 9 i el 25%³⁵⁶.

³⁵³ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/12, (27 d'abril de 1484).

³⁵⁴ .- APCCA, pergami núm. 30 (4 d'abril de 1482).

³⁵⁵ .- Massons i Esplugues, Josep Maria, *Història de la vila de Malgrat de Mar*, Malgrat 2010, p. 56.

³⁵⁶ .- Serra Puig, Eva, "Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya", dins *d'Estudis d'Història Agrària* núm. 7, Barcelona 1988, p. 133.

3.2. El delme³⁵⁷

El delme és l'impost del 10% sobre els productes de la terra destinats a assegurar el manteniment dels clergues i la conservació i embelliment dels edificis religiosos. Es va establir durant els regnats de Pipí el Breu i de Carlemany, al segle VIII. El seu límit territorial era les demarcacions parroquials. Com diu Martí, "l'administració del delme, desgraciadament, va dur a la corrupció: molts delmes es secularitzaren, o sigui, passaren a mans de senyors laics per compra, arrendament, establiment gairebé emfitèutic o com a compensació d'un benefici concedit a l'Església"³⁵⁸.

Mataró

La primera referència al delme data del 1296, quan Jaume d'Orís, rector de Santa Maria de Mataró, dóna una tercera part del delme del peix a Ramon de Vilalba, Pericó de Vilalba de Reixac i Bernat de Sarrià, fill d'Arbert de Sarrià, considerant que ells «*habeatis et recipietis iam de decima fructum bladi et vini parrochie dicte ecclesie mee duas partes factis inde tribus partibus, et ego habeam et recipiam residuam terciam partem*»³⁵⁹.

La venda de dos terçons del delme feta el 1474 ens permet seguir una mica com va anar evolucionant aquest dos terçons de l'esmentat delme³⁶⁰. Els terçons foren confirmats el 1368 a Maria, filla de Guillem de Sarrià, donzell,

³⁵⁷ .- Sobre el delme, vegeu Marcó i Masferrer, X., "La senyoria del delme de l'almoïna del pa de la Seu de Girona a Santa Cristina d'Aro al segle XV", dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XII-XV), Actes del I Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric*, p. 118-131, Hostalric, 2009.

³⁵⁸ .- Martí, *Al voltant dels orígens*, p. 15.

³⁵⁹ .- MASMM, pergamins Església núm. 5, (21 de desembre de 1296). Xaubet i Vilanova, Josep, "El primer document propi de la parròquia de Santa Maria. El delme del peix del 1296", dins de *I Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1984, p. 20.

³⁶⁰ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 131, (7 de juny de 1474)

senyor de la *domus* de Vallverd, de la parròquia de sant Llorenç Savall, i muller de Bernat de Talamanca, donzell senyor del castell de Caldes, per part de Pere de Màrgens, senyor del castell de Mataró. A Maria, l'heretà la seva filla Elionor, muller de Bernat de Montpalau, cavaller, la qual en el seu testament del 1420 el deixà al seu fill Bernat Joan de Montpalau, que testà el 1452 deixant el terçó al seu oncle Jaume de Montpalau, abat de Sant Salvador de Breda. L'abat el 1454 va fer donació del terçó a Enfrasina, muller de Joan de Barberà, donzell ciutadà de Barcelona, a la qual va heretar Beatriu, muller de Francesc Buçot, cavaller.

Així el 1474 Beatriu Barberà, muller de Francesc Buçot, ven dos terçons del delme a Pere Miquel Jaupí, de Tordera i a Salvador Portell, de Mataró, per indivís, 2 terçons del delme del vi, carnalatge, llegums i altres que rep de la parròquia de Santa Maria de Mataró, i de la parròquia de Sant Martí de Mata, pel preu de 900 lliures de Barcelona.

Del mateix document sabem que aleshores, després de la venda, els terçons estaven distribuïts de la següent manera: cinc terçons que tenia la parròquia de Santa Maria de Mataró; dos terçons per a Pere Miquel Jaupí, el comprat aleshores i el que va comprar a Pere des Torrents, que corresponia a la castlania del castell de Mataró; un terçó de Guillem Cebrià de Vilalba, cavaller, senyor de la Domus de Vilalba³⁶¹ i un terçó de Salvador Portell de Mataró.

A inicis del segle XVIII, dos segles i mig després, la composició del delme no havia canviat gens; cinc terçons corresponien al rector, dos a la família Gelpí d'Arenys, descendents dels Jaupí de Tordera, un a la família Portell de Mataró i el darrer a la família Vilalba de Barcelona³⁶². És un clar exemple de la continuïtat de les exaccions senyorials en mans de les mateixes persones.

³⁶¹ .- De la qual hem parlat en l'apartat de les senyories d'Argentona.

³⁶² .- MASMM, Arxiu del Rector, caixa 15, segle XVIII.

Intentant seguir l'evolució des de finals del segle XIII, Guillem de Sarrià seria descendent de Bernat de Sarrià, que en tenia un terçó a finals del segle XIII, i que creiem que obtingué l'altre terçó d'un dels Vilalba. El terçó de Guillem Cebrià de Vilalba deuria provenir de Ramon de Vilalba, de qui seria descendent. I el terçó de la castlania, el qual ja consta la venda feta de la castlania el 1427 per Anton de Torres, tutor dels descendents de Pere de Màrgens, pensem que era el que va perdre el rector, ja fos per venda o per apropiació.

El 1467 Pere des Torrent, major de 20 anys i menor de 25, fill del difunt Pere des Torrent, ciutadà de Barcelona, arrenda per un any el terçó que rep del delme a Bernat Llobet de Mataró, pel preu de 18 lliures de Barcelona³⁶³.

Salvador Portell fou molt actiu en el mercat del delme de Mataró, ja que a banda de posserir-ne un terçó, el 1485 va arrendar per dos anys a Guillem Cebrià de Vilalba, cavaller, el seu terçó del delme per de 32 lliures de Barcelona³⁶⁴, un arrendament que es va tornar a fer el 1485 per dos anys més i pel mateix preu³⁶⁵.

Argentona

La primera referència al delme del pa, del vi, de la carn, dels diners, del lli i del cànem de Sant Julià d'Argentona, Sant Andreu d'Òrrius i Sant Feliu de Cabrera, data de segona meitat del segle XIII quan estava en mans de Simó d'Argentona, cavaller, fill de Guillem d'Argentona, que també tenia la castlania del castell de Burriac³⁶⁶.

El 1289 Simó d'Argentona va vendre el delme de la parròquia de Sant Esteve de Vilanova, que tenia per Gelabert de Centelles i el de Sant Julià

³⁶³ .- AHPB, notari Miquel Franquesa, sig. 212/8, (24 de maig de 1471).

³⁶⁴ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/15, (3 de juny de 1485).

³⁶⁵ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/20, (20 de febrer de 1487).

³⁶⁶ .- Benito, p. 32-33.

d'Argentona, que tenia per Berenguer de Sant Vicenç, a Ramon de Cabrera³⁶⁷, pel preu de 5.000 sous³⁶⁸. L'endemà en va fer lliurament al seu procurador, ordenant als masos de dites parròquies que a partir d'ara hauran de donar el delme a Cabrera³⁶⁹. Deuria tractar-se d'una venda a carta de gràcia, i Simó va recuperar al cap de poc aquest delme, tornant-lo a vendre el 1292 a Pere Arnau de Vilella i a Pere d'Àger, en aquest cas per 4.500 sous, signant àpoca l'any següent³⁷⁰. L'any següent Simó va prometre als compradors que els seus fills Ramon i Bernat, en arribar a la pubertat, li confirmarien la venda feta del delme de Sant Julià d'Argentona, sota pena de 200 morabetins d'or³⁷¹. El noble Pere Arnau de Vilella, ciutadà de Barcelona, consta que va obtenir permís per construir un forn a la ciutat de Barcelona a finals del segle XIII³⁷². Sembla molt interessat a fer inversions en el baix Maresme, i el 1292 paga 14.000 sous a Berenguer de Plandolit³⁷³ per les terres aloeres que tenia Plandolit a Premià i Teià, inclosa la casa forta de Premià³⁷⁴.

³⁶⁷ .- Creiem que es refereix a Ramon de Cabrera, senyor de Brunyola i d'Anglès, fill de Guerau V, vescomte de Cabrera. Martínez Giralt, Alejandro, *El poder feudal, els agents i el territori. El vescomtat de Cabrera (1199-1423)*, Centre d'Estudis Selvatans, 2012, p.16.

³⁶⁸ .- ACVD, pergami 2-2-01 (B9), (8 de maig de 1289).

³⁶⁹ .- ACVD, pergami 2-2-02 (B9), (9 de maig de 1289).

³⁷⁰ .- AHMA, pergami 9 i 11, (31 de maig de 1293). Regestat a Richou, Aproximació a la història, p. 191 i 192.

³⁷¹ .- BC, pergami 8715, (30 de juny de 1293).

³⁷² .- Ortí Gost, Pere, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval. Barcelona segles XII-XIV*, CSIC, Barcelona 2000, p. 228.

³⁷³ .- Aquest Berenguer de Plandolit segurament és el jutge que va promulgar la sentència del 1267 en què es condemnava a Simó d'Argentona a pagar una quantitat a Berenguer de Sant Vicenç. Vegi's capítol de les Senyories.

³⁷⁴ .- BC, pergami 19059, (25 de febrer de 1292).

El 1340 Guillem d'Argentona, cavaller, reconeix haver rebut en dos pagaments de Bernat Llentisclar i Simó Croanyes, absents i Pere Ballot, present, tots d'Argentona, 70 lliures de Barcelona d'aquelles 200 lliures pel qual els va arrendar per dos anys el *decimum meum de Argentona*, amb tots els seus drets³⁷⁵. Aquest pergami conté dues dades molt interessants. D'una banda, l'elevat ingrés que suposava el delme d'Argentona, de l'ordre de 100 lliures o 2000 sous de Barcelona anuals. I de l'altra que, malgrat l'inici de la crisi, hi havia pagesos amb alt poder adquisitiu, com els Llentisclar, Croanyes i Ballot, tots tres remences, i que buscaven inversions per obtenir més beneficis.

El 1467 Joan d'Argentona, fill de Galzeran d'Argentona, presta homenatge i jura fidelitat a Pere des Bosc, senyor del castell de Burriac, pel delme que té d'Argentona, Òrrius i per censos de Sant Feliu de Cabrera³⁷⁶.

És molt difícil saber com va anar evolucionant el delme; tampoc tenim clar que els Argentona en tinguessin la totalitat. El que és segur és que pels volts del 1810 els Sarriera, descendents dels Argentona, rebien quatre terçons i, els altres cinc, els rebia la Seu de Barcelona, o sigui, que a Argentona la parròquia no rebia res³⁷⁷.

Pel què fa a Òrrius, a finals del segle XV sembla que el delme estava en mans dels Vilalba, que també tenien un terçó del delme de Mataró. El 1488 Bernat Bassa, de Sant Andreu d'Òrrius, fa debitori a Guillem Cebrià de Vilalba, cavaller domiciliat al Vallès, de 16 lliures de Barcelona i 10 sous, preu del *retrodecimi* de dita parròquia d'Òrrius, terme del castell de la Roca³⁷⁸.

A Sant Feliu de Cabrera, per posar un exemple molt proper, al segle XV, dels nou terçons, se'n quedava quatre la cartoixa de Montalegre, tres eren

³⁷⁵ .- APCPM, pergami 39, (7 de desembre de 1340).

³⁷⁶ .- CB, pergami 1191, (13 de juny de 1467).

³⁷⁷ .- BC, Fons Moja, lligall 4/20 (~1810).

³⁷⁸ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/23, (1 de juny de 1488).

per al rector i dues eren per a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona i a Sant Cebrià de Tiana, dels nou terçons, en corresponien set a la cartoixa de Montalegre i dos, a la Pia Almoïna³⁷⁹.

3.3. El lloçol

El lloçol era un important impost senyorial en forma de cànon fix en mesura de gra i de vi per al manteniment de la ferreria, que habitualment es pagava en funció dels animals de tir que es tenien, si més no a Mataró. En el llevador dels rèdits de Pere des Bosc, de la dècada del 1350, hi consten les quantitats que pagava cada mas per aquest concepte, consignades en el *Llevador de rèdits*, i a Argentona, el cens més habitual que pagaven els masos era de 3 quarteres d'ordi, 1 d'espelta i 2 de vi, tot i que hi havia variacions a la baixa³⁸⁰. Pel que fa al capbreu del castell de Mataró, del 1369, detalla les quantitats de gra que es pagaven en funció dels animals que tenia cada casa, que eren inferiors a les d'Argentona: una parella de bous, o bou i vaca, pagava dues quarteres d'ordi; un bou i ase, o una vaca i ase, pagava una quartera i mitja; els masos sense bou ni ase pagaven una quartera; les bordes sense bou ni ase pagaven mitja quartera³⁸¹. A Mataró també es pagava vi, entre un i dues quarteres.

A Argentona hem pogut documentar el cas de dos masos, el Buscà i el Saguí, on Pere des Bosc va fer precari en dates molt properes a la confecció del llevador, concretament el 1356. Tant pel mas Buscà com pel mas Saguí es pagaven per lloçol quatre quarteres de gra i dues quarteres de vi, i en censos 5

³⁷⁹ .- Pérez, *La cartoixa del Montalegre*, p.78-80.

³⁸⁰ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 338.

³⁸¹ Llovet, *La nòmina de les famílies de Mataró*.

sous i 9 diners; una quartera i mitja de gra; una quartera de vi i mig pernil³⁸². Com es veu, el lloçol suposa el doble del que es pagava en censos pel mas.

Un exemple dels pocs animals de tir que es tenien a la baixa edat mitjana, el va comprovar Benito, on documenta pel Vilassar del segle XV que, en vuit de les tretze masies que estudia tenien animals de tir per llaurar, tan sols dos d'ells un parell de bous, i la resta o un sol bou o bé tenien un cavall un ase o un burros³⁸³.

En els precaris o establiments sempre es feia referència al que es pagava pel dret de lloçol: Berengueró de Sant Vicenç establí el 1333 el mas Duran a Pere Cabot d'Argentona, a cens, entre d'altres, de 2 quarteres d'ordi «*ad mensuram veterem pro losedo*»³⁸⁴. Aquesta xifra coincidiria amb la del Llevador fet 20 anys més tard quan ens diu que en Cabot pagava 1,5 quarteres d'ordi i 0,5 quarteres d'espelta, que en total feien dues quarteres de gra³⁸⁵.

Pere des Bosc feia precari el 1356 a Bernat Buscà del mas Buscà, el qual declara pagar al «*fabro tres quarterias ordeï et unam spelta ad mensuram veterem et unum quartarium vini et aliud de remost et unam garbam peragriyons*», el mateix que esmenta el Llevador excepte la garba³⁸⁶.

El 1401, Anton Lladó, que era el propietari del mas Nou, confessa a Miquel des Bosc que li presta una quartera d'ordi, quan en el capbreu del segle XIV pagava una quartera i mitja d'ordi i mitja d'espelta.³⁸⁷

El 1475 Pere des Bosc fa precari als masos Portell i Serra d'Argentona, els quals declaren satisfer 3 quarteres d'ordi per lloçol a mesura de la ferreria

³⁸² .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

³⁸³ .- Benito i Monclús, Pere, *Casa rural y niveles de vida*.

³⁸⁴ .- APCCM, pergami 111, (18 de setembre de 1333). També a AHMA, pergami 20.

³⁸⁵ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 338.

³⁸⁶ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

³⁸⁷ AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 26 d'octubre de 1401.

el mas Portell i 3 quarteres d'ordi, 1 d'espelta a mesura de la «*ferrateriam*», 2 quarteres de vi i també una garba de «*peragriyons*» pel lloçol el mas Serra. Com en el cas del mas Buscà, la xifra coincideix amb el llevador excepte la garba en el cas del mas Serra, no així en el cas del mas Portell³⁸⁸.

El 1488 Pere des Bosc inicia un procés de reducció dels censos per lloçol dels masos d'Argentona. Concretament en documentem cinc, dels masos Gili, Riba, Serra, Lladó i Viver, deixant-los establerts, en molts casos, a gairebé la meitat³⁸⁹.

El 1497 Joan Marc, que tenia establerta la ferreria, fa absolució a Pere Camp, propietari del mas Camp, àlies Rispau, de pagar part del lloçol a canvi d'abonar una quantitat de diners als senyors jurisdiccionals, concretament 24 sous als des Bosc³⁹⁰. El mas Camp satisfesia anualment pel lloçol dues quarteres de blat, una quartera d'ordi, una quartera d'espelta i, el més interessant, tot el carbó necessari cada vegada que es demani el servei de la ferreria.

Pel que fa al castell de la Roca, quan el 1396 Berenguer de Prat, de Sant Martí de Mata, venia el mas Terrach d'Òrrius a Francesc Romeu d'Òrrius, s'esmenta que el mas paga un parell d'ous i un formatge, entre d'altres censos: el mas «*est de districtu fabrice dicti castris et de censu quolibet anno pro loco unus par ovorum et unus caseus*»³⁹¹.

³⁸⁸ .- APCSL, pergami 5, (15 d'abril de 1475) i BC, lligall 325, (27 de febrer de 1475). Del mas Serra disposàvem del pergami original, no així en el cas del mas Portell que era una anotació resumida d'un document de l'arxiu senyorial i que, per tant, podia no ser prou fiable.

³⁸⁹ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (20 d'octubre de 1488).

³⁹⁰ .- APCPM pergami núm. 138. (1 d'octubre de 1497).

³⁹¹ .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

3.4. La quèstia

La quèstia era un tribut exigít pel senyor feudal que cobrava als pagesos, d'ençà del segle XI, en relació als nous drets banals, rebent també el nom de força o toltà. Inicialment, es pagava en productes, però aviat restà establert en diner metàl·lic³⁹². El senyor tenia la potestat de variar el preu de l'impost a la seva voluntat, tal com s'especificava en el llevador dels rèdits del castell de Vilassar i de Burriac: «*Questa quis pagua cascun ayn en la parroquia de Argentona qui es del terme del castell de Burriac en altre manera apellat de Sent Viçens. Es ver empero que lo senyor la minva o la crex a sa voluntat, la qual se pague entre II vegades layn, ço es la meitat a Homnia Santor e l'altra a Nadal*»³⁹³. Així trobem homes com els Batlle que paguen 100 sous anuals, malgrat que no paguen cap més impost, o en Cabot del Cros que paga 2 sous, i molts masos que no en paguen cap. A finals del segle següent, en Salvador Serra, quan rep precari del seu mas el 1475 s'especifica que la quèstia era de 3 sous³⁹⁴.

El 1258 Berenguer de Sant Vicenç va definir la quèstia del mas de la Pujada d'Argentona a canvi de 80 sous³⁹⁵.

³⁹² .- Bolòs, *Diccionari*, p. 215.

³⁹³ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 345.

³⁹⁴ .- APCSL, pergami 5, (15 d'abril de 1475).

³⁹⁵ .- BC, pergami 12200, (5 d'abril de 1258).

3.5. La prestació de censos³⁹⁶

Els censos que es pagaven podien ser en diner o en espècie. En un estudi fet sobre el territori de Mata, a la parròquia de Mataró, durant la segona meitat del XIV³⁹⁷, vam observar que la major part dels censos eren en espècie, concretament un 63,6% i, d'aquests, un 40% era prestació de tasca, xifra molt coincident amb el 62,2% de la parròquia de Vilassar que entre el 1354 i el 1356 paguen les prestacions a part de les collites³⁹⁸.

Richou, en el seu estudi de les parròquies de Cabrera, Vilassar i Premià entre el 1348 i el 1486, observa que "durant la centúria del XIV, els censos que abonen els emfiteutes són bàsicament en espècie. Durant la següent centúria, aquests censos apareixen predominantment com a pensions fixes en numerari, malgrat que la satisfacció del cens en espècie no desapareix"³⁹⁹.

No tenim gens clar per què es pagaven en diners o en espècie, i pensem que era una mica aleatori. Així ens ho fa suposar el capbreu de la cartoixa de Montalegre fet el 1498, en què confessen vuit argentonins, set d'ells per peces de terra, per les quals paguen censos d'entre 3 diners i 1 sou, i en dos casos en espècies: mitja quartera d'ordi i un vuitè d'ordi respectivament⁴⁰⁰. Només un,

³⁹⁶ .- Una primera aproximació al tema pel que fa referència a Argentona es pot trobar a Subiñà i Coll, Enric, "Economia local en la Catalunya del segle XV. Censos i censals a Argentona", dins *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2006.

³⁹⁷ .- Subiñà i Coll, Enric, "El poblament dispers al Maresme. Els masos medievals", dins de *II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2003.

³⁹⁸ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 83.

³⁹⁹ .- Richou, *El Baix Maresme*, p. 35.

⁴⁰⁰ .- ACA, Monacals, hisenda, volum 2.086.

Joan Martí, confessa ser home propi de la cartoixa pel seu mas Martí de la Pujada, i satisfà un cens de 8 sous anuals.

El que no hem documentat ni a Mataró, ni a Argentona, ni a Òrrius, en cap cas, són peces de terra sota domini senyorial que no paguin cens, a diferència de Carceller, que a la baronia de Queralt documenta prop d'un 23,78% de tinences emfitèutiques que es troben *absque aliquo censo*: o sigui, exemptes de cens⁴⁰¹.

Volem deixar clar que la Sentència Arbitral de Guadalupe “només” va fer desaparèixer els mals usos, ja que la pressió senyorial va continuar intacta, si de cas un xic reforçada amb la imposició del cens de tres sous anuals per a la redempció. Ja ho diuen Gifre i Lluch en parlar del territori gironí: "els masos, i els senyors útils i propietaris de masos, no notaran canvis substancials a l'hora de complir amb les seves obligacions envers el senyor directe; pràcticament pagaran el mateix el 1450 que el 1550. És més, encara que això caldrà estudiar-ho amb més detall, la pressió senyorial va ser més acusada durant el cinc-cents"⁴⁰².

3.5.1. Censos en espècie

Fins a inicis del segle XIV, a Argentona els censos en gra feien referència a la mesura de Granollers, amb mercat documentat des del 1041, ja que cap població de la senyoria tenia mercat, i, per tan,t tampoc tenia mesura, ni tan sols la vila més propera, Mataró, que va obtenir el privilegi de mercat el 1294. Així, per citar-ne alguns, el 1187 Guillem de Mora, prevere de Sant Julià d'Argentona, estableix a Arnau Rispaú i la seva muller Benecasa, el mas

⁴⁰¹ .- Carceller, p. 112-113.

⁴⁰² .- Gifre, Pere i Lluch, Rosa, “Continuïtat del mas Català”, dins d'*El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001, p. 594.

Verdaguer, a cens d'una quartera de blat a mesura del «*fori Granullariorum*»⁴⁰³ o el 1290 Berenguer de Sant Vicenç estableix a Rispau el mas Camp d'Argentona, i li demana de cens, entre d'altres, «*unam quarteriam spelte bone et receptabilem ad rectam mesuram granullariorum*»⁴⁰⁴. En alguns casos, suposem que fent referència a antics establiments, fins ben entrat el segle XIV continuava esmentant-se aquell mercat, com el 1343 en el precari fet per la Seu de Barcelona a Berenguer Fornells del Puig⁴⁰⁵.

Podríem enumerar alguns masos d'Argentona per fer-nos una idea dels censos que prestaven: el mas Febrer de Pins que satisfieia una quartera d'ordi a mesura de Granollers i una gallina⁴⁰⁶; el mas Lladó del veïnat de Lladó, dues quarteres de blat a mesura del mercat de Granollers per sant Pere i sant Feliu d'agost, la setena part dels fruits collits i un quarter de cansalada per Nadal⁴⁰⁷; El mas Saguí d'Argentona, 4 sous i 3 diners i mitja perna de porc per Nadal; 18 diners per la festa de la Santa Creu de maig; mitja quartera i mitja octava de forment a mesura antiga, mitja quartera d'ordi i mitja quartera d'espelta per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i una quartera de vi a mesura de dita parròquia per Sant Miquel⁴⁰⁸; el mas Portell del Cros pagava de cens tres sous per Nadal i sis sous per maig, una quartera de forment a mesura vella, una quartera d'ordi, una altra d'espelta pel lloçol a mesura de la ferreria, tres quarteres d'ordi per sant Miquel de setembre, dues quarteres de vi, una de most i una altra de remost⁴⁰⁹; Nicolau Carreres pagava pels masos Boscà i Cabot Jussà,

⁴⁰³ .- AHMA, pergami 1, (20 d'octubre de 1187). Richou, *Aproximació a la història*, p. 187.

⁴⁰⁴ .- APCCA, pergami 1, (24 de gener de 1290). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 979. (Cuadrada el data, erròniament, el 24 de gener de 1291).

⁴⁰⁵ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 58, (19 d'abril de 1343).

⁴⁰⁶ .- AHMA, Pergamins, doc. 67 (14 de febrer de 1419).

⁴⁰⁷ .- ACB, capbreu de la pabordia de maig, 1416-1546 (1441).

⁴⁰⁸ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

⁴⁰⁹ .-BC, fons Moja, lligall 325, (27 de febrer de 1475).

quatre sous i tres diners per Nadal, un sou i sis diners per la festa de la santa Creu de maig, mitja quartera de forment a mesura vella, mitja d'ordi i mitja d'espelta per sant Pere i sant Feliu d'agost, una quartera de vi per sant Miquel, i mig pernil per Nadal⁴¹⁰.

En un precari fet el 1309 per Saurina, muller de Berenguer de Sant Vicenç i el procurador d'aquest darrer, a Ramon Moió d'Argentona del mas anomenat Moió, el cens de 2 quarteres de forment i 3 quarteres d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost és «*ad mensuram veterem dicte parrochie*»⁴¹¹. Desconeixem a què pot fer referència aquesta mesura antiga tenint en compte que en cap establiment anterior hem localitzat cap gra a mesura de la parròquia d'Argentona.

A Òrrius, els masos o terres que estan sota domini del castell de la Roca, els censos acostumen a ser a la mesura del castell, com per exemple el 1271 quan Guillem de Montclús, senyor del castell de la Roca, va establir a Berenguer de Femades i la seva muller Maria, d'Òrrius, els masos Rainó i Riera, a cens de dues quarteres de blat «*recipiendi ad rectam mesuram a d rectam mensuram castris de Rupe*»⁴¹². Aquestes mesures es combinen, però, amb les de Granollers, com en la venda del 1396 del mas Terrach feta per Berenguer de Prat a Francesc Romeu d'Òrrius, sota domini del castell de la Roca, al cens d'una quartera d'ordi i una de forment a mesura vella del dit castell, i mitja quartera de forment a mesura de Granollers⁴¹³.

Els senyors necessitaven espais d'emmagatzematge del gra i del vi. Destacable és la descripció que en fan de la Domus del Cros en la seva venda del 1416, on es diu que en una caseta de la casa Forta hi ha tres arques de fusta de 100 quarteres de capacitat per a gra i un taüt de fusta de 10 quarteres de

⁴¹⁰ AHMA, Documentació antiga, caixa 2, establiments, 10 de gener de 1467.

⁴¹¹ .- APCCA, pergami 3, (24 de novembre de 1309). Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1062.

⁴¹² .- APCFO, pergami 2, (14 de maig de 1271).

⁴¹³ .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

capacitat per a gra⁴¹⁴. Sens dubte, la Domus del Cros que tenia el domini directe sobre els masos Agell, Puig, Mallol i Juglar i sobre força terres, deuria tenir aquelles arque per emmagatzemar el gra rebut anualment en concepte de cens, malgrat que en aquell moment molts estaven reduïts a diner.

3.5.1.1. A parts de gra

El 1287 Saurina de Miralles va vendre a Berenguer de Beliy, una feixa de terra situada *in plano de vaelex*, de la parròquia de Mataró, a prestació del cinquè, que afronta a migdia amb honor del mas Costa, a ponent, amb honor del mas Riba i, a tramuntana, amb honor del mas Feu⁴¹⁵.

Eren dues peces de terra sota domini de Sant Benet del Bages; en una es pagava tasca (una onzena part); en l'altra, tasca i braçatge (que podia ser d'entre una quinzena o una vintena part de la collita); en una sota domini de Sant Pere de Clarà a agrer i tasca⁴¹⁶, o el de la terra sota domini de la casa d'Argentona, que satisfecia quint de fruits, pans i vins⁴¹⁷. Normalment, els censos a parts eren sobre tots els fruits si no es diu el contrari, com en el cas de Berenguer de Fornells que en el capbreu del 1343 de la Seu de Barcelona confessava prestar el cinquè i braçatge de tots els fruits, «*exceptis de arboribus de quibus nullam dare partem*»⁴¹⁸.

Tot apunta a pensar que els censos eclesiàstics eren força menys gravosos que els laics, segurament perquè moltes d'aquestes terres estaven establertes des de l'alta edat mitjana i la llunyania de les senyories, i la dispersió i gran quantitat de dominis que tenien, feia que la tasca

⁴¹⁴ .- MASMM, documentació Gual, còpia del segle XVII.

⁴¹⁵ .- MASMM, pergamins Església núm. 3, (10 de maig de 1287).

⁴¹⁶ .- APCCA, pergami 28 (6 de maig de 1481).

⁴¹⁷ .- APCSP, pergami 12, (23 de maig de 1423).

⁴¹⁸ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 58, (19 d'abril de 1343).

d'actualització o de nous establiments fos més complicada. Per aquest motiu, trobem que el 1316, com hem vist en parlar de la senyories, el monestir de Sant Pere de les Puelles arrendés els agrers i la meitat dels llúisme per 340 sous, amb la qual cosa ingressaria una mica menys però s'estalviava la feina del seu cobrament i control⁴¹⁹.

3.5.1.2. Pernils i altres

Un altre dels censos que es prestaven eren les pernes/pernils o cansalada. El 1309 en el precari fet per Saurina de Sant Vicenç a Ramon Moió d'Argentona del mas Moió, hi ha un cens d'un «*pernam porcii bonam et receptabiliam ad usum parrochie de Argentona*»⁴²⁰; el 1337 Bonanada Lladó d'Argentona ha de pagar «*setzenam partem unis lars porci simul cum aliis hominibus*» de *sa Puyada*⁴²¹, el mateix que Pere Estrany d'Argentona «*medietatem exiam unius lats porcii, simul cum aliis hominibus*» de *sa Puyada*⁴²²; el 1356 en el precari del mas Buscà d'Argentona fet per Pere des Bosc, Bernat Buscà declara prestar «*mediam pernam porci*», i el 1375 Pere des Bosc fa Precari a Salvador Serra del mas Serra d'Argentona, entre els altres censos presta una «*perna de carnis salse*» per Nadal⁴²³.

Tots aquests esments farien pensar que a Argentona no era rar el lliurament d'un pernil com a cens. Però Cuadrada, que va buidar el llevador

⁴¹⁹ .- MASMM. Pergamins Marfà núm. 26, (16 de maig de 1316).

⁴²⁰ .- APCCA, pergami 3, (24 de novembre de 1309). Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1062.

⁴²¹ .- AHMA, pergami 28, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1214.

⁴²² .- APCCB, D-47, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1206.

⁴²³ .- APCSL, pergami 4, (15 d'abril de 1475)

dels censos de Pere des Bosc, ens confirma que no era molt habitual, perquè tan sols un conjunt d'una desena de masos pagaven aquest cens, considerant que en el mateix llevantador 42 masos paguen lloçol, i que nosaltres calculem en una setantena els masos que hi hauria a Argentona a la segona meitat del XIV. D'entre els que paguen cansalada, algun d'ells ho fa a mitges amb d'altres masos, com ara els masos Buscà i Saguí de Pins que entre ambdós lliuraven un pernil, fet que concorda amb el mig pernil que manifesta prestar Bernat Buscà el 1356⁴²⁴. Els únics que paguen un pernil sencer són els masos Moió, Serra i Gili, de dos dels quals hem pogut documentar nosaltres. I també ens aclareix el pagament que feien els homes de la Pujada, ja que el llevantador diu que entre n'Estrany, n'Esteve, en Croanyes, en Verdaguer, en Lladó i en Pins paguen, entre tots, «*mig porch manys lo greix*».

En l'establiment fet el 1367 per Guillem d'Argentona, del mas Bonet de Cabrera, s'ha de pagar un «*corp de porco si casus est quod matat dictum porchum*» anual, i si no es matés es commuta per 12 diners⁴²⁵; en l'establiment d'una peça de terra fet el 1422 per Miquel des Bosc a Gaspar de Costabella, el cens és de dues terceres parts d'un pernil⁴²⁶ o en el precari fet el 1495 pel rector de Sant Miquel del Cros a Jaume Bova d'Argentona, del mas Bova del Cros, a prestació, entre d'altres censos d'«*unam perna de cansalada de porch mascle*»⁴²⁷.

Però el cens més corrent que es pagava amb animals eren les gallines. A Mataró, segons el llevantador del capbreu del 1369, es pagaven gallines a la batllia de Mataró, fins a un màxim de tres, i també a la castlania, a qui també es pagaven perdius, concretament tres parells de perdius en Ferragut de Mata, i un parell de capons en Mascort de Mata⁴²⁸. A Argentona les gallines es

⁴²⁴ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 343.

⁴²⁵ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/11, (5 d'abril de 1367).

⁴²⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 102, (13 de gener de 1422).

⁴²⁷ .- BC, pergami 21175, (20 de juliol de 1495).

⁴²⁸ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 325 i 330.

pagaven al senyor del castell, i ho satisfieien 28 emfiteutes, sumant entre tots trenta parelles i mitja de gallines i un parell de capons⁴²⁹.

També s'hauria de parlar dels censos en ous i formatges, habitualment a pagar per Pasqua o els formatges per Pentecosta. Castillo, entre les 56 confessions del capbreu fet per Pere des Bosc entre el 1354 i el 1356 que es conserven a Argentona⁴³⁰, totes elles corresponents a emfiteutes de Vilassar, constata que 13 d'ells paguen algun d'aquest cens que equival al 23%, concretament 12 paguen un formatge i 11 paguen 1 diner en ous, i en 10 dels casos el mateix emfiteuta paga els dos productes⁴³¹.

Nosaltres, hem documentat que en la venda ja esmentada del mas Terrach de Sant Andreu d'Òrrius, prestava quatre ous per Pasqua, i pel lloçol un parell d'ous i un formatge⁴³².

Entre els altres pagaments en espècie, diguem-ne curiosos, trobem el d'un cabirol (*capriodium*) que Bernat Gener dóna com a entrada a Pere des Bosc per l'establiment d'una terra el 1483⁴³³. Aquests pagaments quedaren anul·lats a partir de Guadalupe, tal i com s'especifica en el capítol X: «[...] *que los dichos pageses no sean obligados pagar/.../pernes de cansalada, moltó,...*»⁴³⁴.

⁴²⁹ .- Cuadrada, *Ibidem*, p. 343.

⁴³⁰ .- AHMA, pergamins núms. 40 a 44, (23 d'abril de 1354 a 31 d'agost de 1356).

⁴³¹ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 91 a 94.

⁴³² .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

⁴³³ .- APCCA, pergami 31, (9 d'abril de 1483).

⁴³⁴ .- Vicens, *Historia de los remensas*, p. 342.

3.5.2. Censos en diner

De censos en diners, no se'n trobem gaires fins a mitjan segle XIV. El 1352 Bernat Agell, beneficiat de l'altar de Sant Joan de Santa Maria de Mataró, va establir el mas Morera a Pere Ballot de Mataró, a prestació de 13 sous per la festa de Sant Pere i Sant Feliu d'agost⁴³⁵; el 1390 Miquel des Bosc, va establir el mas Gener d'Argentona a Simó Pons de Cabrera, al cens de 12 sous anuals per Nadal⁴³⁶; el 1443 Pere des Bosc va fer precari a Pere Mas, de Mataró, del seu mas que tenia a prop de la sagrera, a tocar de la riera de Cirera, al cens de 9 sous per Nadal⁴³⁷ o el 1456 Joan des Bosc estableix a Antoni Vehil, àlies Moner, un mas rònc situat al pla de la Torre del Cogoll, d'Argentona, a cens de 25 sous anuals⁴³⁸. No podem afirmar que en tots els casos siguin nous establiments, ja que malgrat que no s'esmenta en el document, creiem que algun d'ell era un precari.

Tenim un cas en què un senyor directe, Francesc de Marata, arrenda per deu anys el 1325 un cens a mode d'avançament dels diners que rebria durant els propers 10 anys⁴³⁹. Els arrendataris són Bernat Mir i Marc Pi, de Sant Martí de Mata, uns censos que cobra en l'esmentada parròquia, a raó de 70 sous anuals. Bernat i Marc són els propietaris dels masos Mir i Pi, i entre els dos satisfan a Francesc de Marata censos del voltant de 100 sous anuals, per això podríem entendre que el que fa Marata és demanar un avançament dels censos a canvi d'una rebaixa, i també demostra que una part de la pagesia tenia prou suport econòmic com per fer-hi front.

En un sots-establiment fet el 1405 per Bernat Batlle a Pere Llentisclà d'una terra que ell tenia sota domini de Miquel des Bosc a Argentona,

⁴³⁵ .- APCCM, pergami 470, (8 d'octubre de 1352).

⁴³⁶ .- APCCA, pergami 9, (10 d'agost de 1390).

⁴³⁷ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (14 d'octubre de 1443).

⁴³⁸ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (1 de desembre de 1456).

⁴³⁹ .- BC, pergami 19160, (20 d'octubre de 1325).

s'estipula un cens anual de 4 sous i 6 diners⁴⁴⁰. Qui acostumava a fer negoci en els sots-establiments, com era aquest cas, era el pagès que gaudia del domini útil, del qual podia treure un bon excedent. Així, a part de cobrar 10 sous d'entrada, estipula el cens referit anteriorment. També Antoni Mallol d'Argentona, en sots-establir a rabassa morta una terra el 1426, imposa un cens d'un vuitè dels fruits, quan ell satisfà 5 sous anuals al senyor directe en un cas atípic d'imposar un cens a parts de fruit en ple segle XV quan l'emfiteuta ho paga amb diner⁴⁴¹. O Clara Mates de Mataró que sots-estableix una terra erma a rabassa morta, el nou emfiteuta es farà càrrec del cens de 2 sous que li donarà 6 lliures i 12 sous d'entrada⁴⁴².

3.5.3. Reducció de censos

Al segle XIII es comença a trobar alguna reducció de cens, que es comencen a fer més habituals a partir del XIV, es comencen a trobar en la documentació el canvi de censos en espècie a censos en diner, que molts cops es qualifica com a reducció, ja que un cens en gra, per exemple una quartera de blat, amb el pas dels anys sempre serà la mateixa quantitat i sols estarà subjecte als canvis de preu en funció de la producció i la inflació, mentre que el diner, que sempre serà la mateixa quantitat, amb el pas dels anys i per efecte de la inflació, va suposant menys esforç per qui el paga, i menys valor per qui el rep. Cuadrada documenta aquestes reduccions per primer cop el 1282, i després en torna a trobar el 1306, moment en què apareixen amb més assiduitat⁴⁴³. També observa com inicialment són els ciutadans de Barcelona, castlans o senyors feudals els qui ho fan, per la necessitat d'obtenir diner en

⁴⁴⁰ .- APCCA, pergami 11, (9 de novembre de 1405).

⁴⁴¹ .- AHMA, Pergami núm. 70, (4 d'agost de 1426)

⁴⁴² .- AHMA, Pergami núm. 75, (12 de gener de 1473).

⁴⁴³ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 288.

metàl·lic, fet ben acollit pels pagesos, que preferien pagar unes monedes i poder disposar lliurement de la collita⁴⁴⁴.

Un cas on la reducció és clara és el del mas Font Esteve de Sant Sadurní de la Roca, a tocar però del terme d'Argentona, amb qui de fet afrontaven algunes de les seves terres. El 1273 Guillem de Soler, fill del cavaller Guerau de Soler, va establir a Pere de Rovira, el mas anomenat Font Esteva, que tenia en alou, al cens anual de dues quarteres d'ordi i una de forment a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i cinc sous i un capó per [Nadal]⁴⁴⁵. Quan el 1398 es va tornar per Dalmau de Soler, senyor de la casa Soler de sa Força de Sant Sadurní de la Roca, a Alamanda, muller de Guillem Mallol d'Argentona, el cens es va reduir a 16 sous i 6 diners anuals per Pentecosta, sense ni tan sols esmentar-se el cens que es pagava abans⁴⁴⁶.

El 1309, en el nou establiment del mas Strata d'Argentona, fet pels gestors de l'Hospital des Vilar de Barcelona als germans Guillem i Guerau Cabot, d'Argentona, es fixa un cens de 20 sous anuals per la festa de Sant Miquel com a commutació de l'antic cens que eren dues quarteres de blat a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i 2 sous i 3 diners i un parell de gallines per Nadal, cens imposat el 1255. Cal aclarir que el mas queda abandonat i ròneg en aquests poc més de 50 anys, segurament el principal motiu per la reducció⁴⁴⁷.

El 1332 en el precari fet pel rector de Sant Miquel del Cros del mas Mujal d'Argentona a Berenguer de Mujal, es redueix a 22 sous anuals, la meitat per la festa de Pasqua i l'altra per sant Miquel de setembre, el cens que fins aleshores era d'un parell de capons i el quart i braçatge de tots els fruits⁴⁴⁸.

⁴⁴⁴ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 273.

⁴⁴⁵ .- APCCM, pergami 128, (10 de juny de 1273).

⁴⁴⁶ .- APCCM, pergami 163, (28 de març de 1398).

⁴⁴⁷ .- BC, pergami 24029, (10 de novembre de 1308).

⁴⁴⁸ .- APCCM, pergami 101, (1 d'abril de 1332).

Romeu Llull, ciutadà de Barcelona, fa dos precaris el 1342 i el 1343 amb reducció per cadascun d'ells: el 1342 pel mas Català de Valldeix i 21 peces de terra, redueix a 40 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, l'antic cens de tres quarteres de blat, tres d'ordi, tres de lleties i una quartera de forment a mesura de Granollers i 21 sous de Barcelona per sant Pere i sant Feliu d'agost⁴⁴⁹; el 1343 pel mas de Mata, a la parròquia de Sant Martí de Mata, amb 5 camps i 27 feixes de terra, redueix a 80 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost l'anterior cens d'una quartera de forment, el cinquè dels camps, i el cinquè i braçatge de les feixes de terra, juntament amb un parell de gallines i 20 sous per Nadal⁴⁵⁰. El 1424 Pere de Puig d'Argentona, commuta amb Miquel des Bosc un cens de quint i braçatge sobre una terra per un cens fix de 12 diners anuals⁴⁵¹ i el 1498 Mateu Pins i Joan Canyamars, àlies Bramona, d'Argentona, venen una peça de terra que pagava dos censos diferents ja que tenia dues senyories: 3 sous a a Sant Pere de Clarà i 4 diners a l'església de Sant Julià d'Argentona⁴⁵². Pel fet de tenir dues senyories, hem de pensar que antigament eren dues peces diferents que es van agregar.

El 1450 es fa precari del mas Catà de Sant Martí de Mata, on s'especifica que el cens s'ha reduït a 25 sous i una quartera de forment per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, malgrat que no ens especifica els censos anteriors, que, sens dubte, eren a parts de fruit la gran majoria⁴⁵³.

El 1487 Martí Joan de Torrelles, cavaller, senyor del castell de la Roca, considerant que els censos del mas Femades de la parròquia d'Òrrius, amb les seves *«terris, honoribus et possessionibus, arboribus, nemorosi et fusteris et*

⁴⁴⁹ .- APCCM, pergami 317, (19 de desembre de 1342). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1244.

⁴⁵⁰ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1258.

⁴⁵¹ .- AHMA, Pergamins, núm. 72 (1 de març de 1424).

⁴⁵² .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (18 d'octubre de 1498).

⁴⁵³ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 12, (27 de maig de 1450).

alis», que té Vicenç Femades, i que són «*censos, pecunis, frumento et bladys, partes, expleto cum servitutes, fexia palearum, templa porci, caseos, vini et alia*» a ell com a senyor del castell, li redueix a 20 sous per Nadal i vuit quarteres de forment per Sant Pere i Sant Feliu d'agost a mesura del castell de la Roca, amb entrada de 8 lliures de Barcelona⁴⁵⁴.

Quan el 1424 Bernat Sala d'Arenys va establir el mas Mir de Mata a Guillem Tria, el cens estava reduït a 65 sous anuals⁴⁵⁵. El 1495 el rector de Sant Miquel del Cros en el precari que va fer del mas Bova del Cros, redueix el cinquè i braçatge d'una peça de terra a canvi de 4 sous per Sant Pere i Sant Feliu d'agost⁴⁵⁶.

Un cas molt evident d'aquesta conversió del censos en diner es reflecteix en la venda que es fa el 1416 de la Domus del Cros, que ja hem vist, on gairebé tots els censos són en diner, censos que de ben segur si reculéssim dos segles enrera, deuriem ser en espècie, ja fossin fixos com a parts de fruit⁴⁵⁷.

1. El mas Puig amb les seves terres, a cens de 30 sous i 6 diners anuals.
2. El mas Agell i les seves terres, a cens de 20 sous, un parell de galls i un cinquè del gra d'una feixa de terra anuals.
3. El mas Mallol i les seves terres, a cens de 20 sous, un parell de galls i mitja quartera d'ordi de cens anual.
4. El mas Juglar i les seves terres, a cens de 20 sous anuals, i el cinquè i braçatge d'una peça de terra.
5. Un hort amb aigua per regar que té Marc Bova, a cens d'un parell de gallines per Nadal.
6. Una peça de terra que té Marc Bova, a cens de dos diners anuals.
7. Un hort de Nicolau Feliu, de Mataró, a cens de 6 sous anuals.
8. Un hort de Nicolau Feliu, de Mataró, a cens de 4 sous anuals.

⁴⁵⁴ .- APCFO, pergami 5, (3 de setembre de 1487).

⁴⁵⁵ .- BC, pergami 18471, (7 d'agost de 1424).

⁴⁵⁶ .- BC, pergami 21175, (20 de juliol de 1495).

⁴⁵⁷ .- MASMM, documentació Gual, còpia del segle XVII.

9. Una feixa de terra a Cabrera, de Bernat Agell, al cens del cinquè.
10. Un hort amb aigua de Pere de Puig, àlies Mujal d'Argentona, a cens de 18 diners anuals.
11. Un hort amb aigua per regar de Pere de Puig, àlies Mujal d'Argentona, a cens de 3 sous anuals.
12. Un hort de n'Antich, a cens d'un parell de gallines anuals.
13. Una vinya de n'Antich, a cens de 3 diners anuals.
14. Un hort de Francesc Rispau, a cens d'un parell de gallines anuals.
15. Una peça de terra d'en Roig de Cabrera, a cens de mitja quartera d'ordi anual, a mesura de la quadra del Cros.

4. ELS DESTRETS SENYORIALS

4.1. Els molins⁴⁵⁸ i l'aigua

Els molins i ferreria eren un dels destrets i un monopoli senyorial⁴⁵⁹. La taxa per moldre el gra, amb tots els elements necessaris, era una de les més importants de les senyories. En el territori estudiat tan sols n'hi havia a la conca de la Riera d'Argentona, l'única amb prou cabal i aigües subterrànies per poder alimentar les basses que els feien funcionar. Al terme del castell de Mataró, els molins estaven a Llavaneres, on també hi havia prou aigua. En

⁴⁵⁸ .- Vegeu: Bolòs i Masclans, Jordi, i Nuet i Badia, Josep, *Els molins fariners*, Ketres editora, Barcelona 1983; Graupera i Graupera, Joaquim, *Els molins medievals d'Argentona*, Felibrejada núm. 55, Grup d'història del Casal, Mataró 2001 i Subiñà i Coll, Enric, *Argentona, de la sagrera a la vila (1295-1900)*, Ajuntament d'Argentona, 2002.

⁴⁵⁹ .- Zapata Buxens, Maria Assumpta, *La Baronia Desbosch del Maresme. Una jurisdicció feudal en l'edat moderna*, Ed. Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 2004.

canvi, a Mataró tan sols es documenta un molí de vent establert a mitjan segle XV, que estava encara en funcionament durant el segle XVI.

Pel que sembla de la documentació estudiada, els molins d'Argentona tenien tots resclosa, i encara que sols es parla de la bassa en el cas del molí de Croanyes, és probable que també n'hi hagués en els altres, ja que els molins de cup n'acostumaven a tenir.

Al terme del castell de Mataró i al de Burriac, els molins es documenten des de molt antic. El 1022 el comte Berenguer Ramon I ven un alou a Llavaneres que constava d'un capmàs, tres masos, vinyes, prats, pastures... a més d'aigua i molins. I el 1025 Guadall de Sant Vicenç compra al comte de Barcelona tot el feu de Sant Vicenç, especifica que incloïa cases, aigües, molins i censos⁴⁶⁰. Posteriorment, el 1233, Guillem de Sant Vicenç redimia a Estrany de la Pujada els serveis d'obra, guaites i altres serveis, excepte els relacionats amb la poda de la vinya i els que ho estan respecte de la reparació del molí⁴⁶¹.

El 1352, quan Pere des Bosc compra la jurisdicció, els molins són anomenats en plural, i es venen amb tot el complex moliner, des del casal a les rescloses, els recs, cap-recs, etc.: "et cum molendinis et cum casalibus in quibus sunt constructa, et cum aquis de quibus molunt et molere debent, et cum reguis et capireguis, et tretaladors, etycum resclosis et cum molisrons et redettis, et omnibus utensilibus et apparatibus eorundem molendinorum, et pertinenciis eorundem"⁴⁶².

Documentalment, tan sols tres apareixen durant l'edat mitjana (molí de Mussos, molí de Mateu i molí de Croanyes), i tres més ho fan al segle XV, dels quals el molí de Rubiol especifica que esta enrunat el 1559, i, per tant, hem de pensar que existia en època medieval. Pel que fa als moliners, hem

⁴⁶⁰ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 133.

⁴⁶¹ .- Richou, *Aproximació a la història*, p. 149.

⁴⁶² .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 135.

documentat a Joan Esteve⁴⁶³ i Pere Garbeller, que els trobem citats el 1495⁴⁶⁴ i Antoni Marquès, el 1499⁴⁶⁵.

4.1.1. Molí de Musso

El primer esment documental que en tenim és un document del 1256 on Berenguer de Sant Vicenç va establir a Pere Riera i a la seva muller Alexidis i a la seva descendència, en el mas Chasela, amb terres cultes, arbres, pastures, aigües, recs, i especialment tota aquella part que el mas té en el molí dit de Musso: “...*totum ipsum magnum manso Chasela cum terminis et tenedonibus suis cultis et heremis et arboribus diverse generis et pertinentiis et cum pasturis, aquis, reguis quem ego per propium liberum et franchum alodium [...] in parrochia sanctis Julianni de Argentona et specialitercum tota illa parts quod dictus mansus habet et facere debet in illo molendino de Mosso...*”⁴⁶⁶.

No en tenim cap altra referència fins al 1508, en què consta que està ja derruït. El Batlle General estableix en emfiteusi a Martí Mustarós, d'Argentona, l'aigua que baixa per la riera de Dosrius i per la Maians, la qual porta al molí derruït, que reedificarà, del seu mas de Musso: «*atipe aquam dirimantem seus sicurrentem quotimque anni tempore per riariam seu torrentem de dorrius et etiam de Mayans et illam ducere ad molendinum vestrim nunc dirrutum quem rehedificare vultis jam constructum in terreris mansi vestri de musso*»⁴⁶⁷

⁴⁶³ ACA, FNM, manual 16, notari Joan Robert, 4 de setembre de 1495.

⁴⁶⁴ ACA, FNM, manual 15, notari Joan Robert, 25 de novembre de 1495.

⁴⁶⁵ ACA, FNM, manual 15, notari Joan Robert, 14 de febrer de 1499.

⁴⁶⁶ .- AHMA, pergami 4, (25 de maig de 1256). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 921.

⁴⁶⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 73, (5 de desembre de 1508).

En aquell moment, ens diu que el molí està sota domini directe de Francisca, muller del donzell Guillem Cebrià de Vilalba, al cens de mig morabatí, que és igual a 4 sous i 6 diners. Segurament el molí de Musso està ubicat a l'espai que actualment ocupa el de misser Prats, molt proper al mas Mustarós.

4.1.2. Molí de Mateu

El 1343 Berengueró de Sant Vicenç, va arrendar per 10 anys a Francesc de Mateu, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, un «*molendini meum cum duabus rodibus*», situat a Argentona, anomenat molí de Mateu⁴⁶⁸. Durant aquest termini podia gaudir de totes les mòltes que pugui fer, i els seus beneficis, pel preu de 500 sous. El fet que portés el nom de l'establert ens apunta clarament cap a un precari.

El molí va quedar rònc, segurament en el moment posterior a la pesta, ja que el 1390, Miquel des Bosc l'establia a Guillem Saguera, de Mataró, amb tots els seus recs, cap-recs i la resta de l'aparell, que delimitava per totes bandes amb el mas Mateu: «*totum illum molendinum magnum et heremutum... et exitibus suis cum aquis, resclosis, retroaquis et retrorescrosis, reguis et transladosis et cum omnibus juribus... per liberum et franchum alodium habeo et possideo in parrochia et in riarria de Argentona in loco vocato moli de Mateu*»⁴⁶⁹. Miquel des Bosc fa reconstruir el molí a Guillem Saguera, amb els propis mitjans. Serà un molí de cup, amb tots els seus edificis i ornaments, i amb un casal que hauria de tenir 25 pams per cada cara. Aquest era un edifici petit, de planta quadrada, amb les dimensions mínimes per poder-hi viure. El cens per pagar s'establia en dues quarteres i mitja de forment per sant Pere i

⁴⁶⁸ .- BC, pergami 24226, (2 de desembre de 1343).

⁴⁶⁹ .- AHMA, pergami núm. 61, (2 de maig de 1390).

sant Feliu, i una entrada en deu lliures. El cens era molt baix atenent que calia reedificar-lo.

El 1431 Pere Saguera, mercader barceloní, habitant a la parròquia de Santa Maria de Mataró, va arrendar per quatre anys a Bernat Batlle, germà seu i a Miquel Batlle, nebot seu, d'Argentona, «*totum ipsum molendinum meum cuius eius casali et aqua ex qua molitur et cum omnibus apparatibus et fornimentis eiusdem pro ut continentur in quodam inventario inter me et vos de eiusdem apparatibus et fornamentis et cum molis etiam que ibi nunc sunt qua habeatis michi reddere a la pagela*», situat Argentona, sota domini de Miquel des Bosc. Preu de 40 lliures de Barcelona, a raó de 10 lliures anuals⁴⁷⁰. Però al cap de dos mesos Pere Saguera va vendre el molí als esmentats Batlle, pel preu de 22 lliures de Barcelona; sobre aquesta venda Pere Saguera va pagar el lluïisme i sobre ella en Pere des Bosc, menor de dies, en va fer ús de fadiga⁴⁷¹.

El 1475 el molí tenia dos propietaris: Joan Rovira, àlies Batlle, d'Argentona, i Pere des Bosc, que l'ús de fadiga el deuria fer sobre la meitat de la venda. Aquest darrer va «*establí perpètuament a Cebrià Sabater de la Parròquia de Argentona, tota aquella part o meytat del molí situat en la Riera de Argentona en lo lloch anomenat a Matheu... ab son casal, ab la aigua per la qual se mol, ab sos rechs, subrechs, resclosas, axarnadors, trestalladors, rodas, rodets, molas, pichs, tramujas, farineras y ab tots y qualsevols altres amprius, aparatos y forniments drets i pertinencias universals de la mateixa part de dit molí*»⁴⁷².

Per concloure parlariem d'un interessant document del 1492 que ens parla d'una disputa entre el molí d'en Mateu i el d'en Croanyes. Brígida, vídua i usufructuària de Pere des Bosc, i Cebrià Sabater, ambdós propietaris per indivís del molí d'en Mateu, demanen que Benet Costabella, amo del molí

⁴⁷⁰ .- BC, pergami 23370, (14 d'agost de 1431).

⁴⁷¹ .- BC, pergami 24567, (26 de gener de 1459).

⁴⁷² .- AHMA, caixa 2, establiments segle XV, doc. núm. 1 (7 de juny de 1475).

d'en Croanyes, que està per sobre del d'en Mateu, sigui obligat a netejar el rec que comunicava els dos molins⁴⁷³. Es determina que es farà a mitges.

4.1.3. Molí de Croanyes

El 1390 Miquel des Bosc va establir a Simó de Croanyes d'Argentona, fill d'un altre Simó de Croanyes, en el molí dit de Croanyes, amb el casal on és construït, que afrontava a migdia amb la riera d'Argentona: «*molendina vocata de Crosanyes cum casale in quo sunt constructa et cum quadam petia terre in qua ipsum casale est constructum, et cum aqua de qua ipsa molendina molunt et molere debent, et cum reguis et capireguis et trasllatoris et cum resclosis et glebis glebaris et lignie lignaris cum molis totis redebis et omnibus utensilibus et apparatibus eorundem molendinorum et cum moligis molendis*»⁴⁷⁴. El cens anual era de vuit quarteres de forment per sant Pere i sant Feliu d'agost i per entrada 8 lliures de Barcelona. Com en el cas del molí de Mateu, el fet que també portés el nom de l'emfiteuta ens apunta que es tracta d'un precari.

Com hem apuntat, el 1492 era de Benet Costabella, senyor de la casa del Cros, que pensem que el tindria arrendat als des Bosc. Això es dedueix d'un document del 1495 pel qual Antoni Regàs, de Sant Quirze d'Arbúcies, habitant a Sant Julià d'Argentona, té per arrendament de Francesc des Bosc un molí durant quatre anys, el qual arrenda a Pere Garbeller, moliner de Sant Esteve de Palautordera, pel mateix termini, el molí situat prop de la casa d'en

⁴⁷³ .- AHMA, pergami núm. 77, (2 de juliol de 1492). Richou, *Aproximació a la història*, p. 151.

⁴⁷⁴ .- AHMA, pergami núm. 61, (23 de març de 1390).

Croanyes, «*simul cum omnibus aparatibus suis*», amb la condició que compleixi totes les condicions pactades per Regàs amb des Bosc⁴⁷⁵.

4.1.4. Molí de Rubiol

El molí d'en Rubiol, com hem dit, no el documentem en època medieval. El 1559 Apol·loni Riudameia d'Argentona, confessa davant Miquel des Bosc que té un molí derruït: «*totam ipsam aliam petiam terre in qua similiter est constyructus seu edificatus quidam molendinus nuncupatur de Rubiol nunc dirrutus cum inse et facultate construendi et edificandi...*»⁴⁷⁶. El cens era de dos sous anuals per Nadal. Aquest cens tan baix ens porta a dues explicacions: o bé un cens que venia de molt antic, tal volta del segle XII o XIII⁴⁷⁷, o bé d'una rebaixa del cens feta en el moment en què el molí quedà inservible.

4.1.5. El molí de vent de Mataró

A Mataró no hi havia cap molí d'aigua en l'època medieval, i fins a inicis dels segle XVII no se'n van construir tres⁴⁷⁸. El que sí consta és un molí de vent en el turó del Pendís, que era limítrof entre les parròquies de Mataró i d'Argentona. El 1450 el rei Alfons establia a Bernat Ferrer, la facultat de

⁴⁷⁵ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (20 de juliol de 1495).

⁴⁷⁶ .- AHMA, Capbreu M-140, foli 9v., (21 de febrer de 1559).

⁴⁷⁷ .- El cens de 4 sous i mig del 1256 al molí de Musso.

⁴⁷⁸ .- Llovet, *La ciutat de Mataró*, p. 148.

construir un molí de vent "causa molendi blada tam vestra quam aliarum", al cens d'un morabatí per cada mola⁴⁷⁹.

Del 1530 hem documentat un inventari de l'esmentat molí de vent: «inventarium... in molendino de vent mag. Dn. Joannis Angel Dezpuig et Ferrer, civis Barchinone», on consta que tenia una roda o mola amb el seu "arbre", tot en bon estat⁴⁸⁰.

4.1.6. L'aigua

Els Usatges establien que l'aigua era un bé públic: «*Strate et vie, aque currentes et fontes...* ». Malgrat les disposicions legals, com els Usatges, la jurisdicció pública de l'aigua va passar a mans privades. Vilaginés diu que «durant les segles X i XI, l'aigua no es considerable un bé apropiable. S'esmenta com a element d'ús. L'aigua va esdevenir un tema de transcendental importància quan el règim feudal va començar a intervenir sobre els molins. El dret de captar l'aigua i fer-la arribar al molí o a l'hort va provocar serioses disputes, que la documentació notarial reflecteix amb fidelitat. El dret de pas i el dret d'ús van esdevenir motius d'enfrontaments entre pagesos i senyors o entre diversos senyors»⁴⁸¹. Farías opina que l'apropiació col·lectiva de l'aigua esdevé des de ben entrat el segle XI, quan l'accés a les aigües de reg quedà sotmès al control dels senyors⁴⁸².

Quan el 1352 es posa a la venda la jurisdicció del castell de Vilassar i Burriac, la qual comprenia, entre d'altres, les "aigües, aqüeductes, rius, vivers i

⁴⁷⁹ .- Giménez i Blasco, Joan, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Premi Iluro 2000, Mataró 2001, p. 177.

⁴⁸⁰ .- ACA, FNM, notari Joan Cortell, sig. 36, (4 de novembre de 1530).

⁴⁸¹ .- Vilaginés i Segura, Jaume, *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Abadia de Montserrat, 2001, p. 92.

⁴⁸² .- Farías, *El mas i la vila*, p. 62-63.

fonts; els molins amb llurs casals, recs, cap-recs, trestalladors, rescloses i l'utilitatge"⁴⁸³. Amb la mateixa data es conserva una nota en el fons Moja referent a la concessió reial de les aigües a Pere des Bosc: «*Real gracia feta per lo Sr Rey dn Pere a favor de Pere Desbosch a 11 juliol de 1352 de las ayguas de Argentona ab acte rebut per Ferrario de Conamina, nott. pub. de Barna*»⁴⁸⁴. Finalment, del segle XVII tenim una petició al Batlle General de Catalunya feta pels Marquesos de Moja, successors dels des Bosc, en què argumenten que: «*en Argentona se encuentra un agua que es la que corre después de haver servido para el uso de un molino llamado antes el molino de Cruañes y oy den Saborit; y si bien el uso y propiedad de esta agua es de los Ilustres Marqueses de Moja, como a señores de los referidos castillos, los cuales por si y sus antecessores han estado y estan en la pocession immemorial de usar y establecer todas las agua que nacen y corren en la parroquia de Argentona y por ende tienen el verdadero dominio de ellas mayormente siendo como son aguas privadas: sin embargo para evitar litigios y questiones que podrian nacer si algun particular pedia a VS el establecimiento de la referida agua*»⁴⁸⁵.

Documenten conflictes amb l'aigua des del 1298, quan una sentència obliga Berenguer de Sant Vicenç a restituir a Guillem de Belloch, senyor del Cros, l'aigua amb la qual en Guillem fa funcionar el seu molí⁴⁸⁶.

També Zapata documenta en el llibre de Cort del batlle d'Argentona del 1539 dues peticions perquè l'aigua no arribava als molins: «Que en Pere Croanies no obstrueixi l'aigua que discorre del molí de la Pujola a la d'en Mateu», «que en Julià Portell no obstrueixi l'aigua que discorre del seu molí al

⁴⁸³ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 429.

⁴⁸⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 279, sense data.

⁴⁸⁵ .- Subiñà i Coll, Enric, "Concessions per buscar aigua i els seus conflictes. El cas d'Argentona (el Maresme), segles XVI-XIX", dins d'Estudis d'història agrària núm. 24, Barcelona 2012, p. 367.

⁴⁸⁶ .- Subiñà, *Ibidem*, p. 370.

de can Mateu»⁴⁸⁷. De ben segur que conflictes com aquest ja deurien passar durant els segles XIV i XV.

El 1389 Miquel des Bosc va establir l'aigua del torrent de *Salor* a Jaume Roqueta de Sant Julià d'Argentona, al cens d'un pollastre anual⁴⁸⁸, i el 1391 establia l'aigua del torrent de *sa Loreda* a Jaume Pons d'Argentona, al cens de 3 diners anuals, i 20 sous d'entrada⁴⁸⁹.

4.2. La ferreria

La ferreria o *fabrica* era un altre dels monopolis dels senyors en el territori. Feia i reparava les eines de treball agrícola i ramader i el manteniment dels animals de tir. Tots els habitants dels termes tenien l'obligació d'usar-la per llossar⁴⁹⁰ les seves eines.

Les primeres que documentem al terme del castell de Sant Vicenç són les de Cabrera i la d'Agell, en una donació de Guadall, senyor del castell, feta el 1097: «*ipsas nostras fabregas de Cabrera atque de Agello*»⁴⁹¹.

Mataró

Al terme del castell de Mataró documentem la primera ferreria el 1157 quan Guisla i els seus fills Arnau i Ramon empenyoren a Guillem d'Horta per 45 morabatins «*illam nostram fabricam quam habem in terminio castris de*

⁴⁸⁷.- Zapata Buxens, Maria Assumpció., *Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a l'edat moderna. Els Batlles de sachs i els batlles reials a la baronia Desbosch*, Ed. Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1998, p. 81.

⁴⁸⁸.- BC, pergami 24216, (8 de novembre de 1389).

⁴⁸⁹.- AHMA, pergami 63, (24 de maig de 1391).

⁴⁹⁰.- Passar pel foc de la fornal i aplanar a cops de martell el llos d'una eina, quan és gastat, per renovar-lo i deixar-lo a punt.

⁴⁹¹.- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 122.

Matherone, in parroechia de Lavaneres», on signa Guillem de Castellvell, senyor del castell de Mataró⁴⁹².

A Mataró es documenta la ferreria el 1369, quan Guillem Ferrer la confessa al senyor del castell: «*fabricham meam de distritu*». El més interessant d'aquesta confessió són les quantitats que cobra per lloçol: per un parell de bous 2 quarteres d'ordi a mesura vella de Granollers; per un bou i un ase 1,5 quarteres d'ordi a mesura vella de Granollers; per un bou o una vaca 1 quartera d'ordi a mesura vella de Granollers; pel seu propi treball mitja quartera d'ordi a mesura vella de Granollers; [...] reramost a mesura vella de Mataró⁴⁹³. Per la seva feina Guillem Ferrer cobrava anualment 40 quarteres d'ordi i una proporció de vi. Finalment, en la confessió esmenta que en temps que Guillem de Sant Vicenç era el senyor aquest no pagava res per utilitzar la ferreria i quan ho fou Arnau Ballester aquest pagava un diner per cada aixada⁴⁹⁴.

La situació d'aquesta farga o ferreria era en el veïnat de Valldeix, tal i com es diu en la confessió, i que es confirma en una altra confessió feta per Francesc Capella de Mataró, on esmenta una peça de terra que afrontava amb Pere Ferrer, ferrer de Valldeix⁴⁹⁵.

També se'n documenta una a la vila de Mataró, entre la plaça del mercat i la riera de Cirera, on avui hi ha l'arxiu de can Palauet. El 1479 Joan Palau, hostaler de Mataró, confessa tenir «*totas illas domos cum orto et exita...in villa de Materone, in vico quo reordendo a platea ipsius ville tenditur ad civitatem Barchinone*», especificant que en «*quadam parte hospicium sive domorum in quibus ipsem inhabitat et in qua parte olim solebat esse fabrica*»⁴⁹⁶. Quan el

⁴⁹² .- BC, pergami 10118, (13 de març de 1157).

⁴⁹³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 3v, (28 d'abril de 1369). Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 122-23.

⁴⁹⁴ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 123.

⁴⁹⁵ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 16, (30 d'abril de 1369).

⁴⁹⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 5, (30 de març de 1479).

1377 Bernat Ferrer, ferrer de Mataró, confessa aquesta casa amb la seva feixa de terra contígua, que la tenia per als hereus de Guillem Camp de la vila de Granollers i per al seu nét Bernat Lenguart de Barcelona, al cens de 7 sous anuals, no esmenta la ferreria⁴⁹⁷. Bernat Ferrer també tenia unes cases situades a l'altra banda del carrer, més cap a la plaça, també per a Bernat Camp de Granollers al cens de 4 sous anuals.

Argentona

Com es veurà en el capítol del poblament, la ferreria a Argentona ja surt esmentada des del 1299, en l'establiment d'un terreny a la sagrera per edificar una casa que es diu que està entre la *fabricam*, el celler i el corral.

El segon és l'establiment que Francesc des Bosc, senyor del castell de Sant Vicenç i de Vilassar, fa a Joan Marc de Clarà de la ferreria i el dret d'exercir de ferrer a Argentona⁴⁹⁸. Evidentment, és una renovació de l'establiment, ja que en el primer document queda clar que Joan Marc ja tenia el dret sobre la ferreria, però era habitual que es renovessin certes concessions senyoriales pel canvi de titularitat de la senyoria⁴⁹⁹. En el document s'especifica que Marc es farà càrrec de cobrar els censos del lloçol i també dels serveis de ferrer a canvi de donar al senyor 4 sous anuals de cens. Així mateix, hauran de lliurar-li la meitat del blat que correspon al cens del lloçol. Si la ferreria no té ferrer, haurà de continuar satisfent els 4 sous de cens, i, a més, el vi del lloçol. De Joan Marc ja teníem notícies el 1481, quan aprova la venda d'una terra del mas Gemferrer⁵⁰⁰.

El segon document ens fa pensar que segurament Joan Marc no era ferrer, sinó que ell havia de contractar-ne un. Per això, ja des de finals del segle XV, trobem fent aquest ofici a Argentona Miquel Llauder, que estava

⁴⁹⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 105v, (2 de març de 1377).

⁴⁹⁸ .- AHMA, caixa 2, establiments segle XV, (7 d'octubre de 1497).

⁴⁹⁹ .- AHMA, pergami 78 ,(23 d'agost de 1496).

⁵⁰⁰ .- APCCA, pergami 28, (6 de maig de 1481).

casat amb Margarida, filla de l'esmentat Joan Marc. Joan Marc era el propietari del mas Gemferrer d'Argentona, que precisament, el 1481, era d'Antònia, possiblement la mare de Joan Marc. La ferreria d'Argentona es trobava en una finca d'aquest mas, situat a la sagrera, a tocar de l'església parroquial, darrere de la casa propietat de Llauder. La primera notícia d'un ferrer a Argentona data del 1418, quan documentem Antoni Fuster, que ven un censal mort a Joan Croanyes⁵⁰¹. El 1494 també es documenten dos ferrers: Antoni Gener, en una afrontació d'una terra,⁵⁰² i Jaume Reig, fent de testimoni d'una escriptura⁵⁰³.

4.3. Escrivanies

L'escrivania o notaria formava part del patrimoni reial, i era el Batlle General de Catalunya qui l'administrava. El patrimoni reial tenia dues menes de recursos: els ordinaris i els extraordinaris. L'escrivania era dels ordinaris i la corona l'establia als particulars o a les ciutats a canvi d'un cens anual, tot i que en algun cas també la podia vendre. Aquesta, un cop establerta, es podia mantenir en herència, com documenta Dantí en els casos de Granollers i de Mollet⁵⁰⁴.

Mataró

Fins al segle XIV Mataró no tenia notaria laica, però sí que en tenia d'eclesiàstica, segurament des del mateix moment de creació de la parròquia.

⁵⁰¹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, tapes (21 d'agost de 1418).

⁵⁰² .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, (3 de desembre de 1495).

⁵⁰³ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (24 de desembre de 1494).

⁵⁰⁴ .- Dantí i Riu, Jaume, "Propietat reial i béns comunals al Vallès a l'època moderna", dins de *Ponències, Anuari del Centre d'Estudis de Granollers*, 1997, p. 29.

Un escrit de finals del segle XVI, transcrit per Marfà, esmenta que «*a la vila de Mataró publicament se han rebuts y testificats molts actes publicos per substitus de notaris de Barcelona los quals substituets no rebien dits actes per transitum sinó que tenien assiento y casa parada en dita vila de Mataró*»⁵⁰⁵. O sigui, que els notaris de Barcelona tenien agents a Mataró per protocolitzar escriptures. El primer notari laic que Marfà documenta és Bartomeu d'Hostalric, que signa com a notari per «*totum termini et iuresdictionis castri de Materono*», durant gran part de la primera meitat del segle XIV. El 1354 la reina Elionor, aleshores senyora del castell de Mataró, nomenà Pere de Fonolleda notari de la Cúria del castell i el 1356 es documenta ja Pere Martí com a notari del castell de Mataró⁵⁰⁶. El 1360 Timbor de Rocabertí, jutgessa d'Arborea, senyora del castell de Mataró, renova a Pere Martí, l'establiment de l'«*escribanie et curie ville de Matarone constructe in termini dicti castri*», que ja li havia establert el seu marit Marià d'Arborea, suposem al cens de 2 morabetins anuals per Nadal equivalents a 9 sous i una entrada de 10 lliures de Barcelona.

El 1419, un cop lluit el castell de Mataró a la corona, el Batlle General de Catalunya va arrendar per tres anys tots els drets dels castell: censos, tasques, joves, tragines, batudes, fornatge, veda, mesuratge, carnisseries, escrivania i notaria pública, la meitat del lluïisme, a Romeu de Sant Hilari, ciutadà de Barcelona i a Pere Ros i Bartomeu Català, de Mataró, per 200 lliures anuals⁵⁰⁷.

En els capítols de la lluçió del 1419 es va estipular que no es pogués alienar l'escrivania ni la notaria: "quisque sie rey d'Aragó e comte e senyor de Barcelona, haje ésser e sie, en per tots temps, senyor immediat del dit castell

⁵⁰⁵ .- Marfà i Riera, Carles, "Notaries i notaris a Mataró (segles XI-XV). Antecedents i gènesi d'una institució", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 27, (1987), p.10.

⁵⁰⁶ .- Marfà, *Ibidem*, p. 13-14.

⁵⁰⁷ .- Salicrú, *La lluçió de 1419*, p. 64-5.

de Materó e de la castlania d'aquell, e de la dita vila, parròquies e térmens dessús dits, e del dit mer e mixt imperi, e de les dites jurisdiccions, rendes, scrivania, notari, censes, alous, feus, potestats, drets, senyories, servituts, molins, forns, fruyts, emoluments, officis, crides.... axí que no pusquen ésser alienats ne separats de la dita reyal corona"⁵⁰⁸.

El 1446 el Batlle General de Catalunya, va establir a Pere Vilardell, Francesc Roig, àlies Mas, Esteve Pongem, de Mataró, aquest any jurats, i Esteve Mates, abans habitant a Sant Martí de Mata i ara ciutadà de Barcelona, Bartomeu Feu, Pere Comes, Maties Morera i Pere Major, en nom dels singulars de la universitat de Mataró, les taules i carnisseries, l'escrivania, la notaria, el dret de mesuratge i la veda del vi. El cens per les escrivanies era de dos morabatins⁵⁰⁹. En l'establiment s'explica que el difunt Joan de Corbera⁵¹⁰, Batlle General de Catalunya, havia establert a Bernat Ferrer, ciutadà de Barcelona, habitant a Mataró, les taules, la carnisseria, i l'escrivania i notaria d'aquesta vila.

El 1454 la Universitat del castell de Mataró l'establia a perpetuïtat a l'esmentat Bernat Ferrer, a canvi de 9 morabatins de cens anual⁵¹¹. El seu fill, Jaume Ferrer Despuig, en va obtenir la concessió reial; la vila tornà a pledejar i finalment es va arribar a un pacte. Els Ferrer i els seus descendents van tenir la concessió de l'escrivania fins ben entrat el segle XVIII⁵¹².

El 1480 el Batlle General de Catalunya va establir en emfiteusi a Pere Antic Mateu, notari de Barcelona, durant tota la seva vida, la Cúria de la vicaria del Vallès i de les batllies de Mataró, Vilassar, Argentona, Cabrera,

⁵⁰⁸ .- Salicrú, *Ibidem*, p. 39.

⁵⁰⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (21 de desembre de 1446).

⁵¹⁰ .- Joan de Corbera consta com a Batlle General de Catalunya, com a mínim, entre el 1444 i 1445.

⁵¹¹ .- Marfà, *Notaries i notaris*, p. 17-18.

⁵¹² .- Giménez i Blasco, Joan, "L'escrivania de Mataró. Una dilatada pervivència feudal", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27, Mataró 1987.

Premià, Granollers, Caldes de Montbui, Terrassa, Cardedeu, Vilamajor i les Franqueses del Vallès⁵¹³. Cens anual de 4 sous i 6 diners per Tots Sants.

Argentona

Pel que fa a Argentona, tenim la primera notícia en l'establiment fet per la reina Maria de les escrivanies de Premià, Vilassar i Argentona el 1422 a favor de Pere Castell⁵¹⁴. Després, ens hem d'anar fins al 1455 en què Bartomeu Agell, notari de Barcelona, rep l'establiment de les escrivanies de les mateixes de mans del cavaller Jaume Gener, regent dels oficis de la Batllia General de Catalunya, amb la condició que la podria tenir durant tota la seva vida i que posteriorment en podria gaudir el seu hereu⁵¹⁵. El cens anual era d'un morabatí d'or i l'entrada de 10 sous. Bartomeu Agell era oriünd del mas Agell de la parròquia de Sant Feliu de Cabrera⁵¹⁶. Com a curiositat, esmentarem que un dels testimonis fou Bernat Ferrer, que tenia l'escrivania de Mataró. Pensem, però, que era una renovació d'establiment, ja que Bartomeu Agell tenia molta clientela de la senyoria des d'aproximadament el 1430.

Deu anys més tard, el 1465, el Batlle General de Catalunya d'aleshores, n'Arnau de Fonolleda feia precari de l'escrivania d'Argentona i totes les altres viles a Bernat Ferrer, que, com hem vist, ja tenia també la de Mataró. En aquest cas, el cens anual era el mateix, d'un morabatí d'or, però l'entrada s'havia apujat fins als 22 sous⁵¹⁷.

⁵¹³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 133, (19 d'octubre de 1482).

⁵¹⁴ .- Oliver, *Introducció a la història*, p. 74.

⁵¹⁵ .- ACA, RP, BGC, volum 117, (26 d'abril de 1455).

⁵¹⁶ .- Bartomeu Agell actuà per autoritat reial com a notari públic de Barcelona. A l'Arxiu de Protocols de Barcelona es conserven molts dels seus manuals, que estan datats d'entre el 1419 i el 1464. De fet, sembla que Bartomeu Agell devia morir cap al 1464, i no ens consta que tingués fills, motiu pel qual es deuria tornar a establir per vacant.

⁵¹⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 120, (11 de juny de 1465).

4.4. El forn

El forn de districte es trobava situat en l'actual illa de cases formada pel Carreró, el carrer Santa Maria i el carrer d'en Palau, amb façana al carrer Santa Maria, gairebé arribant a la plaça. El 1372 Ramon sa Llibra confessa davant del senyor del castell de Mataró una casa que té «*juxta plateam ipsius villa*», la qual afronta a llevant amb la plaça, a migdia amb un carrer i a tramuntana amb «*furno vestro*»⁵¹⁸.

Cuadrada documenta un conflicte del 1340 que té Arnau Ballester, senyor del castell de Mataró, i el bisbe de Barcelona, pel dret de coure «*in furno meo*» dels homes d'església que vivien en el terme de Mataró, on la sentència declara que els homes d'església són immunes, francs i lliures dins del terme del castell⁵¹⁹. El document també esmenta que en Creus, en Pons Guillem i n'Espanyol no tenen l'obligació de coure en el forn de destret.

Cap al 1414 els homes del sacramental van destruir i cremar el castell de Mataró, alhora que van destruir el forn, símbol del poder senyorial⁵²⁰. El 1437 el Batlle General de Catalunya feia precari a Gabriel Arnau de Mataró, d'unes cases que tenia a la riera de Cirera, però el que destaquem és que li permetia construir un forn per a pa o per coure «*clibanum sive furnum pro panibus et aliis decoquendis* », a ús i empriu de la seva casa i família⁵²¹.

En el «*Libre o levador de las rendes reyas de M^o Bernat Lobet del any 1459*» consta que «*Item fan los dits jurats per lo forn de la puia cascun any ccxx sous*»⁵²².

⁵¹⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 86v, (13 d'agost de 1372).

⁵¹⁹ .- Cuadrada i Majó, Coral, "El paisatge i l'organització del territori al Maresme medieval", dins de *Territori i societat a l'Edat Mitjana. Història, Arqueologia, Documentació*, núm. 1, Lleida, 1997, p. 119.

⁵²⁰ .- Salicrú, *A foc! A foc!*, p. 7.

⁵²¹ .- APCCM, pergamí 398, (9 de setembre de 1437).

⁵²² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 324, (1459).

El 1479 Joan Ros, fill de Pere Ros, confessa una casa situada «*versus ecclessiam ipsius ville*»⁵²³, per on afrontava per llevant, en la qual té un forn on pot fornar pa ell i la seva família⁵²⁴. Pel forn paga un cens al castell de 4 sous anuals, i fou establert per la Batllia General de Catalunya al seu pare Pere Ros el 1440. En aquest cas, estem parlant d'un forn privat amb autorització senyorial per a coure, que convivia amb el forn de destret.

El mateix any 1479 Bernat Arnau, Gaspar Mates i Pere Major del Castell, de Santa Maria de Mataró i Salvador Catà de Sant Andreu de Llavaneres, jurats del terme del castell de Mataró, com a propietaris de «*quasdam domos in quibus antiquitus erat furnus destret dicte ville*», van establir a Tomàs Fabregues, paraire de llana de Mataró, com a més oferint en encant públic,⁵²⁵ «*totas ipsas domos ex abiso usque in celum cum furno in eiusdem constructo et cum sisterna in ipsis jam incepta et cum omnibus lapidibus et aliis manobus eiusdem*», que «*prope plateam eiusdem et in vico quo recedendo a dicta platea itur ad ecclesiam eiusdem ville*», sota domini del senyor del castell de Mataró, «*cum jure de coquendi panes de destret in dicta villa ad certum censum*». Afrontava a llevant, amb un carrer públic, a migdia part amb honor de Joan Mas, barber i part amb casa d'en Taxonera, i part amb honor d'en Alsina, a ponent, amb honor d'Arnau Ferrer i a tramuntana, amb honor de Bartomeu Terrés que fou d'en Llibre. El cens serà de 40 sous anuals a pagar per Nadal i 17 lliures de Barcelona d'entrada. Esmenta que les cases estaven en ruïna i que Pascàs Babores fou el darrer senyor del forn. Estaven en ruïna des de la destrucció del 1415 i hi havia un altre forn de districte que no hem localitzat?

⁵²³ .- Era el tram de l'actual carrer Santa Maria, entre el Carreró i la Plaça de l'Església

⁵²⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 34v, (22 de juny de 1479).

⁵²⁵ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8, (1 de novembre de 1479).

En les excavacions que es van fer al solar a finals del 2008, es va documentar una cisterna, segurament la que esmenten el 1479....⁵²⁶.

Una altra indústria que va iniciar-se a Mataró a partir del segle XV, segurament a finals, fou la indústria vidriera, que situava Mataró, juntament amb Barcelona, com un dels millors centres de producció peninsular. Com diuen Clariana i Juncosa, l'establiment de forns a Mataró que podien competir amb els barcelonins sembla originat per la diferència de taxes, que va fer que vidriers de la capital traslladessin les seves indústries o n'obrissin de noves a Mataró⁵²⁷.

En aquest cas no estem parlant de cap destret senyorial, sinó que es tractava d'un forn privat, però hem cregut oportú de fer-ho constar. Salicrú, en el *Llibre de verbals* iniciat el 1480, documenta diversos vidriers treballant a la nostra vila, algun dels quals és habitant *en lo forn de la dita vila*, és *vidrier del forn de vidre de Mataró*, i fins i tot es parla de Francesc Planes com a *dominos furni vitri dicte ville*⁵²⁸.

4.5. El mercat

El 1294 Mataró obtenia la concessió de mercat pel comte-rei Jaume I a l'infant Pere, aleshores senyor de Mataró pel seu matrimoni amb Guilleuma de Montcada, amb qui s'havia casat el 1291: "Iacobus, Dei gracia...fuit pro

⁵²⁶ .- Medina, Esther i Pou, Roser (inèdit), *Memòria de l'excavació arqueològica al jaciment de la ciutat romana d'Iluro (Mataró, El Maresme): can Cruzate*, Mataró, setembre-desembre de 2008.

⁵²⁷ .- Clariana i Roig, Joan Francesc i Juncosa i Castelló, Ramon, "El vidre a Mataró II", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 28, (1987), p.39.

⁵²⁸ .- Salicrú i Lluch, Roser, "El llibre de verbals del batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 67, 2000, p. 14.

propter infantis domini Petri, karissimi gratris nostri, humiliter supplicatum ut cum mercatum non celebraretur in loco suo de Materono, dignaremur concedere ut mercatum ibi celebraretur ad celebrationem et ipsius mercati die est assignate unum, nos, Iacobus, de gracia et cum supplicacione ipsa benigne admissa. Concedimus et statuimus quod mercatum celebretur in dicti loco de Materono proximo qualibet septimania, scilicet, die lune"⁵²⁹. Com a mínim, des d'aquella data el mercat es va fer a l'actual plaça Gran.

Soler sosté que el mercat era el lloc de confluència de l'economia pagesa i la senyorial, que són les que integren la societat feudal, ja que permetia, d'una banda, donar resposta a les mancances dels pagesos i vilatans i de l'altra, la necessària comercialització de les rendes percebudes pels senyors⁵³⁰.

En el capbreu de Pere de Màrgens, iniciat el 1369, s'especifica que es paga per les taules del mercat, que de ben segur no eren totes de les mateixes mides atenent-nos a les diferències de preu:

En Pere Ferrer, leuger, per una taula.....XX sous

En Francesc Comes, per una taula.....II sous

En Pou de Cardedeu, per una taula.....IV sous

Los pescadors, per una taula que loguen..XIV sous

En Reniu, sabater, per una taula.....X sous, VI diners

Com veurem en parlar de la plaça, pensem que tenia una porxada al mig, alhora que la vorera nord estava porticada. Eren els espais on es posaven les taules per vendre i les botigues. El 1441 el Batlle General de Catalunya va establir a Jaume Padró, de Mataró, una «*tabulam fustam*» de 2 canes de longitud i 12 pams d'ample, per posar-la en la plaça de Mataró, davant de la

⁵²⁹ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1001.

⁵³⁰ .- Soler i Sala, Maria, "Feudalisme i mercat: vers una nova estructura dels intercanvis. L'exemple de la baronia de Castellvell de Rosanes entre l'alta i la plena edat mitjana", dins de *IV Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2004, p. 159.

seva casa, a llevant d'una arcada, a prestació de 12 diners anuals per Sant Joan⁵³¹. Amb els anys van cloure aquesta botiga amb rajoles i una porta: «*tabulam fustis cum botigia clausa cercum circa de raiolis cum quadam porta apperienti versus plateam ville de Matarone, quam habeo et possideo in dicta platea videlizet in latere portici dicte platee*»⁵³².

El 1442 Rafaela Mas venia a Antoni Mas, barber de Mataró, un casa amb situada «*in platea seu mercato ipsius parrochie*», per on afrontava a llevant, permeten de posar unes taules de quatre per deu pams, permeten el pas d'un home a cavall: «*Et est sciendum quod vos et vestri in domibus istas quas vobis vendimus...potestis et vobis licitum est si voluerit tenere et edificare seu contruere tabulam amplitudinis quator palmorum et latitudinis decem palmorum. Et potestis eciam supra ipsam tabulam facere emia talem que subtus ipsque omnia possit transire licite et sine omni impedimento unus homo a cavall*»⁵³³.

El 1457 Jaume Gener, regent dels oficis de la Batllia General de Catalunya, va establir a Pere Vilar de Mataró, la facultat d'una taula de fusta de 8 pams d'ample i 12 pams de longitud, a la plaça de la vila, al costat d'un arc: «*tenere, possidere, construere et hedificare quandam tabulam fusteam, amplitudinis octo palmorum et longitudinis duodecim palmorum tamen Barchinone, in platea dicte ville de Matarone, contiguam cuidam archui in dicta platea constructi versus oriente*». Permet fer una teulada sobre la taula de la seva longitud: «*facere, herem et tenere ac perpetuo possidere supra dictam tabulam tegulatam sive teulada longitudinis dicte tabule*», al cens de 12 diners per pasqua i entrada d'onze sous⁵³⁴.

⁵³¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (17 de juny de 1441).

⁵³² .- MASMM, pergamins Adan núm. 76, (29 de gener de 1479).

⁵³³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 114, (12 d'abril de 1442).

⁵³⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 120, (24 de març de 1457).

4.6. La carnisseria

El mercat de productes bàsics, carn i pa, era de control senyorial, igual que l'hostalatge. En el Llevador del rèdits de Pere des Bosc s'especifica que la carnisseria tenia dues taules, per les quals es paguen 40 sous anuals: "Item la carneseria qui son II taules que uns anys ab altres se logua XL solidi o més"⁵³⁵.

Montoro dona notícia que el 1431 el batlle prohibeix que el bestiar pugui pasturar per les pastures del terme, atès que això *fos gran dan, en speciall del carnicer de la dita vila*. També s'especifica que "algun mercader strany ho privat ho altre qualsevol persona qui compra bestiar per fer alguna mercaderia no gos ni a ell sia lícit tenir aquell bestiar dins lo terme sinó lo carnicer qui tellarà en la dita villa carns"⁵³⁶.

Com ja hem vist, en l'establiment fet el 1446 pel Batlle General de Catalunya a la Universitat de Mataró, de les taules i carnisseries construïdes «*cum earum tegulata, quam propis expensis dicta universitas*», on es podria vendre carn de moltó, ovípara, anyells, bous, cabres, porcs, i altres carns⁵³⁷.

En el «*Libre o levador de las rendes reyas de M^o Bernat Lobet del any 1459*» diu que «*fan los jurats de la vila per lo çens de la carnisseria onze morabatins y vii sous e per la scrivania dos morabatins*»⁵³⁸.

El 1461 Bernat Bellatriu, carnisser oriünd de Sant Julià d'Argentona, signa debitori a Bernat de Marimon, ciutadà de Barcelona, de 14 lliures, 6 sous i 1 diner de Barcelona pel preu de carns de moltó i altres animals per ell tallats en la taula que Marimon tenia arrendada en les carnisseries de Mataró: «*per*

⁵³⁵ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 341.

⁵³⁶ .- Montoro i Maltas, Joan, "La batllia mataronina, estudi del primer volum (1429-1435): Institució i vida quotidiana", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 108, (2014), p. 15.

⁵³⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (21 de desembre de 1446).

⁵³⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 324, (1459).

me vobis sasorum sive tallatorum et venditorum in tabulis carnisserie ville de Matarone pro spacium unius anni finiti in die carnisprimi proxime lapso pro quem spacium vos tabulas ipsas arrendatarum ab universitate seu ac venerabilem juratorum dicte ville»⁵³⁹.

Mercès a les ordinacions de "Bon Govern" de la Universitat de Mataró de l'any 1494, ens podem fer una mica la idea del funcionament de les carnisseries⁵⁴⁰. Entre els molts punts que hi ha, els més destacats pel que fa a les carnisseries serien que els carnisseros són obligats a tallar les carns d'ovella, crestat i bou en pilons i tenir-les separades de la de moltó, alhora que es castiga força vendre carn d'ovella fent-la passar per moltó, i l'obligació de matar els animals a la plaça de la vila, on hi havia les carnisseries, i que sigui de dia, mai de nit:

-«Ne li sia lícit tallar carn de ovella e de crestat, ne bou, ne altres carns sinó en piló sparsat e aquellas tals carns hage a tenir apertada de la carn del moltó sis vol la tenga en armari negú, o en la dita taula sots pena. Ne encare més no sia a ell lícit lansar budells ne ventras en la dita plaça o loch públich. llevant més que si per ventura lo dit carnicer serà trobat que vena carn de ovella per moltó, que en tal cars lo carnicer, quiscuna vegade que farà lo contrari incorrega en pena de LX sous».

-«Que lo dit carnicer age a matar totes las carns que deurà tallar en la taula de la carneseria de la present vila en la dita plasa de la dita vila e de dia e no de nit».

A Mataró, les taules de la carnisseria estaven situades, fins al 1535, al sud-oest de la plaça, on hi havia la casa Fornells⁵⁴¹.

⁵³⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/18, (11 de setembre de 1461).

⁵⁴⁰ .- Llovet, Joaquim, "Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm 33, (1984).

⁵⁴¹ .- García i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 277.

Al terme del castell de Burriac consta que el 1436 hi ha una sentència per la qual es permet als des Bosc de tenir carnisseries i peixateries sense perjudici dels drets reials⁵⁴².

El 1496 els drets de la carnisseria d'Argentona sembla que els tenia arrendats en Pere Lleonart de Mataró, ja que quan Segimon Mallol i Pere Camps, Jurats de la Universitat d'Argentona, li demanen certes quantitats que els deu⁵⁴³.

Com ja esmenta Dantí per al Vallès, la carnisseria era el monopoli reial més comunament establert a les universitats⁵⁴⁴. Imaginem que a Argentona, a partir del 1480, en què la jurisdicció de la vila passa a mans reials, el rei cedí aquest dret a la universitat, tal i com sembla indicar el document del 1496, mitjançant el qual sabem que Pere Lleonart, de Mataró, devia certes quantitats als jurats d'Argentona per la carnisseria⁵⁴⁵. Richou, per Vilassar, recull un ban del 1473 que esmenta que es castiga amb una multa qui compri carn de cabrit fora de la carnisseria de la vila⁵⁴⁶.

4.7. Pesca

El senyor del castell de Mataró també cobrava impostos per cada barca que tenien el mataronins, com a dret de pesca. Així en el capbreu de Pere de Màrgens del 1369 consta que "totes barques que pesquen en la mar de Mataró paguen tots anys en lavent per quascuna barca 12 diners per reconeixença que

⁵⁴² .- Oliva, *Vilassar, Universitat*, p. 32.

⁵⁴³ .- AHPB, notari Joan Robert, sig. 16, (28 de maig de 1496).

⁵⁴⁴ .- Dantí, *Propietat reial*, p. 30.

⁵⁴⁵ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig.16, (28 de maig de 1496).

⁵⁴⁶ .- Richou, *Aproximació a la història*, p. 173.

fa al senyor e semblant dret de 12 diners de cascuna barqua de vent e de coreina hi pren lo senyor per dret de castlania la qual comprà den Cartellà"⁵⁴⁷.

Un segle més tard es torna a reflectir en el «*Libre o levador de las rendes reyas de M^o Bernat Lobet del any 1459*»⁵⁴⁸, tot i que aleshores l'impost era de 3 sous per cada llagut⁵⁴⁹.

Tenien un llagut:

- «*Den Antoni Creu per un leut.....3 sous*».

- En Roig de la Riera

- En Bernat Reniu

- En Pere Moió

- En Pere Miró

- En Lluís Roig

- En Pere Maspere

- En Bernat Folgueres

- En Joan Folgueres

- N'Amatller

- En Bernat Tunyí

Tenien dos llaguts:

- Joan Palau

- Bernat Arnau

Mirant els noms dels propietaris de llaguts, podem afirmar que la majoria no eren pescadors, sinó que molts eren pagesos, com en Roig, en Reniu, n'Arnau... O en Joan Palau que era hostaler. Per tant, hem d'entendre que eren els propietaris de les barques, però deurien tenir pescadors treballant per ells o bé tenien patrons de barca que en feien el transport de mercaderies.

⁵⁴⁷ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 326.

⁵⁴⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 324, (1459).

⁵⁴⁹ .- Petita embarcació d'arqueig variable aparellada amb vela llatina, per a la pesca i el cabotatge.

De les ordinations de Mataró del 1494 es pot saber que el peix es venia, principalment, *en la plage* i en la *plaça de pescadors*⁵⁵⁰. També marquen el preu que ha de tenir el peix, concretant en la *toyina*, *bonitell*, *peix de scata*, *congre e morena*, *bestina rodona*, *bestina ample*. També s'obliga als pescador de Mataró a vendre el peix que pesquin a la vila: "que qualsevulla pescador o pescadors qui pescaran en la plaja de la present vila e terma de Materó hagen e sien tenguts a vendre peix a qualsevulla de la vila e terma de Materó que.n demaneran al for acostumat".

Sense anar més lluny, en la carta de poblament de Vilanova de Palafolls del 1373, Guillem de Palafolls oferia que "dels peixos que dits habitants pescaran en nostra mar, ja siga que'ls agafin allí, ja que'ls portin a dit terme amb barques, llaguts, xàbegues, etc... no deuran pagar sinó la meitat acostumada per dret de dret"⁵⁵¹.

⁵⁵⁰ .- Llovet, *Les ordinations de Bon Govern*, p. 8.

⁵⁵¹ .- Massons, *Història de la vila de Malgrat de Mar*, p. 56.

CAPÍTOL 2. EL POBLAMENT

Aquest capítol pretén conèixer com era el poblament en les viles de Mataró, Argentona i Òrrius, partint del naixement d'aquestes parròquies, amb les primeres dades conegudes i dels primers habitatges que s'hi van construir als segles X i XI, dades interessants per conèixer la gènesi d'aquesta ocupació del territori i que ens ajudarà a entendre el que ens trobarem després, la terra del mas.

Tot aquest territori es va poblar de masos, el poblament principal de totes les viles, incloent Mataró fins a finals del segle XIV. Una de les preguntes que sempre ha despertat més interès és saber el que va passar amb les crisis del segle XIV en aquests masos. Per poder respondre, analitzarem multitud d'exemples de transmissions i creacions de masos nous d'ençà, sobretot, de mitjan segle XIII fins a la Pesta Negra del 1348, punt àlgid de les crisis, i des d'aleshores fins a inicis del segle XV. Amb aquesta cronologia ens serà més fàcil respondre a la pregunta, coneixent com era abans i com va ser després.

També respondrem com eren els masos, la seva senyoria, qui eren els titulars, la seva mida, un aspecte que poques vegades s'ha pogut respondre, com eren les seves terres, com era la masia i, sobretot, els masos ròncecs i el que van significar.

Finalment, parlarem del poblament agrupat, inexistent a Òrrius, molt modest a Argentona, i força destacat a Mataró, amb un gran impuls a finals del segle XIV i durant gran part del segle XV, amb la plaça del mercat com a eix central, amb el pou i forns comunals, les carnisseries i les botigues porticades, acabant el segle tot construint cases a bona velocitat amb l'ull posat a la riera de Cirera, base del primer creixement del segle XVI.

1. MODELS DE POBLAMENT. EL MARESME

Al Maresme, el tipus de poblament predominant era el dispers durant l'alta edat mitjana⁵⁵². La inestabilitat i el perill que hi havia en zones properes a la costa feia que els llocs més poblats els trobem a l'interior. Aquesta dispersió és fàcilment comprensible atès que els relleus suaus de les carenes permetien tenir camps de conreu a redós de les masies, com és fàcilment observable a les dues bandes de la riera d'Argentona.

Al final del període carolingi, i des del segle IX, el territori estava estructurat bàsicament en viles o *villae*. Com veurem, eren, en la major part dels casos, una comunitat d'habitants amb les seves cases, terres i propietats (alous), a redós, algun cop, d'un lloc de culte. Els pagesos tenien les terres en propietat o domini útil, encara que un senyor tenia la possessió sobre tota la *villae*, el domini eminent o directe. Com diu Mallorquí, tant Pierre Bonnassie com Josep M. Salrach han coincidit que, fruit de les modalitats en què es va realitzar l'expansió agrària alt medieval (roturacions de terres ermes i boscos, realitzades per grups humans reduïts, petites comunitats eremítiques, grups de pagesos i sobretot parelles), va aparèixer un hàbitat dispers en agrupacions

⁵⁵² .- Vegeu els estudis publicats dins les *II Jornades d'Història i i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2003: Jordi Bolòs i Masclans, "L'organització de l'espai rural i diferents models de poblament a l'edat mitjana"; Joaquim Graupera i Graupera, "L'organització de l'espai i models de poblament del Baix Maresme durant l'Edat Mitjana"; Hug Palou i Miquel, "L'organització de l'espai i models de poblament a l'Alt Maresme" i Enric Subiñà i Coll, "El poblament dispers al Maresme. Els masos medievals".

d'entre tres i vint-i-sis famílies, designades en els textos com a vil·les i vilars⁵⁵³.

De totes maneres, al Maresme, a part de les viles, apareix molt sovint el mot *termino*, que sembla que n'englobava diverses viles i es podria considerar un precedent molt proper de les parròquies. A partir del X, les parròquies van passar a ser el marc principal d'ordenació del territori, substituïnt les *villae* i coexistint amb els *terminos*. A la comarca, les primeres citacions de parròquies són de finals del segle X: “*ecclesias de Primiliano et de Taliano cum parrochia*”⁵⁵⁴. L'església seu d'una parròquia existia molt sovint abans que es delimités el seu terme en una acta de consagració. Així, les esglésies dels segles IX i X se solien situar a l'interior del territori d'algunes vil·les, fet que originava una certa supremacia d'aquesta demarcació sobre la resta. A Vilamajor (Vallès Oriental), per posar un exemple, Mercè Aventín constata que dues de les set vil·les alt medievals van donar lloc a parròquies, mentre que la resta van desaparèixer o van esdevenir veïnats⁵⁵⁵.

Pel què fa a la baixa edat mitjana, un indicador que permet establir el tipus de poblament ens l'aporta les dades del fogatge del 1497⁵⁵⁶. Pel coneixement que tenim del territori, podem creure que a Argentona es registrava el 85% dels focs fora de la sagrera i en canvi a Mataró, tan sols el 35% dels focs residia fora de la vila.

⁵⁵³ .- Mallorquí i Garcia, Elvis, *El mas com a unitat d'explotació agrària. Repàs dels seus orígens*, dins *El mas medieval a Catalunya*, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles 1998, p. 57.

⁵⁵⁴ .- Fàbrega i Grau, Angel, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Vol. I. Documents dels anys 844-1000*, Arxiu Capitular de la Catedral, Barcelona 1995, doc. 89, p. 285, (21 de desembre del 966).

⁵⁵⁵ .- Aventín i Puig, Mercè, *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*, Ed. AUSA, Sabadell 1990, p. 47.

⁵⁵⁶ .- Iglésies, Josep, *El fogatge de 1497*, Fundació Vives i Casajoana, Barcelona, 1991.

1.1. Antecedents altomedievals. Els territoris

1.1.1. Mataró

El 949, en un document de venda d'una terra, trobem per primer cop el terme d'Alarona «*in comitatu Barquinonense, in Maritima, in termino Alarona, in Valedex*»⁵⁵⁷, essent Valdeix el veïnat situat al nord de Mataró, entre Cirera i Mata, sens dubte el que més masos i població va tenir a l'edat mitjana. El 963 es documenta el terme de Mata, quan Miró, comte de Barcelona, ven a Bonfill un gran alou amb cases, horts i vinyes: «*tibi terras et vineas, casas et curtes, ortos, pomoniferos, cultum vel eremum, quod michi advenit hec omnia per mea comparacione. Et sunt ipsas terras et vineas, casas et curtes, ortos, pomiferos, cultum vel erenium in pago Barchinonense, et in Maritima, in terminio de Mata et in suas egecencias de terminio de Argentone usque in terminio de Torrente malo, et de terminio de Duos rios usque in ipsa mare*»⁵⁵⁸. El 1008 es documenta per primera vegada la parròquia de Santa Maria de Ciutat Treta, denominació utilitzada fins al segle XIV per parlar de Santa Maria de Mataró: «*in comitatu Barchinonense, in Maritima, in termino de Mata, in apendicio de parrochiam Sancta Maria, que dicunt Civitas Fracta*»⁵⁵⁹. Finalment, en el testament de Seniofred "Flavi", fet el 1024, on esmenta un alou que té «*in Maritima, infra terminos parrochie S. Marie de Civitate Fracta qui dicitur Alarona*», és el primer cop on es relaciona Santa Maria de Ciutat Treta amb Alarona⁵⁶⁰. La historiografia afirma que el topònim d'Alarona deriva del romà Iluro, i per Bonamusa la seva evolució a *Matarone*

⁵⁵⁷ .- Quadrada, Oriol, "El document més antic sobre Alarona (Mataró)", dins de *Cingles* núm. 32-33, Mataró 1977, p. 608.

⁵⁵⁸ .- Rius, Josep, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, volum I, CSIC, Barcelona 1945, p. 57.

⁵⁵⁹ .- Ferrer, *Santa Maria de Mataró*, p. 111.

⁵⁶⁰ .- Rius, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, p. 145.

s'explica a partir del document del 1024 on s'esmenta "l'expressió *Civitate* [...] *Alarona*», amb el que indica que el nucli urbà, l'origen del qual es remunta al període republicà, encara perdurava a redós de l'església de Santa Maria i no adoptarà una nova denominació fins pocs anys després, amb la fusió dels dos topònims, el romà i el medieval: *Alarona + Mata*"⁵⁶¹.

1.1.2. Argentona

El 878 és el primer cop que s'esmenta Argentona, particularment la seva riera: «*Item domum Sancti Martini ad locum Maritimum, iuxta rivo Argentona*»⁵⁶². El 1012 trobem anomenat per primer cop Argentona com a terme i el veïnat de Pins com a vil·la: «*in ipsa Maritima, in termini sancti Juliani, vel in villa Pins*»⁵⁶³. El 1016 documentem les vil·les de Viver i de Madà: «*in villa Vivario sive in villa Madani*»⁵⁶⁴. Finalment, la primera citació de la parròquia data del 1025, quan el comte de Barcelona Berenguer Ramon I ven a Guadall les Franqueses de Sant Vicenç: «*cum ipsos fevos vel franquedas de Sancto Vincencio que sunt infra parrochiam Sancti Juliani Argentone*»⁵⁶⁵.

Fins fa pocs anys s'havia pres el 1060 com l'any de consagració de l'església, ja que així ho enuncia el *speculum* del castell de Vilassar: «*Concegració de la Iglesia de sant Julià de Argentona, la qual fou consagrada per Hugo bisbe i per altres nobles persones que assistiren a dita consagració, y se expresa estar dita Yglesia dins los limits del castell de Sant Vicens del districte del comptat de Barcelona. Consta en poder de Prim*

⁵⁶¹ .- Bonamusa Roure, Joan, *De la Civitas d'Iluro a Alarona (Mataró, Barcelona). Entre la tetarquia i els carolingis*, Accèssit Premi Iluro 2010, p. 801

⁵⁶² .- Fàbrega, *Diplomatari de la Catedral*, doc. 3, p. 190-192.

⁵⁶³ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 87.

⁵⁶⁴ .- Salvadó, *El monestir benedictí*, p. 1055.

⁵⁶⁵ .- Carreras, *Argentona Històrica*, p.101.

*sacerdot al mitg del mes de Agost del any primer del Reynat del Rey Felip de Fransa, que fou en lo any de 1060»*⁵⁶⁶. Mercès a Pere Benito, que va localitzar l'original, sabem que en realitat es tracta d'una adveració testamentària de la difunta Trasgonça, feta damunt de l'altar de Sant Julià d'Argentona⁵⁶⁷. Això no vol dir que l'església no estigués consagrada, ja que, de ben segur, que així era; el que passa és que cada cop que es feia un nou temple o una gran reforma s'acostumava a consagrar, i aquest fet pot despistar i induir-nos a pensar que és l'edificació del primer temple⁵⁶⁸.

1.1.3. Òrrius

El terme surt esmentat en la documentació el 974 quan Guifré, prevere, marmessor de Bulgarà, prevere, fa lliurament al monestir de Sant Cugat del Vallès dels béns que Bulgarà tenia «*infra terminio de villa Orreos, cultum vel heremum, casales et suas pertinentias*»⁵⁶⁹. Malgrat la dificultat que pot tenir assignar aquest topònim amb el Maresme, atès que no tenim cap afrontació, ja ho va fer Carrerras i Candi a finals del segle XIX⁵⁷⁰. Pel que fa a l'església de Sant Andreu d'Òrrius, apareix esmentada el 1023 quan el comte Berenguer Ramon I la va vendre a Guadall, la qual aleshores pertanyia a la jurisdicció del

⁵⁶⁶ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 87.

⁵⁶⁷ .- Benito i Monclús, Pere, *Catàleg de la documentació en pergami de l'antic arxiu del Marquesat de Moja conservada a la Biblioteca de Catalunya referent a les senyories de Sant Vicenç i Vilassar*, Museu Municipal de Vilassar de Dalt, 1998, doc. 2, 15 d'agost de 1060 (Biblioteca de Catalunya, Arxiu, pergami 8711).

⁵⁶⁸ .- Aquest document ja és citat per Jaume Clavell, tot i que ell el data en l'any 1061. Clavell i Nogueras, Jaume, *Argentona, història i records*, Ajuntament d'Argentona, 1990, p. 106.

⁵⁶⁹ .- Rius, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, p. 85.

⁵⁷⁰ .- Carreras, *Lo castell de la Roca del Vallès*.

castell de Sant Vicenç⁵⁷¹. Cal aclarir que Sant Andreu d'Òrrius fou sufragània de la parròquia de Sant Julià d'Argentona fins al segle XVII. El 1336 els veïns van intentar aquesta independència eclesiàstica, però el rector d'Argentona hi va pledejar per evitar-ho⁵⁷².

1.2. Antecedents altmedievals. Els habitatges

La paraula *mansi* o *mansum* apareix documentada amb certa continuïtat a Catalunya des d'inicis del segle X, sobretot a l'àrea pirinenca, Girona i Osona. Al comtat de Barcelona, no hi apareix amb assiduïtat fins al segle XI. De totes maneres, no podem entendre aquest *mansi* amb la significació que prengué a partir del segle XII i es perllongà durant l'època medieval. Què era un mas en l'època de l'alta edat mitjana?. Per a alguns historiadors es tractava d'unitats abstractes de càlcul fiscal, o sigui, una unitat a la qual es podien aplicar càrregues públiques (cens, dret d'allotjament, càrregues militars i “*servitium*”). Sovint hi vivien diverses famílies, cadascuna amb les seves terres. Per a altres historiadors eren una unitat d'explotació completa, autosuficient, pel qual es pagava una renda fixa i una altra proporcional a la collita. Creiem que el “*mansi*” era una mica de cada definició i les dues alhora. Com diu Vilà “amb la paraula mas al·ludim a unes unitats de poblament dispers que caracteritzen àrees ben extenses del paisatge rural català. El mot deriva sens dubte del llatí *mansum*, amb una arrel que subratlla el fet d'un assentament o permanència en un lloc determinat per part de la gent que hi habita”⁵⁷³.

⁵⁷¹ .- Graupera, *L'arquitectura religiosa preromànica*, p. 37.

⁵⁷² .- Baucells, *Vivir en la Edad Media*, p. 106.

⁵⁷³ .- Vilà Valentí, Joan., “Aspectes geogràfics i territorials del mas”, dins d'*El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona 2001, p. 4.

Un altre edifici que trobem de manera més escadussera és la borda, que es tractaria d'una unitat d'explotació amb una estructura molt similar a la del mas, però segurament més petita, ja no tant en l'edifici habitacional sinó sobretot pel que feia a la terra disponible.

Si al segle IX i X les *villae* eren el principal marc de recaptació de drets públics, al segle XI, i sobretot al XII, amb el procés de feudalització de la societat, aquestes prestacions van exigir-se directament als pagesos, amb la qual cosa es van prendre els masos com a unitats de percepció. Es podia arribar a concloure que els masos són, en part, fruit de les fragmentacions fiscals de les vil·les, tot i que existien com a habitatge des de molt abans. Alguns, com ara Aventín⁵⁷⁴, han assenyalat que van ser les divisions hereditàries les que van fer esclatar les viles i els vilars alt medievals en una multitud de masos disseminats. Més tard alguns d'aquests masos també es van fragmentar i així trobem el mas d'avall i els mas d'amunt, com ara a Argentona, amb el mas Soler Sobirà i el mas Soler Jussà, actualment Can Serra del Puig i Can Llauder respectivament. Per a Lluch i Mallorquí situen l'increment extraordinari de les mencions de masos durant els segles XII i XIII, a banda de la fragmentació i el desdoblament dels masos preexistents, a la creació de noves explotacions i, sobretot, a les divisions hereditàries⁵⁷⁵.

Amb tot, hi havia certa consciència de poble, i a voltes els vilatans actuaven conjuntament, com en el 1260 en què Berenguer de Sant Vicenç i el seu fill Guillem van vendre «*als promens de Argentona de la Davesa ab facultat de poder casar en ella*»⁵⁷⁶. Es podia arribar a concloure que els masos són, en part, fruit de les fragmentacions fiscals de les *villae*, tot i que existien com a habitatge des de molt abans.

⁵⁷⁴ .- Aventín, *Vilamajor 872-1299*, p. 49.

⁵⁷⁵ .- Lluch i Mallorquí, *Els masos a l'època medieval*, p. 44.

⁵⁷⁶ .- BC, fons Moja, lligall 325, (30 de juny de 1260).

Una de les primeres consideracions que cal fer és que el que nosaltres entenem com a masia no és el que s'anomena mas o *mansum*. El mas era tota l'explotació agrícola, amb les construccions i les terres de conreu i el bosc; en tot això es va fonamentar la senyoria. El que entenem com a masia seria únicament una part del mas, aquella que feia referència a la construcció i que era l'hàbitat dels tinentes del mas. Segons Lluís To⁵⁷⁷, “el terme mas té sempre un sentit ambigu. Per una banda designa un edifici i fins i tot en alguns textos s'utilitza com a sinònim de casa. Però des del segle XI, el mot mas es reserva sobretot per aquells edificis que van aparellats a altres elements d'una explotació rural. El mas és un edifici lligat a terres, vinyes, arbres, horta, bosc, etc”. Això es veu molt clar, per exemple, en el precari del mas Lladó d'Argentona quan descriu la peça de terra on es troba la masia: «*petia terre in qua dictus mansus est situatus, una cum domo dicti mansi*»⁵⁷⁸.

Al Maresme, les primeres citacions documentades d'habitatges són de mitjan segle X, com en una donació al monestir de Sant Pol de Mar del 961 on es citen «*in mansos de Capite aspero*»⁵⁷⁹. Si fins llavors no apareix no era perquè el que entenem per mas no existís, sinó perquè no surt esmentat així. El 930 trobem la venda d'unes cases, corrals i horta a Premià: «*casa cum curte et orto*», que evidentment era el mateix que un segle després apareixeria citat com a mas⁵⁸⁰. Bonnassie diu que “quan per accident el terme *mansus* és emprat, no s'aplica sinó rarament –almenys abans de mitjan segle XI- a una unitat d'explotació veritablement coherent. Sobre aquestes terres de colonització, el mas és estrictament la casa rural; els camps i les vinyes que treballen els seus habitants només hi formen un conjunt circumstancial la

⁵⁷⁷ .- To, *Família i hereu*, p. 195.

⁵⁷⁸ .- Arxiu de la Catedral de Barcelona, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546.

⁵⁷⁹ .- Pons i Guri, *Josep Maria, Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar*, Barcelona 1984. Capaspre és un veïnat de la vila de Calella.

⁵⁸⁰ .- Fàbrega, *Diplomatari de la Catedral*, p. 208.

composició del qual pot ésser modificada en qualsevol ocasió”⁵⁸¹. Malgrat que aleshores es parla de cases o casals, com les que hem vist del 963 venudes pel comte de Barcelona al terme de Mata, les «*casas, curtes, ortos, pomiferos*» que es venen el 978 a Premià⁵⁸² o el 990 quan es venen unes «*cassas cum solos et superpositos et curtes*» a Traià, parròquia de Mataró durant l'edat mitjana⁵⁸³. No és, però, fins al segle XII quan es fan freqüents i la paraula *mansum* surt habitualment a les transaccions. Cuadrada documenta el 1136 l'establiment d'un «*campum ad mansum*» a la parròquia de Sant Genís de Vilassar⁵⁸⁴. Aquests antecedents més reculats de la primera meitat del segle XI d'Argentona i Mataró ens parlen d'un territori amb masos o els seus precedents:

El 1020 Maria i les seves filles van vendre a Guanalgod unes cases i terres situades al terme de Traià⁵⁸⁵: «*vindimus tibi casas cum solos et superpositos et curte et parietes et guttas et stillicinios et foveas, et terras ermas et cultas et arboribus qui ibidem sunt, et vinea, nostrum proprium. Quod abemus in chomitato Barchilona, in Maretima, in terminio de Tridilano. Que nobis advenit per genitores nostros vel per decimum vel per omnesque voces. Afrontant de cerci in ipsas Ollarias, de aquilonis in ipso torrente quod discurrit de Sancti Martini, de meridie in rio de Argentona, de occiduo in ipso torrente de Marcucio*». El 1026 el mateix Guanalgod compra als seus pares Guillem i Levegoda unes cases situades també al terme de Traià, pel preu de dos cavalls⁵⁸⁶: «*vindimus tibi casas cum solos et superpositos et parietes et curtes et solaris et foveas et palumbario et casalicis, et terras et vineas cum*

⁵⁸¹ .- Bonnassie, Pierre, *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, vol. I, Edicions 62, Barcelona 1979, p. 215.

⁵⁸² .- Fàbrega, *Diplomatari de la Catedral*, p. 324.

⁵⁸³ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval, TD*, p. 805.

⁵⁸⁴ .- Transcrit a Cuadrada, *ibidem*, p. 820.

⁵⁸⁵ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 694.

⁵⁸⁶ .- AD, *Ibidem*, p. 783.

arboribus et trilas, ermum et cultum, prono et plano, silvis et garricis, petra et ligna, in aquis aquarum, viaductibus et reductibus, nostrum proprium. Quod abemus in comitato barchinonense, in Maretima, in terminio de Tridilano. Advenit nobis per nostra comparatione vel per omnesque voces. Affrontant de circi in ipso torrente de Marcutio sive in ipsas planas de Ermemiro, de aquilonis in ipso torrente de Mananos, de meridie in ipsa serra qui est supra casa de Riculfus presbiter, de occiduo in ipso rio de Argentona».

El 1035 Levegoda va vendre a Oruç dues terres situades a la coma de Guisan⁵⁸⁷: *«vindo vobis pecia I de maliolo cum terra ubi illo est fundato, et in alio loco pecia I de terra, meum proprium. Quod abeo in chomitato barchinonense, in Maretima, in terminio de Cumba de Guisando. Advenit mihi per genitores et per comparacione et per decimum sive per ullasque voces. Afrontant ipso maliolo de parte circi in vinea de Sancti Pauli cenobii, de aquilonis in vinea de Bernardo, de meridie in terra de Riculfus presbiter, de occiduo in vinea de Mirone. Et alia pecia de terra afrontant de cerci in terra de iam dicto Riculfus presbiter, de aquilonis in terra de Mirone, de meridie in litore maris, de occiduo in terra de Lobeto presbiter».* De fet, sabem que es refereix al territori d'Argentona atès que el 1069 Ermumir Lubi, Sendred Guillem i Blanca van vendre a Trudgarda una vinya a la Coma de Guisan, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona⁵⁸⁸: *«vindimus tibi pecia una de vinea, qui est a Cumba de Guisan et in comitato Barchinona, sive in parrochia de Santi Iuliani de Argentona, sive a Cumba de Guisan. Est petia de terra cum vinea ubi est fundata. Et advenit nobis per manumeseria de Remundi, qui fuit condam. Et affrontant predicta omnia superius scripta de aquilonis in vinea de Ermeniardis femina, et de meridie in terra de Deus illam fecit, et de occiduo de me emptrice, et de circi in terra de Ermeniardis femina».*

⁵⁸⁷ .- AD, *Ibidem*, p. 946.

⁵⁸⁸ .- AD, *Ibidem*, p. 2637.

Aquestes terres i cases foren venudes el 1053 pel mateix Guanalgod i el seu germà Guillem, a Balluví Miró i la seva muller Trudgarda, malgrat que enlloc de Traià es diu que són prop de Sant Martí⁵⁸⁹: *«alodium nostrum, id sunt, terras et casaliiciset, arbores diversis generis, cultum et ermum, silvis, garricis, pascuis, aquis aquarum, vieductibus et reductibus, prono et plano, petris et petrinis, hec omnia nostrum proprium. Qui nobis advenit per genitorum nostrorum vel per quacumque voce. Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in Maritima, in terminio de Argentona, prope Sancti Martini. Et affrontat predicto alodio de parte orientis in ipso puio de Ciresa, de meridie in terra de Racolfo, sacer, in ipsa serra, de occiduo in ipso rio de Argentona in aqua de Cornudel sive Maians, de circi in ipso puio de Gamiza»*. Poc després, el mateix 1053, Guillem Sendred permuta amb Balluví Miró i la seva muller Trudgarda, una vinya al mateix lloc per una alou al lloc dit Combarros⁵⁹⁰: *«meum alodem, id sunt, terras et vineas, cultum et heremum, et arbores diversis generis et garricis et fontes, aquis aquarum, vieductibus et reductibus, rego et subtusrego, ipsa mea hereditate vel voces. Qui mihi advenit per genitores meos sive per omnesque voces. Et est hec omnia in comitatu Barchinona, in terminio de Argentona, in Maritima, in loco vocitato prope Sancti Martini. Et affrontat predicto alodio de parte orientis in ipso torrent que vocant Cornudels, de meridie in ipso riunculo de Rumpi Bragas qui discurrit tempus pluviarum, de occiduo in rio de Argentona, de circi in ipso torrent de Malanis»*.

El 1037 Ramon i la seva muller Cusca van vendre un alou que tenien a Cabrera, el qual afrontava per llevant amb la riera d'Argentona⁵⁹¹: *«vindimus tibi alaude nostrum proprium, id est, casa cum solo et superposito et parietes, guttas et stillicinios et terra cum arboribus, que est intus in villa Cabraria et*

⁵⁸⁹ .- AD, *Ibidem*, p. 1357.

⁵⁹⁰ .- AD, *Ibidem*, p. 1361.

⁵⁹¹ .- AD, *Ibidem*, p. 987.

in aliis terminis subtus Sancti Felicis et prope Sancti Christofori et in Orriolis, terras cultas et ermas et vineas. Advenit nobis per genitores nostros et per ullasque voces. Afrontant de cerci ad ipsa Coredela, de aquilonis in rio de Argentona, de meridie in litore maris, de occiduo in ipso torrente qui discurrit de villa Cabrilis». En aquest cas ens consta una casa amb portes i teulades amb canals de desguàs, i sitges excavades al subsòl rocós.

El 1043 Gonnebert i la seva muller Impiria empenyoren dues vinyes, un hort i una casa/celler situades a Santa Maria de Ciutat Treta, a la vila de Mata⁵⁹²: *«supignoramus tibi pecias II de vinea et fexa I de orto cum arboribus et vides et cellario I. Que nobis advenit ad me Gonnebert per genitores mei et uxori mea per suum decimum et per omnesque voces. Que est predicta omnia in comitatum barhinonense, in Maretima, in parochia de Sancta Maria Civitas Fracta, ubi dicunt in villa Mata. Et affrontad I pecia de vinea, que est ad ipsa Calella, de parte circio in vinea de Ermengaudus, de aquilonis in torrente, de meridie in vinea de Sancti Paulii, de hocciduo in margine. Et alia pecia de vinea, que est ad ipsa Sorba, affrontad de parte circi in vinea de Seniofred, de aquilonis in vinea de Sancti Pauli, de meridie similiter, de hocciduo in vinea de Ermengaudus. Et ipso orto et ipsa cassa affrontad de parte circio in orto vel in domo de Ermengaudus, de aquilonis similiter, de meridie in curte de nos inpignorores sive in orto de iam dicto Ermengaudus, de hocciduo in ipso arrenio que discurit».*

El 1049 Pere i la seva mare Ermegúncia van vendre un alou a Ermengol Oruç, situat també a Mata: *«vindimus vobis aulodem, id sunt, casas et curtes cum solos et superpositos, terras cultas vel ermas, et closos cum vitis, cum omnia genera arborum, glaniferis et inglandiferis, pomiferis et infructuosos, bosco cum omnia gariga. Est prefata omnia in comitatu barchinonense, in Maritima, in parrochia de Sancta Maria Civitas Fracta, intus in vila de Mata. Adfronta predicta omnia de parte circii in alodem de Guilelmi Elias et de*

⁵⁹² .- AD, *Ibidem*, p. 1091.

Bonefilio Wilelmi, et de aquilonis in terra de Sancti Pauli sive de Umbert vel de gam dicto Bonefilii, et de meridie in terra de vos emptores sive de Ermenisclo, de occiduo in terra de Sancti Felici Ierunda sive de gam dicto Guilelmi»⁵⁹³.

El 1064 Ramon Seniofred i la seva muller van vendre a Geiral i la seva muller Sança, un alou amb terres, vinyes, arbres, boscos i garrigues, glandífers, prats, pastures, aigües, llinars i canemars, cases, casals i colomar, que tenien dels seus pares a la parròquia de Sant Julià d'Argentona, a la vil·la Pins i al terme del Cogoll. Afrontaven a llevant amb la riera d'Argentona i amb la serra de Roques Blanques, a migdia amb el mar, a ponent amb el puig Rodó i amb la serra del Dalipà i a tramuntana amb Parpers⁵⁹⁴. De fet, com era corrent en els documents alt medievals, els alous eren grans propietats formades per moltes parcel·les disperses, sovint allunyades, i els límits no feien referència al conjunt de totes elles, sense individualitzar, fet que fa que en aquest document, per exemple, siguin gairebé els que ocupa actualment tot el terme d'Argentona, tenint clar que l'alou tan sols n'era una part.

Documents d'aquesta mena, que ens exemplifiquen com era el poblament al territori, es van repetint fins a mitjan segle XII on finalment trobem els masos ja documentats amb aquest nom. Benito documenta el 1131 el mas Pins i Terra d'Argentona, quan el prior de Sant Marçal els establí a Arnau Guillem i Adelaida a cens de la tasca i el cinquè dels fruits ⁵⁹⁵. Cuadrada documenta el 1159 el mas Camp d'Argentona⁵⁹⁶ i nosaltres hem localitzat un document a l'arxiu diocesà de Solsona⁵⁹⁷ del 1163 en què Pere de

⁵⁹³ .- AD, *Ibidem*, p. 1246.

⁵⁹⁴ .- Benito, Catàleg de la documentació, p. 100.

⁵⁹⁵ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 342.

⁵⁹⁶ Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 71. (Desconeixem en quin documents s'han trobat aquestes cites).

⁵⁹⁷ .- Al segle XVI Sant Pere de Clarà va passar a dependre del nou bisbat creat a Solsona, fet que podria explicar que aquest document es trobi allà.

Vilaró en el seu testament llega a la seva filla Ramona el «*mansum memum et honorem quem habeo in parrochia Sancti Iuliani de Argentona*», sense especificar de quin es tracta⁵⁹⁸. A Mataró o Santa Maria de Ciutat Treta que és com s'anomenava aleshores la parròquia, el primer esment que documenta Cuadrada data del 1165 quan Guillem Ramon, amb motiu del seu esponsalici amb Pereta li «*dono meum mansum quod ego habeo a Vaelex*»⁵⁹⁹.

En aquest primers moments els masos eren construccions molt senzilles. Segons Bolòs, que ha estudiat els mas B de Vilosiu, “aquest era un mas horitzontal; no tenia pis superior. S’adossava a una gran roca, on recolzaven les bigues. La casa era formada per sis cambres o espais, que devien tenir unes funcions diferenciades. Tres d’aquests espais eren destinats bàsicament a les persones i els tres restants eren sobretot destinats al bestiar. Per damunt de les bigues, hi havia una coberta de lloses”⁶⁰⁰. En un altre estudi fet per Serra de tres masos del Collsacabra, troba que dos d’ells són fets en una balma o roca, i el tercer en un espai en desnivell, buidant la part del darrera per fer de paret posterior⁶⁰¹. També presentaven tres estances destinades a habitatge i dos a altres usos. Es feien moltes rompudes per a construir masos.

Aquests masos van evolucionar ràpidament al segle XII, i sobretot al XIII, mercès sobretot a la relativa prosperitat econòmica. Es comencen a bastir amb pedres més treballades i més ben posades que als masos alt medievals, tot i que la calç i la sorra són habituals, s’amplien i es comencen a

⁵⁹⁸ .- Bach Riu, Antoni, *Diplomatari de l'arxiu diocesà de Solsona* (1101-1200), Fundació Noguera, Barcelona 2002, p. 390.

⁵⁹⁹ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 832.

⁶⁰⁰ .- Bolòs i Masclans, Jordi, "Els masos a l'edat mitjana. Història i arqueologia", dins d'*El mas medieval a Catalunya*, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles 1998.

⁶⁰¹ .-Serra i Clota, Assumpta, "Evolució tipològica del mas a Tavertet (segles X-XV)", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 16-17, Barcelona 1995.

aixecar alguna planta. Eren els anomenats masos-torre, construccions que imitaven les “*turris*” del segle X⁶⁰². Fou la base a partir de la qual es desenvolupà la masia típica, que es consolidà a partir del segle XVI. Eren construccions de planta quadrada amb un o dos pisos i golfes. Aquest tipus de construccions van anar evolucionant en els segles següents, sobretot en el XIV, afegint-hi cossos laterals i començant a configurar les masies tal i com les hem conegut. L’aspecte amb què ens han arribat als nostres dies, excepte petites excepcions, es va bastir a finals del segle XV i inicis del segle XVI, arran sobretot de la sentència arbitral de Guadalupe del 1486, que va suposar la reestructuració de l’agricultura catalana tant en el pla jurídic-social com en l’econòmic. Tot i això, la majoria de les masies que coneixem s’acabaren de configurar entre els segles XVII i XVIII.

2. POBLAMENT DISPERS. ELS MASOS

2.1. El mas al Maresme

Al Maresme, arqueològicament, un cas d’intervenció en un mas medieval és el de l’anomenat *la Posada*, de Calella, excavat amb motiu de les obres de prolongació de l’autopista A-19, actualment C-32⁶⁰³. Gairebé la totalitat és del segle XV, llevat d’un mur. L’entrada deuria situar-se a la paret meridional, i així tenim que es tractava d’un mas de dos cossos perpendiculars a la façana, amb un altre paral·lel al fons, que devia fer funcions de celler. En les repetides excavacions fetes a can Modolell, a Cabrera de Mar, Bonamusa, Clariana i Garí troben estructures de l’alta edat mitjana, anteriors al segle XII,

⁶⁰² .- AD, *De la Balma a la Masia. L’habitat medieval i modern al Vallès Oriental*, Museu de Granollers, 1996.

⁶⁰³ .- AD, *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l’autopista A-19*, Barcelona 1995, pp.209-224.

que se superposen a les romanes, juntament amb una gran quantitat de ceràmica del XII i del XIII, que tot i que ells suposen, en el camp de les hipòtesis, que podrien pertànyer a la capella romànica de Sant Joan, també podrien ser les restes d'una construcció civil com ara un mas.⁶⁰⁴

Els pioners Puig i Cadafalch, Danés i Torras i Camps i Arboix⁶⁰⁵ van detectar el mas de dos còssos, que s'ha de considerar el precedent immediat del tipus consolidat de tres tramades, i Bonet i Garí féu un complet estudi dels masos del Maresme, especialment des del punt de vista arquitectònic.⁶⁰⁶

Segons Moner, «en general en aquest tipus s'utilitza un dels dos còssos per a ubicar-hi –a la planta baixa– l'entrada i l'escala d'accés al pis, a part d'algun reservat al bestiar. A la planta superior, una peça anomenada “sala” conté la cuina i és, per tant, el centre de la vida quotidiana a diferència de la sala descrita en el tipus consolidat posterior. En alguns casos, potser ja producte de reformes posteriors en la direcció d'assolir una sala més representativa, la cuina es desplaça a una de les dependències de l'altre cós a la mateixa planta del pis, que normalment es destinen a dormitoris. Des del punt de vista constructiu, l'estructura i la forma de col·locar els cairats dels sostres i de la coberta no ofereixen cap problema ja que recolzen en les parets

⁶⁰⁴ .- Bonamusa, Joan; Garí, Isabel; Clariana, Joan Francesc, “Notícia sobre l'excavació del sector de la torre semi-circular de can Modolell (Cabrera de Mar)”, dins de *XIV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1998, p. 33-65.

⁶⁰⁵ .- Puig i Cadafalch, Josep, “La casa catalana” dins de *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, 1913; Danés i Torres, Joaquim, “Estudi de la masia catalana” dins de *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, Barcelona, 1930; Camps i Arboix, Joaquim, *Les cases pairals catalanes*, Edicions Destino, Barcelona, 1965.

⁶⁰⁶ .- Bonet i Garí, Lluís, *Les masies del Maresme*. Ed. Montblanc, Barcelona, 1983.

més llargues de les tramades. La coberta, amb dos o quatre vessants, pot adoptar les direccions més convenients segons la seva situació».⁶⁰⁷

2.2. Abans de la pesta negra

Hem fet servir una mostra de contractes sobre masos fets en dates anteriors a la Pesta Negra, molts d'ells inèdits, a fi de poder tenir una visió de conjunt que ens permeti explicar l'evolució contractual amb els que formen la base cronològica del nostre estudi.

2.2.1. Establiments / Precaris

Una de les figures més importants de transmissió de terres, masos i altres béns com molins, ferreries, batllies, etc, era el contracte emfitèutic. Bolòs el descriu com un contracte d'establiment pel qual el senyor que tenia el domini directe cedia perpètuament la possessió o domini útil a l'emfiteuta a canvi que aquest i els seus successors li lliuressin un cens, una quantitat com a entrada en el moment de fer l'escriptura⁶⁰⁸. Els emfiteutes el podien transmetre, alienar o sotsestablir, i aleshores havien de pagar el lluïsmes corresponent. Una figura complementària que es feia servir habitualment en la baixa edat mitjana era la carta precària, que era el contracte pel qual el senyor confirmava un establiment emfitèutic fet amb anterioritat. Això podia ser a prec de l'emfiteuta, ja fos per manca de documentació amb la qual poder demostrar la possessió del bé, com va fer el 1359 en Ramon Feliu de Mataró

⁶⁰⁷ .- Moner i Codina, Jeroni, "L'estructura tipològica del mas: els precedents medievals", dins d'*El mas medieval a Catalunya*, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, núm. 19, Banyoles, 1998, p. 134.

⁶⁰⁸ .- Bolòs, *Diccionari*, p. 109.

quan va demanar que li confirmessin unes cases perquè «*non habetis instrumentum precarium de predictis domibus*»⁶⁰⁹ o per demanar una reducció del cens, com a petició del senyor, que ho veia com una font d'ingressos si ho feia de manera seriada ja que anava cobrant una entrada de cada un d'ells. Això ho documenta Cuadrada el 1306 i el 1308 quan Guillem de Sant Vicenç confirmava i feia precari a 35 parroquians de Llavaneres, a una mitjana de 20 sous per cada confirmació⁶¹⁰.

Els primers "establiments" de mas que es documenten en el territori de l'estudi són del 1141 quan Pere Bernat, canonge de la Seu, estableix a Guillem Bernat un mas situat a Sant Martí de Mata, havent de ser home propi seu⁶¹¹ o el de 1182 quan Estefania i el seu marit Guillem de Torre estableixen un mas i la batllia del terme del castell de Mataró a Joan de Vallmajor⁶¹².

El 1187 Guillem de Mora, prevere de Sant Julià d'Argentona, estableix a Arnau Rispau i la seva muller Benecasa, el mas Verdaguer i un camp dels voltants⁶¹³, a condició que visquin al mas i siguin homes propis, i paguin els censos corresponents, que en aquest cas són una quartera de blat a mesura del «*fori Granullariorum*», un parell de capons i el delme i primícia⁶¹⁴. En cap més establiment recollim el pagament del delme i la primícia, sempre lligats a

⁶⁰⁹ .- MASMM, pergamins Adan núm. 9, (14 de maig de 1359).

⁶¹⁰ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 280.

⁶¹¹ .- Llovet, *Dels orígens de la vila*, p. 48.

⁶¹² .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 223.

⁶¹³ .- AHMA, pergami 1, (20 d'octubre de 1187). Richou, *Aproximació a la història*, p. 187.

⁶¹⁴ .- La primícia, segons ha observat Benito a llocs com Santa Perpètua de Mogoda, Ripollet o Badalona, equivalia a una vintena part de la collita, i considera que aquest deu ser l'estàndard a la Catalunya Vella. Aquest impost sembla que sempre revertia en la parròquia local, a diferència del delme que com hem vist molt cops també estava en mans de la Seu o de senyors laics. Benito, *Senyoria de la terra*, p. 370 i 371.

les senyories eclesiàstiques, habitualment les parròquies. Cuadrada ja esmenta que "quan les terres pertanyen a l'Església, els censos a pagar seran el delme i la primícia"⁶¹⁵. En realitat, com passa gairebé sempre en el segle XII, Guillem de Mora no esmenta el verb establir, sinó que fa servir la fórmula «*dono tibi*», malgrat que és clarament assimilable a un establiment emfitèutic atès que comporta càrrega de censos anuals, i per això nosaltres parlarem sempre d'establiments encara que els documents parlin de donacions. Cuadrada comenta que en algunes regions catalanes apareix el mot "establir" des de mitjan segle XII, però al Maresme ella documenta el primer al 1245⁶¹⁶. Un altre dels aspectes més destacats del document és la condició que té la parròquia de "ser del poble", en tant que Guillem de Mora fa l'establiment amb «*assensu et voluntate parrochianorum*», bona part dels quals també signen el document: Pere d'Argentona, Guillem Batlle, Berenguer Lladó, Bernat Guerau, Pere Morell, Guerau Isarn, Arnau Bitet, Cuquet Moió, Guillem Sabater.

El 1248 Ramon Batlle d'Argentona i la seva muller Saurina, estableixen a Miquel i la seva muller Ferrera, el mas Miralles d'Argentona, a cens de 2 sous per Nadal, un parell de gallines, una quartera d'ordi, una d'espelta i mitja quartera de forment a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, amb la condició que hi facin residència, i paguin 10 sous d'entrada⁶¹⁷.

El 1256 Berenguer de Sant Vicenç estableix a Pere Riera i la seva muller Alexidis el mas Casela amb la condició que satisfacin el cens que l'esmentat mas acostumava a pagar⁶¹⁸. En aquest cas no seran homes propis ni tindran obligació de residir-hi, fet que es compensa amb una gran entrada, ni més ni menys que 190 sous.

⁶¹⁵ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 273.

⁶¹⁶ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 223.

⁶¹⁷ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 de febrer de 1248).

⁶¹⁸ .- AHMA, pergami 4, (25 de maig de 1256). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 921.

El 1271 Guillem de Montclús, senyor del castell de la Roca, va establir a Berenguer de Femades i la seva muller Maria, d'Òrrius, «*duos mansos heremos*» situats en l'esmentada parròquia, anomenats Rainó i Riera, amb la condició que els cultivin igual que el seu mas Femades, els habitin, prestin un cens de dues quarteres de blat a mesura del castell de la Roca, i paguin 10 sous d'entrada⁶¹⁹.

El 1290 Berenguer de Sant Vicenç estableix a Rispau el mas Camp d'Argentona, «*cum domibus ibi constructis et cum borgis et omnibus honoribus et possessionibus suis, vineis et terris cultis et heremis, in montibus et planis per omnia loca, et cum aqua de qua rigantur aliqui de ipsis honoribus et cum reguis et transicibus ipsius aque, et cum olivaris et aliis arboribus diversorum generum et cum nemoribus, silvis et garrigis, pascuis venacionibus et pratis*»⁶²⁰. Haurà de satisfer un cens de 10 sous per Nadal i 10 sous per Pasqua, i una quartera d'espelta i una d'ordi a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost. L'entrada a pagar és de 1000 sous. Aquest mas, el Camp, és el mateix que com veurem el 1256 Berenguer de Sant Vicenç va vendre a Berenguer d'Alier, en aquell cas per tan sols 200 sous i sense prestacions. Desconeixem com va tornar als Sant Vicenç, si fou per recompra, per definició o per mort dels d'Alier. Si busquem algun motiu que expliqui que el seu preu passi de 200 a 1000 sous, tenint en compte que la primera xifra és de venda i la segona d'entrada d'un establiment, l'hauríem d'anar a buscar a les prestacions personals. Deuria ser el preu que calia pagar per no haver de prestar quèstia, ni guaita, ni obres, ni joves, ni tragines, ni ser homes propis ni afocats. Hem de tenir en compte, però, que l'establiment del 1290 incloïa també la casa de la sagrera que Berenguer d'Alier havia comprat per 50 sous el 1257.

⁶¹⁹ .- APCFO, pergami 2, (14 de maig de 1271).

⁶²⁰ .- APCCA, pergami 1, (24 de gener de 1290). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 979.

El 1308 Bernat Sabater, rector i prevere de l'Hospital de Pere des Vilar⁶²¹, estableix per meitats indivisibles als germans Guillem i Guerau Cabot, d'Argentona, tots els honors, cultes i erms, «*in quibus antiquitus construhebatur mansus qui vocabatur de Strata cum arboribus et nemoribus et universis tenedonibus*» situats a Argentona, el qual Pere des Vilar, patró de l'Hospital, va establir a Guillem Cabot, avi dels germans Guillem i Guerau, el 1255⁶²². El cens a pagar serà, en compensació de les dues quarteres de blat a mesura de Granollers que es pagaven per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i 2 sous i 3 diners i un parell de gallines per Nadal, de 20 sous anuals per la festa de Sant Miquel, alhora que «*absolvo vobis et vestris homaginum et affocacionem quod et quam vos et vestri succesoros in dicto manso facere tenebamini*». Amb condició que «*si vos vel vestri succesoros volletis aliquo tempore redigere et reedificare in dictus domibus mansum in hoc casu teneamini vos et vestri dare et donere dicto hospitali dictum priscinum et consuetum censum et etiam in hoc casu sitis vos et vestri in ipso manso hominis propi et affocati dicti hospitalis*». Per la reducció ha rebut 10 sous. Aquest interessant document ens mostra per una banda una mas que ha quedat abandonat durant la segona meitat del segle XIII, que en conseqüència el senyor ha hagut de reduir el cens i les càrregues personals per poder tornar a establir, en aquest cas als descendents de l'antic posseïdor, condicionant però que si tornaven a edificar el mas hi haurien de residir i passarien a ser de remença.

El 1309 Saurina, muller de Berenguer de Sant Vicenç i el procurador d'aquest darrer, fan precari a Ramon Moió, la seva muller Berenguera, el seu fill Ramon i la seva muller Agnès, tots de la parròquia d'Argentona, el mas anomenat de Moió, amb tots els seus honors, sota cens de 6 sous pel mes de

⁶²¹ .- L'hospital de Pere des Vilar fou fundat pel canonge del mateix nom el 1256, i fou un dels que el 1401 es fusionà amb els altres cinc hospitals de Barcelona per crear l'Hospital de la Santa Creu.

⁶²² .- BC, pergami 24029, (10 de novembre de 1308).

maig, 15 sous i 5 diners, un parell de gallines i una perna per Nadal, 2 quarteres de forment i 3 quarteres d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, 3 quarteres d'espelta per Sant Miquel. Entrada de 20 sous⁶²³.

El 1318 Francesc de Marata, cavaller, va fer un precari a Pere de Pi, de Sant Martí de Mata, del mas «*sive mansatam*» anomenat Pi, al cens anual de set quarteres d'ordi i dues i mitja de blat per Sant Pere i Feliu i 15 sous de Barcelona, a pagar 5 per Sant Miquel, 5 per Nadal i 5 per Pentecosta⁶²⁴.

El 1330 Guillem d'Argentona, cavaller, establia a Pere Ferrer d'Argentona, i la seva muller Alamanda, una peça de terra amb arbres situada a Argentona, al lloc dit Camp Gras⁶²⁵, que afrontava a llevant «*in tenedone Guillermi Ferrari, a meridie in torrente qui ibi est, ab occidente in tenedone residua mea, a cirtio partim in tenedone den Boscan et partim in tenedone den Seguí*»⁶²⁶. El cens era d'una quartera de forment a mesura d'Argentona per Sant Pere i Sant Feliu d'agost. Malgrat que en aquell moment no hi consta cap casa, el 1379 Sança, vídua de Guillem Ferrer, segurament fill de Pere i Alamanda, defineix i retorna a Guillem d'Argentona, l'esmentada peça de terra on consta aleshores «*quasdam domos*», ja que ella viu a Rubí i no pot fer front al cens⁶²⁷. A més defineix també dues cases a la sagrera per les quals paga 24 sous anuals. No són gens habituals les definicions i retorns de cases al senyor directe, atès que sempre s'intentaven sots-establir per un cens major, podent retenir una diferència. Tan sols s'explicaria per un moment de dificultat de trobar emfiteutes disposats a pagar els censos que, en un moment de crisi, deurien ser massa alts.

⁶²³ .- APCCA, pergami 3, (24 de novembre de 1309). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1062.

⁶²⁴ .- BC, Fons Saudín, lligall 45, (14 d'agost de 1318).

⁶²⁵ .- El Camp Gras seria, aproximadament, l'espai situat a l'actual carrer Gran, al voltant del carrer dels Rosers.

⁶²⁶ .- AHMA, pergami 18, (15 de març de 1330).

⁶²⁷ .- BC, pergami 374, (13 de novembre de 1379).

El rector de Sant Miquel del Cros va fer precari el 1332 a Berenguer de Mujal i la seva muller Elisenda, filla de Sicard de Mujal, del mas Mujal d'Argentona, a cens d'un parell de capons i el quart i braçatge de tots els fruits, que es commuten per la quantitat de 22 sous anuals, la meitat per la festa de Pasqua i l'altra per sant Miquel de setembre⁶²⁸.

Cap al 1332, Ramon de Cumba, prior de Sant Pere de Clarà, dóna a Pere Estrany de la Pujada una casa situada al camp Gras: «[...] *quadam domum nostram quam habemus in quodam campo terre nostro vocato camp des gras, quem tenetis sub directo dominio*»⁶²⁹.

Berengueró de Sant Vicenç establí el 1333 el mas Duran a Pere Cabot d'Argentona, amb el tros de terra on es trobava edificat, part plantat de vinya i part amb arbres, a cens 10 sous i un parell de gallines per Nadal, i 10 sous més per sant Pere i Feliu d'agost, 2 quarteres d'ordi a mesura antiga per lloçol i dues joves, una per a la sembra i l'altra per a la sega, i també una tragina⁶³⁰. Entrada de 200 sous.

Del 1337 tenim documentats cinc precaris de masos fets per Berengueró de Sant Vicenç a Argentona: El mas Pons fet a Guillem Pons i la seva muller Bartomeva, d'Argentona, a cens de 15 diners anuals per Nadal, una «*perne porci*», 18 diners per la Santa Creu de maig, una quartera de vi per Sant Miquel, mitja quartera i mig octau de forment i una quartera i mitja d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i entrada de 10 sous⁶³¹; una «*peciam terre cum quondam domo que ibi est*» i una muntanya a Bonanat Jaume d'Argentona, ja que la té pel mas Ametller al cens de 5 sous per Nadal, sota alou de Sant Vicenç, amb la condició que la mantingui afocada i faci totes les

⁶²⁸ .- APCCM, pergami 101, (1 d'abril de 1332).

⁶²⁹ .- APCCB, pergami D-109 (S/D).

⁶³⁰ .- APCCM, pergami 111, (18 de setembre de 1333). També a AHMA, pergami 20.

⁶³¹ .- MASMM, pergamins Ballot núm. 1, (3 de desembre de 1337).

prestacions senyorials⁶³²; el mas Lladó del veïnat de la Pujada a Bonanada Lladó, amb 33 peces de terra, a cens de 3 diners, mitja gallina i la «*setzenam partim unis lars porci*» per Nadal, 4 diners per la Santa Creu de maig, dos octaus i mig d'espelta, un octau de blat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i mitja quartera de vi per Sant Miquel i entrada d'1 sou⁶³³; el mas Estrany i 17 peces de terra a Pere Estrany a cens de 2 sous, mig porc i dos parells de gallines per Nadal, 2 sous i 6 diners per la Santa Creu de maig, dues quarteres d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, i una quartera de forment i una de vi per Sant Miquel, amb entrada de 30 sous⁶³⁴; una borda i 3 peces de terra al veïnat de la Pujada a Bondia Jaume, a cens de 2 sous per Nadal i 8 sous d'entrada⁶³⁵.

Queda clar que en aquells anys Berengueró de Sant Vicenç va fer un capbreu general a mans del notari Bartomeu d'Hostalric, atès que a banda d'aquests cinc precaris ens consta el fet el desembre de 1337 del mas Verdaguer a Pere Verdaguer, tal i com es ressenya en la venda del mas feta el 1362 de la qual parlarem més endavant.

El 1342 Berengueró de Sant Vicenç va fer precari a Berenguer Batlle, d'Argentona, del mas anomenat Batlle amb la seva quintana situats a la sagrera de Sant Julià d'Argentona, juntament amb 4 cases i un celler també a la sagrera, i 16 terres entre camps, peces i feixes⁶³⁶. L'entrada és de 100 sous i

⁶³² .- AHMA, pergami 27, (2 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1202.

⁶³³ .- AHMA, pergami 28, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1214.

⁶³⁴ .- APCCB, pergami D-47, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1206.

⁶³⁵ .- APCCB, pergami D-48, (11 de desembre de 1337). Transcrit a Cuadrada, *Ibidem*, TD, p. 1219

⁶³⁶ .- BC, pergami 24685, (1 de maig de 1342).

sembla que no pagaven cap cens, tot i que sí que estaven sotmesos a les prestacions personals.

El 1342 Romeu Llull, ciutadà de Barcelona, fa precari a Bernat Català, del veïnat de Valldeix de Mataró, del mas Català i 21 peces de terra, al cens de tres quarteres de blat, d'ordi i de lleties, una quartera de forment a mesura de Granollers i 21 sous de Barcelona per sant Pere i sant Feliu d'agost⁶³⁷. Els Català eren homes propis dels Llull, a qui fan reducció de tots els censos a un de 40 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost. Un any més tard, Romeu Llull fa precari a Pere de Mata del mas de Mata, a la parròquia de Sant Martí de Mata, amb 5 camps i 27 feixes de terra, al cens de d'una quartera de forment, el cinquè dels camps, i el cinquè i braçatge de les feixes de terra, juntament amb un parell de gallines i 20 sous per Nadal⁶³⁸. Pere Mata també era home propi soliu i afocat de Llull, i com el precari anterior, Romeu Llull li fa reducció de tots els censos a un de 80 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost.

El 1343 la Seu de Barcelona feia precari a Berenguer de Fornells, d'Argentona, home propi, soliu i afocat seu, del mas Fornells, abans anomenat de Soler d'Amunt, juntament amb 11 peces de terra, al cens del cinquè i braçatge, una quartera de forment, una quartera d'ordi i una quartera d'espelta a mesura de la vila de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i un parell de capons i un parell de gallines per Nadal⁶³⁹.

⁶³⁷ .- APCCM, pergami 317, (19 de desembre de 1342). Transcrit a Cuadrada, *Ibidem*, TD, p. 1244.

⁶³⁸ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1258.

⁶³⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 58, (19 d'abril de 1343).

2.2.2. Vendes

El 1256 Berenguer de Sant Vicenç va vendre a Berenguer d'Alier i la seva muller Guillerma el mas Camp que tenia en alou a Argentona, pel preu de 200 sous, sense cap prestació però amb l'obligació que sigui afocat, i que Guillerma i els seus descendents siguin propis de dit Sant Vicenç⁶⁴⁰. No era una venda pura, ja que els seus habitants serien homes de remença dels Sant Vicenç, però sí que és cert que el fet de no demanar cap cens s'acostaria més a una venda que a un establiment.

El 1346 Bernat Marc i la seva muller Elisenda, d'Argentona, venen per 100 sous a Bernat de Llentisclar i la seva muller Sància, de dita parròquia, una «*peciam terre cum domibus in ea constructis*» amb arbres, situada a Argentona, al lloc dit a *sa Verneda*, que tenen per Bernat Rispau de dita parròquia a cens de set sous anuals, el qual ho té sota domini del monestir de Sant Pere de Clarà⁶⁴¹.

2.2.3. Sots-establiments

El 1328 Guillerma, vídua de Guerau Scarp, habitant a Barcelona i la seva filla Guillerma, esposa de Guillem Sabater, estableixen en emfiteusi a Ramon de Sant Martí i a la seva esposa Guillerma, d'Argentona, «*quadam domum cum parietibus rectis et fundamentis et cum quadam pecia terre eiusdem contigua et cum arboribus diversorum generum*», que tenen en l'esmentada parròquia, al lloc anomenat "*sobre en poyls*", sota domini de Guillem de Rovira i la seva muller Sància, que la tenen per Berenguer de Sant

⁶⁴⁰ .- APCPM, pergami 1, (15 de febrer de 1256). Transcrit a Cuadrada, *Ibidem*, TD, p. 925.

⁶⁴¹ .- APCPM, pergami 43, (29 de juny de 1346).

Vicenç⁶⁴². Una de les condicions és que durant la vida⁶⁴³ de Guillerma hauran de pagar-li un cens de 12 diners per Nadal, i a Guillem de Rovira i la seva muller Sància 2 sous i 6 diners per Nadal. A la mort de Guillerma es pagarà tan sols el cens als Rovira. Aquest cens tan petit s'entén per l'elevada entrada de 150 sous que han de satisfer.

Malgrat que no hem trobat l'escriptura d'establiment, queda clar que la casa amb terra venuda el 1346 per Bernat Marc d'Argentona a Bernat de Llentisclar, havia estat sotsestablerta en el seu moment per Bernat Rispau d'Argentona, que la tenia per Sant Pere de Clara⁶⁴⁴.

2.2.4. Construccions de masos

També es documenten, sobretot als segles XIII i XIV, l'establiment de terres amb l'obligació d'edificar masos.

El primer cas documentat data del 1159 quan Pere d'Argentona cedeix a Arnau un alou a Argentona, al veïnat de Traià, per tal que hi posi un fill i edifiqui un mas, sota domini dels Argentona⁶⁴⁵.

El 1244 la capellania de l'església de Santa Maria de Mataró va establir a Guillem Espanyol i la seva muller Dolça un camp situat en l'esmentada parròquia, a condició que, per a la propera festa de Tots Sants de l'any vinent, haguessin edificat un mas, siguin homes propis de la Capellania i paguin un cens d'un parell de gallines per Nadal: *«hedificavirris domos in dicto campo et sitis ibi solidi habitantes et afocatives et vestri successiores unus post alium successive mei successorum meorum capellanorum scilicet maiorum dicte*

⁶⁴² .- BC, pergami 23988, (22 de novembre de 1328).

⁶⁴³ .- «*Toto tempore vice mee*»

⁶⁴⁴ .- APCPM, pergami 43, (29 de juny de 1346).

⁶⁴⁵ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 228.

ecclesie»⁶⁴⁶. Tenint en compte que l'establiment es féu el 28 d'octubre, limitaven el termini per edificar el mas a un any just. Tal i com va passar amb l'establiment del 1187 fet pel prevere de Sant Julià d'Argentona, en aquest cas també alguns parroquians de Mataró signen el document en senyal d'aprovació: Bernat d'Aquaria, Bernat d'Oltzet, Guillem Capella, Berenguer Servent, Pere Amat i Ramon Mataró.

El 1273 Berenguer Batlle i la seva muller Berenguera, d'Argentona, van establir una terra del seu mas Miralles, que tenien en alou, a Pere Comalada i la seva muller Ramona, la qual es trobava «*in valle de Serra, inter duos torrentes*», a condició que «*ad duos annos completos primos continuo venturos facias ibi domos et maneat ibi in eas*», a cens de dos sous per Nadal, i la tasca i braçatge de tots els fruits, ja sigui cereal o vinya, donant permís per fer servir dos o tres pins per a la construcció de la casa: «*et que possitis retinere in dicto honore duas vel tres pinus ad construendas domos*»⁶⁴⁷.

El 1299, Berenguer de Sant Vicenç establia a Pere d'Espinalt d'Argentona, en una parellada amb arbres que estava en gran part a la sagrera d'Argentona, amb l'obligació que «*ad unum annum primum continue venturum, facias ibi et tenearis fecisse mansum in quo mitas unum infantibus tuis, qui infans tuus et heredes ac successores sui perpetuo sint homines propii, solidi et afocati mei et meorum in ipso manso*»⁶⁴⁸. També «*concedo etiam tibi et tuis que possitis facere in spacio que ibi est inter fabricam, cellarium et corrallum, unam domum ad opus cellarii*». El cens imposat era de 12 sous i un parell de gallines per Nadal; una quartera de forment a mesura de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost; dues joves i dues tragines. També el delme del pa i del vi a la capella de sant Vicenç del castell de Burriac, i el braçatge al batlle d'Argentona. Com veiem, malgrat tractar-se d'un

⁶⁴⁶ .- APCCM, pergami 542, (28 d'octubre de 1244).

⁶⁴⁷ .- AHMA, pergami 8, (6 de març de 1273).

⁶⁴⁸ AHMA, Pergami 10, (14 de febrer de 1299). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1046.

establiment per construir un mas, el fet de trobar-se en la sagrera, amb les possibilitats que això significa, i que a més del mas podien fer una casa, va comportar un censos més adients per l'establiment o precari d'un mas construït que no per un terreny sense edificis.

Berengueró de Sant Vicenç, el 1340, va establir a Ramon Bergai i la seva muller Alamanda, de Vilassar, una peça de terra amb arbres que tenia a Argentona, al lloc anomenat "*a sa torra des Cogoyl*"⁶⁴⁹. Entre les condicions imposades, demanava que *«vos et vestri construatis seu construti faciatis domum vel domos inter spacium unius anni in loco meo, vero jam sunt casales diructi»*, l'haurien de tenir afocat i prestar els serveis personals. El cens serà de 9 sous per la festa de Sant Joan de juny i el termini per reconstruir la casa era d'un any, *«et si forsam ipsum annum non construeretis dictam domum vel domos in loco predicto»* podrà tornar a establir la terra a les seves voluntats. Entrada de 9 sous.

2.2.5. Donacions de masos

En aquest cas, no fem referència a les donacions o heretaments per núpries, que ja en parlarem en el capítol dedicat a la família, sinó que esmentem donacions a familiars, ja sigui per manca de successió com a canvi de certes prestacions.

El cas del mas Bertran de Mataró, amb totes les seves terres i possessions, feta el 1291 per Guillem Bertran, de la parròquia de Santa Maria de Ciutat Treta, a Pere Costa, pels serveis rebuts, amb la condició que Pere Costa sigui mantingut la resta de la seva vida, alhora que aquest l'ajudaria en

⁶⁴⁹ .- AHMA, pergami 33, (27 de juny de 1340). Transcrit a Cuadrada, *Ibidem*, TD, p. 1238.

les tasques del mas⁶⁵⁰. Però Guillem Bertran no va estar d'acord amb aquesta donació, i tres anys més tard arribava a un acord amb Pere Costa a fi que li donés 70 sous i l'usdefruit d'una feixa de terra a canvi del vestit i dels aliments⁶⁵¹.

Pere de Pins d'Argentona, fill dels difunts Berenguer de Pins, i de Benenguda, fa donació del mas de P[ins]⁶⁵², amb tots els seus honors i possessions, a la seva germana Saurina, muller de Jaume de Vin[...], sabater, ciutadà de Barcelona, atès els serveis que li ha prestat. També li dona qualsevol altre honor del mas, que es tinguin per qualsevol senyor⁶⁵³.

2.2.6. Definicions de masos

També era corrent, com veurem en l'apartat del matrimoni, la definició dels drets sobre masos, és a dir, l'acte documental que es feia quan algú, que tenia drets legítims sobre un bé, renunciava a ells sovint a canvi d'una compensació econòmica. La primera que documentem és la que fa el 1246 Saurina, vídua d'Arnau de Gombarres, a Guillem Bellatriu per raó del mas Gombarres d'Argentona, sense haver pogut determinar la relació entre Saurina i Guillem⁶⁵⁴; el 1327 Berenguera Fornells, muller de Felip Pla, ferrer, ciutadà

⁶⁵⁰ .- APCCM, pergami 599, (13 de setembre de 1291). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 987.

⁶⁵¹ .- APCCM, pergami 41c, (14 d'agost de 1294). Transcrit a Cuadrada, *Ibidem*, TD, p. 1003.

⁶⁵² .- En cap cas fa referència al mas de Pins del veïnat homònim, que estava sota domini del monestir de Sant Marçal. Un Pere de Pins surt, com hem vist, com a senyor de la borda Jaume amb d'altres pagesos del veïnat de la Pujada, que és on deuria haver un altre mas Pins, molt poc documentat.

⁶⁵³ .- BC, pergami 24215, (28 d'abril de 1343).

⁶⁵⁴ .- APCBA, pergami 1, (23 d'abril de 1246).

de Barcelona, defineix el drets que li pertoquen sobre el mas Fornells d'Argentona a la seva germana Guillermona Fornells, a canvi de 180 sous⁶⁵⁵, i pocs anys després és el seu germà Bernat Fornells qui també renuncia als drets del mas Fornells a canvi de 50 sous, una quantitat molt menor, segurament pel fet de ser home⁶⁵⁶.

2.2.7. Mas Croanyes

És interessant seguir l'evolució d'aquest mas d'Argentona durant la primera meitat del segle XIII. El 1213 Agnès i el seu fill Ramon Batlle, d'Argentona, estableixen a Joan Croanyes, el mas Soler d'Argentona que tenia el difunt Bernat Pagès a Traià⁶⁵⁷, juntament amb un camp que tenen per indivís amb Guillem d'Argentona sota domini de Sant Pol de Mar, a cens de tres quarteres de blat, 2 sous, un parell de gallines, una jova de bou per sementer⁶⁵⁸. Destacaríem que hi ha la signatura de Dolça, filla de Bernat Pagès, la qual aprova l'establiment. El 1218 Joan Croanyes fa donació de l'esmentat mas Soler a la seva muller Farrera durant tota la seva vida, passant als fills un cop mori i si no als hereus de Joan⁶⁵⁹. En aquest cas, consta que van tenir fills ja que el 1241 Arnau de Croanyes, fill de Joan i de Farrera, fa donació del mas a la seva muller Saura, especificant que s'inclouien les compres de terra fetes a Guillem d'Orta, Bernat de Cartellà i Guillem d'Argentona⁶⁶⁰. El document està signat i, per tant, aprovat, pels seus pares Joan i Farrera, i els

⁶⁵⁵ .- APCSP, pergami 3, (21 de desembre de 1321).

⁶⁵⁶ .- APCSP, pergami 5, (133_).

⁶⁵⁷ .- *Trihano*

⁶⁵⁸ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 de setembre de 1213).

⁶⁵⁹ .- BC, pergami 12100, (28 de juliol de 1218).

⁶⁶⁰ .- AHMA, pergami 3, (20 de gener de 1241). Richou, *Aproximació a la història*, p. 188.

seus germans Berenguer i Ramon i la seva germana Flor. Saura era propietària del mas de la Pujada, situat molt proper al mas Croanyes, i el 1258 Berenguer de Sant Vicenç li va definir la quèstia de l'esmentat mas a canvi de 80 sous⁶⁶¹.

2.3. Després de la pesta negra

2.3.1. Establiments / Precaris

El 1352 Bernat Agell, prevere i beneficiat de l'altar de Sant Joan de Santa Maria de Mataró, va establir a Pere Ballot, de la parròquia de Santa Maria de Mataró, el mas anomenat sa Morera de Mataró, amb les seves terres i possessions, al cens anual de 13 sous per la festa de Sant Pere i Sant Feliu d'agost i entrada de 60 sous⁶⁶². Sembla que, en realitat, podria ser una confirmació amb reducció de cens, ja que el 1386 van tenir un plet entre l'altar de Sant Joan i Joan Ballot pel cens del mas Morera on es parlava que aquest mas pagava tres quarteres i mitja d'ordi i que es constatava que el cens era de 13 sous⁶⁶³.

El 1356 Pere des Bosc, senyor dels castells de Sant Vicenç de Burriac i de Vilassar, signa precari a Bernat Buscà d'Argentona del mas Buscà «*cum domibus ipsius et honoribus et possessionibus ipsius*» i 20 peces de terra, al cens de 4 sous i 3 diners per Nadal; 18 diners per la festa de la Santa Creu de maig; mitja quartera i mig octau de forment, mitja quartera d'ordi, mitja quartera d'espelta, tot a mesura vella, per Sant Pere i Sant Feliu d'agost; una quartera de vi a mesura de la parròquia d'Argentona per Sant Miquel i

⁶⁶¹ .- BC, pergami 12200, (5 d'abril de 1258).

⁶⁶² .- APCCM, pergami 470, (8 d'octubre de 1352).

⁶⁶³ .- APCCM, pergami 330, (6 de juny de 1386).

«*mediam pernam porci*» per Nadal⁶⁶⁴. El mateix 1356 també signa precari a Pere Saguí i la seva muller Alamanda del mas Saguí d'Argentona, amb «*domibus ipsius et honoribus et possessionibus*», a cens de 4 sous i 3 diners i mitja perna de porc per Nadal; 18 diners per la festa de la Santa Creu de maig; mitja quartera i mitja octava de forment a mesura antiga, mitja quartera d'ordi i mitja quartera d'espelta per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i una quartera de vi a mesura de dita parròquia per Sant Miquel⁶⁶⁵.

El 1360 Pere des Bosc va establir a Ferrer de Reimir, d'Argentona, una peça de terra amb una casa⁶⁶⁶, «*quandam peciam terre cum domibus ibi constructis, quequidem domus sunt partim cohoperte et partim discohoperte*», que té en alou a Argentona, al lloc dit la Torra de Cogoll, amb pacte que haurà de ser «*homeno mei propi, solidi et afocati*», al cens de 25 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, i una tragina⁶⁶⁷.

El 1390 Miquel des Bosc, estableix a Simó Pons, fill de Berenguer Pons de Sant Feliu de Cabrera, el mas anomenat Gener, amb les seves cases, honors i possessions, situat a Argentona, al cens de 12 sous anuals per Nadal, amb pacte que tingui el mas afocat i que ell i els seu descendents siguin homes propis⁶⁶⁸.

⁶⁶⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

⁶⁶⁵ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

⁶⁶⁶ .- Aquest mas, que es coneixeria com el mas Ferrer de la Torre, fou comprat al segle XVII per Francesc Llauder, notari de Barcelona oriünd de Mataró, i des d'aleshores s'anomenà Torre Llauder, per la torre de defensa que s'hi va construir la segona meitat del segle XVI. Subiñà i Coll, Enric, "La Torre Llauder. La masia i els seus propietaris", dins de *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1999.

⁶⁶⁷ .- APCCM, pergami 436, (16 de juliol de 1360).

⁶⁶⁸ .- APCCA, pergami 9, (10 d'agost de 1390).

A finals del segle XIV, Miquel des Bosc va establir a Ramon Sa llella, de la «*parrochia de Argentona un mas nomenat sa llella en lo lloc nomenat torra de Cogoll*», al cens de 25 sous per Nadal i 12 sous per Sant Pere i Sant Feliu d'agost⁶⁶⁹.

El 1424 Bernat Sala, de Sant Martí d'Arenys, va establir en emfiteusi a Guillem Tria, de la parròquia de Sant Martí de Mata, el mas Mir i la seva quintana, situat a Mata, terme del castell de Mataró, juntament amb 27 peces de terra, al cens de 65 sous anuals per Sant Pere i Sant Feliu d'agost⁶⁷⁰. Malgrat que no tenim prou elements per saber si es tracta d'un precari o d'un nou establiment, ens inclinem per aquest darrer, ja que l'últim cop que tenim documentat un Mir de Mata, concretament Pere Mir de Mata, és el 1396 establint una terra⁶⁷¹. Guillem Tria segurament era descendent del mas Tria de Valldeix, ja que cap al 1430 figura com a àrbitre en un conflicte entre els seus propietaris i el senyor directe, i no hem documentat que hagués emparentat amb el Mir per matrimoni.

El 1441 la prepositura del mes de maig de la Seu de Barcelona feia precari a Joan Lladó, d'Argentona, del mas Lladó i 12 peces de terra, al cens de 2 quarteres de forment a mesura de la vila de Granollers, carn salada per Nadal i la setena part dels fruits de les peces de terra⁶⁷².

El 1443 Pere des Bosc fa precari a Pere Mas, de Mataró, del seu mas que té a Mataró, molt a prop de la sagrera i a tocar de la riera de Cirera⁶⁷³, al

⁶⁶⁹ .- BC, Fons Moja, lligall 279, sense data.

⁶⁷⁰ .- BC, pergami 18471, (7 d'agost de 1424).

⁶⁷¹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 94, (22 de maig de 1396).

⁶⁷² .- Arxiu de la Catedral de Barcelona, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546. Transcrit a Subiñà Coll, Enric, *Argentona al segle XV. Terra de remences*. Ajuntament d'Argentona, 2011, p. 185.

⁶⁷³ .- És l'illa de cases dels carrers Barcelona i Pujol de Mataró

cens de 9 sous per Nadal, que segurament és una reducció dels censos en espècie malgrat que no els enumera⁶⁷⁴.

El 1450 la cambra del monestir de Sant Pere de les Puelles de Barcelona va fer precari a Salvador Nogueres, àlies Soler de Valldeix, de Mataró, del mas anomenat «*Cathà, quasi dirrutum cum pecia terre in qua est fundatus situat in quadra sancti Martini de Matha*», juntament amb quatre peces de terra, amb una discreta entrada de 9 sous⁶⁷⁵.

El 1462 Pere Feu del veïnat de Valldeix, a Mataró, va establir a Margarida, muller de Joan Torner, àlies Palau, una casa amb el seu *cortalli* i la peça de terra on es trobava edificada, al lloc dit *Palau*, que la tenia amb alou, a la prestació de la meitat dels fruits que es collissin⁶⁷⁶.

El 1475 Pere des Bosc fa, segurament, un nou capbreu, del qual tenim documentats dos precaris. A Gaspar Portell, d'Argentona, del mas Portell, amb la seva quintana situat en el veïnat del Cros, pel qual és home propi, soliu i afocat, al cens de 3 sous per Nadal; 6 sous per maig; 1 quartera de forment a mesura vella, 1 quartera d'ordi, 1 quartera d'espelta per Sant Pere i Sant Feliu d'agost; 3 quarteres d'ordi per lloçol a mesura de la ferreria i 2 quarteres de vi, una de most i l'altra remost per Sant Miquel de setembre⁶⁷⁷. A Salvador Serra, d'Argentona, el mas anomenat Serra, amb la seva quintana i quatre peces de terra, al cens d'1quartera de forment, 1 d'ordi i 1 d'espelta, a mesura de dita parròquia anualment per sant Pere i Feliu d'agost; un pernil, dos sous de Barcelona i una gallina per Nadal; 3 quarteres d'ordi, 1 d'espelta per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i 2 quarteres de vi per Sant Miquel de setembre, pel lloçol i 3 sous per quèstia⁶⁷⁸.

⁶⁷⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (14 d'octubre de 1443).

⁶⁷⁵ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 12, (27 de maig de 1450).

⁶⁷⁶ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 1, (11 d'abril de 1462).

⁶⁷⁷ .- BC, Fons Moja, lligall 325, (27 de febrer de 1475).

⁶⁷⁸ .- APCSL, pergami 4, (15 d'abril de 1475)

Benet de Costabella, senyor de la quadra del Cros de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, estableix en emfiteusi el 1491 a Segimon Mallol, d'Argentona, el mas anomenat Juglar, que fou de n'Antic, àlies Raïm, difunt, al cens de 20 sous anuals, 10 per Nadal i 10 per Sant Joan del mes de juny⁶⁷⁹. Però el que destaca molt és que li demana fer les obres necessàries per deixar el mas en bones condicions a canvi que derrueixi el mas que també té sota el seu domini al Cros: *«Et etiarum que dictus mansorum operamini seu operari facere teneamini illis operibus necessariis quibus decet de novo ipsum mansum reticiendo et operando. Pro dictis operibus faciendis in dicto manso quem vobis stabilio dirruere ac destruere illum alium mansum vestrim scitus in dicta quadra quique tenetur per me et sub dominio et alodio meo et exedificis eiudes dictus mansus ques vobis stabilio retincere et operari in hiis autem meo faciatis neque proclametis vos seu vestri alium dominum seu dominos nisi tanter me et meos»*. L'entrada són un parell de «pardieus». Aquest establiment, el qualificariem d' excepcional, atès que és l'únic que hem documentat on el senyor estableix un mas amb la condició que l'emfiteuta enderroqui el seu, en aquest cas el mas Mallol, tal i com diu una nota posterior afegida al mateix pergami: *«Ab carta de gràcia rebuda en poder den Anthoni Angles, notari de Barchinona, a viiii de setembre mdxxv mossen Joan Luys de Costabella, senyor de la casa del Cros, ha loat y aprovat lo dit stabliment e [...]natment que dit Mayol pugué dirruhir lo mas Mallol»*⁶⁸⁰. També té la particularitat que l'entrada era d'un parell de perdius, en lloc de galls o gallines, que són les aus que sempre hem trobat com a censos per al senyor.

El 1495 el rector de Sant Miquel del Cros, va fer precari a Jaume Bova i el seu fill Antoni, d'Argentona, del mas Bova del Cros i la seva quintana, i una peces de terra, al cens d'un parell de gallines per Sant Joan i un pernil per

⁶⁷⁹ .- APCCM, pergami 80, (11 de gener de 1491).

⁶⁸⁰ .- APCCM, pergami 333, (11 de setembre de 1525).

Nadal⁶⁸¹. Serà home propi i haurà de jurar homenatge i fidelitat, rebent 9 sous per la confirmació.

El 1497 Guillem Castell confessa el seu mas Castell, del veïnat de la Pujada d'Argentona, al paborde de la prepositura de maig de la Seu de Barcelona, pel qual satisfà un cens de 20 sous i 8 diners anuals⁶⁸².

El 1503 la capella de Sant Bartomeu d'Òrrius va fer precari a Gabriel Arnau de Mataró, del mas Arnau, situat a ponent de la riera de Cirera, molt proper a la Riera, pel cens d'una quartera de forment i d'un parell de gallines⁶⁸³. Aquest mas estava situat al bell mig de la vila de Mataró, just on a inicis del segle XV començaria un procés de construcció de cases que portaria a l'enriquiment dels Arnau, convertint-se des de mitjans d'aquell segle en una de les famílies riques de la vila; ocupà molt sovint càrrecs polítics.

El 1509 Guillem Cebrià de Vilalba, cavaller domiciliat al Vallès i Francina Beneta, muller seva, van establir en emfiteusi a Joan Mallol, d'Argentona, els masos Mujal i Cabot, àlies Garbeller, ambdós d'Argentona⁶⁸⁴. El mas Mujal sota domini de la capella de Sant Miquel del Cros al cens de 22 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per Sant Miquel de setembre, i mitja quartera de forment a mesura de la parròquia d'Argentona per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i el mas Cabot, àlies Garbeller, derruït, sota domini del castell de Vilassar i de Sant Vicenç, que mantenia els censos que, com veurem, prestava el 1418 en el moment de la seva venda; eren de 20 sous, un parell de gallines i mitja quartera d'ordi. El pacte era que Mallol es fes càrrec de tots els censos, i que pagui anualment per Nadal 5 lliures de Barcelona a Vilalba i als seus successors, i també una càrrega de «vini grech». També que els establents i els seus néts i nétes «*habeamus habitaconem in dicto manso et vos et vestri teneamini et habeatis dare nobis et ipsis tot ligna sive lenya quod*

⁶⁸¹ .- BC, pergami 21175, (20 de juliol de 1495).

⁶⁸² .- Arxiu Comarcal de Mataró, notari Matías Aparicio, 17 d'octubre de 1853.

⁶⁸³ .- APCCM, pergami 68, (12 d'agost de 1503).

⁶⁸⁴ .- APCCM, pergami 13, (22 d'agost de 1522).

fuerint nobis et ipsis necessaria», i que els Vilalba puguin mantenir els «*bona mobilia que nos habemus et tenemus in dicto manso que bona per tempus decem annorum a die presenti in antea computandorum nos e nostri in eodem manso tenere possimus sine contradictione vestri et vestrorum*». Com veurem, aquests dos masos foren comprats el 1375 i el 1418, respectivament, per Jaume Puig d'Argentona, del quals els Vilalba eren successors.

Amb el que acabem de veure, es podria concloure que fins a mitjan segle XIV la gran majoria dels masos tenia els censos en espècie com els principals i els que més gravaven, tot combinant-los amb petites quantitats de diners, malgrat que des d'inicis del segle XIV comencem a veure reducció dels censos en espècie per censos en diner, gairebé mai fet pels feudals, sinó per alguna institució religiosa o benèfica i per ciutadans de Barcelona, com ara els Lull, que van reduir els censos dels masos Català i Mata de Mataró el 1342 i 1343, respectivament. De fet, com diu Benito, aquestes reduccions es van començar a fer habituals a partir de mitjan segle XIII, quan els censos en espècie són convertits en censos en diner⁶⁸⁵.

En canvi, a partir de finals del segle XIV, considerant que tampoc en tenim gaires de la segona meitat del segle XIV, es van consolidant els censos en diner, ja fos en nous establiments com en reduccions. És evident que això suposava per al senyor una entrada directa de diner, en època en què segurament feien molta falta, ja que el gra o el vi s'havia de transportar i després s'havia de vendre, fet que alentia i no garantia la quantitat de diners, que no era estable, i traspassava al pagès aquesta comercialització. Però, a la llarga, aquesta entrada directa de diners, acabaria essent perjudicial per al senyor i favorable a l'emfiteuta, atès que no estava subjecte a la inflació. El feudal s'apunta a aquestes percepcions dineràries ja acabant el segle XV.

Pel que fa a la quantitat de documentació amb què hem treballat, tot sobre documents originals en pergamí o trasllats d'època moderna i

⁶⁸⁵ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 710.

individuals, sense tractar conjunts, veurem que hem trobat aproximadament el mateix nombre d'instruments per als períodes anterior i posterior a la pesta.

En el quadre 1 es poden veure tots els establiments i precaris esmentats, tant d'abans com de després de la pesta negra.

Any	Mas	Parroquia	Establiment	Establert	Censos 1	Censos 2	Censos 3	Censos 5	Reducció 1	Entrada
1187	Verdaguer	Argentina	Església Argentina	Arnau Rispaú	1 qra. blat		Parell capons	Dalme / Primícia		40 sous
1213	Soler/Croanyes	Argentina	Ramon Battle	Joan Croanyes	3 qres. blat	2 sous	Parell gallines	Jova		
1248	Miralles	Argentina	Ramon Battle	Miquel	1 qra. ordi 1 qra. espella 1/2 qra. forment	2 sous	Parell gallines			10 sous
1256	Casela	Argentina	Berenguer Sant Vicenç	Pere Riera	Acostumats					190 sous
1271	Riera i Rainó	Òrrius	Guillem Montclús	Berenguer Femades	2 qres. blat					10 sous
1290	Camp	Argentina	Berenguer Sant Vicenç	Rispaú	1 qra. ordi 1 qra. espella	20 sous				1000 sous
1308	Strata	Argentina	Hospital d'en Vilar	Germans Cabot	2 qres. blat	2 s. i 3 dr.	Parell gallines		20 sous	10 sous
1309	Moió	Argentina	Berenguer Sant Vicenç	Berenguer Moió	3 qres. ordi 3 qres. espella 2 qres. forment	21 s. i 5 dr.	Parell gallines Perna	Cinquè / Braçatge		20 sous
1318	Pi de Mata	Mataró	Francesc Marata	Pere Pi	7 qres. ordi 2,5 qres. blat	15 sous				(?)
1332	Mujal	Argentina	St. Miquel del Cros	Berenguer Mujal			Parell capons	Quart / Braçatge	22 sous	Cap
1333	Duran	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Pere Cabot	2 qres. ordi	20 sous	Parell gallines	2 joves / Tragina		200 sous
1336	Febrer	Argentina	Germans Cabot	Jaume Febrer	1/2 qra. ordi					9 sous
1337	Pons	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Guillem Pons	1,5 qres. ordi 1/2 qra. forment 1 qra. vi	2 s. i 9 dr.	Perna			10 sous
1337	?	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Bonanat Jaume		5 sous		Tasca / Braçatge		20 sous
1337	Lladó de la Pujada	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Bonadata Lladó	2,5 octaus espella 1 octau blat 1/2 qra. Vi	7 diners	Mitja Gallina 1/16 porc			1 sou
1337	Estrany	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Pere Estany	1 qra. forment 1 qra. vi	4 s. i 6 dr.	Dos parells gallines 1/2 porc			30 sous
1337	Borda ?	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Bordia Jaume		5 sous				8 sous
1337	Verdaguer	Argentina	Berenguer de Sant Vicenç	Pere Verdaguer	2 octaus ordi 2 octaus espella 1/2 octau forment 1/2 qra. vi	6 diners	Mitja Gallina 1/16 porc			?
1342	Català	Mataró	Romeu Lluil (Barcelona)	Bernat Català	3 qres. ordi 3 qres. blat 3 qres. Lienties 1 qra. Forment	21 sous			40 sous	10 sous
1343	Mata	Mataró	Romeu Lluil (Barcelona)	Pere Mata	1 qra. forment	20 sous		Cinquè / Braçatge	80 sous	75 sous
1343	Fornells	Argentina	Seu de Barcelona	Berenguer Fornells	1 qra. ordi 1 qra. espella 1/2 qra. forment		Parell capons Parell gallines	Cinquè / Braçatge		74 sous

Any	Mas	Parròquia	Establint	Establert	Censos 1	Censos 2	Censos 3	Censos 5	Reducció 1	Entrada
1352	Establiment	Mataró	Altar Sant Joan de Mataró	Pere Bailot		13 sous				60 sous
1356	Precari	Argentona	Pere des Bosc	Bernat Buscà	1/2 qra. ordi 1/2 qra. espelta 1/2 qra. forment 1 qra. vi	5 s. i 9 dr.	1/2 Pema			?
1356	Precari	Argentona	Pere des Bosc	Pere Sagüí	1/2 qra. ordi 1/2 qra. espelta 1/2 qra. forment 1 qra. vi	5 s. i 9 dr.	1/2 Pema			?
1360	Establiment	Argentona	Pere des Bosc	Ferrer de Reimir		25 sous		Tragina		150 sous
1390	Establiment	Argentona	Miquel des Bosc	Simó Pons		12 sous				?
1394	Precari	Argentona	Miquel des Bosc	Bernat Batlle	Cap					1100 sous
1424	Establiment	Mataró	Bernat Sala	Guillem Trià		65 sous				40 sous
1441	Precari	Argentona	Pabordia de maig de la Seu	Joan Lladó	2 qres. forment Carnsalada					?
1443	Precari	Mataró	Pere des Bosc	Pere Mas		9 sous				?
1450	Precari	Mataró	Sant Pere de les Puelles	Salvador Nogueres	1 qra. forment	25 sous				9 sous
1453	Definició	Mataró	Rei	Joan Comes	1 qra. ordi 1/2 qra. espelta 2,5 qres. forment 2,5 qres. vi	6 s. i 6 dr.		Jova / Tragina		
1456	Establiment	Argentona	Joan des Bosc	Antoni Vehil, àlies Moner		25 sous				
1462	Precari	Mataró	Pere Feu	Margarida Palau			Meitat fruits			9 sous
1475	Precari	Argentona	Pere des Bosc	Gaspar Portell	4 qres. ordi 1 qra. espelta 1 qra. forment 2 qres. vi	9 sous				?
1475	Precari	Argentona	Pere des Bosc	Salvador Serra	4 qres. ordi 2 qra. espelta 1 qra. forment 2 qres. vi	5 sous	Pernil Gallina			9 sous
1491	Establiment	Argentona	Benet de Costabella	Sagimon Mallol		20 sous				Parell perdus
1495	Precari	Argentona	Sant Miquel del Cros	Jaume Bova			Pernil Parell gallines			9 sous
1497	Precari	Argentona	Francesc des Bosc	Joan Marc		13 sous	Dos parells gallines	Vuitè / Braçatge		9 sous
1497	Precari	Argentona	Pabordia d'abril de la Seu	Guillem Castell		20 s. i 8 dr.				?
1502	Precari	Mataró	Sant Bartomeu de Cabanyes	Gabriel Arnau	1 qra. forment		Parell gallines			9 sous
1509	Establiment	Argentona	Sant Miquel del Cros	Joan Mallol	1/2 qra. forment	72 sous				100 sous
1509	Establiment	Argentona	Francesc des Bosc	Joan Mallol	1 qra. ordi	70 sous	Parell gallines			100 sous

Quadre 1

2.3.2. Vendes

A mitjan segle XIV moria Guillem Lladó, de Sant Martí de Mata, propietari del mas Lladó, el qual va deixar molts deutes. El 1355 Pere Ballot, de Mataró, fou nomenat curador de l'esmentat mas Lladó per la Cúria del castell de Mataró i es va procedir a la subhasta del mas; fou adquirit per Pericó Mataró, fill de Pere Mataró, pel preu de 40 lliures i mitja⁶⁸⁶. Un interessant document de l'any següent ens permet saber que Pere Ballot havia estat nomenat curador de cinc masos de Mataró per part del batlle Pere Mataró, entre ell el Lladó, que esmenta tenir dos masos més: «*mansum Ledó de Matha cum aliis duobus mansis*»⁶⁸⁷. El document és l'època que signa Bernat Oliver, regent del castell de Mataró, de Pere Ballot, per la venda de diversos masos, havent obtingut: 90 sous pel mas Riba; 11 lliures i 6 diners pel mas Gener; 21 sous pel mas Miquel; 25 sous pel mas Mataró i 40 lliures i mitja pel mas Lladó de Mata amb els dos masos que té incorporats, dipositant totes les quantitats a la Cúria. Suposem que tots els masos deuriem quedar abandonats, i de fet alguns ja deuriem ser ròncecs de feia anys si ens atenem a les quantitats pagades en subhasta, com el mas Riba, Miquel i Mataró que no van arribar ni als 100 sous, una quantitat molt petita per un mas que estigués en explotació. Pere Ballot també va ser assignat per la Cúria per vendre el mas Bertran de Mataró, per mort dels seus propietaris Pere Bertran i la seva muller Elisenda; es va vendre al seu fill Pericó Bertran, habitant de Barcelona, per 10 lliures i 3 sous de Barcelona⁶⁸⁸.

El 1359 Margarida, muller de Francesc Puig, de Mataró, ven a Bernat Soler de Bellach, de l'esmentada parròquia, una peça de terra amb una casa i arbres a Mataró, al lloc dit coma des lach, sota domini de l'altar de Sant Joan

⁶⁸⁶ .- MASMM, pergamins Església núm. 24, (9 de novembre de 1355).

⁶⁸⁷ .- APCCM, pergami 403, (1 de febrer de 1356).

⁶⁸⁸ .- APCCM, pergami 597, (5 de febrer de 1356).

de l'església de Santa Maria de Mataró, al cens de 12 diners. El preu de la venda foren 100 sous⁶⁸⁹.

El 1362 Francesc Verdaguer d'Argentona, fill i hereu de Guillem Verdaguer, amb consentiment de la seva mare Francesca, ven el mas Verdaguer, una borda i 23 peces de terra a Bernat Estrany, de l'esmentada parròquia, sota domini de Pere des Bosc al cens de 3 diners i mitja gallina per Nadal; 3 diners per la Santa Creu de Maig; mitja quartera de vi a mesura d'Argentona per Sant Miquel; dos octaus d'ordi a mesura antiga d'Argentona, dos octaus d'espelta i un octau de forment a dita mesura per Sant Pere i Sant Feliu d'agost; mig octau d'espelta i «*sextadecima pars unus lars carniuum salsarum, simul ad aliis hominibus de sa Puiada*»⁶⁹⁰. Haurà de ser home propi, soliu i afocat de des Bosc, a qui haurà de pagar 12 diners per cada home o dona que entri en el mas. Preu de 200 sous.

El 1375 Berenguer Sala, de la parròquia de Sant Martí de Teià, hereu universal de Francesc de Mujal, fill de Berenguer de Mujal i d'Elisenda, ven a Pere de Puig d'Argentona, el mas Mujal, amb les seves cases, sota domini de la capella de Sant Miquel del Cros i amb tots els honors i possessions, que sumaven 12 peces de terra més, pel preu de 120 lliures de Barcelona⁶⁹¹. Berenguer de Mujal i Elisenda són els qui el 1332, com hem vist, van rebre el precari de mans del rector de Sant Miquel del Cros. En relació a aquesta venda, es conserva la possessió del mas i de les seves terres que Berenguer Sala va donar el 1376 a Pere de Puig mig any després de la venda; de fet, l'endemà de signar l'època de la gairebé totalitat del preu de venda⁶⁹². Les possessions "corporals" del béns venuts es feia sempre, i segurament tenim la

⁶⁸⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 66, (20 de desembre de 1359).

⁶⁹⁰ .- APCCB, pergami D-85, (10 d'octubre de 1362). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1425.

⁶⁹¹ .- APCCM, pergami 557, (30 de novembre de 1375).

⁶⁹² .- APCCM, pergami 106, (5 de juliol de 1376) i APCCM, pergami 557, (4 de juliol de 1376).

del castell de Vilassar i de Burriac a Pere des Bosc del 1352 com a paradigmàtic⁶⁹³, però no són fàcils de trobar en la documentació.

El 1396 Bernat Juglar, àlies Bellatriu, fuster, habitant a Vilafranca del Penedès, fill i hereu de Bonanat Bellatriu de Mataró, va vendre a Guillem Borrell, sastre, habitant a la vila de Mataró, «*quasdam domos cum quadam quintanam sive pecia tere iun qua ipse domus sunt fundate sive constructe*», situada a Mataró, al lloc dit *es Palau*, que es tenia Sància, muller de Ramon d'Orta, al cens de 15 sous anuals, i aquesta per l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró i afrontava a tramuntana «*in vico que ibi est per quem itur recta via ad castrum de Materone*»⁶⁹⁴. Preu de 30 sous.

El 1396 Berenguer de Prat, de la parròquia de Sant Martí de Mata, fill i hereu de Guillem de Prat, de Sant Andreu d'Òrrius, ven a Francesc Romeu d'Òrrius, el mas Terrach, «*cum domibus eiusdem et cum omnibus et singulis honoribus, terris, tenedonibus... satis prope ecclesiam dicti parrochie*», sota domini de Pere Arnau Marquès, senyor del castell de la Roca, al cens d'una quartera d'ordi i una de forment a mesura vella del dit castell, i mitja quartera de forment a mesura de Granollers, anualment per Sant Pere i Sant Feliu d'agost, tres gallines per Nadal i quatre ous per Pasqua⁶⁹⁵. Preu de 132 sous.

El 1399 Francesc Salarn, de la vila de Granollers, fill de Berenguer Salarn, difunt d'Argentona, ven a Francesc Rispau, àlies Feliu, d'Argentona, una peça de terra «*cum domibus ibi constructis ex abisso usque ad celum*» que té a Argentona, al lloc dit *es Cros*, per l'hereu del mas Feliu, propi del comprador, al cens de 4 sous anuals per Nadal, el qual ho té sota domini de la capella de Sant Miquel del Cros⁶⁹⁶. Preu de 18 lliures de Barcelona.

⁶⁹³ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 114.

⁶⁹⁴ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig, 58/128, (6 de desembre de 1396).

⁶⁹⁵ .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

⁶⁹⁶ .- MASMM, pergamins Ballot núm.2, (23 de febrer de 1399).

El 1399 Antoni Agell de Cabrera ven a Pere Boet, de Mataró, el mas Agell, situat al veïnat de la Torre d'Argentona, juntament amb una peça de terra, pel preu global de 43 lliures de Barcelona i 15 sous⁶⁹⁷.

El 1400 Arnau Buscà d'Argentona, Guillem Serra de Sant Julià del Fou i Bernat Serra i Raimon Serra, àlies Andreu, fill seu, de la parròquia de Santa Maria de Cardedeu, van vendre a Julià Bernat de Cardedeu, la quarta part que pertany a cada un d'ells del mas Gener d'Argentona, situat al lloc dit la *Coma de Pins*, que tenen per franc alou del monestir de Sant Marçal de Montseny. El preu de la venda són 70 lliures de Barcelona, 17 i mitja per cada un d'ells⁶⁹⁸. No és gaire freqüent que un mas fos propietat de quatre persones per indivís, malgrat que tampoc és excepcional, tal i com hem vist en el cas del mas Strata d'Argentona, sota domini de l'Hospital d'en Vilar de Barcelona.

El 1408 Bernat Aimeric, de Sant Martí d'Arenys, ven a Bartomeu Català, de Mataró, el mas anomenat Roure del veïnat de Valldeix, totalment derruït des de feia 50 anys «*totaliter dirutum, et cinquaginta anni sunt clapsiet ultra ronegum et desabitatum*», i la quintana on es troba construït el mas, Està sota domini de la Cambrera de Sant Pere de les Puelles, al cens de 5 sous i 3 diners i un parell de gallines anuals per la festa de Nadal, alhora que també presten una jova i una batuda anual⁶⁹⁹. També li ven 3 peces de terra de pertinences del mas, sota domini també de Sant Pere de les Puelles, a prestació de cinquè i braçatge. El preu global és de 30 lliures i 5 sous de Barcelona.

El 1418 Bernat Cabot, la seva filla Maria i Miquel Cabot, àlies Parera, muller d'aquesta, propietària del mas Cabot de Pins, de Sant Julià d'Argentona, venen a Pere Puig d'Argentona, el mas Cabot, àlies d'en Garbeller, d'Argentona, al lloc dit *el Cros*, situat prop del mas de Pere Puig anomenat Mujal, sota domini de Miquel des Bosc, als censos de 20 sous, un

⁶⁹⁷ .- AHMA, Documentació antiga, caixa 2. Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 4 de juliol de 1399.

⁶⁹⁸ .- APCPA, desena 10 núm. 92 (15 de desembre de 1400).

⁶⁹⁹ .- APCCM, pergami 220, (10 de desembre de 1408).

parell de gallines i mitja quartera d'ordi, a pagar 10 sous i les gallines per Nadal i els altres 10 sous i l'ordi per sant Pere i Feliu d'agost⁷⁰⁰. Preu, 30 lliures i 5 sous de Barcelona. En aquest cas, com havíem vist en la venda del mas Mujal del 1375 al mateix Pere Puig, aquest pren possessió del mas Cabot el 1419, situat «*ante portali mansi vocati Cabot als den Garbeller*», amb la presència dels venedors, dos testimonis i el notari⁷⁰¹.

El 1418 Guillem Vehil, àlies Seguí, de Vilassar, i el seu fill Joan Verdaguer, fuster de Barcelona, van vendre a Jaume Cabanyes, habitant al terme del castell de Mataró, el mas Verdaguer d'Argentona, amb totes les seves terres, pel preu de 50 lliures⁷⁰². El preu era elevat, que Jaume Cabanyes va haver de nomenar un fiador, Jaume Sabater d'Argentona i va pactar de pagar en terminis: 30 lliures el mes de desembre vinent, de les quals 20 lliures serien per en Joan Verdaguer i 10 lliures per en Guillem Vehil; 5 lliures el Nadal de l'any 1419, i 5 lliures més cada Nadal fins a saldar el deute. Malgrat no fan constar els censos, atès que el document no és pròpiament el de venda sinó el de debitori, suposem que els censos deuriem ser els mateixos que a la venda del 1362.

El 1432 Pere sa Guera, mercader de Barcelona oriünd de Mataró, va vendre a Pere Roig de la Riera, de Mataró, el mas anomenat «*den Pere Feliu et domus videlizet quintana eiusdem cum petia terra in qua fundat*» de Mataró, sota domini del rei, al cens de 10 quarteres de forment i 2 quarteres d'ordi a mesura del castell de Mataró per sant Pere i sant Feliu d'agost i 6 florins o 3 lliures i 6 sous de Barcelona per quèstia a pagar per sant Miquel⁷⁰³. Preu 47 lliures de Barcelona. Aquest mas estava a tocar de la sagrera i de la incipient vila de Mataró, amb moltes possibilitats d'urbanitzar les seves terres, cosa que explicaria el seu elevat preu.

⁷⁰⁰ .- APCCM, pergami 125, (13 de novembre de 1418).

⁷⁰¹ .- APCCM, pergami 110, (29 de setembre de 1419).

⁷⁰² .- APCCB, pergami E-8 (25 de juny de 1418).

⁷⁰³ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (18 de març de 1432).

Poc després, el 1435, Pere Saguera venia el mas sa Guera a Bernat de Mataró, de Mataró, el mas anomenat sa Guera «*cum domibus et aedificis suis et quintana sive pecia terre in qua manso ipse fundatur sive aedificatur*» i amb una peça de terra amb arbres, que ho té tot en alou a Mataró, pel preu de 220 lliures de Barcelona⁷⁰⁴. Un preu tan elevat tan sols s'explica perquè era un mas aloer, sense càrregues, i, com en el cas anterior, aquest mas estava situat molt a prop de la vila, com diu el document, «*supra villam ipsius parrochie*».

El 1448 Pere Mas de Mataró, ven a Francesc Oliver, també de Mataró, tot el «*mansum cum bosgia et quintana tunc ibi est fundatus*», que té a Mataró, sota domini de Pere des Bosc, que li havia confirmat el 1443, com hem vist. El comprador es farà càrrec del cens de 9 sous a des Bosc i el preu de la venda és de 18 lliures de Barcelona⁷⁰⁵.

Del 1455 tenim un document on es parla que Pere Torrent d'Argentona ha «*comprat aquell mas apellat mas Cabanyes terres e onors e possecions de aquell situat en la parroquia de Sent Andreu d'Orius*»⁷⁰⁶. El mas era propietat indivisa de les germanes Pasquala i Agnès, filles del difunt Joan Cabanyes d'Òrrius, i fou comprat per 15 lliures i 8 sous. A Pasquala, muller de Bernat Garbí, taverner ciutadà de Barcelona, li va pagar en metàl·lic, però en canvi, a Agnès, li van vendre un censal mort de 7 lliures i 14 sous i 11 sous de pensió anual, de manera que el comprador podia comprar el mas sense desemborsar una quantitat gaire important de diners en aquell moment i Agnès tenia una petita renda vitalícia fins que li pagués el preu total.

El 1458 Pere Vilaseca, fill de Joan Vilaseca, de Mataró, i de Angelina, difunta, propietària del mas Vilaseca, va vendre a Gabriel Daviu, oriünd de Llinars, habitant a Mataró, el mas Vilaseca de Valldeix, amb nou peces de terra, sota domini del monestir de Sant Pere de les Puelles, al cens de 30 sous a

⁷⁰⁴ .- MASMM, pergamins Adan núm. 47, (5 de setembre de 1435).

⁷⁰⁵ .- BC, fons Moja, lligall 113, (28 de setembre de 1448).

⁷⁰⁶ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 4, (3 de març de 1455).

pagar una meitat per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i l'altra meitat per Nadal, juntament amb un parell de gallines per Nadal⁷⁰⁷. El preu era de 20 lliures i 7 sous de Barcelona.

El 1458 Eulàlia Valençó, muller de Bernat Cona, habitant a Santa Maria de Pineda, filla i hereva de Salvador Valençó de Mataró, va vendre el mas Valençó de Cirera, a Mataró, a Antoni Soler, fuster de Mataró, i al seu gendre Antoni Gel, àlies Soler, el qual estava derruït, amb totes les seves terres, sota domini del rei, al cens d'1 quartera i 2 vuitens de forment, 2 quarteres i 2 vuitens d'ordi i mitja quartera d'espelta a mesura de Mataró per Sant Pere i Feliu d'agost; 9 sous i 6 diners anualment per Sant Miquel de setembre per quèstia; 4 quarteres de vi most per Tots Sants i 14 sous i 4 diners per Nadal. El mas tenia un parell de càrregues en forma de censals morts: un d'11 lliures i 11 sous de Barcelona i un altre de 7 lliures i 14 sous de Barcelona, dels quals es faria càrrec el comprador. El preu fou de 10 lliures, que sumant els censals feia un total de 29 lliures i 5 sous⁷⁰⁸.

El 1458 essent Pere Auleda, de Mataró, el curador del mas Auleda de Cirera nomenat pel batlle de Mataró, es va procedir a la subasta del mas, que fou comprat per Bernat Vilardell de Cirera, juntament amb la seva quintan amb arbres i quatre peces de terra, que pagaven un cens de 14 sous anuals a en Joan Soler de Mataró al cens de 14 sous anuals, la meitat per Nadal i la meitat per sant Miquel, el qual ho tenia sota domini del rei⁷⁰⁹. El preu fou de 13 lliures i 10 sous de Barcelona.

Cap al 1496 es va fer la venda en subhasta del mas Bramona d'Argentona. Com veurem, el 1495 Pere Galzeran Bramona arrenda el mas per quatre anys, un indicatiu clar del mal moment econòmic que deuria patir i que el portà a contraure molts crèdits que no va poder tornar, entre d'altres a Valentí

⁷⁰⁷ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (8 de gener de 1458).

⁷⁰⁸ .- MASMM, pergamins Església núm.73, (20 d'abril de 1475).

⁷⁰⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/16, (5 de maig de 1458).

Gibert, ciutadà de Barcelona, per import de 11 lliures i 1 sou de Barcelona. Per això, a instància de Joan Ballot, batlle del terme d'Argentona, tenim constància de la subasta del mas pel preu de 160 lliures; fou adquirit per Joan Canyamars, fill de Bartomeu Galzeran Canyamars, de la parròquia de Sant Esteve de Canyamars⁷¹⁰. El document ens explica que la casa fou taxada per Francesc Franc, doctor en lleis, i el seu preu s'explica sobretot per tractar-se d'una casa aloera, sense censos, molt ben situada a l'entrada del veïnat de Pins, amb terres planes fàcilment conreables, i altres de muntanya, amb boscos i vinyes. També és molt remarcable que, en aquest cas, en Joan Canyamars va prendre el cognom de la casa, i el mateix 1496 signava com a Joan Canyamars, àlies Bramona, en la venda d'un censal mort, cognom que es continuaria perpetuant fins gairebé als nostres dies al capdavant del mas⁷¹¹. Però per què és remarcable si ja hem dit que els homes, quan entren a un mas, prenen el cognom d'aquest, ja que es casaven amb la pubilla? Doncs perquè Joan Canyamars no entra per casament amb la pubilla, sinó per compra del mas.

En el cas de les vendes, el més significatiu, amb molta diferència, és que de les 29 que tenim documentades tan sols dues són anteriors a la pesta i la resta, el 93%, són vendes fetes després de la pesta. I si bé podríem convenir que el fet de trobar més o menys documentació és circumstancial, aquesta gran diferència és fàcilment explicable amb la crisi del segle XIV. Això segurament ens ho certifica el document del 1356 pel qual la Cúria del castell de Mataró va vendre cinc masos que, pel preu gairebé podem afirmar que quatre d'ells devien estar rònecs, fet que també confirma la nostra hipòtesi que si bé el punt culminant de la crisi fou el 1348, la mala situació al camp de Mataró i als entorns ja es portava des de feia anys, segurament des de la segona meitat del segle XIII⁷¹². Fernández i Riera ja apunten que Europa, a partir del 1280, va

⁷¹⁰ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (21 de novembre de 1496).

⁷¹¹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (11 de setembre de 1496).

⁷¹² .- APCCM, pergamí 403, (1 de febrer de 1356).

entrar en una etapa de dificultats amb el punt culminant de la Pesta Negra⁷¹³. Malgrat que al territori català la historiografia clàssica inicia les caresties i les penúries amb “lo mal any primer”, estudis de les darrers dècades han demostrat que no fou així. Riera esmenta que durant el segle XIII algunes regions catalanes patiren unes quantes crisis agràries duradores i intenses, igual que durant el primer quart del segle XIV, en què sobretot Barcelona patí breus episodis de carestia⁷¹⁴.

Pel que fa als preus, aquests són d'una varietat molt gran, que fa difícil de saber què valia un mas als segles XIV i XV al territori estudiat. Tan sols en la venda de la Cúria del 1356 trobem que pel mas Miquel es paguen 21 sous, menys del que pagava de cens anual molts masos, i, en canvi, pel mas Lladó se'n van pagar 810 sous. L'explicació caldria buscar-la en els censos que satisfieien cada un d'ells, ja que en el cas de del mas Miquel, que coneixem per la definició que es va fer a la Corona cent anys més tard i que en parlarem en el capítols dels masos rònecs, eren força més crescuts que els 21 sous que es van pagar. Aquest fet queda claríssimament confirmat en el cas de la venda de dos importants masos aloers, el Guera de la vila de Mataró i el mas Bramona del veïnat de Pins d'Argentona, pels quals es paguen 4400 i 3200 sous respectivament el 1435 i el 1496. Tenint en compte que l'interès dels censos estava en un 5% anual; això vol dir que un cens de 20 sous sobre un mas es podia vendre per 400 sous, i que un mas en ple rendiment podia tenir gravàmens d'entre 50 i 100 sous, la qual cosa equivaldria a entre 1000 i 2000 sous; això explicaria els alts preus dels masos que no en satisfieien. Per tant, pensem que les càrregues que satisfieia un mas era un factor més determinant que el seu estat físic en el seu preu final.

⁷¹³ .- Riera i Fernández, *La crisi econòmica*, p. 120.

⁷¹⁴ .- Riera i Melis, Antoni, *Crisis frumentàries, iniciatives privades i polítiques públiques de proveïment a les ciutats catalanes durant la baixa edat mitjana*, IEC, Barcelona 2013, p.48.

En el quadre 2 es poden veure tots les vendes esmentades, tant d'abans com de després de la pesta negra.

Any	Mas	Parròquia	Venedor	Comprador	Senyor	Censos 1	Preu
1256	Camp	Argentona	Berenguer Sant Vicenç	Berenguer d'Alier	Castell de Burriac	Cap	200 sous
1346	Casa (Clarà)	Argentona	Bernat Marc	Bernat Llentisclar	Sant Pere de Clarà	9 sous	100 sous
1350	Casa (Pujada)	Argentona	Bernat Lladó	Francesc Bellatriu	Catedral de Barcelona	2 sous	50 sous
1355	Lladó	Mataró	Cúria del Castell	Pericó Mataró	Prepositura Cardedeu	?	810 sous
1356	Riba	Mataró	Cúria del Castell	?	Castell de Mataró	?	90 sous
1356	Gener	Mataró	Cúria del Castell	?	Castell de Mataró	?	220,5 sous
1356	Miquel	Mataró	Cúria del Castell	?	Castell de Mataró	?	21 sous
1356	Mataró	Mataró	Cúria del Castell	?	Castell de Mataró	?	25 sous
1356	Bertran	Mataró	Cúria del Castell	Pere Bertran	Castell de Mataró	?	203 sous
1359	Casa	Mataró	Margarida Puig	Bernat Soler	Altar Sant Joan Mataró	12 diners	100 sous
1362	Verdaguer	Argentona	Francesc Verdaguer	Bernat Estrany	Castell de Burriac	(Veure est. 1337)	200 sous
1375	Mujal	Argentona	Berenguer Sala	Pere Puig	Sant Miquel del Cros	22 sous	2400 sous
1396	A Palau	Mataró	Bernat Juglar, àlies Bellatriu	Guillem Borrell	Altar Sant Joan Mataró	15 sous	30 sous
1396	Terrach	Òrrius	Berenguer Prat	Francesc Romeu	Castell de la Roca	1 gra. ordi 1,5 gra. forment 3 gallines 4 ous	132 sous
1399	Casa (Cros)	Argentona	Francesc Salarn	Francesc Rispaü, àlies Feliu	Sant Miquel del Cros	4 sous	360 sous
1400	Gener	Argentona	Quatre venedors	Julià Bernat	Alou	Cap	1400 sous
1408	Roure	Mataró	Bernat Aimeric	Bartomeu Català	Sant Pere de les Puel·les	5 sous i 3 diners Parell de Gallines Jova i batuda	605 sous
1418	Cabot del Cros	Argentona	Bernat Cabot	Pere Puig	Castell de Burriac	20 sous 1 gra. ordi Parell de Gallines	605 sous
1418	Verdaguer	Argentona	Joan Verdaguer	Jaume Cabanyes	Castell de Burriac	?	1000 sous
1432	Pere Feliu	Mataró	Pere sa Guera	Pere Roig de la Riera	Rei	10 gra. forment 2 qres. ordi 66 sous	940 sous
1435	Sa Guera	Mataró	Pere sa Guera	Bernat Mataró	Alou	Cap	4400 sous
1448	(Riera Cirera)	Mataró	Pere Mas	Francesc Oliver	Castell de Burriac	9 sous	360 sous
1455	(Casa derruïda)	Mataró	Bernat Tria, àlies Riera	Pere Vilar	Altar Sant Joan Mataró	15 sous	90 sous
1455	Cabanyes	Òrrius	Pasquala i Agnès Cabanyes	Pere Torrent	?	?	308 sous
1456	Lori	Argentona	Constança Lori		Castell de Burriac	25 sous	808 sous
1458	Vilaseca	Mataró	Pere Vilaseca	Gabriel Daviu	Sant Pere de les Puel·les	30 sous Parell de gallines	407 sous
1458	Valençó	Mataró	Eulàlia Valençó	Antoni Soler	Rei	2,25 qres. ordi 1,25 qres. forment 0,5 gra. espelta 4 qres. vi 23 s. i 10 dr.	585 sous
1458	Auleda	Mataró	Pere Auleda	Bernat Vilardell	Rei	14 sous	270 sous
1496	Bramona	Argentona	Pere Galzeran Bramona	Joan Canyamars	Alou	Cap	3200 sous

Quadre 2

2.3.3. Sots-establiments

Un mas que havia estat sotsestabliment, el trobem en fer una hipoteca dotal. És la del mas Floret d'Òrrius, feta el 1352 per Berenguer Floret a fi d'assegurar els 800 sous rebuts com a dot per Saurina Rispau d'Argentona, on esmenta que, el mas, el té sota domini de l'hereu del mas Cabanyes de dita parròquia, el qual el té pel castell de la Roca. El document acompanya la signatura per domini de «*Guillermi de Cabanies, heredi dicti mansi de Cabanies*»⁷¹⁵.

El 1502 Esteve Ametller, pescador de Mataró, va establir a Guerau Riera, de Sant Martí de Mata, una gran peça de terra on hi havia hagut el mas Carbó, ara derruït, que havia estat establert al seu pare per la cambrera del monestir de Sant Pere de les Puelles, el 1475, al cens de 9 sous per Sant Pere i Sant Feliu d'agost⁷¹⁶. Ametller manté el cens i demana 4 lliures de Barcelona; per tant serà l'únic benefici que en treuria.

2.3.4. Construcció de masos

Després de gairebé un segle i mig, trobem un nou establiment amb l'objectiu de construir un mas. Joan Soler de Mataró va establir en emfiteusi a Gabriel Frexes, de la parròquia de Belloc (Cardedeu), però habitant a Argentona, quatre peces de terra ermes i boscoses que tenia en alou a Argentona, a tocar del veïnat de Pins, sota pacte d'edificar casa en el termini de 10 anys sota pena de 10 lliures en cas d'incompliment: «*infra decem annos*

⁷¹⁵ .- APCCM, pergami 50, (3 de maig de 1352).

⁷¹⁶ .- MASMM, pergamins Església núm. 95, (15 de novembre de 1502).

sequentes teneamini facere seu edificare facere in illa parte dictorum petias terre qua voleritis domos»⁷¹⁷. El cens seria de 20 sous a pagar per sant Llop.

Sobre la construcció de masos queda clar que s'ha trobat poca documentació, tan sols cinc casos, i en aquest cas quatre d'ells, el 80%, en el període anterior a la Pesta i tres (60%) durant el segle XIII. En tots els casos es marca un termini per edificar la masia, que és d'entre un i dos anys en tots els casos menys en el del 1495 que es donen 10 anys, i els censos són força reduïts, per compensar l'esforç econòmic que suposava l'edificació. És una dada més que ens confirma que des d'inicis del segle XIV es comencen a trobar masos deshabitats i que els nouvinguts o els cabalers que volien restar al territori van optar més per la modalitat d'arranjar una d'aquestes masies que no pas per construir-ne de noves.

En el quadre 3 es poden veure tots les construccions de masos, tant d'abans com de després de la pesta negra.

Any	Parròquia	Establient	Establert	Termini	Censos 1	Censos 2	Censos 3	Censos 4	Censos 4	Entrada
1244	Mataró	Església Mataró	Guillem Espanyol	1 any		1/2 qra. forment	Parell gallines			Res
1273	Argentona	Berenguer Batlle	Pere Comalada	2 anys	2 sou				Tasca / Braçatge	12 sous
1299	Argentona	Berenguer Sant Vicenç	Pere Espinalt	1 any	12 sous	1 qra. forment	Parell gallines	2 joves / 2 tragines	Delme / Braçatge	100 sous
1340	Argentona	Berengueró Sant Vicenç	Ramon Bergai	1 any	9 sous					9 sous
1495	Argentona	Joan Soler	Gabriel Frexes	10 anys	20 sous					10 sous

Quadre 3

2.3.5. Donació de masos

El 1458 Antoni Cabanyes, de Sant Julià d'Argentona, fa donació dels masos Verdaguer, on ara viu, i els masos Estrany i Esteve, tots d'Argentona, a la seva mare Alamanda, amb la condició que ell en sigui usufructuari durant la seva vida i, en cas que tingués fills amb Antònia, muller seva, aleshores

⁷¹⁷ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (1 de setembre de 1495).

aquests en siguin els hereus, retenint-se 50 lliures per testar⁷¹⁸. Certament, és una donació poc habitual, de fill a mare, que sobretot es podria entendre si Antoni no tenia descendència, però no en aquest cas en què Antoni estava casat i, per tant, podia tenir fills.

Un altre cas molt interessant és el del mas Ballot de Mataró. El 1460 fa testament de Vicenç Ballot, de Mataró; nomenà hereu al seu fill Antoni Ballot i demanà que els altres fills Amador i Vicenç es col·loquin segons les possibilitats dels seus béns⁷¹⁹. Tres anys després, el 1463, testa Antoni Ballot; deixa un fill, Joan, en edat infantil, «*tempus quo pater meus ab hoc seculo migravit ego etatis eram valde tenere atque puerilis*» i considera l'estat de ruïna que anava adquirint la masia des que el seu pare en fou propietari «*ita que domus sive mansus dictus mas Bellot cuius idum pater meus dominus erat magnam minabatur ruynam at adeo magnam quo de die in diem corrubi et totaliter destruibi sperabatur*». I atenent que ell no podia portar el mas, el 1467 va convenir que el seu oncle Amador Ballot portés el mas fins que ell fos major. Anys més tard, el 1475, Joan Ballot decideix definir el mas Ballot al seu oncle, que l'havia portat els darrers anys, a canvi de 40 lliures de Barcelona, de les quals rep 36 lliures el mateix dia⁷²⁰. Finalment, el 1490, Joan signa àpoca de la totalitat de les 40 lliures de Barcelona de mans del seu oncle⁷²¹. Joan no va saber administrar bé els seus béns ni els diners lliurats, ja que en aquell moment consta com a bracer, sens dubte una de les qualificacions professionals més baixes que es podia tenir.

Finalment, trobem un cas molt similar amb el mas Cabot d'Argentona. Joan Cabot, un noi orfe que el 1498 tenia entre els 18 i 25 anys, era el fill i hereu de Joan Cabot i de Margarida, ambdós difunts d'Argentona, i, com a tal, propietari del mas Cabot. Els seus tutors eren Bernat Bassa d'Òrrius, Joan

⁷¹⁸ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/17, (14 de maig de 1459).

⁷¹⁹ .- APCCM, pergami 160, (18 d'octubre de 1460).

⁷²⁰ .- APCCM, pergamins 131 i 385, (2 de novembre de 1475).

⁷²¹ .- APCCM, pergami 468, (16 d'abril de 1490).

Viver d'Argentona, Bernat Vilardell de Mataró, Antoni Soler, àlies Gel de Mataró, Gaspar Vilardell, àlies Sala de Mataró, Pere Deulofeu, Joan Mata, Bernat Bellatriu de Mataró i Antoni Bellatriu d'Argentona, tots parents dels seus pares. Atesa la seva minoria d'edat, el mas, el va portar Pere Cabot, oncle matern de Joan, *in quo manso vos fesitis omeria melioramenta*, motiu que els va portar a la decisió de definir i lliurar el mas al seu oncle, a canvi de 30 lliures de Barcelona⁷²².

2.3.6. Definicions de masos

El 1362 Alamanda, muller de Bernat Soler de *Belach de Vayleix*, terme del castell de Mataró, va definir a Antoni Català, nebot seu de dit lloc, tots els drets que pogués tenir sobre el mas Català per legítima paterna i materna, després d'haver rebut *plenaria satisfaccionem*⁷²³. Alamanda Català havia signat esponsalícis amb Bernat Soler el 1352, deu anys abans⁷²⁴.

El 1363 Alamanda, vídua de Pere de Prats, ciutadà de Barcelona, filla dels difunts Pere Ferrer i Sància, del terme del castell de Mataró, va definir a la seva germana Guillerma, muller de Pere de Benajam de Mataró, tots els drets que pogués tenir sobre el mas Ferrer de Mataró, renunciant als drets que tenia per raó de llegítima⁷²⁵.

El 1366 Alamanda, muller de Bernat Alegre, de Mataró, amb el consentiment del seu marit, va definir a Bernat Tria, de dita parròquia, de tots els drets que té sobre el seu mas anomenat Alegre, terres i possessions seves, tant a Mataró com en d'altres parròquies⁷²⁶.

⁷²² .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (29 d'abril de 1498).

⁷²³ .- APCCM, pergamí 485, (17 de març de 1362).

⁷²⁴ .- APCCM, pergamí 340, (3 de desembre de 1352).

⁷²⁵ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 70, (8 d'agost de 1363).

⁷²⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 74, (24 de novembre de 1366).

Bernat Reniu, ciutadà de Barcelona, el 1367 defineix a Berenguer Reniu, de Mataró, de tots els drets que pogués tenir sobre el mas Reniu de Mataró, havent rebut «*plenamini satisfaccionem*»⁷²⁷. Com veiem, en els casos d'Alamanda Prats o de Bernat Reniu, no era gens estrany, ja des de la segona meitat del segle XIV, que gent procedent de Mataró i els seus entorns s'establissin a Barcelona.

El 1378 Saurina, muller de Guillem Mir de Sant Martí de Mata i filla i hereva de la seva mare Francesc Mata, defineix els drets que li pertoquen del mas de Mata a Pericó Canyonars, àlies Mata, a canvi de 60 lliures de Barcelona⁷²⁸.

El 1386 Francesca Arnau, filla de Berenguer Arnau i d'Elisenda, de Mataró, muller de Pere Ponç Guillem, defineix tots els drets que té sobre el mas Arnau a canvi de 50 lliures de Barcelona que rep com a dot⁷²⁹.

El 1431 Pere i Guillem Aimerich, germans, de la vila de Sant Cugat del Vallès, defineixen a Antoni Català de Mataró, tots els drets que poguessin tenir en el mas Espanyol de Mataró, propi de Català, a canvi de 60 lliures i 10 sous de Barcelona⁷³⁰.

El 1454 Eulàlia Masgròs, muller de Pere Tria de Sant Martí de Mata, signa definició dels drets sobre el mas Masgròs de Mataró al seu germà Esteve Masgròs⁷³¹.

El 1496 Antònia Marc, muller de Jaume Reniu del Torrent, signa definició dels seus drets sobre el mas Marc d'Argentona al seu nebot Joan Marc, a canvi de 20 lliures de Barcelona⁷³².

⁷²⁷ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/11, (1 de juliol de 1367).

⁷²⁸ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 89, (30 de juliol de 1378).

⁷²⁹ .- APCCM, pergami 264, (8 d'octubre de 1386).

⁷³⁰ .- APCCM, pergami 177, (19 de febrer de 1431).

⁷³¹ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (15 de desembre de 1454).

⁷³² .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (11 de setembre de 1496).

2.3.7. Arrendaments de masos

El 1431 Cebrià de Vilalba, donzell propietari de la casa de Vilalba de Santa Maria de Cardedeu, tutor dels béns del seu nét Pericó de Vilalba, que era successor dels béns del seu avi Pere Puig, àlies Mujal, va arrendar per un any el mas Mujal del Cros d'Argentona a Antoni Mallol, veí del Cros, per 70 sous⁷³³. Concretament, va arrendar tan sols la masia «*cum domibus et quintana et non nullis alis terris et possessionibus eiusdem*».

El 1494 Esteve Llentisclar i Antoni Croanyes, de Sant Julià d'Argentona, tutors dels fills del difunt Bartomeu Vinyals, arrenden el mas Vinyals d'Argentona per quatre anys a Llorenç Fornells d'Argentona, per 25 lliures de Barcelona per tot el període⁷³⁴.

El 1495 és Pere Galzeran Bramona qui arrenda per quatre anys el mas Bramona d'Argentona a Gabriel Lleopart, prevere d'Argentona, a canvi d'un cinquè dels fruits de les terres que es llaurin, un desè de les que no es llaurin el primer any i un cinquè, el segon⁷³⁵. També demana que es podi bé la vinya. El fet d'arrendar-lo a un prevere ens confirma, una vegada més, que un mas era una unitat d'explotació, una petita indústria de l'època, i el que pretenia Lleopart amb l'arrendament era treure'n un profit econòmic, fent-lo treballar per mossos i quedant-se ell un benefici entre el salari dels mossos i els censos al propietari.

El 1496 Pere Mas de Sant Martí de Mata arrenda per quatre anys a Bernat Gual d'Argentona el mas de Mata, pel preu de 25 lliures de Barcelona per tot el període. Sabem del cert que aquest arrendament acabaria amb un establiment o venda posterior, atès que el 1519 trobem el baptisme d'una “*filla de Bernat Guàl de Matha i de Madona Gratiana muller*”, els quals estaven

⁷³³ .- APCCM, pergami 543, (9 d'agost de 1432).

⁷³⁴ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (23 de novembre de 1494).

⁷³⁵ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 16, (27 d'abril de 1495).

establerts en l'antic mas Mata que prendria el nom de mas Gual o Gol de Mata⁷³⁶.

En base als pocs exemples trobats, sembla que l'arrendament de masos es comença a practicar durant la primera meitat del segle XV, per popularitzar-se a finals de segle; fou una constant ja força habitual durant el segle moderns, com ho documenta Giménez⁷³⁷.

2.3.8. Mas Febrer

Molt interessant és l'evolució del mas Febrer des d'inicis del segle XIV quan passa d'un mas establert de nou, sota senyoria pagesa, a un mas que un segle més tard acaba essent senyorial.

Com hem vist, tot s'inicià el 1255 quan Guillem Cabot d'Argentona va rebre un establiment d'un mas anomenat *Strata* al veïnat de Pins d'Argentona per part de Pere des Vilar, patró del futur Hospital d'en Vilar. El 1308 consta que aquest mas estava enderrocat i qui aleshores era rector de l'Hospital el confirma, juntament amb totes les seves terres, als néts de Guillem, que es deien Guillem i Guerau Cabot⁷³⁸. El 1336 els germans Bernat, Guerau i Pere Cabot, fills de Guerau Cabot, d'Argentona, van establir a Jaume Febrer d'Argentona, el mas Febrer del veïnat de Pins, al cens de mitja quartera d'ordi per Sant Pere i Sant Feliu d'agost i l'obligació de ser homes propis i afocats dels germans Cabot. Entrada de 9 sous⁷³⁹. S'hauria d'entendre com una

⁷³⁶ .- Subiñà i Coll, Enric, "Masies de Mata. Can Gol", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 57, (1997).

⁷³⁷ .- Giménez, *Mataró en la Catalunya*, p. 207.

⁷³⁸ .- BC, pergami 24029, (10 de novembre de 1308).

⁷³⁹ .- AHMA, pergami 24, (23 de maig de 1336). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1195.

confirmació, ja que el fet que el mas tingués el nom de l'establient indica, sense cap mena de dubtes, que el mas ja existia.

El 1362 Benecasa, muller de Guillem Cabot, de Sant Julià d'Argentona, va vendre a Pere des Bosc, la meitat d'una quartera d'ordi a i mitja gallina de cens, el domini alodial i el vassallatge sobre Pere Febrer i Saurina, cònjuges, homes propis seus pel mas Febrer per indivís juntament amb Guerau Cabot⁷⁴⁰. Amb aquest document, queda clar que el mas Febrer deuria ser establert per un avantpassat dels germans Guerau i Guillem Cabot, segurament l'avi Guillem, que rebia l'establiment el 1255. El senyor del castell intentava afiançar la seva senyoria "comprant" els drets personals sobre els homes de la seva jurisdicció que estaven sota altres senyors. Els homes del mas Febrer foren propis, per indivís, de Guerau Cabot i Pere des Bosc i els seus descendents, fins que el 1419 Arnau Buscà, descendent per via familiar o per compra a Guerau Cabot, va vendre la seva meitat a Miquel des Bosc; amb això el senyor aconseguia que els homes i dones del mas Febrer d'Argentona fossin de remença seus i estiguessin sotmesos als mals usos⁷⁴¹.

2.4. La senyoria dels masos

La gran majoria dels masos medievals estaven sota jurisdicció d'un senyoriu, ja fos laic o eclesiàstic, llevat d'una petitíssima proporció que eren aloers. La gran majoria pertanyien als senyors dels Castell: Sant Vicenç de Burriac, Mataró i la Roca del Vallès. Aquestes fortaleses tenien el domini directe de molts dels masos del seu territori, tot i que indirectament cobraven tributs de tots els del terme, ja fos pel cobrament del lloçol o d'una part del delme. Mercès als capbreus del segle XIV, com el dels castell de Vilassar i el

⁷⁴⁰ .- AHMA, pergami 46, (20 de gener de 1362).

⁷⁴¹ .- AHMA, Pergami 70, (14 de febrer de 1419).

de Mataró, podem saber els masos que tenia cada terme o parròquia: per exemple, 82 de Mataró, 70 de Llavaneres (Llavaneres i Sant Vicenç de Montalt) o 51 d'Argentona.

Com hem vist en parlar dels drets dominicals i de les senyories, no tots els masos que estaven sota domini laic ho estaven dels castells, sinó que altres estaven sota senyoria d'un senyor, ja fos noble, comerciant o pagès: la família Sarriera, la família Sala, la família Llull, els Mataró, els Batlle, els Vilalba de Cardedeu... Finalment, hi havia els masos que estaven sota domini eclesiàstic, ja fos la catedral, un monestir o una parròquia: la seu de Barcelona, Sant Cugat del Vallès, Sant Pol de Mar, Sant Pere de les Puelles, Sant Marçal del Montseny, Sant Pere de Clarà, Sant Bartomeu de Cabanyes...

Però una cosa és que la masia i la quintana on es trobava situat fos d'un senyor i l'altra que totes les terres del mas fossin del mateix senyor, fet que no passa gairebé mai, ja que habitualment cada mas tenia terres sota diferents senyories, en un territori molt fragmentat senyorialment. En els precaris o capbreus, en teoria, sols estaven obligats a esmentar les terres que tenien per altres senyors els homes propis, no la resta.

En el cas de la subhasta del mas Lladó de Sant Martí de Mata del 1355, que està sota domini de la prepositura o confraria de Cardedeu, també s'esmenta que «*aliqui honores de gleba dicti mansi tenet pro alis dominis*»⁷⁴².

Aquesta diversitat de dominis o senyories que molt ben documentada en la venda, ja vista, del mas Mujal d'Argentona, del 1375, feta per Berenguer Sala, de Teià, hereu de Francesc de Mujal. Juntament amb el mas, sota domini de Sant Miquel del Cros, ven dotze peces de terra, que eren totes les que formaven part del mas:

1. Dues feixes de terra separades que té per Pere Pons d'Argentona a prestació de mig quintà de vi, sota alou de Sant Benet del Bages.

⁷⁴² .- MASMM, pergamins Església núm. 24, (9 de novembre de 1355).

2. Una feixa de terra al lloc dit *Tira* a cens de dos sous, sota domini de Sant Benet del Bages.
3. Cinc peces de terra separades, de pertinences del dit mas, sota domini del monestir de Sant Benet del Bages, a prestació de dues quarteres de forment a mesura de la vila de Granollers per Sant Pere i Sant Feliu d'agost.
4. Peça de terra al lloc dit *puig de Mujal*, sota domini de Sant Benet del Bages, a prestació de tasca.
5. Peça de terra al lloc dit *sa Tira*, sota domini de Bernat de Sant Vicenç, senyor de la Domus de Premià, a prestació de cinquè.
6. Peça de terra al lloc dit *as Mujal*, que es té per Pere Gili de Sant Julià d'Argentona a prestació de 4 diners per Nadal, sota domini de Pere des Bosc a prestació de cinquè i braçatge.
7. Tros de terra amb arbres «*et aqua ad rigandum quod est in orta domus des Cros*», que té per Francesc Marquet, ciutadà de Barcelona, senyor de la Casa del Cros, al cens de 18 diners per Nadal.

El document va signat, per raó de domini, de Bernat Agell, rector de la capella de Sant Miquel del Cros; de Francesc Marquet, senyor de la casa del Cros; de Pere des Bosc, senyor dels castells de Sant Vicenç i de Vilassar; del procurador de fra Arnau, abat de Sant Benet del Bages⁷⁴³.

2.5. La titularitat del mas

El propietari o la propietària del mas era l'hereu o la pubilla. Mallorquí apunta que és la institució de l'hereu la que motiva la fi de la creació de masos: "No es pot entendre el mas sense tenir en compte l'entramat hereditari que en garanteix la seva integritat patrimonial al llarg de les successions. Per

⁷⁴³ .- Manca la signatura de Bernat de Sant Vicenç, senyor de la Casa de Premià.

tant, les explotacions pageses existents a l'interior de la vila, en forma de mas (habitatge i explotació) o no, podrien haver seguit la mateixa evolució que les famílies: ampliar-se quan la família pagesa creix (en el moment del matrimoni i del naixement dels fills) i reduir-se quan la família decreix (en els casos de viduïtat i de repartiment de béns entre els fills). Ara bé, aquesta situació degué subsistir fins que el control senyorial no va aconseguir lligar l'evolució de les famílies a l'estabilitat de la casa, és a dir, fins que no va poder assegurar el respecte de la indivisibilitat del mas al llarg de les generacions"⁷⁴⁴.

Per tant, ens resulta molt fàcil saber quan el cap de l'explotació n'és l'hereu o bé s'ha casat amb la pubilla, atès que en aquest darrer cas acostuma a prendre el cognom de la muller, que acostuma a ser el del mas; en segon terme, i sovint actua com a usufructuari en els contractes. Així, com hem vist, quan el monestir de Sant Pere de les Puelles fa precari del mas Catà de Sant Martí de Mata, actua en Salvador Nogueres, àlies Soler, com a usufructuari i la seva muller Eulàlia Soler com a propietària⁷⁴⁵. En aquest cas podem afirmar que Eulàlia Soler és la propietària del mas, i Salvador Nogueres va entrar-hi per matrimoni, i els fills tan sols portaran el cognom Soler, i perdran el Nogueres.

La propietat del mas sempre es fa molt palesa en la documentació, sobretot en el cas de les dones, que sempre s'especificava que n'era la propietària: Bartomeva, muller del difunt Joan Arnau sastre ciutadà de Barcelona, filla i hereva de Francesc Rispau difunt d'Argentona i propietària del mas Rispau amb tots els seus drets i pertinències i en franc alou situat a Argentona⁷⁴⁶. El marit que entrava en un mas en casar-se amb la pubilla prenia el cognom d'aquesta i del mas, però constava en els actes que atorgava la muller: Eulàlia, muller de Jaume Rovira, senyora útil i propietària del mas

⁷⁴⁴ .- Mallorquí, *El mas com a unitat d'explotació agrària*, p. 60.

⁷⁴⁵ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 12, (27 de maig de 1450).

⁷⁴⁶ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 3, (29 de febrer de 1456).

Rovira d'Argentona⁷⁴⁷, o Narcís Pujades, àlies Roqueta, i la seva muller Eulàlia, senyora útil i propietària del mas Roqueta d'Argentona⁷⁴⁸. La dona normalment necessitava el consentiment del seu marit per atorgar l'acte: «*Johanes Ledó àlies Feliu parrochie Sancti Felicis de Capraria diocesis Barcinona et Gabriela eius uxor cum consensu ipsius viri mei, domina utilis et proprietaria mansi Ponçs parrochie Sancti Iuliani d'argentona*»⁷⁴⁹.

En el capbreu del castell de Mataró (excloent Llavaneres) iniciat el 1369, dels 48 masos confessats en tan sols vuit la titular era una dona, que representa el 17% del total, i, d'aquests vuit casos, en tres ho fan acompanyat del marit com a usufructuaris⁷⁵⁰. Del mateix capbreu, en la confessions de peces de terra sense habitatge, dels 37 casos documentats tan sols en tres ho fa una dona, o sigui, en un 8%.

Pel que fa al capbreu de Burriac i de Vilassar, que inclouen les poblacions de Vilassar i Argentona, de les 86 confessions de masos Cuadrada ha trobat que en 14 les dones són les propietàries, que equivaldria a un 16%, gairebé una xifra idèntica a la del castell de Mataró⁷⁵¹.

2.6. La mida dels masos

Els únics casos en què hem trobat la mesura d'alguna de les terres dels masos és en el capbreu del castell de Mataró del segle XIV, gairebé sempre en jornals de bou⁷⁵². Cuadrada equipara el jornal de bou a la mujada, i, mercès a uns plànols del segle XVII localitzats al castell de Vilassar, li assigna una

⁷⁴⁷ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 3, (8 de setembre de 1450).

⁷⁴⁸ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 6, (30 de juliol de 1470).

⁷⁴⁹ .- APCMC, pergamí núm. 42, (25 d'abril de 1474).

⁷⁵⁰ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204.

⁷⁵¹ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 569.

⁷⁵² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204.

superfície de 5.188m²⁷⁵³. Cuadrada proposava 3 hectàrees per un camp, 2 hectàrees per una peça de terra, i mitja hectàrea per una feixa⁷⁵⁴.

Amb aquestes dades, Cuadrada constata que els masos podien tenir des d'una a tres hectàrees els petits, passant pels mitjans que tenien de tres a sis hectàrees, potser els més documentats, malgrat que n'hi havia de molt més grans, com el mas Aguera, Bova i Ferragut amb més de 10 hectàrees o l'Aperset, amb 26 hectàrees⁷⁵⁵.

Analitzant algunes de les terres de l'esmentat capbreu, ens adonem de la dificultat de donar mides mitjanes a les terres, atesa la gran disparitat. Així trobem quintanes, que era la terra on estava construïda la masia, que van del jornal de bou, en el cas del mas Sala de Valldeix⁷⁵⁶, el mas Ametller de Cirera⁷⁵⁷ o el mas Salvador de Traià⁷⁵⁸, als 20 jornals del mas Aguera⁷⁵⁹ o fins i tot els 30 jornals del mas Costa de Cirera⁷⁶⁰. Pel que fa als camps, les diferències de mides van des d'1 a 7 jornals, en les peces de terra entre 1 i 3 jornals i, finalment, les feixes de terra entre el mig i els 4 jornals. Malgrat tot, sí que queda clara la gradació de petit a gran des de la feixa, la peça i el camp, i, per tant, nosaltres assignaríem un valor mitjà de 3 jornals pel camp, dos jornals per la peça de terra i 1 jornal per la feixa de terra. Amb aquestes dades, el mas Mascort de Mata⁷⁶¹ tenia 30 peces de terra, 5 camps, 7 feixes, un hort i

⁷⁵³ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 77.

⁷⁵⁴ .- Cuadrada i Majó, Coral, *L'aixada i l'espasa. L'espai feudal a Catalunya*, Arola edicions, Tarragona 1999, p. 66.

⁷⁵⁵ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 76 a 82.

⁷⁵⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 65v, (14 de juliol de 1372).

⁷⁵⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 109v, (26 de febrer de 1377).

⁷⁵⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 116, (2 de març de 1377)

⁷⁵⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 29v, (2 de juliol de 1369).

⁷⁶⁰ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 83v, (30 de juliol de 1372),

⁷⁶¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 1v, (30 d'abril de 1369).

una masada, a part de la quintana, cosa que podia representar uns 90 jornals de bou. Els que sí tenim gairebé mesurats del tot en el capbreu eren els següents:

- Canyameres de Valldeix⁷⁶²: 26 jornals
- Ferragut de Mata⁷⁶³: 22,5 jornals + 2 peces de terra
- Roig, a la vila⁷⁶⁴: 18 jornals + 8 peces de terra
- Sala de Valldeix: 41 jornals
- Morot de Valldeix⁷⁶⁵: 34 jornals + meitat 12 peces de terra
- Aperset de Cirera⁷⁶⁶: 51 jornals
- Palau de Cirera⁷⁶⁷: 51 jornals
- Valençó de Cirera⁷⁶⁸: 66 jornals + meitat 12 peces de terra
- Costa de Valldeix: 78 jornals

Si assignem la mida calculada per Cuadrada, ens sortiria que el mas Mascort tindria unes 45 hectàrees; els masos Costa de Valldeix i Valençó de Cirera tindrien 40 hectàrees; els masos Palau, Sala i Aperset, unes 26 hectàrees. Considerem que són mides massa grans per a masos al Maresme, i més considerant que tot el territori de Mataró a l'edat mitjana podria rondar les 1900 hectàrees.

Amb noves dades, Barrientos i Pomés situen el jornal de bou a la zona entre Caldetes i Sant Pol en 2.188m², podent convertir les dades d'època moderna al sistema mètric mercès als amillaraments del segle XIX⁷⁶⁹.

⁷⁶² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 103v, (25 de febrer de 1377).

⁷⁶³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 3v, (30 d'abril de 1369).

⁷⁶⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 73v, (23 de juliol de 1372).

⁷⁶⁵ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 72, (17 de juliol de 1372).

⁷⁶⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 49v, (23 de juliol de 1372).

⁷⁶⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 85v, (30 de juliol de 1372).

⁷⁶⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 75v, (23 de juliol de 1372).

⁷⁶⁹ .- Barrientos Vallvé, Mariano i Pomés Vives, Jordi, "La reconstrucció paleoambiental a través de documentació històrica. La cuencas de Sobirans i

Considero que és una mida molt més raonable, i amb aquesta unitat tindriem les següent mides:

- Canyameres de Valldeix: 5,6 hectàrees
- Ferragut de Mata: unes 6 hectàrees
- Roig, a la vila: unes 8 hectàrees
- Sala de Valldeix: 9 hectàrees
- Morot de Valldeix: unes 10 hectàrees
- Aperset de Cirera: 11,2 hectàrees
- Palau de Cirera: 11,2 hectàrees
- Valençó de Cirera: unes 17 hectàrees
- Costa de Valldeix: 17,5 hectàrees
- Mascort de Mata: 20 hectàrees

Per a Argentona, en no tenir cap confessió de mas on ens diguin la mesura de les terres, es fa més difícil parlar de la mida dels masos. Prenent dues confessions de masos, una ordenada el 1441 per la prepositura de maig de la Seu de Barcelona, el mas Lladó⁷⁷⁰, i l'altra, la del 1394 del mas Batlle⁷⁷¹. El mas Lladó era aleshores propietat de Joan Lladó, que es declara «*homines propii, solidi, et affocati dicte prepositure*» i confessa: «*totum ipsum mansum meum vocatum de la coma de lledó, quem ego una cum petiis terris infrascriptis habeo et possideo et habere et possidere debeo in dicta parrochia cum possim [...] honoribus et terris ipsius mansi in quo manso seu possessionibus eiusdem sunt [...] petie terre subscripte in una earum est [...] constructus, edificatus dictus mansus*», juntament amb 12 peces de terra, una de les quals era a la parròquia de Mataró. Si tenim en compte que, a part d'aquestes terres, Joan Lladó en tenia almenys sota domini de Miquel des

Vallalta (Maresme - Barcelona) en los siglos XVI-XIX", dins de *Revista de Geografia* núm. XXX-XXXI, 1996, p. 21.

⁷⁷⁰ .- ACB, capbreu de la Pabordia de Maig, 1416-1546, (1441).

⁷⁷¹ .- APCCA, pergami núm. 10 (8 d'agost de 1394).

Bosc i de Sant Pere de les Puelles, podem suposar que eren més de quinze peces de terra; això ens donaria entre 30 i 40 jornals de bou, o sigui, entre 6,5 i 9 hectàrees. Bernat Batlle, àlies Ballot, va confessar a Miquel des Bosc el mas Batlle, amb una quintana molt gran, dos camps i catorze peces de terra, a part de les peces que tenia sota domini de la casa d'Argentona, que equivaldria entre 50 i 60 jornals de bou, o el que seria el mateix, entre 11 i 13 hectàrees.

Amb tots aquests exemples, sembla que els masos a Mataró i a Argentona eren de dimensions considerables, essent d'entre 3 a 6 hectàrees els petits; al voltant de les 10 hectàrees els mitjans i fins a 20 hectàrees els més grans. Considerem que no n'hi deuria d'haver molt pocs de menys de tres hectàrees, ja que per dessota d'aquesta superfície difícilment era autosuficient, llevat que el seu propietari no fos pagès sinó menestral.

Bolòs, per Sallent (Garrotxa), situa la meitat dels masos amb mides inferiors a les 4 hectàrees, i el 35% entre 4 i 8 hectàrees⁷⁷², Mallorca per Cruïlles en 12 hectàrees de mitjana⁷⁷³ i Marcó per la vall d'Aro a finals del segle XV situa que més de la meitat tenien entre 10 i 20 hectàrees⁷⁷⁴. El que sí que deixa clar és que hi havia camperols amb molta terra i que, per tant, es podien considerar com a pagesos benestants, tot i tenir condició de remences, com era el cas dels Batlle o els Mascort. La condició jurídica tan sols indica manca de llibertat, no de recursos econòmics. Els remences no eren un col·lectiu pobre: tenien un mas i unes terres, i això no estava a l'abast de tota la població.

⁷⁷² .- Bolòs i Masclans, Jordi, *El mas, el senyor i el pagès*, Curial, Barcelona 1995, p.123.

⁷⁷³ .- Mallorca, Elvis, "Homes, viles i masos (Cruïlles, 1319)", dins d'Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX), a càrrec de Rosa Congost i Lluís To, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, p. 81.

⁷⁷⁴ .- Marcó i Masferrer, Xavier, "La diferenciació pagesa a la Catalunya baixmedieval: la revisió del cas de la vall d'Aro", dins d'*Estudis d'història agrària* núm. 21, Barcelona 2008, p. 134.

2.7. Les terres dels masos

Els masos tenien terres al seu voltant, però moltes altres disperses, en zones gens properes a la masia on vivien, i que entenem que eren difícils de conrear per ells mateixos, i segurament deurien estar sotsestablertes, arrendades o bé llaurades per gent a "sou" o a part de collita. Un exemple seria el mas Buscà, situat al veïnat de Pins⁷⁷⁵; per tant, al nord de la vila d'Argentona, que tenia una de les terres al lloc conegut com *al lach*, situat prop dels límits entre Argentona i Mataró, i que afrontava a migdia «*in litore maris*», a uns set quilòmetre de la masia, que podia representar prop d'una hora i mitja de camí⁷⁷⁶. Però no era l'únic cas, ja que aquesta peça de terra afrontava a tramuntana «*in tenedone mansi Janer de Pins*», un mas veí del mas Buscà.

Amb això, podem constatar la fragmentació de la terra al llarg de l'edat mitjana. Així, de les grans tinences del segle X i XI, passem, com es veu al segle XV, a tinences molt petites, de mitja hectàrea i amb gran dispersió. Entre les afrontacions de les dotze peces de terra que Lladó confessa el 1441, el coneixement del territori ens porta a assegurar que tan sols unes quantes estan a tocar de la masia, i la gran majoria estava disperses pel terme, molts cops a més d'una hora a peu de l'explotació principal. Aquesta dispersió i fragmentació ja és observada per Carceller pel que fa a la baronia de Queralt⁷⁷⁷.

Això també ha estat observat per Lluch i Mallorquí a les comarques gironines, quan afirmen que "en cap cas ens hem d'imaginar uns masos compactes amb totes les seves terres juntes i afrontant les unes amb les altres.

⁷⁷⁵ .- Aquest mas fou enderrocat i en el seu lloc es va edificar la mansió coneguda com a Bell Recó.

⁷⁷⁶ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

⁷⁷⁷ .- Carceller, *La baronia de Queralt*.

Ben al contrari, molts masos gironins dels segles XIV i XV tenien terres disperses, a vegades en més d'una parròquia"⁷⁷⁸.

Els masos tenien terres de tota mena: hortes, camps de cereals, vinyes, boscos... El mas Camp d'Argentona, establert el 1290, ens el descriu amb cases, bordes, vinyes, terres cultivades i altres d'ermes, en la muntanya i en el pla, amb aigua per regar, recs, oliveres i altres arbres, boscos, garrigars i prats per pastar⁷⁷⁹, molt similar al que ens esmenta en la venda del mas Gener del veïnat de Pins, del 1400, ens diu que té vinyes, hortes, garrigars, arbres i pastures⁷⁸⁰. El mas Duran de Pins, establert el 1333, tenia la quintana en part plantada de vinya i part amb arbres⁷⁸¹.

Tenim molta bibliografia on es fa palès que les terres camps i les vinyes eren les majoritàries del masos del Maresme durant els darrers segles medievals⁷⁸². Respecte la vinya i el seu principal producte, el vi, en l'establiment del mas Ferrer de la Torre fet el 1360, Pere des Bosc, el senyor directe del mas, va pactar amb l'emfiteuta que si el senyor durant un mes venia vi en l'esmentat veïnat, que no ho pogués fer l'emfiteuta: «*salvo eciam michi et meis et expresi retento quod si ego vel mei voverimus quolibet anno in dicto loco vendere de nostro vino per unum mensem que vos neque vestri infra dictum unum mensem non possitis vendere vinum minutatim*»⁷⁸³. Aquest mas estava situat al peu del camí Ral de Barcelona, lloc de molt de pas, i els masos

⁷⁷⁸ .- Lluç i Mallorquí, *Els masos a l'època medieval*, p. 55.

⁷⁷⁹ .- APCCA, pergami 1, (24 de gener de 1290). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 979.

⁷⁸⁰ .- APCPA, desena 10 núm. 92 (15 de desembre de 1400).

⁷⁸¹ .- APCCM, pergami 111, (18 de setembre de 1333). També a AHMA, pergami 20.

⁷⁸² .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 168-176, Richou, *El Baix Maresme*, p. 129 a 148 i Armengol i Rusiñol, Cristina, *Terra i pagesia a l'Àlella baixmedieval. Els capbreus de Pere Pasqual i Pere Clariana* (inèdit), Treball DEA, 2007, p. 61-74.

⁷⁸³ .- APCCM, pergami 436, (16 de juliol de 1360).

deurien complementar la seva economia amb la venda de vi, on el senyor també hi tenia interessos, concretament tenia el dret de taverna, un dels monopolis del senyor feudal, i se'n reservava parcialment el dret. De fet, el 1401 Pere des Bosc estableix una terra a Vilassar, també al camí Ral, amb la condició d'edificar unes cases i autoritzant l'emfiteuta a vendre vi⁷⁸⁴.

Pere sa Guera, mercader de Barcelona oriünd de Mataró, va vendre a Bartomeu Pou, de Mataró, una peça de terra situada a Mataró i tot el que tenia al mas Guera de Mataró, entre d'altres unes caixes o cups per a vi i blat: «*vasa vinaria et bladaria, tabulas, et omnes alios aparatus et fornimenta ut alia bona mobilia que nunc sunt in manso meo vocato ça Guera, sito in dicta parrochia*»⁷⁸⁵. També li ven «*arbores dicte petie terre videlizet olsines e pins*».

Tal volta, però, no s'ha parlat gaire del bosc i la seva importància, sobretot per a l'economia del masos del territori. El 1455 Pere Galzeran Bramona, propietari del mas Bramona d'Argentona, ven a Joan Soler de Mataró, 31 pins «*de la case mie apellade la Bremona*», que Soler pot escollir de qualsevol propietat de la seva casa i boscs erms, i també 12 àlbers de la quintana, per 24 lliures de Barcelona⁷⁸⁶. Pocs mesos després, el mateix Bramona venia a Bartomeu Pou de Mataró, totes les alzines del bosc que tenen a Argentona⁷⁸⁷. El mateix any Agnès Mataró va vendre a Antoni Soler, boter de Mataró, 32 pins que podria tallar els tres anys vinents, pel preu de 7 lliures i 10 sous de Barcelona⁷⁸⁸. El 1458 Joan Croanyes d'Argentona, reconeix deure a Pascàs Tria, propietari del mas Tria o Mir de Sant Martí de Mata, 8 lliures de

⁷⁸⁴ .- Pere Benito i Monclús, “L’obertura al mar d’una societat feudal. La gènesi dels primers veïnats marítims de la comarca del Maresme: Vilassar. 1400-1550”, dins d’*Els quaderns de Singladures* núm. 1, Vilassar de Mar 1992, p. 6 i 7.

⁷⁸⁵ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (18 de març de 1432).

⁷⁸⁶ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (22 de gener de 1455).

⁷⁸⁷ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 3, (28 de maig de 1455).

⁷⁸⁸ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (3 de novembre de 1455).

Barcelona i 18 sous, que li lliurarà a la «*plagiam maris sive al trast de la torra ipsius parrochie de Argentona,... per ligna sive lenya de alzine e arbos*»⁷⁸⁹. Veient els elevats preus que es pagaven per la llenya, entendrem la importància que tenia per a l'economia de mas. A tall d'exemple, Pascàs Tria pagava 65 sous anuals de cens del seu mas, i amb el preu que va obtenir de la llenya pagava tres anualitats.

Reixach, citant Madurell⁷⁹⁰, esmenta que "Mataró havia esdevingut, a mitjan segle XV, el principal port fuster entre Cotlliure a Cambrils"⁷⁹¹. Salicrú també diu que "els boscos del Maresme, en general i, per tant, també els del terme del castell de Mataró, nodriren, de forma sostinguda, el proveïment de fusta a la ciutat de Barcelona, i molt especialment, les seves drassanes" i, citant Carrère⁷⁹², en el 1460 el compromís de Lluís Pou de Mataró de fornir de fusta de pi per a la construcció naval amb el cavaller Miquel de Gualbes, que la lliuraria al litoral mataroní⁷⁹³. Riera esmenta que a Barcelona, d'ençà del 1300, el sector tèxtil i la construcció naval van assolir una expansió notable⁷⁹⁴.

⁷⁸⁹ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (13 de novembre de 1458).

⁷⁹⁰ .- Madurell i Marimón, Josep Maria, "Antiguas construcciones de naves (1316-1740)", dins d'*Hispania* núm. 109, Madrid 1968.

⁷⁹¹ .- Reixach i Puig, Ramon, *Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. XV-XVIII*, Premi Iluro 2005, Mataró 2006, p. 29.

⁷⁹² .- Carrère, Claude, "Le droit d'acrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu du XVe siècle", dins d'*Estudios de Historia Moderna* núm. 11, Barcelona 1953.

⁷⁹³ .- Salicrú i Lluch, Roser, "«Perquè la pega se fa a Mataró e per la costa del Maresma (...)» i «de taules de pi (...) en lo Maresma (..) ne ha de provehir tot lo món». L'explotació dels recursos forestals mataronins a la baixa edat mitjana", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 100, (2011), p. 8.

⁷⁹⁴ .- Riera i Melis, Antoni, "Barcelona en els segles XIV i XV, un mercat internacional a escala mediterrània", dins de *Barcelona Quaderns d'Història*, núm 8, (2003), p. 65.

Llovet situa en l'any 1455 la construcció d'una caravel·la per ordre d'un comerciant valencià [Miquel Cunill]⁷⁹⁵. Precisament nosaltres hem documentat aquesta caravel·la de Cunill el 1454, quan un mestre d'aixa de Barcelona signa àpoca a Miquel Cunill, mercader ciutadà de València, de 50 lliures de Barcelona per una caravel·la «*vuy feta en la ribera de la vile de Mataró ha ords del dit Miquel Conil, patró de aquella*»⁷⁹⁶.

Evidentment, del bosc no sols es comercialitzava la llenya, sinó que també documentem el 1427 la venda de 40 quarteres de pinyons per part de Bernat Batlle, propietari del mas Batlle d'Argentona⁷⁹⁷, o el 1495 que Pere Cabanyes, propietari del mas Cabanyes d'Argentona, venia «*trecentis sachs de carbó*» als mataronins Antoni Soler i Antoni Major del Castell, per 16 lliures i 5 sous de Barcelona. De fet el 1372 en Ramon Llibra ja confessa pagar al senyor del castell de Mataró, 4 sous, un parell de gallines i 50 pineas per una peça de terra amb una casa a Valldeix⁷⁹⁸.

Finalment hauríem de parlar dels horts, o terres de regadiu, els primers gairebé sempre propers a les edificacions d'habitatge o masies. El 1256 Berenguer de Sant Vicenç, quan estableix a Pere Riera en el mas Casela d'Argentona, concreta que de l'aigua que hi ha el dimarts es podrà regar el mas Ametller i el divendres el mas Casela, tant de dia com de nit: «*de predicta vero aqua possit regare mansum de Amanler in die martis, et in die veneris, tam in die quod in notte, resduis septimane diebus in mansi tuo de Chasela*»⁷⁹⁹. El 1377 el mas Salvador de Traià confessa tenir un «*ortum terre parti clausum qui est prope dicti mansum nostrum*»⁸⁰⁰; el 1377 Guillem Moret

⁷⁹⁵ .- Llovet, *Dels orígens de la vila*, p. 89.

⁷⁹⁶ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (15 de desembre de 1454).

⁷⁹⁷ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig. 58/65, (26 de març de 1427).

⁷⁹⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 86v, (13 d'agost de 1372).

⁷⁹⁹ .- AHMA, pergami 4, (25 de maig de 1256). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 921.

⁸⁰⁰ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 116, (2 de març de 1377).

té una terra «*in qua faciamus ortum prope fonte que est in dictis loco*»⁸⁰¹: el 1457 en Bramona d'Argentona fa una permuta amb en Gener d'una terra situada prop «*lort den Canyet*»⁸⁰², o en un ban del batlle d'Argentona del 1480 que prohibeix regar fora d'hores acostumades⁸⁰³.

El Batlle General de Catalunya establí el 1482 a Rafael Ferragut, «*domino mansi Ferragut termini castri de Materone et parrochie Sancti Martini de Mata, un aqueductum riarie seu torrentis de Mata*» amb l'«*aquam de turrentem per dictam riariam seu torrentem accipere subtus mansos Flaquer et Traginer dicte parrochie et adducere seu adduci facere ad dictum mansum vestrum Ferragut*», i amb aquesta aigua podia «*rigare dictas vestras proprietates ortum et dera erbarum*», al cens de 12 diners anuals⁸⁰⁴.

2.8. Característiques de les masies

Les masies del Maresme, com a la resta de Catalunya, sembla que van arribar a la seva màxima esplendor medieval a inicis del segle XIV. Eren de dimensions mitjanes, sovint amb més d'una planta, a vegades tenien la quintana tancada amb murs, i amb d'altres dependències. Així, per exemple, trobem el mas de Mata el 1343, segurament tancat i que també tenia colomar: «*totum dictum mansum cum quintana sive pecia terre in qua est, que vocatur clos, in qua est columbarius*»⁸⁰⁵.

Els masos, com no podia ser d'una altra manera, tenien aigua, sovint mitjançant un pou. Molt interessant és el document de venda d'un mas a Mataró el 1448, a tocar de la riera de Cirera i de la sagrera de la vila, on entre

⁸⁰¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 127v, (28 de febrer de 1377).

⁸⁰² .- APCP, desena 10, núm. 94 (26 de maig de 1408).

⁸⁰³ .- Zapata, *Les jurisdiccions*, p. 87.

⁸⁰⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 74, (3 de setembre de 1482).

⁸⁰⁵ .- Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1258.

els pactes s'especifica que el venedor i els seus descendents podran fer servir l'aigua del pou, podran fer abeurar els animals, i puguin rentar: «*Sub tali tamen pacto, forma et conditione ac retentione videlicet quod ego et mei et habitantes in quadam domus quam Antonius Mas, filius meus, ibi habet satis prope dictum mansum habeamus et habere ademprium illius putei qui est...intus quintanam dicti mansi et habeamus et habeantur a dicta domo usque ad dictum puteum recto tramite inter actum et viam. Ego et meis successores et habitantes ein dicta domo abeurare sive genus bestianon perjudicando vobis et vestris blada nec aliqua alia bona que ibi sunt ac etiam possimus ego et mei successores lavare in illo foco in quo vos et vestris lavabitis....tamen ego et mei habeamus contribuere pro aqualibus pretibus en restibus, coroilis, galledis et aliis quibus vis vaxellis abtis ad ferendum aquam extrahens*»⁸⁰⁶. El 1458 Guillem Calvet, abans ciutadà de Barcelona i avui a Martorell, va vendre a Antoni Mas des Castellar, de Mataró, una peça de terra «*cum quodam puteo qui eadem est*», a Mataró, al lloc dit *as Castel*, contigua a la quintana on és construït el mas anomenat Bruguera⁸⁰⁷.

En alguns casos, pocs casos, fora dels inventaris, se'ns fa alguna petita descripció del que contenen les masies, com el 1458 en què Pere Auleda ven el mas Auleda de Mataró «*cum vexella tan grani quom vini et alia fusti que est intus dicti mansum*»⁸⁰⁸ o el 1475 quan Joan Ballot defineix el mas Ballot de Mataró al seu oncle Amador Ballot, li lliura «*cum suis domibus et hedificis et cum pecia terre in qua fundatur et cum orto iuesdem domibus contiguo et cum vaxellis vinaris et bladaris et alis bonis mobilibus et apparatibus eiusdem*»⁸⁰⁹. Aquesta referència a les vaxellis ens remet als "cups" d'emmagatzematge de gra i de vi que hi havia a les masies.

⁸⁰⁶ .- BC, fons Moja, lligall 113, (28 de setembre de 1448).

⁸⁰⁷ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 1, (12 d'agost de 1458).

⁸⁰⁸ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/16, (5 d'octubre de 1458).

⁸⁰⁹ .- APCCM, pergami 385, (2 de novembre de 1475).

Sabem que les masies tenien dependències annexes, especialment per als animals, malgrat que costa de trobar en documentació que no siguin inventaris, dels quals gairebé no disposem en el territori estudiat. Malgrat tot, en el precari del 1503 fet per la capella de Sant Bartomeu de Cabanyes del mas Arnau, es descriu el «*mas Arnau, simul cum quibusdam orto retrodictum mansum et patio et area dicto mansi contiguiis, in quo patio sive pati sunt edificare una pallisa et stablies*»⁸¹⁰. Per tant, tenim una masia amb un hort contigu, amb un pati o era i amb una pallissa i amb estables.

Evidentment que la millor manera per descriure les masies és mitjançant els inventaris *post mortem*. Els testaments, durant la baixa edat mitjana i especialment en l'àmbit rural, s'acostumaven a fer a la parròquia, més que no pas a les notaries laiques. En cas de fer inventari, era habitual acudir al notari que havia fet el testament, motiu pel qual la major part d'aquests s'haurien de trobar en els manuals eclesiàstics, que com hem dit en parlar de la metodologia, no es conserven en cap de les tres viles. Benito esmenta que els inventaris són escassos abans de finals del segle XV, no només en la geografia del mas, sinó en les petites viles mercat, no així a les grans ciutats com Barcelona, on començaren a ser habituals des de finals del segle XIII⁸¹¹. Nosaltres ja vam fer un estudi en base a dos inventaris de l'Arxiu Parroquial de Dosrius i sis de l'Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar, centrat en l'alimentació⁸¹². Tot i això, vam documentar que la meitat de les masies tenien celler i que el forn sols es documenta en els inventaris de Dosrius, en un directament («*un forn per coura pa ab se pale*») i en l'altre s'esmenta una pala de forn. A Vilassar nosaltres no en trobem rastre⁸¹³, tot i que la pastera

⁸¹⁰ .- APCCM, pergami 68, (12 d'agost de 1503).

⁸¹¹ .- Benito, Casa rural y niveles de vida.

⁸¹² .- Subiñà i Coll, Enric, "L'alimentació domèstica a Dosrius i a Vilassar entorn del 1400", dins de *XVII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 2001.

⁸¹³ .- Benito sí que troba un forn a casa en Pere Morell. Benito, *Casa rural y niveles de vida*. El primer batlle senyorial de Vilassar conegut fou Martí Morell a finals del

s'esmenta en gairebé tots, fet que indica que el pa, un cop pastat a casa, s'havia de portar a algun forn, segurament al forn senyorial, fet que podríem suposar que no passava a Dosrius.

Malgrat no disposar d'inventaris, mitjançant els de Vilassar estudiats per Benito, un total de 22 pel segle XV, ens podem fer una composició de com eren les masies a Mataró, Argentona i Òrrius, ja que de ben segur que no hi hauria cap fet diferencial. Tot i que hi havia masies d'una sola planta, les més grans en tenien dues i fins a sis estances, com el mas Martí de Vilassar que tenia entrada, cuina, celler, dues habitacions i els corrals, molt similar al que tenia el mas Serra de Cabrils, i el mas Vidal de Vilassar, que en el pis a més de les dues habitacions tenia la Sala, com ho tenien dues masies més⁸¹⁴. Les més grans són la tipologia i les estances que trobem en les masies de finals dels segle XVI, per la qual cosa podríem dir que durant el segle XV ja es configuren les masies modernes, i algunes que arriben fins avui dia⁸¹⁵.

2.9. Els masos Rònecs

La historiografia general accepta que la greu crisi del segle XIV, amb les fams i les pestes, féu minvar molt la població, i molts masos restaren

segles XII. Si considerem que Pere pogués ser descendent seu, podria tenir explicació el forn a casa seva, segurament per la no obligació que tenia el batlle de coure al forn senyorial

⁸¹⁴ .- La sala era l'espai més important de les masies. Era una gran habitació, normalment sobre l'entrada, que feia funcions de distribució de les cambres i era on se celebraven els àpats familiars en dies assenyalats. Benito esmenta que al segle XV era encara una novetat, no així a finals del XVI, que gairebé totes les masies d'Argentona en tenien. Subiñà i Coll, Enric, "La societat i l'habitatge d'Argentona a finals del segle XVI", dins de *XVIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 2002, p. 99.

⁸¹⁵ .- Subiñà, *Ibidem*.

abandonats o rònecs, com Ferrer que diu que "la pesta negra tingué efectes devastadors a l'hàbitat dispers: molts masos queden abandonats, són els anomenats masos rònecs"⁸¹⁶.

L'aparició d'aquests va fer que els senyors sovint els haguessin d'establir en condicions molt bones si volien trobar pagesos disposats a conrear-los i així obtenir-ne ingressos. D'això, se'n van aprofitar molts pagesos que els van agregar al seu patrimoni, més que l'edifici, les seves terres, i molt aviat es començà a distingir els pagesos grassos (serien els futurs camperols rics de l'època moderna) dels pagesos pobres.

Però els masos rònecs no va ser tan sols un episodi de la Baixa Edat Mitjana, sinó que des segle XI estan documentats, quan molts precaris tenen per objecte els masos abandonats per mort o manca de descendència dels seus ocupants, fins a esdevenir un dels principals problemes de la senyoria rural durant els segles XI-XII⁸¹⁷. Així destaca que entre mitjans segle XI i finals del XII, el mas és el principal objecte en les cartes precàries, gairebé sempre per reconstruir cases derruïdes o edificar-ne de noves⁸¹⁸.

Tot i que Girona no és l'àmbit territorial d'aquest estudi, creiem que, en alguns aspectes, la seva realitat no devia diferir gaire de la del Maresme. Tomàs Mieres ja diu, en el primer capítol dels *Costums de Girona*, la seva obra del 1439: "L'any 1348 hi va haver una gran mortaldat i molts masos de la diòcesi de Girona van quedar deshabitats"⁸¹⁹.

Coral Cuadrada esmenta que "la primera notícia d'un establiment en un edifici en runes és del 1344" fet per Pere Boba a Pere Ballot de Mataró:

⁸¹⁶ .- Ferrer i Mallol, Maria Teresa, "Establiments de masos després de la Pesta Negra", dins d'*El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001, p. 190.

⁸¹⁷ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 309-10.

⁸¹⁸ .- Benito, *Ibidem*, p. 219-20.

⁸¹⁹ .- Mieres, Tomàs, *Costums de Girona*, col·lecció Documents 3, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Girona, 2001, p. 49.

«*quodam casal sive patium terre in quod consueveram habere domum tempore preterito que odierno die est desgastada sive enderrocada*»⁸²⁰. En aquest cas, no es tracta del 1344, sinó que el document data en realitat del 1364, i l'edifici era una casa de la vila, disposada en pati de terra i afrontant a ponent i tramuntana amb un carrer⁸²¹.

Nosaltres podem recular fins al 1291 per trobar el primer esment de masos rònecs, quan Guillem de Montclús, senyor del castell de la Roca, va establir a Berenguer de Femades i la seva muller Maria, «*duos mansos heremos*» situats a la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, anomenats Rainó i Riera, essent una de les condicions que els habitessin⁸²².

El 1308 tornem a trobar un mas deshabitat i enderrocat, quan l'Hospital de Pere des Vilar va establir de nou als germans Guillem i Guerau Cabot, d'Argentona, tots els honors, cultes i erms, «*in quibus antiquitus construhebatur mansus qui vocabatur de Strata*»⁸²³.

El 1340 un altre, quan Berengueró de Sant Vicenç va establir a Ramon Bergai una peça de terra amb arbres que tenia a Argentona, on demanava construir una casa al lloc on «*sunt casales diructi*»⁸²⁴.

El 1360 Pere des Bosc va establir a Ferrer de Reimir d'Argentona, «*quandam peciam terre cum domibus ibi constructis, quequidem domus sunt partim cohoperte et partim discohoperte*», o sigui, amb una masia que tan sols tenia teulada en una part, segurament fruit de l'abandó dels darrers anys⁸²⁵. En aquest cas no parlem de precari, sinó de nou establiment, i el senyor va haver d'oferir un cens relativament baix, de 25 sous anuals, considerant que el mas

⁸²⁰.- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 289.

⁸²¹.- APCCM, pergami 79, (13 de juliol de 1364).

⁸²².- APCFO, pergami 2, (14 de maig de 1271).

⁸²³.- BC, pergami 24029, (10 de novembre de 1308).

⁸²⁴.- AHMA, pergami 33, (27 de juny de 1340). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1238.

⁸²⁵.- APCCM, pergami 436, (16 de juliol de 1360).

Ferrer estava a la plana litoral, en terres molt fèrtils, per trobar emfiteutes que el treballessin.

En el capbreu del castell de Mataró, iniciat el 1369 per ordre del seu senyor, Pere de Màrgens, es documenten dos masos i una casa de pagès rònegues. El mateix 1369 Guillem Aguera confessava el seu mas anomenat Aguera, que estava deshabitat, ja que aleshores habitava al mas sa Guera, que va construir quan va deixar l'antic, més a prop de la vila de Mataró⁸²⁶. El 1372 Bernat Sala de Valldeix confessa «*quadam nemus quod antiquitus vocabatur mansata... in loco vocato Vaeleix*»⁸²⁷. El mateix any, Berenguer Sibília confessa un camp amb una casa construïda, que estava derruïda, al lloc dit *Illes*⁸²⁸. Finalment, el 1377 Berenguer Soler de Cirera confessa una peça de terra «*in qua olim consuevit esse mansus vocatus de Fonte*», segurament al veïnat de Cirera⁸²⁹.

El 1408 quan Bernat Aimeric d'Arenys, ven el mas Roure de Valldeix a Bartomeu Català, de Mataró, es diu que està «*totaliter dirutum, et cinquaginta anni sunt clapsiet ultra ronégum et desabitatum*», això ens portaria aproximadament a mitjan segle XIV, per tant a prop de la Pesta Negra⁸³⁰.

El 1423 el Batlle General de Catalunya estableix a Miquel Morera de Sant Andreu de Llavaneres el mas Puig, inhabitat, situat a Llavaneres, mas que els seus antics propietaris, els germans Pere i Antoni Moió de Mataró, havien definit i retornat a la corona el 1416⁸³¹.

⁸²⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 29v, (2 de juliol de 1369).

⁸²⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 65v, (14 de juliol de 1372).

⁸²⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 81v, (29 de juliol de 1372). Les Illes eren una franja de terreny a tocar del camí ral de Barcelona, entre la vila i l'ermita de Sant Simó.

⁸²⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 125v, (27 de febrer de 1377).

⁸³⁰ .- APCCM, pergami 220, (10 de desembre de 1408).

⁸³¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 131, (15 de setembre de 1423).

El 1444 Bernat Ferrer de Mataró, va vendre a Joan Seguí de Mataró, la part de ponent d'una peça de terra situada a Mataró, al lloc dit *aragoidia*, que fou de pertinences del mas Caldes, inhabitat, anomenat situat a Sant Martí de Mata, sota domini de la Cambreria de sant Pere de les Puelles al cens de 9 sous per Nadal⁸³².

El 1450 la cambra del monestir de Sant Pere de les Puelles de Barcelona va fer precari a Salvador Nogueres, àlies Soler de Valldeix, de Mataró, del mas anomenat «*Cathà, quasi dirrutum cum pecia terre in qua est fundatus situat in quadra sancti Martini de Matha*»⁸³³.

El 1455 Bernat Tria, àlies Riera, de Sant Vicenç de Llavaneres, va vendre a Pere Vilar de Mataró una peça de terra campa la qual «*entigament solie aver cases*» amb arbres situada a la parròquia de Mataró en el lloc dit *es Palau*, la qual es té pel mas Orta de Mataró a cens de 15 sous, sota domini de l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró a cens de 7 sous⁸³⁴. Aquesta casa es va enrunar i va desaparèixer durant el segle XV, ja que és la que va vendre el 1396 en Bernat Juglar, àlies Bellatriu, i aleshores no esmentava en cap cas aquest estat⁸³⁵.

El 1456 Llorenç Rossell, de Sant Pere de Premià, com a procurador de la seva dona Constància, hereva de Francesc Lori, de Sant Julià d'Argentona, els quals devien 30 lliures de Barcelona a Joan des Bosc, senyor del castell de Burriac, pels censos acumulats durant molts anys del mas Lori, li restitueix el mas de la «*qua domus dicti manso lici quasi in majori parte diruta extitit et qua rehedificari sine subtibus*». Quan el mateix dia des Bosc l'estableix a Antoni Vehil, àlies Moner, es descriuen com «*quasdam domunculas quasi dirutas in quibus olim constructus et reedificatus erat mansus vocatus Lori*

⁸³² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 116, (26 de desembre de 1444).

⁸³³ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 12, (27 de maig de 1450).

⁸³⁴ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (1 de maig de 1455).

⁸³⁵ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig. 58/128, (6 de desembre de 1396).

cum quadam petia terra in qua fundata»⁸³⁶. En aquest cas, malgrat que el mas està derruït, el senyor manté el cens anterior i, a més a més, obliga a reedificar-lo i millorar les terres.

El 1458 Pere Vilaseca ven a Gabriel Daviu el mas Vilaseca de Valldeix, a Mataró, amb nou peces de terra, sota domini del monestir de Sant Pere de les Puelles, entre les quals hi ha una peça de terra «*in qua antiquitus solebat edificatus quadam mansum vocatus mas Soler*», al lloc dit Valldeix, i una altra peça de terra «*in qua solebat quadam mansum vocatus mas Janer*», també a Valldeix; per tant, tenim dos masos més rònecs del veïnat de Valldeix⁸³⁷.

El 1458 Bartomeva, filla de Francesc Rispau d'Argentona, vídua de Joan Garau, sastre ciutadà de Barcelona, esmenta ser propietària del mas Rispau d'Argentona, inhabitat i derruït, en la venda d'una peça de terra a Cabrera⁸³⁸. El mateix any, Bernat Ferrer, de Mataró, va vendre a Bartomeu Arnau de Sant Feliu de Cabrera un cens sobre el mas Saguí, derruït, de Cabrera.

Eulàlia Valençó va vendre el 1458 el mas Valençó de Cirera, a Mataró, a Antoni Soler, fuster de Mataró, el qual tenia «*suis domibus dirutis*»⁸³⁹.

El 1475 en Reimir d'Òrrius ven una peça de terra a Esteve Llentisclà, que era de pertinences del mas Bau, derruït⁸⁴⁰.

En el capbreu del castell de Mataró del 1479, fet a instàncies del seu senyor, Pere Joan Ferrer, es citen dos masos rònecs més. Joan Soler, muller de Bernat Llobet, confessa unes feixes de terra situades «*in viam publicam qua itur a civitate Barchinona versus villam de Blanis, in quibus antiquitus erat*

⁸³⁶ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (1 de desembre de 1456).

⁸³⁷ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (8 de gener de 1458).

⁸³⁸ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/15, (3 de març de 1458).

⁸³⁹ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8, (14 d'abril de 1458).

⁸⁴⁰ .- MASMM, Pergamins Església núm.73, (20 d'abril de 1475).

hedifficatus quidam mansus vocatis mas Teulada»⁸⁴¹. També confessen una peça de terra on hi ha una casa derruïda a les Illes, que és la que hem vist confessar el 1372 per Berenguer Sibília. I en Joan Miquel Feu de Valldèix confessa una peça de terra «*sive quintanam in qua olim erat hedifficatus mansus vocatus lo mas Barnat, vero totaliter dirrutus*», al lloc dit Valldèix⁸⁴².

El 1482 el mataroní Gaspar Mates s'adreça al Batlle General de Catalunya exposant que és el propietari del mas Mates de Sant Martí de Mata, que es troba «*totaliter prostratus et dirrutus*», pel qual pagava un cens de quatre lliures de Barcelona anuals, suplicant al rei que li rebaixés. Es nomenaren tres persones «*ancianes expertes*», en Bernat Arnau, Pere Saguí i Joan Folgueres, els quals determinaren que «*non debiere fieri de anno censu ultra quadraginta solidos*»⁸⁴³.

El 1502 Esteve Ametller, pescador de Mataró, va establir a Guerau Riera, de Sant Martí de Mata, una gran peça de terra «*in qua erat fundatus mansus Carbó, nunch totaliter dirrutis*»⁸⁴⁴.

També el 1502 Sadurní Prats d'Òrrius confessa al monestir de Sant Pere de Clarà tenir el mas Burguet derruït i inhabitat situat a Sant Andreu d'Òrrius⁸⁴⁵.

El 1509 Guillem Cebrià de Vilalba, cavaller domiciliat al Vallès, va establir en emfiteusi a Joan Mallol, d'Argentona, el mas Cabot, àlies Garbeller, «*mansum ex toto dirrutum*»⁸⁴⁶. Cal destacar que quan es va vendre aquest mas el 1418, en cap cas s'esmenta que estigués derruït, fet prou destacable perquè s'hagués esmentat; per tant, aquesta ruïna es va produir durant el segle XV⁸⁴⁷.

⁸⁴¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 15, (7 de maig de 1479).

⁸⁴² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 26, (27 de març de 1479).

⁸⁴³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 74, (23 de febrer de 1482).

⁸⁴⁴ .- MASMM, pergamins Església núm. 95, (15 de novembre de 1502).

⁸⁴⁵ .- Subiñà, El priorat de Sant Pere de Clarà.

⁸⁴⁶ .- APCCM, pergami 113, (22 d'agost de 1522).

⁸⁴⁷ .- APCCM, pergami 125, (13 de novembre de 1418).

Per finalitzar, documentem el 1518 que Pere Reniu del Torrent, de Mataró, va establir una terra de pertinences del mas Alegre de Mataró, que estava derruït⁸⁴⁸.

Lligat als masos rònecs, podríem parlar de la definició dels masos als seus senyors directes per incapacitat de pagar els censos i/o de poder-los sotsestablir. S'hauria d'entendre que primer es va intentar la reducció del cens, que és el que més hem trobat en documents, però quan no es va arribar a un acord l'emfiteuta tenia el dret de retornar el bé al senyor directe.

El primer cas que hem esmentat és el de el 1379 on Sança, vídua de Guillem Ferrer, defineix i retorna a Guillem d'Argentona una peça de terra on consten cases a Argentona i dues cases més a la sagrera⁸⁴⁹.

El 1453 Joan Comes de Mataró, propietari del mas Miquel de Sant Martí de Mata, el defineix i retorna al rei, senyor directe del mas, mitjançant el Batlle General de Catalunya, el seu agent⁸⁵⁰. Pagava de cens mitja quartera de forment a mesura de dita vila, 1 quartera i 2 cortans d'ordi i mitja quartera d'espelta per Sant Feliu i Sant Pere; 6 diners i 2 quarteres i mitja de [vi] per Sant Miquel de setembre; 6 sous, 1 quartera de forment i una tragina i una jova per Nadal. Aquest mas, que ja havia estat venut junt amb d'altres 5 més el 1356, pensem que era rònec, i en aquest cas els censos serien desproporcionats. Cal esmentar que en els segles moderns mai apareix un mas Miquel a Sant Martí de Mata, fet que confirmaria la teoria anterior.

Com ja hem vist, el 1456 Constància, muller de Llorenç Rossell de Premià i hereva de Francesc Lori, de Sant Julià d'Argentona, van restituir a Joan des Bosc el mas Lori d'Argentona atès que li devien 30 lliures en censos

⁸⁴⁸ .- MASMM, pergamins Església núm. 109, (25 de maig de 1518).

⁸⁴⁹ .- BC, pergami 374, (13 de novembre de 1379).

⁸⁵⁰ .- ACA, RP, BA, volum 117, (24 d'abril de 1453).

endarrerits⁸⁵¹. El valor del mas es va estipular en 40 lliures i 8 sous de Barcelona.

Un exemple molt clarificador de la quantitat de masos rònecs i de la dificultat de pagar els censos antics el trobem en una carta que adreça, el 1482, el Batlle General de Catalunya als jurats de Mataró: «*Ab la letra dada en la present ciutat de Barchinona a XVI de març del any passat Mil Quatracents vuytanta hu scrivi al magnifich mossen lo balle general: Com per expositio a la altre sa feta per part den Pere Maior e Miquel Morera del loch de Llavaneres, del terme de la vila de Mataro, havia entès que tenint mossén Pere Joan Ferrer, cavaller, la dita vila e terme de Materó en virtut de empenyorament, lo dit mossen Pere Johan stablí a aquells alguns masos rònechs e terres hermes, les quals eren stades retades per no poder se pagar los censos que en altre temps solien pagar. E que après esser la dita vila e terme restituhida a la corona Reyal lo dit balle general trobant los dits masos e terres en lo Capbreu de la dita batlia ab lo cens que antigament solien pagar volia exigir lo dit cens antich, lo que pretenien [...] contra llurs establiments, com los dits masos e terres hen tant dirruits e dimirruhits que no poden comportar lo cens que antigament solien pagar, maiorment que affermen que lo cens que de present se paga era demasiat segons la dimirrució que los masos han presa*»⁸⁵².

En total, com s'ha vist, hem documentat directament 26 masos rònecs, derruïts o abandonats, 4 d'ells ja esmentats abans de la pesta, que suposa un 15%. La localització geogràfica dels 26 masos és la següent: 3 a Òrrius, 7 a Argentona i 16 a Mataró. Evidentment, no són tots els que hi havia, ja que en l'estudi de Castillo del capbreu del castell de Burriac de mitjan segle XVI, documenta com a masos rònecs, a banda dels ja esmentats, el mas Cabot Jussà, el mas Canyet, el mas Fuster, el mas Serra Dollera i el mas Miralles, tots ells a

⁸⁵¹ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (1 de desembre de 1456).

⁸⁵² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 74, (1482).

Argentona⁸⁵³ O sigui, que als 7 d'Argentona n'hauríem de sumar un mínim de 5 més. El mateix segur que passava a Òrrius i a Mataró.

Richou, en el seu estudi, documenta 14 masos i una borda derruïts o deshabitats en els territoris de Cabrera, Vilassar i Premià, amb límits cronològics entre el 1354 i el 1479⁸⁵⁴.

Amb totes aquestes dades, i considerant el document de venda de cinc masos per la Cúria del castell de Mataró el 1356 que ja hem dit que creïem que eren rònecs, confirmaria la nostra creença que si bé el punt culminant de la crisi fou el 1348, molts masos restaren abandonats abans d'aquesta data, segurament des d'inicis del segle XIII, per bé que el seu procés d'enrunament s'allargaria fins ben entrat el segle XV. També Richou considera que "ja molt abans de la segona meitat del segle XIV diversos masos es troben deshabitats"⁸⁵⁵ o Ferrer que esmenta que "no pas tots els masos rònecs havien quedat deshabitats a causa de la gran mortalitat produïda per la Pesta Negra, sinó que alguns es trobaven abandonats des de més antic"⁸⁵⁶.

Una darrera dada per fer-nos càrrec que, malgrat que la crisi començà a inicis del segle XIV, les conseqüències es van arrossegar durant tot el segle XV, amb el despoblament del camp. En el capbreu del castell de Mataró del 1369⁸⁵⁷, dels 19 masos documentats al veïnat de Mata tan sols en resten 8 d'habitats en el fogatge del 1497, menys de la meitat.

Molts pagesos, alguns propers a aquests masos abandonats o rònecs, vam mirar d'incorporar-lo al seu patrimoni mitjançant compra o establiment, evidentment en condicions molt avantatjoses. Aquesta concentració de masos no ha passat desapercebuda per a molt historiadors. Serra ja comenta, en el seu

⁸⁵³ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 232-34.

⁸⁵⁴ .- Richou i Llimona, Montserrat, *El Baix Maresme a l'època baix medieval*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2007, p. 159.

⁸⁵⁵ .- Richou, *Ibidem*, p. 160.

⁸⁵⁶ .- Ferrer, *Establiments de masos*, p. 190.

⁸⁵⁷ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204.

estudi del Collsacabra, la "situació de concentració de més d'un mas sota una sola família, iniciada a finals del segle XIV i culminada al XV i XVI"⁸⁵⁸. El mateix observa Blanco per a la vall d'Amer, en què esmenta que una de les reaccions senyorials a la crisi fou l'aglevament dels masos rònecs per altres masos⁸⁵⁹. Castillo, per Vilassar i Argentona comenta que "aquests masos rònecs els trobem incorporats al patrimoni del pagès que els capbreva mitjançant els establiments que els des Bosc van fer durant el segle XV"⁸⁶⁰. També Gifre observa "una acumulació de terres per part d'un sector de la pagesia, la pagesia benestant, deguda en part als efectes del despoblament"⁸⁶¹.

Pere Puig, d'Argentona, adquireix els masos Mujal i Cabot del Cros, d'Argentona, a cavall dels segles XIV i XV; Els Cabanyes durant el segle XV adquireixen els masos Verdaguer, Estrany i Esteve, del veïnat de la Pujada d'Argentona i els Mallol, que ja tenien el mas Mallol, adquireixen els masos Cabot i Mujal la primera dècada del segle XVI. En aquests tres casos estem parlant clarament de pagesos grassos, com s'acostuma a dir.

En el capbreu del castell de Mataró iniciat el 1369, en Berenguer Sibília confessa els masos Sibília, Gelabert i Olivera⁸⁶² i la borda d'en Bassa; Simó Croanyes d'Argentona, propietari del mas homònim, confessa també el mas Oller de Traià; Pere Pujol, el mas Pujol i el mas Campmajor, propietar de la seva muller Francesca Campmajor; Ramon Feu té els masos Feu i

⁸⁵⁸ .- Serra, *Evolució tipològica*, p. 45.

⁸⁵⁹ .- Blanco de la Lama, Joan, "Masos grassos a la vall d'Amer (segles XIV-XVI)", dins d'*El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, Universitat de València, 2003.

⁸⁶⁰ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 221-223.

⁸⁶¹ .- Gifre, Pere, "Mercat de la terra i formació de patrimonis agraris (1486-1720). Una primera aproximació", dins d'*Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, a càrrec de Rosa Congost i Lluís To, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1999, p. 190.

⁸⁶² .- Aquest mas el té sotsestablert a Bernat Oliver de Mataró.

Canyameres, ambdós a Valldeix⁸⁶³. Graupera esmenta que el 1489 Jaume Tarascó d'Òrrius tenia els masos Tarascó, Lladó i Vilamajors, tots d'Òrrius⁸⁶⁴. Però no tot pagès que tenia més d'un mas es podia qualificar de gras com a tal pel sol fet de l'acumulació. Depèn de l'estat dels masos, si l'accés ha estat per compra o per matrimoni, el nombre de terres i el seu rendiment, etc. Per tant, malgrat que un pagès amb més d'un mas sovint equival a bona posició econòmica, no en tots els casos es pot afirmar el mateix.

En l'estudi de Castillo documenta diversos pagesos d'Argentona que en tenien més d'un a mitjan segle XVI: Jaume Ametller té el mas Ametller, Fuster i Serra Dollera; Antoni Batlle té els masos Batlle i Miralles; Rafael Ballot de la Pujada, els masos Ballot i Lladó de la Pujada; Joan Cabanyes, els masos Cabanyes, Estrany i Esteve; Antich Cabot, els masos Cabot Sobirà i Canyet; Damià Creus, àlies Carreras, té els masos Carreras (Buscà) i Cabot Jussà; Bartomeu Moió, els masos Moió i Pons; Bartomeu Moner, els masos Moner i Lori; Francesc Rovira, els masos Rovira i Espinalt⁸⁶⁵. En canvi Castillo, no troba cap confessant de Vilassar que al segle XIV declarés tenir més d'un mas, situació que canvia molt al XVI⁸⁶⁶.

En el cas d'Argentona, sabem que en molts casos aquests propietaris amb dos masos els tenien ja des del segle XV, com per exemple Bernat Ametller, a qui el 1402 Miquel des Bosc establí el mas "Sarodolera", que és el que al segle XV s'anomena Serra Dollera, a canvi d'un cens anual de 4 sous i 6 diners i una entrada de 44 sous⁸⁶⁷ o Nicolau Carreres que el 1467 rep de

⁸⁶³ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204.

⁸⁶⁴ .- Graupera i Graupera, Joaquim, *L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIV-XVI). Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona*, Tesi Doctoral, 2011, p.77.

⁸⁶⁵ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 220.

⁸⁶⁶ .- Castillo, *Ibidim*, p. 315.

⁸⁶⁷ .- AHMA, Documentació antiga, caixa 2, Notícia d'escriptures del llibre del vaixell, 10 d'abril de 1402.

Pere des Bosc l'establiment dels masos Buscà i Cabot Jussà, que tenia sota el seu domini⁸⁶⁸. Serra constata que, després de la pesta, els masos rònecs foren establerts en molt més bones condicions que abans⁸⁶⁹. En aquesta línia, Ferrer pensa, després d'estudiar establiments de la Batllia General, que "la documentació no ens mostra pas que la situació dels pagesos hagués empitjorat com a conseqüència de la davallada demogràfica provocada per la Pesta Negra sinó que, al contrari, és perceptible una millora; molts pagesos ampliaren considerablement les terres de conreu en bones condicions i alguns obtingueren rebaixes de les prestacions"⁸⁷⁰.

3. POBLAMENT AGRUPAT

Malgrat que el poblament predominant era el dispers, a redós de les esglésies es van anar agrupant habitatges i formant uns nuclis inicials. L'església, arran dels decrets de Pau i Treva d'inicis del segle XI⁸⁷¹, va jugar un paper molt important, ja que se li van assignar uns espais que eren inviolables a 30 passes al voltant dels edificis religiosos, que va atreure nombrosos pagesos al seu costat, i que van iniciar els nuclis agrupats de poblament.

Soler, analitzant 100 nuclis de població concentrada del comtat de Barcelona entre els segles XI i XIII (on s'hi inclou Mataró i Argentona), afirma que tan sols un 40% estableixen el seu origen a redós d'una església, i que "bona part de les esglésies construïdes al llarg del segle XI es convertiran en el focus poblacional d'un terme parroquial que trobarà en el nucli

⁸⁶⁸ .- AHMA, Documentació antiga, caixa 2, establiments, 10 de gener de 1467.

⁸⁶⁹ .- Serra, *Evolució tipològica*, p. 75.

⁸⁷⁰ .- Ferrer, *Establiments de masos*, p. 212.

⁸⁷¹ .- Kennelly, Karen, "Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona (1030-1130)", dins d'*Anuario d'Estudios Medievales* núm. 5, 1968, p. 107-136.

ensagrerat el seu principal element d'articulació, a mida que la xarxa d'intercanvis es consolidi, mercats, camins i centres productius esdevindran també importants espais de nucleació de l'hàbitat"⁸⁷². (p.94)

Per a Farías, l'aparició de les sagreres als bisbats de Barcelona i de Girona es pot datar entre els anys 1020 i 1050, i on l'autor en documenta més és en les àrees planes, especialment "en les comarques del Barcelonès, el Baix Llobregat, el Vallès, el Gironès, l'Alt i Baix Empordà i, en menor mesura, a la comarca costanera del Maresme"⁸⁷³.

En el Baix Maresme Cuadrada situa Sant Pere de Premià, Sant Genís de Vilassar, Sant Julià d'Argentona i Santa Maria de Ciutat Treta com a sagreres amb un hàbitat concentrat de certa importància⁸⁷⁴. També hauríem d'incloure la d'Alella, estudiada per Armengol durant el segle XV, on ha documentat força cases, cellers i, fins i tot, un hospici. En el seu cas observa que "la majoria de cases de la sagrera eren alodials de la rectoria, com calia suposar"⁸⁷⁵. Si ens atenem a la sagrera com les trenta passes, veurem que a Argentona ni tan sols es donava aquest fet, a diferència de Mataró, que sí que tenia la major part del domini de l'espai immediat. Però si entenem per sagrera el nucli poblacional inicial, força més enllà de les 30 passes, a Mataró la parròquia tan sols tenia el domini sobre una petita part al seu voltant, però el creixement de la vila, especialment al sud i a l'est, va deixar la majoria

⁸⁷² .- Soler Sala, Maria, "Feudalisme i nucleació poblacional. Processos de concentració de l'hàbitat al comtat de Barcelona entre els segles X i XIII", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, núm. 23-24, Barcelona 2002, p. 94.

⁸⁷³ .- Farías i Zurita, Victor, "La proclamació de la pau i l'edificació els cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)", dins de *Les sagreres a la Catalunya Medieval*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2007, p. 24.

⁸⁷⁴ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 58.

⁸⁷⁵ .- Armengol, *Terra i pagesia*, p. 52.

d'habitatges fora del seu abast. Finalment, Graupera també documenta la sagrera de la vila de Dosrius, amb una colla de carrers al seu voltant⁸⁷⁶.

Aquest hàbitat concentrat era molt petit en el cas d'Argentona i molt més important a Mataró. Pel que fa a Sant Andreu d'Òrrius el titllariem de gairebé inexistent, com correspon sovint a petites parròquies de muntanya que ni tan sols a inicis del segle XX tenien un nucli urbà gaire desenvolupat. Malgrat tot, hem documentat, com s'ha vist, l'establiment del mas Terrach fet el 1396, el qual estava situat «*satis prope ecclesiam dicti parrochie*», sota domini del castell de la Roca⁸⁷⁷. De fet, Roqué ja esmenta que "en cap moment de l'època medieval existí un nucli de població, es a dir, totes les cases eren disseminades pel terme"⁸⁷⁸.

Però en el Maresme no tot foren sagreres. La concessió de la llicència per a celebrar mercat setmanal concedida per Jaume II a Bernat I de Cabrera per la baronia de Montpalau el 1327, portà el feudal a crear una vila entorn del mercat, amb una sèrie de franqueses a fi d'atraure famílies que s'hi establissin, unes franqueses confirmades el 1338 i que serien el nucli de Calella; per tant, una vila mercat⁸⁷⁹. Pel que fa a l'actual Malgrat de Mar, aleshores la Vilanova de Palafolls, el 1373 Guillem de Palafolls, senyor del castell de Palafolls, atorgava una carta de poblament oferint moltes franqueses fiscals i sobretot

⁸⁷⁶ .- Graupera, *L'art gòtic al Baix Maresme*, p. 85-86.

⁸⁷⁷ .- AHPB, notari Bernat Nadal, 58/128, (28 de desembre de 1396).

⁸⁷⁸ .- Roqué, Josep M., "Organització de l'espai i poblament medieval d'Òrrius", dins de *II Jornades d'Història i i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2003.

⁸⁷⁹ .- Palou i Miquel, Hug, "L'organització de l'espai i models de poblament a l'Alt Maresme", dins de les *II Jornades d'Història i i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2003, p. 55-56.

senyoriais a fi de repoblar aquella zona al voltant del camí ral⁸⁸⁰. Per tant, estariem davant del naixement d'una vila amb interès senyorial, de repoblar una zona sota la seva jurisdicció.

3.1. La sagrera de Mataró

El primer esment que hem documentat del que seria la sagrera i vila de Mataró data del 1054, quan els marmessors de Joan Oruç fan donació a la Seu de Barcelona d'una terra i d'una vinya al costat de l'església de Santa Maria: *«petiam unam terre et petiam unam vinee cum eadem terra in qua est fundata. Et est hec omnia in comitatum Barchinonam, in civitate Fracta, iuxta ecclesiam Sancte Marie. Affrontat namque predicta petia de terra de parte orientis et de circi in terram Sicardis femina, de meridie in terram Sancte Marie, et de occiduo similiter. Predicta terra integriter et predicta vinea cum eadem terra in qua est fundata. Que habet terminos de parte aquilonis in torrente Castellario, et de meridie in vinea vel terra de netos iam dicti Iohannis condam, et de occiduo in torrente de Puteo, de septentrionis quique parte qua circius dicitur in terram Sancte Marie»*⁸⁸¹. El mateix dia, "l'archiscrinus" de la Seu dóna part d'aquestes terres a Guillem Gombert i a Aeci, per tal que les treballin, a canvi de la quarta part dels fruits. Aquí, amb les afrontacions, sabem que era la part de l'est del conjunt de terres anteriors, atès que la limita a migdia amb el mar, a llevant amb el torrent del Pou, i a ponent i tramuntana amb l'església de Santa Maria i les seves terres: *«dono vobis petia una de terra et alia petia de vinea. Que habeo in comitatum Barchinone, in civitate Fracta. Et advenerunt mihi per cartam donationis que*

⁸⁸⁰ .- Massons i Esplugues, Josep Maria, *Història de la vila de Malgrat de Mar*, Malgrat 2010, p. 55.

⁸⁸¹ .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 1382.

mihi fecistis pro anima Iohanni Orutii condam. Affrontant namque iam dicta terra et vinea de parte aquilonis in torrente de Puteo, et de meridie in litore maris, et de occiduo in domum Sancte Marie, de septentrionis, quique parte qua circius dicitur, in terram Sicardis femine et Sancte Marie»⁸⁸².

Benito esmenta que Ramon Guillem i el seu fill Arnau havien de portar tots els seus béns mobles al mas Brocà, que Guillem Arnau tenia en la sagrera de Mata, al terme del castell de Mataró, a l'efecte de reedificar-lo⁸⁸³. Quan parla de Mata hem d'entendre Santa Maria de Mataró o Sant Martí de Mata?. En aquell moment al que esdevindria vila sempre se l'anomenava Santa Maria de Ciutat Treta, pel que deduïm que es tractava de Sant Martí de Mata, i per tant una sagrera que com a molt podia tenir un parell de masos al voltant, un dels quals encara existeix amb el nom actual de can Flaquer.

Probablement, el tret de sortida més significatiu en el creixement de les viles es va produir el 1294 amb la concessió de mercat a Mataró pel comte-rei Jaume I a l'infant Pere, aleshores senyor de Mataró per via matrimonial⁸⁸⁴.

A Vilassar, segurament el segon nucli important dels entorns, fou el 1313 quan Jaume II atorgà el mateix privilegi: «*Jacobus, Dei gratia... volentes vos, dilectum nostrum Berengarium de Sancto Vincencio gratia prosequi et favore ad humilium supplicacionem et instanciam vestram, concedimus vobis de gratia specialiter quod decetero quolibet septimana, in die sabbati, habeatis et celebretis mercatum in loco vestro de Villaçar*»⁸⁸⁵.

Un dels fets destacats de la sagrera i del nucli de la vila de Mataró seria la gran fragmentació senyorial que hi havia. Com a mínim, ens consten les senyories de la rectoria de Santa Maria de Mataró, la Llàntia de Santa Maria de Mataró, la Capellania Major de Santa Maria de Mataró, l'altar de Sant Joan de Santa Maria de Mataró, el castell de Mataró, el castell de Burriac, Sant

⁸⁸² .- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular*, p. 1383.

⁸⁸³ .- Benito, *Senyoria de la terra*, p. 226.

⁸⁸⁴ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1001.

⁸⁸⁵ .- Cuadrada, *Ibidem*, p. 1078.

Bartomeu de Cabanyes i la Prepositura del mes d'Abril de la Seu de Barcelona, o sigui, vuit senyories per a un territori molt reduït.

3.1.1. El segle XIV

El 1321 Guillem de Creu i la seva muller Guillerma, de Mataró, van establir a Berenguer Carbó i a la seva muller Ròmia, unes cases que tenien sota domini de Pere Grony, capellà de l'església de Santa Maria de Mataró, al lloc dit «*sacraria*», que afrontaven a llevant amb el fossar de l'església. Cens de 6 sous per Nadal a Guillem de Creu⁸⁸⁶. Aquestes mateixes cases foren confirmades el 1355 per Jaume de de Creu i la seva muller Sància a Ròmia, vídua de Berenguer Carbó, sota el mateix cens⁸⁸⁷.

El 1328 Ramon de Palau, de Mataró, fa donació universal per núpcies a Pere Palau, fill seu i de Dolça, muller seva difunta, amb Sància, filla de Feliu de Folgueres i la seva muller Ermessenda, de Mataró, de «*omnes illas domos meas cum pertinencis et tenedomibus suis quas habeo intus villam de Materono*», que té per a Guillem de Creu i per al seu fill Pere, de dita parròquia, sota domini de Pere Grony, de la capellania de l'església de Santa Maria de Mataró⁸⁸⁸. Aquestes cases, com les anteriors, deuriem estar properes a l'església, malgrat que no tenim les afrontacions, atès que també havien estat establertes pels Creu i estaven sota el mateix domini.

El 1339 Guillerma i el seu fill Pere Estrany d'Argentona, fan donació a Saurina, filla i germana respectiva, d'un cens de 14 diners i una gallina a pagar per Nadal per unes cases que Bernat Apercet, marit de Saurina, i en Boet,

⁸⁸⁶ .- APCCM, pergami 344, (26 de febrer de 1321).

⁸⁸⁷ .- APCCM, pergami 299, (23 de juliol de 1355).

⁸⁸⁸ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 38, (29 d'agost de 1328).

ambdós de Mataró, tenen sota domini de Berenguer de Sant Vicenç⁸⁸⁹ al lloc dit *as Vilars*⁸⁹⁰. Entre les afrontacions tenim que la d'en Boet afrontava a ponent amb la riera de Cirera⁸⁹¹.

Del 1345 hem trobat una nota sobre l'establiment fet per Berenguer de Sant Vicenç, senyor del castell de Burriac i de Vilassar, a Alamanda Saguí, filla de Pere Saguí des Vilar, d'unes cases i peça de terra contigua situades a Santa Maria de Ciutat Treta en el lloc dit *as Villars*, la qual tenia per a Jaume Sabater a cens de 3 sous per Nadal, sota domini dels Sant Vicenç⁸⁹².

El 1345 Pere de Mas i la seva miller Guillerma, de la parròquia de Santa Maria de Ciutat Treta, estableixen en emfiteusi a Pons Bufí, de la parròquia de Llagostera, però habitant a Mataró, d'un sauló de terra que separen d'una feixa de terra amb arbres que tenen al lloc dit *as Vilars*, sota domini d'Acard Talarn, senyor del castell de Mataró, que afrontava a migdia amb la casa d'en Sabater i a ponent amb un carrer, al cens de 5 sous anuals per sant Miquel⁸⁹³. En aquest terrenys, en poc temps s'hi van edificar cases, que foren comprades, com veurem, el 1361 per Pere Ballot, essent aleshores el comprador en Ferrer Creixell.

El 1352 Francesc Bellatriu d'Argentona ven a Guillem Castellar de Mataró, una casa «*solo edificio, terris et fundamentis, parietibus, portalibus, portis, fenestris, sostris, faneis, stillis, stillicidis et cloacis et omnibus augmentis et melioramentis ibi factis et faciendis a celo usque et abissum*», que té sota domini de l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró, al lloc dit *as Vilars*, que afrontava a llevant amb un carrer⁸⁹⁴. Cens de 3 sous a pagar per Santa Maria d'agost, tal i com constava en l'establiment del

⁸⁸⁹ .- Malgrat no ho posa fa referència al senyor dels castells de Burriac i de Vilassar.

⁸⁹⁰ .- BC, pergami 12743, (17 de gener de 1339).

⁸⁹¹ .- Segurament estaria una mica per dessota de l'actual carrer Nou.

⁸⁹² .- BC, Fons Moja, lligall 482.

⁸⁹³ .- APCCM, pergami 598, (15 de setembre de 1451).

⁸⁹⁴ .- AHPB, notari Pere Martí, (13 d'octubre de 1352).

1339. En aquest cas, tenim una bona descripció de la casa, feta de fonaments, terres, parets, portal, portes, finestres, sostres, teules i clavegueres, tots els elements que tenen les cases d'època moderna.

El 1355 Jaume de Creu i Sància, muller seva, de Mataró, van confirmar a Guillermona, muller de Ferrer Creixell, boter ciutadà de Barcelona, filla de Bernat Ballot, de la parròquia de Mataró, unes cases amb el seu terreny al lloc dit *Vilars*, sota domini de la Capellania Major de l'església de santa Maria de Mataró, que afrontaven a llevant amb la casa que els Creu havien establert als Carbó el 1321⁸⁹⁵. El cens a pagar anualment per la festa de Tots Sants serà de 8 sous. El document especifica que aquestes cases havien estat establertes per Guillem de Creu i Guillerma a Bernat Ballot, suposem que als voltants del 1321, que és quan es va establir la casa veïna. Un any després, el 1356, Guillermona Creixell va vendre la casa a Pere Boet, que tenia una casa a tramuntana de la que acabava de comprar a Creixell, pel preu de 13 lliures de Barcelona⁸⁹⁶. Els Boet van adquirir el 1399 el mas Agell del veïnat de la Torre de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, on van anar a viure, i el 1424 van vendre les cases a Bartomeu Català de Valldeix per 16 lliures i 10 sous de Barcelona, afrontant aleshores per llevant amb el cementiri de Santa Maria de Mataró, o sigui, estaven situades a l'actual plaça de l'església, aproximadament on hi ha la farmàcia Spà⁸⁹⁷. El 1437 el Batlle General de Catalunya va fer precari d'aquestes cases, que aleshores anomena com *«hospicio quod habens et possidetis ante ciminterium ecclessie parrochialis dicte ville»*⁸⁹⁸. El 1450 El Batlle General de Catalunya va establir a Antoni Català un carreró no transitable que hi havia a migdia de la seva casa, entre aquesta i la d'en Benajam, de 18 pams⁸⁹⁹ d'ample i 30 pams de llar, al mig de les quals hi havia

⁸⁹⁵ .- APCCM, pergami 298, (23 de juliol de 1355).

⁸⁹⁶ .- APCCM, pergami 300, (29 de gener de 1356).

⁸⁹⁷ .- APCCM, pergami 297, (29 de març de 1429).

⁸⁹⁸ .- APCCM, pergami 234, (5 de gener de 1437).

⁸⁹⁹ .- El pam català equivalia aproximadament a 0.194 metres.

un carreró no transitable, al cens de 3 diners: «*quasdam domos in medio quarum erat quoddam iter sive carraronus transitum non habentes*»⁹⁰⁰. Finalment un mes després, Antoni Català va establir les cases a Antoni Escuder, prevere beneficiat de l'església de Sant Martí d'Arenys, al cens de 14 sous anuals per Nadal i entrada de 34 lliures i 9 sous de Barcelona, i li va vendre el carreró per 66 sous. L'endemà, Antoni Escuder fa donació de tot l'adquirit al seu nebot Marc Pont, sabater de Mataró⁹⁰¹. Amb tota l'evolució d'aquesta casa es pot veure l'especulació que hi havia al segle XV, on aquestes cases van ser adquirides el 1424 per 330 sous i es van vendre el 1450 per 690 sous, més del doble.

El 1357 Berenguer Boet de Mataró, va vendre a Pere Benajam, de dita, un cens de 5 sous anuals a pagar per Nadal que l'esmentat pagava per les cases que té a Mataró, sota domini del castell de Mataró, pel preu de 60 sous⁹⁰². Aquestes cases foren venudes el 1465 per Clara, filla del difunt Jaume Benajam, a Antoni Palau, teixidor de Mataró, pel preu de 30 lliures de Barcelona⁹⁰³. Aleshores les cases tenien dos portals i un retrocortal contigu.

El 1367 fou un any on tenim documentats moltes actes referents a cases de la vila. El juliol, Bernat Lenguart, mariner ciutadà de Barcelona, feia precari a Pere de Folgueres de Mataró, d'unes cases que afrontaven a tramuntana «*in carraria pública que ibi est*»⁹⁰⁴, al cens de 5 sous anuals, sota domini del castell de Mataró⁹⁰⁵. L'agost, Bernat Agell, prevere, beneficiat de l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró, va establir a Pere

⁹⁰⁰ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (14 de març de 1450).

⁹⁰¹ .- APCCM, pergami 302, (4 de maig de 1450).

⁹⁰² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 64, (11 de novembre de 1357).

⁹⁰³ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8 i APCPM, pergami 99, (29 de gener de 1465). Martí i Coll, Antoni, *Història d'una família (segona part)*, Premi Iluro 1977, p. 23.

⁹⁰⁴ .- És l'actual carrer d'en Palau.

⁹⁰⁵ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (25 de juliol de 1367).

Garau de Mataró, una casa amb hort contigu «*et omnibus arboribus diversorum generum qui ibi in dicto orto sunt vel erunt*», que afrontava a llevant «*in carraria pública*», al cens anual de 8 sous a pagar per Sant Pere i Feliu d'agost⁹⁰⁶. El mateix mes, Saurina, filla i hereva del difunt Bernat Mir, de Mataró i Guillerma, va arrendar per un any a Bernat Castelló, habitant a Mataró, «*totum illum hospicium ex abisso usque a cellum*» que tenia «*prope platea dicte ville*», juntament amb un hort, pel preu de 6 lliures de Barcelona⁹⁰⁷. Tal com deia Cuadrada, pensem que la referència a hospici indica una casa més gran, més urbanitzada, segurament amb més d'una planta i tal volta exempta, i sens dubte el preu de 120 sous per un any ens ho confirma⁹⁰⁸. Farías dedueix que els hospicis eren edificis més grans, que acostumava a tenir dues plantes, dividit en diferents àmbits i que podia incorporar obradors, taules i bancs dedicats a la venda i al treball⁹⁰⁹.

L'octubre, Francesc Capella de Mataró, va establir a Pere Llibra de Mataró, unes cases amb hort o pati de terra contigu, prop d'un hospici de Francesc Capella, que afrontava a llevant amb un carrer i, a migdia, amb un altre carrer «*per quam itur ad riariam*», les quals paguen un cens d'un diner a Benenguda, muller de Francesc Sala, ciutadà de Barcelona, que la té sota domini del castell de Mataró. El cens serà de 7 sous per Tots Sants⁹¹⁰.

Finalment, el novembre, Pere de Màrgens, ciutadà de Barcelona, senyor del castell de Mataró, fa precari a Pere Ribes, mariner ciutadà de Barcelona, fill de Pere Ribes de Mataró, de «*quasdam domos deguastatas sive inderochatas et unum troceum terre sive clos*», que es tenen Berenguer de Rubei, de Mataró, al cens de 3 sous anuals per Nadal i per als hereus de Pere Guillem de Folgueres, difunt de dita, al cens de 14 diners per Nadal, i dits sota

⁹⁰⁶ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/11, (2 d'agost de 1367).

⁹⁰⁷ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (27 d'agost de 1367).

⁹⁰⁸ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 94.

⁹⁰⁹ .- Farías, *El mas i la vila*, p. 215.

⁹¹⁰ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (11 de setembre de 1367).

domini del castell de Mataró⁹¹¹. Afrontaven per tramuntana amb camí «*per quem itur recta via ad castrum predictum de Materone*», que pensem que seria l'actual carrer de Sant Simó. El mateix dia Pere Ribes l'estableix a Bernat Feliu de Mataró, a cens de mitja quartera de blat a mesura de Granollers per Nadal i amb l'obligació de satisfer els censos a Folgueres i a Rubei, i una elevada entrada de 15 lliures de Barcelona⁹¹². És de destacar la quantitat de sotsestabliment que es podia fer d'un terreny, ja que en aquest cas els Folgueres l'havien rebut directament del castell de Mataró a un cens que no coneixem, però de ben segur que deuria de ser insignificant, ho havien establert a Rubei pel cens de 14 diners, aquest alhora el va establir a Ribes al cens de 3 sous i finalment Ribes hi afegia mitja quartera de forment; amb això un cens de pocs diners que rebia el senyor directe es multiplicava per més de 10 de cara a l'emfiteuta final.

El 1369 Francesc Capella de Mataró, estableix a Marc Carbonell de Mataró, unes cases amb un hort contigu, sota domini de la Llàntia de Santa Maria de Mataró. Afrontava a ponent amb un camí «*per qua itur retta via ad dictam ecclesiam*», al cens de 20 sous anuals per Nadal⁹¹³. El cens a la llàntia el seguirà satisfent en Capella. Entrada de 100 sous. Aquestes cases foren venudes el 1375 a Jaume Muntanyola, i el seu fill Pascàs Muntanyola, de la parròquia de Sadurní de Montornès, les va vendre el 1402 a Antoni Colomer, ferrer de Mataró, pel preu de 20 lliures de Barcelona⁹¹⁴. El 1496 Antoni Colomer les torna a vendre a Berenguer Trulls, prevere de Barcelona, pel preu de 44 lliures, doblant el preu en quatre anys, que tan sols es podria explicar per les millores que hi fes⁹¹⁵.

⁹¹¹ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (12 de novembre de 1367).

⁹¹² .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (12 de novembre de 1367).

⁹¹³ .- MASMM, pergamins Església núm. 34, (2 de setembre de 1369).

⁹¹⁴ .- MASMM, pergamins Església núm. 58, (26 de desembre de 1402).

⁹¹⁵ .- AHPB, notari Pere Andreu, sig. 102/1, (8 de juny de 1406).

El 1379 Francesc Capella va establir a Guillem Reniu de Mataró, un tros de terra amb arbres que tenia «*prope mercatum eiusdem sacraria*», i afrontava a llevant i migdia amb unes cases que el mateix dia va establir també a Reniu⁹¹⁶, al cens de 8 sous, sota domini de la Llàntia de Santa Maria. Cens de 8 sous⁹¹⁷.

En el testament de Ramon Llibra del 1372, destina una casa i una terra contiguous, on hi ha el cementiri de Santa Maria de Mataró, al benefici de l'altar de Sant Esteve de dita església⁹¹⁸. Aquesta casa podria estar situada a prop de la feixeta de terra sobre la quintana del mas Saguí, que el mateix Ramon Llibra va confessar aquell mateix any a Pere de Màrgens⁹¹⁹. El 1496 el beneficiat de Sant Esteve, va establir la part de llevant d'aquesta terra a Joan Saguí, aleshores batlle de Mataró, la qual afrontava a migdia amb un carrer i a tramuntana amb «*orto rectoris dicte ecclesie de Matarone*», al cens de 40 sous⁹²⁰. Amb aquest document, sabem que aquesta terra estava sota domini de la Caritat de Barcelona, successora de la Capellania Major de Santa Maria de Mataró, i, per tant, necessiten autorització de la Santa Seu per imposar aquest cens, la qual arriba al cap de cinc mesos signada pel Papa Alexandre VIè.

El 1398, Guillem Bruguera de Sant Iscle de Dosrius va vendre a Francesc Soler de Mataró, fill de Berenguer Soler de Cirera unes «*domos dirrutas que vulgariter cognominatur de Picha*», que estaven situades «*juxta et sate prope domos de la rectoria ecclesie dicte ville*», i afrontaven, a llevant, amb la rectoria mitjançant un camí; a migdia, amb el cementiri; a ponent, amb tinença d'en Pere Boet mitjançant un camí i, a tramuntana, amb tinença d'en Saguí mitjançant un altre camí, sota domini de l'església de Santa Maria de Mataró i el seu rector al cens d'un parell de gallines per Nadal, que presten els

⁹¹⁶ .- Aquest document, si es conserva, no l'hem sabut localitzar.

⁹¹⁷ .- MASMM, pergamins Església núm. 39, (7 de febrer de 1379).

⁹¹⁸ .- MASMM, pergamins Església núm. 35, (25 de febrer de 1372).

⁹¹⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, (13 d'agost de 1372).

⁹²⁰ .- MASMM, pergamins Església núm. 91, (11 de maig de 1496).

hereus del mas Pons, àlies Folgueres, i 12 diners per Tots Sants⁹²¹. En un any hauria de construir en el pati de les esmentades cases «*fundamenta, parietes recta et tegulatas et alia domibus necessaria*», o si no podran ser adquirides pel rector. Preu de 16 lliures i 10 sous de Barcelona.

Aquestes cases anomenades d'en Pica, estaven situades al bell mig de l'actual plaça de l'església, el lloc que ocupava la casa de Marià Pou de la Sínia que el comú enderrocarà el 1826, quedant oberta definitivament la plaça⁹²². Aleshores, com ja va dir Salicrú⁹²³, podem confirmar que la rectoria estava més al sud de l'actual, ocupant la banda nord del que ara seria la façana de l'església, en unes cases que en època moderna es deia la Torreta i que se'nderrocaria el 1840⁹²⁴. El document definitiu és el lligall anomenat «*Llibre de Capbreus y Alous del Sr. Rector de Mataró*», iniciat el 1626, on es diu que el rector rep anualment per Nadal «*dos gallinas de casa Pou enfrente la torreta de la rectoria*», el mateix cens que pagava la casa Pica⁹²⁵. El cementiri medieval, si més no, ocupava l'espai de migdia de l'església, entre aquesta i l'actual carrer de Beata Maria, ocupant una part de la plaça actual.

3.1.1.2. El procés adquisidor de Pere Ballot

En tres anys, Pere Ballot, de Mataró, va adquirir una gran franja de terreny a l'est de la plaça de Mataró, en quatre adquisicions. El 1361 va comprar a Ferrer Creixell, ciutadà de Barcelona, marit de Guillermona

⁹²¹ .- AHPB, notari Bernat Nadal, sig. 58/129, (30 de maig de 1398).

⁹²² .- García Espuche, Albert i Guàrdia Bassols, Manuel, *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*, Patronat Municipal de Cultura, Mataró 1989, p. 128.

⁹²³ .- Salicrú i Puig, Manel, "Les cases de la rectoria de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 1, Mataró 1978.

⁹²⁴ .- García i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 128.

⁹²⁵ .- Marfà, *Alous del rector de Mataró*.

Ballot⁹²⁶, unes cases amb pati «*sive fexiola*» contigua, en la vila de «*ciutat treta*», que es tenia per Bernat Mir de Mataró, al cens anual de 5 sous per Nadal, sota domini del castell de Mataró a certs censos⁹²⁷. Afrontava a ponent amb un carrer i a migdia amb unes cases de Jaume Sabater. Dos anys més tard, el 1363, era establert per Jaume Sabater en «*totas illas domos cum retrocortali eorum et cum ortu que ibi est...quas ego habeo et possideo in sacrarie dicte parrochie*», que afrontaven a migdia «*in carraria publica*», a ponent «*in quadam alia carraria que ibi est*», i, a tramuntana, amb les cases que Ballot havia adquirit a Creixell⁹²⁸. En la confessió que es feien d'aquestes cases deu anys més tard, en el capbreu del castell de Mataró, deien que estaven «*jux forum ipsius villa*»⁹²⁹. Aquestes cases estaven sota domini del castell de Mataró al cens de dos sous anuals, i Sabater les sotsestablí per 20 sous anuals. El mateix 1363 Berenguer de Pou, el propietari del domini útil de tots aquests terrenys, li establí una peça de terra amb arbres situada a la vila de Mataró, al lloc dit *as Clos*, sota domini del castell de Mataró, sotscensada al mas Pou⁹³⁰. El cens seria de 30 sous anuals. Finalment, el 1364 Pere Bova de Mataró, establí a Pere Ballot «*quodam casal sive patium terre in quod consueneraban habere domum tempore preterito que o die est desgastada sive enderrocada*», al cens de 12 diners anuals, que Bova tenia sota domini del castell de Mataró⁹³¹. Aquesta casa afrontava a llevant amb la casa que Pou havia establert a Ballot l'any abans, i a ponent i tramuntana, amb un carrer; ens

⁹²⁶ .- Com hem vist, Guillermona era filla de Bernat Ballot, de Mataró, però desconeixem el parentiu que podia tenir amb Pere Ballot, malgrat que en una vila i parròquia tan petita com era Mataró a mitjan segle XIV era força probable que ho fossin.

⁹²⁷ .- APCCM, pergami 132, (16 d'octubre de 1361).

⁹²⁸ .- APCMC, pergami 12, (28 d'agost de 1363).

⁹²⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 81v, (29 de juliol de 1372).

⁹³⁰ .- APCCM, pergami 22, (15 d'octubre de 1363).

⁹³¹ .- APCCM, pergami 79, (13 de juliol de 1364).

la fan situar al xamfrà dels actuals carrers de Sant Simó i de Magí de Vilallonga.

El 1377 Joan Ballot, fill i hereu de Pere Ballot, va confessar davant del senyor del castell de Mataró, totes aquestes cases i terres properes a la sagrera⁹³². També confessa el mas Bertran de Valldeix i les seves 26 peces de terra, el qual havia obtingut el seu pare Pere Ballot per donació / venda feta el 1359 per Pericó Bertran, picapedrer ciutadà de Barcelona. Cal destacar que en aquest mas, els Ballot ni conreaven ni vivien en el mas, motiu pel qual es pot explicar que totes les seves terres estiguessin sotsestablertes a diferents emfiteutes.

El 1403 Berenguer Pou i el seu fill Bartomeu, van vendre als tutors de Vicenç Ballot, segurament fill de Joan i nét de Pere, el cens de 30 sous sobre la peça de terra establerta el 1363, pel preu de 30 lliures de Barcelona⁹³³.

Malgrat que en les dues primeres cases (la comprada a Creixell i la que li va establir en Sabater) les afrontacions són molt "pobres", pensem que estaven situades a l'extrem sud de l'actual carrer d'en Magí de Vilallonga, amb façana a la plaça Beat Salvador, o sigui, a uns 100 metres en línia recta de l'església, fet que demostra que el terme sagrera, a mitjan segle XIV, s'utilitzava per definir tot el nucli de població agrupada de la vila. Totes aquestes dades concorden força amb l'estudi de García i Guàrdia on conclouen que el carrer d'en Ballot esmentat el 1486 seria els actuals de Vilallonga i Sant Simó⁹³⁴; per tant, diríem que Pere Ballot va aconseguir una gran franja de terrenys en l'actual illa de llevant de la Plaça Gran, entre els carrers de Sant Simó, la Palma i la plaça Beat Salvador.

Caldria preguntar-se, també, per la gran diferència de censos de les cases adquirides a Creixell i Sabater, que eren contigües. Per la primera,

⁹³² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 117v, (2 de març de 1377).

⁹³³ .- APCCM, pergami 55, (4 de febrer de 1403).

⁹³⁴ .- Garcia i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 275.

assumeix un cens de 5 sous i per la segona de 20 sous, fet que ens portaria a pensar que la segona hauria de ser força més valuosa. Efectivament, mercès a un precari del segle XVI fet pel Batlle General de Catalunya a Montserrat Ballot, successor de Pere, sabem que de la casa i terreny establerts el 1363, aleshores hi havia un mínim de tres habitatges, el d'en Ballot, el d'en Joan Roig, pescador i el d'Angelina Recolons, i el solar tenia façana a l'actual carrer d'en Magí, a la plaça Beat Salvador i al carrer de la Palma, que el 1564 deia que era «*quadam carraria ibi noviter constructa*»⁹³⁵. Per la casa d'en Joan Roig, Ballot ingressava 18 sous anuals, que si els suméssim al cens que deuria pagar Recolons, i no coneixem, de ben segur sumaven més dels 25 sous que Ballot pagava als successors de Mir i de Sabater, amb la qual cosa Ballot tenia més ingressos que despeses pels censos dels seus habitatges. En canvi, la casa comprada a Creixell continuava essent d'un sol habitatge amb façana a l'actual carrer d'en Magí.

Per l'establiment de la casa que Pere de Màrgens va fer a Pere Ribes el 1367, sabem que aleshores en Pere Ballot ja era difunt.

3.1.2. El segle XV

Pensem que la vila de Mataró iniciava el segle XV estant ja molt consolidada, configurada a l'entorn de l'església i de la plaça, que les envoltava per totes les bandes, segurament excepte el sector de llevant de l'església, on començava el desnivell del terreny que ho dificultava una mica. En les plantes baixes de les cases més gran o hospicis hi havia botigues, com la que el 1455 Pere Alsina, sastre de Mataró, va llogar a Antoni Palau, teixidor de lli de dita, a «*quatre anys primes vinents aquele botiga la qual es contenguda en l'alberch un jo vuy abit, la qual es vos la part de sollixent la entrade de aquella tant*

⁹³⁵ .- APCCM, pergami 30, (22 de juny de 1564).

solament, del sostre avall, per preu de deu florins dor»⁹³⁶; la «*domo sive botiga*» que Joana Arnau va vendre el 1459 a Bernat Ferrer de Mataró, sota domini del rei, a l'actual Carreró, pel preu de 8 lliures i 16 sous de Barcelona⁹³⁷. Les cases acostumaven a tenir un hort al darrera, sovint amb arbres, entre els quals tarongers, com la casa que confessa el 1377 Antoni Comes al castell de Mataró on en l'hort és «*cum tarongeris et alis arboribus*»⁹³⁸.

Segurament la crisi de finals del segle XIII i especialment la de mitjan segle XIV va provocar que s'abandonessin algunes cases de la sagrera, igual com va passar amb molts masos, tal i com hem vist en parlar del rònecs: les que el 1364 va establir Pere Bova i la que el 1367 va confirmar en Pere de Màrgens, que estaven una al costat de l'altra amb façana al carrer Sant Simó, o les que estaven al davant de la rectoria, venudes el 1398. També estava derruïda el 1425 la casa que donava a la plaça, per la banda de ponent, i que com veurem el 1442 es ven a Antoni Mas⁹³⁹.

El 1432 trobem el primer esment d'un carrer, «*lo carrer den Libra, antiquitus vero es Vilars*», en la venda que va fer Francesc Soler, batxiller de Mataró a Gabriel Arnau de Mataró, d'una casa amb un portal en l'esmentat carrer, que es tenia per Francesca, muller de Ramon Mora, notari ciutadà de Barcelona, al cens de 7 sous per Nadal sota domini del rei, pel preu de 22 lliures de Barcelona⁹⁴⁰. Aquest carrer és l'actual Carreró, i se li dona el nom de carrer d'en Llibra atès que aquesta família tenia cases a banda i banda del carrer, concretament la de la banda de migdia feia cantonada amb l'actual carrer de Beata Maria.

⁹³⁶ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (11 d'agost de 1455).

⁹³⁷ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/17, (16 d'agost de 1459).

⁹³⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, fol. 128, (2 de març de 1377).

⁹³⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 114, (12 d'abril de 1442).

⁹⁴⁰ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (18 de gener de 1432).

El 1432 Guillem Arnau, patró de barca ciutadà de Barcelona, va vendre a Jaume Padró, sastre habitant a Mataró, una peça de terra i camp anomenat *lo Clos*, contigua a la casa d'Arnau, sota domini de la capella de Sant Bartomeu de Cabanyes, al cens de dos diners anuals per Nadal, pel preu de 27 lliures de Barcelona i 10 sous⁹⁴¹. Arnau era fill cabaler del mas Arnau, i deuria tenir aquesta terra com a llegítima. Una part d'aquesta peça de terra va ser venuda el 1463 per Jaume Padró, hostaler de Mataró, a Joan Palau, també hostaler de Mataró, pel preu de 22 lliures de Barcelona⁹⁴². Aquesta peça de terra estava a l'actual Carreró, a la vorera de tramuntana, i no ens consta que estigués edificada el 1463 malgrat que per llevant sí que afrontava amb unes cases. Deu dies després, Jaume Padró li va vendre un altre tros de la terra a Joan Palau, que li permetia tenir tot el front al carrer⁹⁴³.

El 1440 el Batlle General de Catalunya fa precari a Pere Ros de Mataró, d'una casa que tenia al «*carrerono quo tenditur ad ecclesia dicte ville*», que és l'actual carrer de Santa Maria, entre el Carreró i l'església, al cens de 4 sous per Nadal⁹⁴⁴.

El 1444 Graciana Mas de la Riera va vendre a Antoni Palau de Mataró, un cens de 10 sous per Tots Sants que pagava Palau per una casa que està sota domini de la capellania de Santa Maria de Mataró, en terrenys que havien estat del mas Creu, i que afrontava a tramuntana amb un carrer⁹⁴⁵. Preu 10 lliures de Barcelona.

El 1467 els tutors Margarida i Isabel, fills de Melcior Mas, difunt teixidor de Mataró, van vendre a Joan Palau, hostaler Mataró, unes cases amb hort i sortida situades «*in vico que recedendo a platea tenditur ad civitatem Barchinone*», que és l'actual carrer d'en Palau, per on afrontava per

⁹⁴¹ .- APCCM, pergami 67, (4 d'agost de 1432).

⁹⁴² .- APCCM, pergami 316, (24 d'abril de 1463).

⁹⁴³ .- APCCM, pergami 384, (5 de març de 1464).

⁹⁴⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (22 d'abril de 1440).

⁹⁴⁵ .- Pensem que es tractaria de l'inici del carrer Nou venint de l'església.

tramuntana⁹⁴⁶. Es tenien per Arnau Ferrer al cens de 3 sous, sota domini del rei, i el preu de venda fou 34 lliures de Barcelona.

El 1483 el canonge administrador de la Casa de la Caritat de Barcelona, en nom del Capítol de la Seu, com a successors de la Capellania Major de Santa Maria de Mataró, en terrenys del mas Creu que era propi de dita Capellania, establia a Narcís Padró, sastre de Mataró, un pati de terra per edificar de 15 canes⁹⁴⁷ d'ample, que equivalien a uns cinc còssos, al que seria posteriorment carrer Nou⁹⁴⁸. El 1493 consta que Narcís Padró establia un tros de terra de 50 pams d'ample per edificar a Vicenç Mates, fuster de Mataró, al cens de 20 sous anuals⁹⁴⁹. El mateix dia va establir un altre tros, en aquest cas de 25 pams, a Nicolau Boter, teixidor, al cens de 10 sous⁹⁵⁰. Per tant, és evident que el que pretenia Narcís Padró quan va comprar el pati de terra era anar-lo establint i fer de "promotor" de solars. En ambdós establiments, s'especifica el nom del carrer, el primer que es documenta amb el nom que porta en l'actualitat: «*in camino curribili ibidem transeunte vocato lo carrer Nou*». A finals del segle XV, el carrer Nou fou el que tingué una empenta urbanitzadora més gran, i especialment Antoni Creu, propietari del mas Creu, n'era el principal urbanitzador: el 1495 a Esteve Vilardell, ferrer de Mataró, a cens de 20 sous⁹⁵¹; el 1497 a Nicolau Costa, fuster de Mataró, a cens de 15 sous⁹⁵²; el 1497 a Bernat Arnau, de Mataró, a cens d'11 sous⁹⁵³. Com es veu, la rendibilitat dels propietaris de parcel·les properes a la sagrera, o en aquest cas, de masos propers, era molt alta, ja que els Creu "tan sols" pagaven pel mas i

⁹⁴⁶ .- APCCCM, pergami 559, (22 de desembre de 1467).

⁹⁴⁷ .- La cana catalana equivalia a 8 pams o 1,554 metres.

⁹⁴⁸ .- MASMM, pergamins Adan núm. 83, (28 d'abril de 1483).

⁹⁴⁹ .- APCCM, pergami 56, (11 de març de 1493).

⁹⁵⁰ .- MASMM pergamins Adan núm. 88, (11 de març de 1493).

⁹⁵¹ .- MASMM, pergamins Església núm. 90, (30 de novembre de 1495).

⁹⁵² .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 19, (6 de gener de 1497).

⁹⁵³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 149, (4 d'abril de 1497).

les seves terres 2 sous anuals a la Casa de la Caritat, i sols en tres establiments ja en recollia 46 sous. Pensem la rendibilitat total si els Creu van poder establir a l'entorn de 50 còssos de casa!

El 1488 Guillem Pagès, mercader ciutadà de Barcelona va vendre a Antoni Oliver, ferrer de Mataró, dues cases amb un tros de terra contigu que tenia a l'actual carrer d'en Palau, per on afrontava per migdia, sota domini del rei, al cens de 4 sous anuals per Nadal⁹⁵⁴. El preu de la venda és de 113 lliures de Barcelona.

El 1494 Bernat Montpahó, teixidor de lli i la seva muller Eulàlia, habitants a Mataró, van vendre a Esteve Saguí, mariner de Mataró, una part d'una casa que està en part sota teulada i en part derruïda, que afronta a migdia amb el «*vico del spital vell*»⁹⁵⁵, per Bartomeu Terrés de Barcelona, al cens de 20 sous per Santa Maria del mes de març, sota domini del rei al cens de 4 sous a pagar per Nadal⁹⁵⁶. Preu de 30 lliures de Barcelona.

A finals del segle XV, es comencen a establir terrenys per edificar prop del mar, en el lloc que més endavant es coneixeria com a "botigues de mar". Així, el 1497 els germans Lluís i Pere Pou, de Mataró, van establir un tros de terra a Jaume Llorell, sastre de Mataró, i un altre tros a Joan Soler, sastre, prop del mar, on es podia edificar una botiga, al cens de 2 i 8 sous respectivament per Nadal, sota domini del monestir de Sant Cugat del Vallès⁹⁵⁷. El 1502, els hereus de Joan Soler li van establir una part de la seva a en Llorell; amb això podia ampliar la seva botiga. Aquesta zona va prendre importància a nivell comercial, ja que part de les manufactures que arribaven o sortien de la vila ho començaven a fer per mar, i per tant les "botigues" eren on s'emmagatzamaven i es venien aquestes manufactures, molt clar en aquest cas ja que ambdós eren

⁹⁵⁴ .- MASMM, pergamins Església núm. 84, (17 de setembre de 1488).

⁹⁵⁵ .- Aquest carrer és l'actual del Carreró.

⁹⁵⁶ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (17 de desembre de 1494).

⁹⁵⁷ .- MASMM, pergamins Adan núm. 90, (4 de març de 1497).

sastres. En aquells moments no es parlava d'habitatges, tan sols d'edificacions amb utilitat comercial.

A finals de segle documentem un bordell a Mataró. El 1499 Joan Sarriera, Batlle General de Catalunya, va establir als tutors de Bartomeu Garau, de 9 anys d'edat, fill de Joan Garau, difunt causídic de Mataró, una cases que prop del mar, on tenia teniu un bordell públic: *«et vobis et vestris sit linum tenere lupanari sive bordell publicum et tenere et retejuare perpetuo mulieres postubulares et meretrices sive mundanes et ser inhonestes que venire seu stare in dicta villa de Matarone»*⁹⁵⁸. El cens serà de 4 diners anuals per Nadal. La prostitució en l'edat mitjana no era un afer estrany, ans al contrari, i en aquest cas fins i tot era una concessió pública de la corona, com a propietària del castell i del terme de Mataró. A més a més, l'establiment limitava que hi hagués un altre bordell a Mataró, o sigui, que el monopoli senyorial també era un monopoli per a l'emfiteuta: *«et ut lupanar sive bordell publicum nona constructione alterius lupanaris seu bordelli ... concedimus vobis quod in dictam parrochiam seu territorium ac terminos eosdem ville et castri non possit ... existat fien seu ... alique olie domus seu domuncule per venendo lupanar deu bordell neque dicte mulieres mundane receptari licencia et promissa»*.

Salicrú ja havia trobat esments referents a la prostitució en el *Llibre de verbals*, especificant que "no teníem notícies de l'existència d'un bordell a Mataró en una època tan reculada". El llibre fa referència a un *loch acostumat* fora vila on s'estaven les prostitutes, per mantenir-les allunyades de les vilatanes *honestes*. I refereix conflictes amb prostitutes en Pere Peller, corder de Mataró, que tenia una fembra pública a casa seva, i també es fa ressò de la llicència que va obtenir l'hostaler Jaume Ferrer, àlies Palau, per acollir prostitutes a l'hostal, sempre que tingués el beneplàcit del batlle⁹⁵⁹.

⁹⁵⁸ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 136, (1 de febrer de 1499).

⁹⁵⁹ .- Salicrú, *El llibre de verbals*, p. 11.

3.1.3. La plaça

Amb tot els documents estudiats, tenim clar que, com a mínim, des de finals del segle XIII el nucli de la vila era la plaça o *fòrum*, que coincideix amb l'actual plaça Gran, i era on es celebrava el mercat setmanal els dilluns, a diferència del que opinava Cuadrada quan deia que "la plaça de la vila estava situada a vora de la casa parroquial, i era on el mercat s'emplaçava cada setmana"⁹⁶⁰, o Cerdà i Gurri que donen per fet que les cites a la plaça esmentades per Cuadrada del capbreu de Pere de Màrgens fan referència a la "placeta" de l'església⁹⁶¹. La part de migdia de la plaça no tenia totes les façanes a pla, sinó que sobresortien del pla tant per la banda de ponent com per la de llevant, deixant forma d'U.

A la plaça hi havia el forn i el pou comunals, la majoria de botigues amb les taules per vendre, i, pel que podem intuir de la documentació, un gran pòrtic al bell mig, o sigui, que la plaça podria haver estat parcialment porxada, tal i com té, per exemple, la ciutat de Granollers. S'intueix d'un establiment del 1441 fet pel Batlle General de Catalunya a Jaume Padró, de Mataró, d'una «*tabulam fustam*» de 2 canes de longitud i 12 pams d'ample, «*positam et constructa in platea dicti castris seu loci de Matarone ante videl.. quandam domum vestram que olim fuit den Bertran dicti Castris via publica mediante contiguam ex parte orientis cuidam archu ibidem constructo*». Afrontava a llevant amb l'arcada, a migdia i ponent amb la plaça i a tramuntana amb el carrer que és entre la taula establerta i casa seva⁹⁶². El del 1479 Jaume Padró li dóna al seu fill Narcís Padró, dient aleshores que està «*in latere portici dicte*

⁹⁶⁰ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 93.

⁹⁶¹ .- Cerdà, Josep. A. i Gurri, Esther, "Continuïtat i canvis a la vila d'Alarona (Mataró) a l'Alta Edat Mitjana", dins de *Ier Congrés d'arqueologia medieval i moderna de Catalunya*, Igualada 1998, p. 108.

⁹⁶² .- ACA, RP, BGC, FA, volum 137, (17 de juny de 1441).

platee»⁹⁶³, afrontant per llevant amb el pòrtic, a migdia i ponent amb la plaça i a tramuntana «*in quodam carrario transeunti inter dictum porticum et quoddam hospicium quod vos ibidem habetis et possidetis*»⁹⁶⁴. Aquesta afrontació per tramuntana amb un carrer que passa entre el pòrtic i el seu hospici⁹⁶⁵, és el que fan suposar la porxada central, ajuntada amb arcs, a banda dels pòrtics que tindrien les cases a sota. Aquesta porxada podria datar-se, com a mínim des de la segona meitat del segle XIV, quan Bernat Oliver el 1372 confessa al senyor del castell tenir dues cases «*in saccharia de Materone, juxta mercatum ipsius saccharie*», que afrontaven a migdia «*in portico dicti mercati*»⁹⁶⁶. Graupera ja intuïa que la plaça i els carrers que hi portaven estarien porticats⁹⁶⁷, i Llovet també esmentava que "la plaça posseïa un porxo i a prop d'ella s'hi trobava un pou"⁹⁶⁸.

L'any següent, el mateix Narcís Padró, que tenia una «*botigiam asolo terre usque ad primum*» sostre a la plaça, al costat de la del seu pare Jaume Padró, aconseguia del Batlle General de Catalunya l'establiment per fer un pòrtic d'uns set pams d'ample al davant de la seva botiga o casa, i posar-hi taules de fusta per vendre de fins a 15 pams⁹⁶⁹: «*in frontaria dicte botigie et in dicta domo vestra possitis facere posticum sive postis in pariete vestra de longitudine tantum quantum protenduntur frontarie dicti vestri hospici et botigie et amplitudinis sex vel septem palmorum vel minus. Et etiam possitis*

⁹⁶³ .- MASMM, pergamins Adan núm. 76, (29 de gener de 1479).

⁹⁶⁴ .- La casa dels Padró estava al xamfrà nord de la plaça amb el carrer Santa Maria.

⁹⁶⁵ .- Que estaria situat a la banda de tramuntana de la plaça, on avui hi ha el bar "Petit Laru".

⁹⁶⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 69v, (26 de juliol de 1372).

⁹⁶⁷ .- Graupera, *L'art gòtic al Baix Maresme*, p. 126.

⁹⁶⁸ .- Llovet, Joaquim, Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània, Caixa Laietana, Mataró 2000, p. 62.

⁹⁶⁹ .- MASMM, pergamins Adan núm. 80 i ACA, RP, BGC, FA, volum 133, (7 de novembre de 1480).

in frontaria dictorum hospici et botigie facere seu construere tabulam seu tabulas fusteas quantum pretenditur frontaria dictorum hospici et botigie et amplitudinis quinque palmorum canne Barchinone», al cens de 12 diners de Barcelona per Nadal. Aquest seria un dels pòrtics o porxos que confirmen sens dubte la seva existència en la vorera nord de la plaça, porxos que creiem que s'haurien de datar des del mateix moment de construir aquestes cases a la plaça del mercat, a finals del segle XIII o tot just entrat en el XIV. Farías diu que algunes cases, a partir de la segona meitat del segle XIII, es construïen amb una planta que donava a un carrer precedida per un pòrtic que reposava sobre uns arcs, incorporant a l'habitatge un obrador o botiga⁹⁷⁰. El pòrtic acostumava a estar obert al trànsit dels vianants i el titular hi podia posar taules i bancs on exposar les mercaderies. A més, confirma l'establiment que hem vist del Batlle General de Catalunya ja que esmenta que, en ocupar una part de la via pública requeria l'autorització del senyor de la vila.

Hem trobat un altre element destacat en aquestes cases dels Padró, que eren d'entre dos i tres còssos i estaven situades a la vorera nord de la plaça, al xamfrà amb el carrer de Santa Maria. El 1479 Jaume Padró confessa les cases davant de Pere Joan Ferrer, aleshores senyor del castell de Mataró, i també confessa *«totam illam magnam cameram vocatam la Sala Maior, contiguam dictas domus excepto solo terre usque ad primo terre, quod est dicti Bartolomei Terrés»*⁹⁷¹. Afrontava a llevant *»in hospicio dicti Bartolomeu Terrés qui tempore antiquo fuit dicti Bertrandi Pegulla de cuius hospici partim fuit dicta camera sive sala*», a migdia amb la plaça, a ponent i tramuntana amb la casa d'en Padró. Com s'intueix del document, ja que afronta amb les cases excepte en el primer pis, estaríem parlant d'una sala soterrània,

⁹⁷⁰ .- Farías, *El mas i la vila*, p. 214-15.

⁹⁷¹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 37v, (5 de juliol de 1479).

de prou entitat com per pagar 2 sous anuals al senyor i haver-se de confessar⁹⁷².

Pel que fa a un altre element molt important per a la vida en un nucli era l'aigua, i a Mataró hi havia dos pous comunals⁹⁷³, a diferència d'Argentona que tenien una font. El pou comunal estava a la plaça, a la banda de migdia, més o menys a la meitat de la línia de cases. El documentem allà quan el 1377 Antoni Comes confessa unes cases que té a la plaça, que afrontaven a llevant «*in vico juxta plateam fori*» i a ponent «*in vico qui transit juxta puteum qui ibi est*»⁹⁷⁴. Ens queda perfectament ubicat en la confessió feta per Bartomeu Pou de Mataró en el capbreu que va fer Pere Joan Ferrer, senyor del castell de Mataró, el 1479⁹⁷⁵. Confessa rebre un cens de 20 sous que Guillem Fornells presta per Nadal per una casa que «*solebant esse tribus partibus divisse et nunc sunt simul ad unum solum hospicium agregate*», situades «*in platea sive marcat*», i afrontaven a llevant «*in platea mercatali et puteo que ibi est*» a ponent amb un carrer que va cap a mar⁹⁷⁶ i a tramuntana amb la plaça. Aquestes cases sobresortien de la plaça per la banda sud-oest, on avui hi ha la font, i és per això que afrontaven a llevant amb la plaça. Aquestes cases foren adquirides i aterrades pel Consell de la Vila el 1535 a fi i efecte d'ampliar la

⁹⁷² .- És molt possible que aquesta sala soterrània sigui la que durant els darrers anys (2013-2014) ha esta buscada insistentment a la plaça Gran, mitjançant radiosondatge i per perforacions, a instàncies de l'arquitecte Agàpit Borràs, que mitjançant fonts orals, té coneixement d'una gran sala soterrània ubicada a l'extrem nord-oest de la Plaça.

⁹⁷³ .- El de la Plaça i el que estava la capdevall de l'actual Baixada de les Espenyas, a tocar del torrent del Pou.

⁹⁷⁴ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, fol. 128, (2 de març de 1377).

⁹⁷⁵ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 205, fol. 21v, (24 de maig de 1479).

⁹⁷⁶ .- Actual carrer de Santa Maria

plaça a canvi de fer una nova casa a Francesc Fornells⁹⁷⁷, tal i com també diu una nota marginal del capbreu del 1479⁹⁷⁸.

El 1494 Bartomeu Terrés, llenyataire ciutadà de Barcelona, va vendre a Joan Saguí, mercader de Mataró, unes cases situades a la plaça, «*ante puteum platee de Matarone*», a cens de 6 sous anuals per Nadal que paga a Lluís Pou, sota domini del Rei. Afrontava a ponent amb la casa de Joan Fornells, que hem vist confessar per Pou el 1479, i a tramuntana part amb la casa de Joan Fornells i part amb el pou i amb la plaça de dita vila. Preu de 80 lliures de Barcelona. L'any següent Joan Saguí comprava la casa del costat a Pascàs Barceló, ferrer de Mataró, que afrontava per migdia amb el carrer d'en Rossell⁹⁷⁹, a ponent amb el pou i a tramuntana amb la plaça, pel preu de 95 lliures de Barcelona, o sigui, que va invertir 175 lliures per dues cases a la plaça. La casa d'en Barceló era de les que sobresortien per la banda de ponent, a diferència de les de llevant⁹⁸⁰. Però va voler recuperar la rendibilitat aviat, ja que el 1497 Joan Saguí establí la casa que havia comprat a Barceló a Pere Pareres, sastre de Mataró, pel cens de 100 sous anuals, o sigui, amb una rendibilitat al voltant del 5%⁹⁸¹.

El primer document que coneixem indirectament on s'esmenten cases a la plaça, i de retruc a la vila, és l'establiment fet l'octubre del 1298 per Guillem

⁹⁷⁷ .- García i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 277.

⁹⁷⁸ .- «Los jurats tenen vuy les cases que foren de dits Fornells per que dits Jurats havien de donar dos cossos de cases a dit Fornells en altra part, los quals se afermaren y feren»

⁹⁷⁹ .- No creiem que fos l'actual carrer de la Pau, molt allunyat de la plaça i més considerant que la d'en Barceló sobresortia. Segurament es tractava d'un carreró que sortia de l'actual carrer Magí de Vilallonga.

⁹⁸⁰ .- Sobre aquestes cases, que eren un total de cinc, el 1772 es va presentar un projecte per enderrocar-les i eixamplar la Plaça Gran, enderrocant-les finalment el 1802. García i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 109.

⁹⁸¹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (3 de maig de 1497).

Escarrer, senyor del castell de Mataró, a Guillem Pascàs, d'unes cases a la plaça, les quals Francesc Capella, va confessar el 1372 en el capbreu que va fer Pere de Màrgens com a successor de Guillem Beliy, on esmenta aquest establiment, sense tenir més detalls⁹⁸². Pel que es desprèn de la cita, creiem que es van establir cases ja edificades més que sòl de terra per edificar, el qual ens marcaria la cronologia de la urbanització de la plaça amb una data anterior a finals del segle XIII. Guillem Pascàs, ciutadà de Barcelona i Bernat Pascàs, Saurina i Sància, fills de dit Guillem, van vendre aquestes cases el 1317 a Guillem de Beliy i la seva muller Guillerma, de Mataró, dient que es trobaven «*juxtem plateam de civitata Freta*», per on afrontaven a migdia, sota domini de Guillem de Sant Vicenç, senyor del castell de Mataró, al cens de 12 diners per Nadal⁹⁸³.

El 1302 Pellicer dóna notícia de la venda d'una terra feta per Bernat de Cabrera i la seva muller Alemanda a Bernat Mataró, "situada iuxta la plassa mercantivola del castell"⁹⁸⁴.

El 1359 Bernat Lenguart, pescador ciutadà de Barcelona, signa precari a Ramon Feliu de Mataró d'unes cases amb retrocortall [...] que té al cens de 13 sous anuals, i Lenguard les té pel castell de Mataró al cens de 10 sous anuals⁹⁸⁵. Afronten per una banda amb «*in via publica per quam itur versus mare*», per altre banda «*in via publica per quam itur versus Barchinonam*». És el primer cop que se citen carrers que es poden concretar per la seva orientació, ja que encara no tenien nom. El que anava cap a mar era l'actual

⁹⁸² .- Pellicer es fa ressò d'aquest document, malgrat que no coincideixen els cognoms: "Guillermo Ferrer, de quien sabemos que cedió a Guillermo Pascual varios solares en la plaza de Mataró para levantar edificios, según escritura de F. Fontcuberta, notario de Barcelona, á 10 de octubre de 1298". Pellicer, *Estudios histórico-arqueológicos*, p. 407.

⁹⁸³ .- MASMM, pergamins Església núm. 9, (20 de setembre de 1317).

⁹⁸⁴ .- Pellicer, *Estudios histórico-arqueológicos*, p. 407-8.

⁹⁸⁵ .- MASMM, pergamins Adan núm. 9, (14 de maig de 1359).

carrer de Santa Maria, que des de l'església parroquial anava baixant en paral·lel a les rieres de Cirera i del Pou. I el que anava cap a Barcelona era l'actual carrer d'en Palau. El 1479 Pere Joan Ferrer, cavaller, aleshores senyor del castell de Mataró, va fer precari a Francina, muller d'Antoni Cortés, àlies Reniu, de Mataró, de les cases que havien estat de Lenguart⁹⁸⁶. Aleshores afrontaven a llevant amb un carrer que porta al mar i a tramuntana amb un carrer [que va a la] ciutat de Barcelona⁹⁸⁷. També una peça de terra a Mataró, al puig dit de *Pendiç*. Afronta a llevant [...], a migdia amb honor d'en Capella i part amb honor d'en Vilardell, a ponent amb honor d'en [...]. Per l'establiment ha rebut un morabatí, equivalent a 9 sous.

El 1370 Bernat Olivera de Mataró, va establir a Antoni Ombert, dues cases situades «*in sacraria de Matarone, prope mercatum eiusdem sacrario*», que afrontaven per migdia «*in platea dicte sacrarie de Matarone*» i per tramuntana, amb alou de la Llàntia, les quals tenia per Francesc Capella al cens de 5 sous anuals per Nadal, sota domini del castell de Mataró⁹⁸⁸. Cens de 16 sous per Nadal. El mateix dia li establia un tros de terra, «*prope mercatum ville*» de Mataró, que afronta a llevant i a tramuntana amb un camí⁹⁸⁹, també per Francesc Capella al cens de 5 sous anuals per Nadal, sota domini de la Llàntia de Santa Maria. Cens de 10 sous per Nadal.

El 1436 Joan Reniu, notari ciutadà de Barcelona i Bernat Reniu, de Mataró, van establir a Jaume Padró, sastre de Mataró, un hort de pertinences

⁹⁸⁶ .- MASMM, pergamins Adan núm. 77, (6 de febrer de 1479).

⁹⁸⁷ .- En el precari de l'esmentada casa que va fer Ferran Maymó, Batlle General de Catalunya, el 1565, sortia com afrontacions de llevant «*in platea sive carraria pública qua itur ad mare*», i a tramuntana «*in carraria publica qua itur ad civitatem Barcinone, nunc vero dicitur carrer de na Magdalena*», sens dubte en relació a l'hospital situat a l'actual edifici de l'ajuntament, a la riera de Cirera. Pergamí Adan de 12 de novembre de 1565

⁹⁸⁸ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/7, (22 d'agost de 1370).

⁹⁸⁹ .- El camí de tramuntana hauria de ser l'actual de Beata Maria.

d'una casa que tenien a mitges a Mataró, «*in platea seu foro dicte ville*», la qual tenia 28 pams de llarg a mesura de Barcelona, que es tenia pels successors de Francesc Capella, al cens de 21 sous anuals per Nadal, sota domini de la Llàntia de Santa Maria de Mataró, i donava al darrera de la casa que els Reniu i en Bertran de Pegulla tenien a l'actual carrer de Santa Maria, sense donar a la plaça⁹⁹⁰. Cens de 11 sous anuals per Nadal. Entrada de 66 sous. Dos anys més tard, Bertran de Pegulla, per certs deutes que tenia amb Jaume Padró, li dona la seva casa a la plaça, a la banda de tramuntana, que estava al costat de la dels Padró, al xamfrà amb el carrer Santa Maria⁹⁹¹.

El 1442 Rafaela Mas venia a Antoni Mas, barber de Mataró, un casa amb «*parietibus, portis i fenestras*» situada «*in platea seu mercato ipsius parrochie*», per on afrontava a llevant, i amb la «*domus furni comunibus*» que tenia a tramuntana, al cens de 4 sous a Texonera d'Arenys, sota domini del castell de Mataró. Preu de 27 lliures i 10 sous de Barcelona⁹⁹².

El Llibre de verbals iniciat el 1480 es fa palès de conflictes que sorgien a l'entorn de la plaça i ens permeten veure la cura que es tenia en aquest espai, tan important per a la vila⁹⁹³. El batlle esmenta que a "fet adobar, aplenar e alivellar la dita plassa a ffi que les aygues discorrents de les teulades stants antorn de la dita plassa vaigen de quade teulada allí a unt és més covinent e natural", i fa una crida als *poblats en la plassa*, per tal "que negú qui gos lensar terra ni brossa ninguna, ni cavar o fer cavar en la plassa de la dita vila, ni devant les portes de les cases de la dita plassa".

⁹⁹⁰ .- MASMM, Pergamins Adan núm. 49, (17 d'octubre de 1436).

⁹⁹¹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/23, (10 de mig de 1438).

⁹⁹² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 114, (12 d'abril de 1442).

⁹⁹³ .- Salicrú, *El llibre de verbals*, p. 7-8.

3.1.4. La riera de Cirera

El territori entre la sagrera i la riera de Cirera, i la part sud d'aquesta, fou molt cobejat, ja que era la zona natural de creixement de la vila des d'un punt de vista topogràfic, que era molt important, perquè per llevant hi havia el gran desnivell del torrent del Pou i pel sud-est, el desnivell de les Penyes. Era una zona on hi havia masos, com l'Arnau, el Pujol, el Sibília, el Roig o el Mas, i força cases als quatre vents amb petits trossos de terreny. Va començar a moure's, com a mínim, des d'inicis del segle XIV. El 1323 Bonanat Domènec de Mataró, va establir a Pere Rubiol i la seva muller Elisenda, de dita parròquia, una terra propera a la sagrera, a ponent de la riera de Cirera, sota domini de Guillerma, vídua de Guillem Amat, que ho tenien per alou de l'església de Santa Maria de Ciutat Treta i el seu rector al cens de 18 diners anuals per Nadal pels establiments⁹⁹⁴.

El 1372 Berenguer Rubei confessava a Pere de Màrgens, senyor del castell de Mataró, el mas Roig, situat al lloc dit *as Viylars*, que afrontava a tramuntana amb el mas Creu, a migdia amb el mas Arnau i a ponent amb la riera de Cirera⁹⁹⁵. Si considerem que el mas Arnau estava molt proper a l'actual Carreró, el mas Creu en el carrer Nou, situaríem el mas Roig entremig de tots dos, per on hi ha l'escola del Cor de Maria.

El 1407 Bartomeu Feliu de Mataró, fill de Bartomeu Feliu, àlies Sagalar, va vendre a Pere Mas, sastre de Mataró, una peça de terra «*satis prope villam sive sacriam ipsius parrochia*», sota domini de Miquel des Bosc al cens de 9 sous per Nadal, que afrontava a ponent amb la riera de Cirera, pel preu de 16 lliures de Barcelona i 10 sous⁹⁹⁶. El 1443 Pere des Bosc

⁹⁹⁴ .- Fotocòpia pergami d'origen desconegut, 16 de desembre de 1323.

⁹⁹⁵ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, (23 de juliol de 1372).

⁹⁹⁶ .- BC, Fons Moja, lligall 482, (27 de setembre de 1407).

va fer precari d'aquesta terra, on Pere Mas hi havia construït una masia⁹⁹⁷, i al cap de cinc anys el mateix Pere Mas la va vendre al ferrer Francesc Oliver, també de Mataró, el qual es fa càrrec del cens esmentat abans⁹⁹⁸. Aleshores aquest masia i la seva terra afrontava a llevant amb tinença de Francesc Mas, àlies Roig, a migdia amb la quintana del mas Sibília, propietat aleshores d'en Joan Soler, a ponent amb la riera que «*descendit de la Cirera*», i a tramuntana amb tinença de l'esmentat Francesc Mas, àlies Roig.

Pere Mas també tenia una altra casa i hort a tocar de la riera de Cirera, en aquest cas sota domini de la Prepositura d'Abril de la Seu de Barcelona, sobre la qual Pere de Riudameia, d'Argentona, li ven el 1432 el cens de 8 sous que paga per Nadal per aquesta casa, la qual el mateix Riudameia l'hi havia establert el 1428, pel preu de 8 lliures de Barcelona. El mateix dia Pere de Riudameia li ven el cens de 2 sous per Nadal per un hort contigu per la banda de ponent de la casa anterior, pel preu de 20 sous, que està sota domini de la rectoria de Santa Maria de Mataró⁹⁹⁹. Mercès a aquest hort podem situar el conjunt, ja que afrontava a ponent «*cum riaria de cirera*», i a migdia i tramuntana amb uns camins públics, on algun dels dos podia ser l'actual carrer d'en Palau o el Carreró. El 1495 Eulàlia, filla i hereva d'Antoni Mas, va establir al sastre de Mataró Joan Pareller, un tros d'aquest hort de 14 x 18 canes¹⁰⁰⁰, «*in qua possitis facere et edificare domos*», al cens de 26 sous per Nadal¹⁰⁰¹.

El 1424 Antònia, vídua de Berenguer Brumisser, àlies Rapa de Mataró, i la seva mare Eulàlia, muller de Pere Coll, ciutadà de Barcelona, van vendre a Esteve Roig, pescador de Mataró, una peça de terra cultivada, amb arbres, que tenien a Mataró, al lloc dit *as Villars*, al cens de 2 sous i 1 diner per Sant

⁹⁹⁷ .- BC, Fons Moja, lligall 113, (14 d'octubre de 1443).

⁹⁹⁸ .- BC, fons Moja, lligall 113, (28 de setembre de 1448).

⁹⁹⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (17 de març de 1432).

¹⁰⁰⁰ .- On podien caber uns 6 còssos de casa.

¹⁰⁰¹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 18, (17 de novembre de 1495).

Miquel als hereus de Bernat Aperset, de Mataró, sota domini de Miquel des Bosc, la qual afronta a ponent amb una riera «*quo ibi est discurrente [...] de Cirera ab dictam villam*», pel preu de 66 sous de Barcelona¹⁰⁰².

El 1450 Gabriel Arnau de Mataró, va vendre a Francesc Mas, àlies Roig, de dita parròquia, un cens de 5 sous de pensió anual amb els seus drets, una «*pecie terre, domibus et manso ipsus contigua que Mas té al lloc dit as Villars*», a prop i contigua al seu mas, sota domini de la capella de sant Bartomeu de Cabanyes¹⁰⁰³. Afrontava a llevant i ponent amb altres honors del comprador, a migdia amb honor d'en Joan Soler, que fou del mas Sibilia i a tramuntana amb un altre honor del comprador mitjançant «*camino per quem antiquitus batur ad puteu*»¹⁰⁰⁴. Segurament aquest pou és el que estava a tocar del torrent homònim, a sota del mas Pou, al capdavant de l'actual baixada de les Espenyas.

El 1465 Pere des Bosc va fer precari a Francesc Mas d'una peça de terra als Vilars, de pertinences dels mas Feliu, que afrontava a llevant amb honor d'en Francesc Oliver, que abans era de Pere Mas de la Riera; a migdia, amb el mateix Oliver, abans d'en Mas; a ponent, amb la riera de Cirera i a tramuntana amb honor d'en Pere Vilar. I el 1479 Antoni Mas, àlies Roig, va rebre precari de Francesc des Bosc d'una peça de terra amb cases construïdes al lloc dit *Villars*, que afrontava a llevant amb la terra que s'esmentarà després, que havia estat del mas Pujol; a migdia, amb els hereus de Joan Soler; a ponent, amb l'establert i a tramuntana, amb honor de l'esmentat Soler mitjançant un camí públic. També confessa una peça de terra en la qual hi havia una casa de pertinences del mas Pujol que afrontava a llevant amb Joan Gallart, alou de l'altar de Sant Joan; a migdia, amb hereus de Joan Soler, que fou del mas

¹⁰⁰² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 106, (15 de febrer de 1424).

¹⁰⁰³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 120, (5 d'agost de 1450).

¹⁰⁰⁴ .- Aquesta peça de terra s'indica que havia estat establerta per Pere Arnau de Bellamor a Bernat Roig el 1292 davant de Pere de Noguera, notari públic de Granollers.

Sibília; a ponent, amb la primera terra esmentada i a tramuntana, part amb Bernat Llobet, de pertinences de dita peça de terra i part amb Joan Mas que fou d'en Rossell. Ambues terres foren establertes el 1426 per Esteve Pujol, propietari del mas Pujol, a Esteve Roig¹⁰⁰⁵. En aquestes dues terres, a inicis del segle XV, es va obrir el carrer Barcelona i es va començar a urbanitzar.

L'emplaçament de l'hospital de Santa Magdalena a la riera de Cirera, just on ara hi ha l'ajuntament, va fer que els "promotors" comencessin a pensar en terrenys a l'altra banda, la de ponent. Important per ajudar a datar aquesta urbanització és la cita que es fa en el Dietari de la Generalitat, quan el 1494 els Diputats van anar a Mataró fugint d'un episodi de pesta a Barcelona, es van reunir en «*una casa den Feu, boter, qui sta devant la riera*»¹⁰⁰⁶. Al del mateix 1494 sembla que se salta la riera, no perquè la banda de llevant estigués tota urbanitzada, ni molt menys, sinó perquè la urbanització anava arribant. A tal efecte, Gabriel Arnau, el propietari del mas Arnau que estava situat a la banda de ponent, va fer dues vendes d'unes terres de mig jornal de bou cada una, situades ambdues a la banda de ponent, a Antoni Oliver, ferrer, i a Gaspar Mates, totes dues persones de cert poder adquisitiu¹⁰⁰⁷. Les terres estaven «*satis prope hospitale presentis ville*», sota domini del rei, i, malgrat ser de la mateixa mesura, en una es va posar un cens de 5 sous i en l'altra d'un parell de gallines, que potser a finals del segle XV ja tenien un preu similar.

¹⁰⁰⁵ .- BC, Fons Moja, lligall 482.

¹⁰⁰⁶ .- Salicrú i Lluç, Roser, "Mataró, seu de la Generalitat de Catalunya en temps de pesta (1494 i 1515)", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 75, (2003), p. 6.

¹⁰⁰⁷ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, (30 de setembre de 1494).

Any	Instrument	Lloc	Establlent / Venedor	Establert / Comprador	Senyoria	Censos 1	Censos 2	Entrada / Preu
1317	Venda	Plaça	Guillem Pascàs	Guillem de Belyi	Castell de Mataró	12 sous		120 sous
1321	Establiment	Plaçeta Església	Guillem Creu	Berenguer Carbó	Capellania Santa Maria	6 sous		50 sous
1339	Donació cens	Vilars		Bernat Apercet	Castell de Burriac	14 diners	Gallina	?
1345	Establiment	Vilars	Berenguer de Sant Vicenç	Alamanda Sagui	Castell de Burriac	3 sous		?
1345	Establiment	Vilars	Pere Mas	Pons Bofí	Castell de Mataró	5 sous		80 sous
1352	Venda	Vilars	Francesc Bellatriu	Guillem Castellar	Altar de Sant Joan de Mataró	3 sous		120 sous
1355	Establiment	Plaçeta Església	Jaume Creu	Guillerma Carbó	Capellania Santa Maria	8 sous		25 sous
1356	Venda	Plaçeta Església	Guillerma Carbó	Pere Boet	Capellania Santa Maria	8 sous		260 sous
1359	Precari	Prop plaça	Berenguer Lenguart	Ramon Feliu	Castell de Mataró	10 sous		?
1361	Venda	Prop plaça	Ferrer Creixell	Pere Ballot	Castell de Mataró	5 sous		400 sous
1363	Establiment	Prop plaça	Jaume Sabater	Pere Ballot	Castell de Mataró	20 sous		400 sous
1363	Establiment	Clos	Berenguer Pou	Pere Ballot	Castell de Mataró	30 sous		100 sous
1364	Establiment	C/ Sant Magí	Pere Bova	Pere Ballot	Castell de Mataró	12 diners		16 sous
1367	Precari	C/ Sant Magí	Pere de Märgens	Pere Ribes	Castell de Mataró	3 sous		9 sous
1367	Establiment	Vilars	Bernat Agell	Pere Garau	Altar de Sant Joan de Mataró	8 sous		30 sous
1367	Establiment	Prop plaça?	Francesc Capella	Pere Llibra	Castell de Mataró	7 sous		75 sous
1369	Establiment	C/ Santa Maria	Francesc Capella	Marc Carbonell	Llántia de Santa Maria	20 sous		100 sous
1370	Establiment	Plaça	Bernat Olivera	Antoni Umbert	Castell de Mataró	16 sous		?
1379	Establiment	Plaça	Francesc Capella	Guillem Reniu	Castell de Mataró	8 sous		?
1398	Venda	Plaçeta Església	Guillem Bruguera	Francesc Soler	Església de Santa Maria	12 diners	Parell gallines	330 sous
1402	Venda	C/ Santa Maria	Pascàs Muntanyola	Antoni Colomer	Llántia de Santa Maria	20 sous		400 sous
1406	Venda	C/ Santa Maria	Antoni Colomer	Berenguer Trulls	Llántia de Santa Maria	20 sous		880 sous
1429	Venda	Plaçeta Església	Pere Boet	Bartomeu Català	Capellania Santa Maria	14 sous		330 sous
1432	Venda	Carreró	Francesc Soler	Gabriel Arnau	Castell de Mataró	7 sous		440 sous
1440	Precari	C/ Santa Maria	Batlle General de Catalunya	Pere Ros	Castell de Mataró	4 sous		11 sous
1442	Venda	Plaça	Rafaella Mas	Antoni Mas	Castell de Mataró	4 sous		550 sous
1450	Establiment	Plaçeta Església	Batlle General de Catalunya	Antoni Català	Castell de Mataró	3 diners		50 sous
1450	Establiment	Plaçeta Església	Antoni Català	Antoni Escuder	Capellania Santa Maria	14 sous		649 sous
1459	Venda	Carreró	Joana Arnau	Bernat Ferrer	Castell de Mataró	?		176 sous
1463	Venda	Carreró	Jaume Padró	Joan Palau	Sant Bartomeu de Cabanyes	2 diners		880 sous
1465	Venda	Plaçeta Església	Clara Benajam	Antoni Palau	Castell de Mataró	?		600 sous
1467	Venda	C/ Palau	Melcior Mas	Joan Palau	Castell de Mataró	3 sous		680 sous
1468	Venda	C/ Sant Magí	Guillem Auleda	Pere Martí	Castell de Mataró			740 sous
1488	Venda	C/ Palau	Guillem Pagès	Antoni Oliver	Castell de Mataró	4 sous		2260 sous
1493	Establiment	C/ Nou	Narcís Padró	Vicenç Mates	Capellania Santa Maria	20 sous		80 sous
1494	Venda	Plaça	Bartomeu Terrès	Joan Sagui	Castell de Mataró	6 sous		1600 sous
1494	Venda	C/ Palau	Bernat Montpaó	Esteve Sagui	Castell de Mataró	24 sous		600 sous
1495	Establiment	C/ Nou	Antoni Creu	Esteve Vilardell	Capellania Santa Maria	20 sous		20 sous
1496	Venda	Plaça	Pascàs Barceló	Joan Sagui	Castell de Mataró	8 sous i 4 diners		1900 sous
1497	Establiment	C/ Nou	Antoni Creu	Nicolau Costa	Capellania Santa Maria	15 sous		Parell gallines
1497	Establiment	C/ Nou	Antoni Creu	Bernat Arnau	Capellania Santa Maria	11 sous		Parell gallines

Quadre 4: Resum dels establliments i vendes de cases en la sagrera i en el seu entorn

3.1.5. Característiques i mides de les cases

Com hem anat veient al llarg dels establliments i vendes, les cases de Mataró eren contigües les unes a les altres, disposades al voltant de carrers que sovint eren els antics camins que entraven i sortien de la sagrera i de la plaça, ja fos per anar al mar, per anar al torrent del Pou, a la riera de Cirera o a

Barcelona, amb pati / eixida i amb hort al darrera o al costat, amb formes rectangulars o quadrades. Algunes tenien forn, malgrat l'obligació de fer servir el forn senyorial, com la casa que tenien els Català de Valldeix a la placeta de l'església i que van vendre el 1450, especificant que eren «*cum furno*»¹⁰⁰⁸.

Ja a mitjan segle XIV s'esmentaven elements com les clavegueres i a finals del XV esmenten algunes amb pou, que de ben segur també el deurien tenir algunes ja des del segle XIV. Així en la casa venuda el 1352 per Francesc Bellatriu d'Argentona es descriu la casa com «*solo edificio, terris et fundamentis, paretibus, portalibus, portis, fenestris, sostris, faneis, stillis, stillicidis et cloacis et omnibus augmentis et melioramentis ibi factis et faciendis a celo usque et abissum*»¹⁰⁰⁹, o la que va vendre el 1488 Guillem Pagès, que era de «*solo edificio, tectis et fundamentis, parietibus, portalibus, pou, sostris, fenestris, stillis. stillicidiis et cloaquis*»¹⁰¹⁰.

El model constructiu de les cases de Mataró, i evidentment de l'entorn, girava entorn d'una mida d'amplada que facilitava el cobriment amb bigues econòmiques i de proximitat, no massa llargues a la que anomenaven cós, del llatí “*cursum*”, i normalment equivalia a 24 pams entre parets -*tou parets*-, i tres pams de gruix cada paret¹⁰¹¹. Salicrú esmenta, parlant del cós, que "és molt possible que quedés fixada durant els segles XV i XVI"¹⁰¹². Nosaltres n'estem plenament convençuts!. I una prova clara són els dos establiments que

¹⁰⁰⁸ .- APCCM, pergami 302, (4 de maig de 1450).

¹⁰⁰⁹ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/4, (13 d'octubre de 1352).

¹⁰¹⁰ .- MASMM, pergamins Església núm. 84, (17 de setembre de 1488).

¹⁰¹¹ .- Salicrú i Puig, Manel, "La casa de cós de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 35, Mataró 1989 i Garcia i Guàrdia, *La construcció d'una ciutat*, p. 119.

¹⁰¹² .- Salicrú, *Ibidem*, p. 10.

el 1493 va fer Narcís Padró al carrer Nou, un de 50 pams d'ample i l'altre de 25 pams, o sigui, de dos i un cós respectivament¹⁰¹³.

Tot i ser una mica fora dels límits cronològics del nostre estudi, l'establiment d'un tros de terra de 48 per 90 pams per edificar una casa de dos còssos, que va fer el 1527 en Joan Ballot en una part del pati de la casa establerta el 1363 per Jaume Sabater a Pere Ballot, avantpassat seu, ens dóna una idea de les possible mides que podien tenir alguns patis per edificar¹⁰¹⁴.

Pel que fa als materials de construcció, les parets de càrrega acostumaven a ser de tàpia, construïdes sobre fonaments de pedra i morter de calç, de tres pams d'amplada, envans de maó massís, brancals i llindes de portes i finestres de pedra granítica o de fusta i els acabats de les parets interiors fets amb arrebossat de morter de calç. El 1464 Jaume Padró va vendre un tros de terra al Carreró a Joan Palau, i en el termini d'un any li feia «*edificare parietem sive tapiam*», clara referència al tipus de parets que es construïen¹⁰¹⁵. El 1499 Joan Sala, àlies Palau, hostaler de Mataró, va establir un tros d'hort al Carreró, amb els pactes següents: «*Nos et nostri possimus ponere in pariete per vos facienda versus occidente in dicta domo et sub pacto que vos habeatis et teneamini claudere sive cloure exitam domus per faciende de duobus tapias versus circum sive tremuntana taliter quod nullus possit transire*»¹⁰¹⁶. Per tant, feia cloure la paret del darrer de dues tapiades.

¹⁰¹³ .- APCCM, pergami 56 i MASMM pergamins Adan núm. 88, (11 de març de 1493).

¹⁰¹⁴ .- APCCM, pergami 21, (28 de desembre de 1527).

¹⁰¹⁵ .- APCCM, pergami 384, (5 de març de 1464).

¹⁰¹⁶ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17, (6 de desembre de 1499).

3.2. La sagrera d'Argentona

El 1257 trobem la primera referència evident de poblament en la sagrera, quan Berenguer de Sant Vicenç va vendre a Berenguer d'Alíer i la seva muller Guillerma, «*unam domum*» que tenia en alou a la parròquia de Sant Julià d'Argentona, «*ante ecclessiam*»¹⁰¹⁷. Afrontava a llevant amb una riera; a migdia i tramuntana, amb uns alous de Berenguer de Sant Vicenç i a ponent, amb l'esmentada església. La casa li ven «*cum omnia inse habenti, cum tegulis et cum bigas...*», pel preu de 50 sous.

El 1280 Guillem de Sant Vicenç i la seva muller Saura estableixen a Berenguer Batlle d'Argentona i a la seva muller Berenguera, una peça de terra que tenen a la parròquia de Sant Julià d'Argentona, «*super ecclessiam*»¹⁰¹⁸. Afrontava «*ab oriente in via et in ciminterio, a meridie in ipsis domibus Guillemi Strany et Guillemi de Rovira, ab occidio in alodio nostro et in alodio ecclesie teneo Jacobi Lupertini, ab cirtio in ipsa via qua vadit ad fontem*», al cens d'un parell de gallines per Nadal, i una entrada de 5 sous. Així documentem com a mínim dues cases a la sagrera, la d'en Rovira i la de n'Estrany, que se sumaria a la de Berenguer d'Alíer.

El 1290 trobem documentat per primer cop el terme sagrera, quan Berenguer de Sant Vicenç establí a Rispau, fill de Ferrer Rispau, la casa que havia estat de Berenguer d'Alíer, situada «*in sacraria ecclesie Sancti Iuliani de Argentona*»¹⁰¹⁹. Aquesta casa, la deuria recuperar per mort sense descendència de Berenguer d'Alíer o bé per definició de la casa feta pels seus successors.

El 1295 Berenguer Batlle i la seva esposa Berenguera fan heretament al seu fill Ramon, del mas Batlle «*quem habemus in sacraria de Argentona*»¹⁰²⁰.

¹⁰¹⁷ .- AHMA, pergami 5, (1257, agost, 12).

¹⁰¹⁸ .- BC, pergami 10168, (4 de setembre de 1280).

¹⁰¹⁹ .- APCCA, pergami 1 (24 de gener de 1290). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 979.

¹⁰²⁰ .- APCCA, pergami 2 (17 d'agost de 1295).

A finals del segle XIII, Berenguer de Sant Vicenç establia a Arnau Ferrer i la seva muller Sibil·la en una peça de terra on aquests hauran de construir una o diverses cases, que afrontava « *ab oriente in via qua itur ad fontem de Argentonā et in tenedone Guillermi de Croanies a meridie in paraliata nostra*¹⁰²¹ *quam habemus prope fabricam argentone ab occidio in dicta pariliata nostra et cum torrente et in tenedone mansi de solerio*»¹⁰²². El cens era de 8 sous anuals per Nadal i l'entrada de 15 sous.

El 1299, Berenguer de Sant Vicenç establia a Pere d'Espinalt d'Argentona, en una parellada sobre la ferreria i la sagrera d'Argentona, que afrontava a llevant «*in cellario eclesie Sancti Iuliani de Argentonā et in fabrica*», amb tinença d'en Berenguer Batlle i amb tinença d'Arnau Ferrer, alou de Sant Vicenç; a migdia, amb tinença d'en Berenguer Batlle i amb tinença del mas Moió; a ponent, amb tinença del mas Moió, alou de l'església d'Argentona i a tramuntana, amb un torrent que discorre entre la parellada i una tinença de Bernat Sabater, alou de l'església de Barcelona, a condició que construís un mas¹⁰²³. També permetia fer una casa en l'espai que «*est inter fabricam, cellarium et corralum, unam domum ad opus cellarii*». El 1356 Pere des Bosc feia confirmació i precari del mas Espinalt a Alamanda, filla de Pere Espinalt: «*Tota aquella parollada de terra ab las casas en ella construïda en la sagrera de dita parròquia de Argentonā, que afrontava a orient ab honor de la iglésia de Argentonā, ab la plasa que allí era, ab la fabrica o ferraria, ab honor de Berenguer Batlle i ab honor de Berenguer Ferrer, A migdia ab honor de Berenguer Batlle i ab honor del mas Moyó, A ponent ab honor de dit mas Moyó i a tramuntana ab lo torrent que allí és*»¹⁰²⁴.

¹⁰²¹ .- Es tracta de la parellada que el 1299 s'establirà a Pere d'Espinalt.

¹⁰²² .- AHMA, pergami 13. (No es llegeix la data, però fou fet davant de Montserrat de Gumila, rector d'Argentona documentat entre els anys 1273 i el 1310).

¹⁰²³ .- AHMA, pergami 12 (14 de febrer de 1299). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 1046.

¹⁰²⁴ .- BC, Fons Moja, lligall 387, (27 d'abril de 1356).

El 1330 Guillem d'Argentona, cavaller, establí a Pere Ferrer d'Argentona, i la seva muller Alamanda, «*quandam domum meam cum solo terre eidem contiguo...in dicta parrochia, juxta ecclesiam sancti Juliani*». Afronta a llevant i migdia «*in residua tenedone mea et partim in predicta ecclesia, ab occidente in ciminterio dicte ecclesie, a cirtio in residua tenedone mea*», amb condició «*quod unus filius vester vel filia illum seu illam quem seu quam vos malveritis incontinenti cum pervenerit ad etatem puberitatis et siu successores*», i que ell i els seus successors siguin homes propi, soliu i afocat de Guillem d'Argentona. Cens de 6 sous anuals per Nadal¹⁰²⁵.

Referent al cementiri, malgrat les disposicions del bisbat de Barcelona que manaven que estiguessin clausurats, el 1339 el bisbat ordenava fer la clausura del cementiri, donant un termini molt breu¹⁰²⁶.

El 1379 Sança, vídua de Guillem Ferrer, segurament fill de Pere i Alamanda, defineix i retorna a Guillem d'Argentona, «*duas domos cum suis peciis terre in quibus fundanter, una quarum fuit Geraldi Çalort et alia den Font dicte parrochie*», que pagaven 24 sous de cens anual¹⁰²⁷. Pensem que una és la que li va establir el 1330 i, l'altra, la deurien construir més tard, alhora que els Ferrer no hi deurien fer residència tal i com s'havia pactat¹⁰²⁸, fet que podria motivar que l'anterior cens de 6 sous s'incrementés fins a 24.

Dins la sagrera, a part de l'església, el cementiri i cases i masos, també hi havia la farga, un corral i el celler de l'església, tal com hem vist en l'establiment del 1299, i també molt important, la font, que es documenta per primer cop en l'establiment del 1280. L'aigua era un element imprescindible per establir un hàbitat, en aquest cas agrupat, i aquesta font tan propera a la sagrera en facilitava la seva ocupació.

¹⁰²⁵.- AHMA, pergami 18, (15 de març de 1330).

¹⁰²⁶.- Baucells, *Vivir en la Edad Media*, p. 992.

¹⁰²⁷.- BC, pergami 374, (13 de novembre de 1379).

¹⁰²⁸.- Quan fa la renúncia, Sança diu ser vídua de Guillem Ferrer, i casada en segones núpcies amb Guillem sa Mona, de la població de Rubí.

El 1342 Berengueró de Sant Vicenç va fer precari a Berenguer Batlle d'Argentona, del mas Batlle amb la seva quintana situat «*juxta et satis prope sacrariam dicte parrochie*», juntament amb «*tres domos et cellarium que et quod sunt in dicta sacraria*», i finalment «*illam domum que est in sacraria supradictam*»¹⁰²⁹. El mas i la quintana afrontava, per una banda, amb la sagrera, d'altra banda amb tinença d'en Argentona, part amb tinença d'en Guillem Mestre, part amb tinença d'en Moió, per altra banda amb «*torrente qui ibi est vocato de la font*», part amb tinença d'en Camp, per l'altra banda amb la riera, per altra banda amb tinença d'en Masnou, part amb tinença d'en Bonanat Jaume, part amb un camp d'en Berenguer Batlle que té sota domini de Guillem d'Argentona, part amb tinença d'en Novell, part amb un alou de Sant Julià i part «*in torrente vocato del Feu*». Les tres cases afrontaven d'una banda amb tinença d'en Rovira i part amb tinença de n'Estrany, d'altra banda amb tinença d'en Ferrer i part amb tinença d'en Mestre; d'altra banda amb un carrer i d'altra banda, amb tinença d'Elisenda de Croanyes. La darrera casa afrontava d'una banda amb les cases abans esmentades, d'altra banda «*in carraria qua itur ad ecclesiam sancti Juliani*», i d'altra banda amb tinença d'en Estrany.

Cinquanta anys més tard, el 1394, Miquel des Bosc fa un altre precari a Bernat Batlle, àlies Ballot, del mas Batlle i altres cases a la sagrera¹⁰³⁰. Això ens permet una bona radiografia d'aquest espai a finals del segle XIV. «*Totum ipsum mansum vostrum vocatum Batle cum quintana sibi contigua et omnibus juribus et pertinencis suis qui mansus est in dicta parrochia juxta et satis prope sacrariam dicte parrochie. Ítem et illas tres domos et cellarium que est quod sunt in dicta sacraria. Ítem et illam domum que est in eadem sacraria*». El mas Batlle afrontava «*ex una parte in dicta sacraria et ex alia parte in tenedone den Argentona et partim in tenedone Jacobi Mastre, partim in tenedone den Moyo et ex alia parte in torrente que ibi est vocato de font et*

¹⁰²⁹.- BC, pergami 24685, (1 de maig de 1342).

¹⁰³⁰.- APCCA, pergami 10 (8 d'agost de 1394).

*partim in tenedone den Camp et ex alia parte in riaría et ex alia parte in tenedone den Strany et partim in tenedone den Cires et ex alia parte in campo vestro quim tenetis per venerabili Guillermoni de Argentona et partim in tenedone Guillermi Ferrari et partim in alodio Sancti Iulianni et in torrente vocato del feu». Les tres cases de la sagrera: «*predicte autem tres domus et sallarium que est quod contigue sunt terminantur ex una parte in tenedone den Rovira et partim in tenedone den Strany et ex alia parte in tenedone den Ferrer et partim in tenedone den Mastre et ex alia parte in carraria que ibi est et ex alia parte in tenedone Guillermi Ferrari. Domus vero que ibi est in dicta sacraria terminatur ex una parte in dictis domibus vestris et ex alia parte in carraria qua itur ad ecclesiam Sancti Iulianni et ex alia parte in tenedone den Ferrarii*». Com veiem, les afrontacions estan pràcticament copiades de les anteriors i tampoc ens aporten, ni tan sols, els punts cardinals.*

Tots aquests documents ens fan pensar que la sagrera d'Argentona va créixer molt poc des del segle XIV fins a finals del XV. En aquells moments, era una sagrera força petita, i s'hi documenten, com a mínim, els masos Batlle, Espinalt/Gemferrer, Portal¹⁰³¹, i les cases Badia¹⁰³², Ferrer¹⁰³³, Anglada¹⁰³⁴, i Mestre, tot i que si tenim en compte les quatre cases que cent anys abans hi tenia en Batlle (alguna de les quals pot ser les que aquí referim per canvi de propietat), també podem suposar que hi podia haver alguna casa més. Ja hi havia un carrer obert, que era el que anava des de la font fins a l'església, i correspondria amb l'actual carrer Torras i Bages. Mercès al capbreu de Miquel des Bosc de la segona meitat del segle XVI, estudiat en profunditat per Castillo¹⁰³⁵, tenim constància documental que al bell mig de l'actual plaça de

¹⁰³¹ .- Aquest mas es coneix per can Genet, i es troba al xamfrà dels carrers Lladó i Sant Ferran.

¹⁰³² .- És la casa que es coneix per can Rectorer, actual seu de l'Arxiu Municipal.

¹⁰³³ .- És la que va establir Guillem d'Argentona el 1330.

¹⁰³⁴ .- És la casa que es coneix per cal Carboner, actual seu del Museu del Càntir.

¹⁰³⁵ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*.

l'església hi havia una edificació propietat d'Eulàlia Mallol, muller de Joan Jofre de Mataró. Afrontava «*ab oriente cum ecclesia parrochiali Sancti Julianni de Argentona fossare mediante, a meridie partim cum dicto fossare et partim in honore d'en Lentisclà, ab occidente cum dicta platea et a cirtio in honore den Lauder camino mediante et partim cum dicto fossare*»¹⁰³⁶. Com veiem aquesta casa estava envoltada excepte per la part de ponent amb el cementiri de la parròquia. La casa, que havia heretat Eulàlia del seu pare Pere Mallol, fou comprada pels Jurats de la Universitat el 31 de gener de 1586 a fi d'enderrocar-la per ampliar la plaça¹⁰³⁷.

També sabem, per aquest capbreu, que la casa que havia estat de l'Espinalt al segle XVI era de Gabriel Llauder, àlies Gemferrer, d'Argentona, el qual manifesta que «*habeo et possideo totum ipsum patium terre in que antiquitus erat edificata quedam domus vocata d'en Spinalp, nunc autem solo terre cohequata*»¹⁰³⁸. Aquest "antiquitus" ens porta a pensar que ja estava enderrocada durant el segle XV. Això es confirma amb el precari del mas Gemferrer fet el 1497 per Francesc des Bosc a Joan Marc, del veïnat de Clarà de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, hereu d'Antònia, que primer fou muller de Pere Tria i després de Bartomeu Ballot d'Argentona¹⁰³⁹. Cal dir que Margarida, filla de Joan Marc, estava casada amb Miquel Llauder, ferrer. Aleshores el mas Gemferrer, successor del mas Espinalt, afrontava a llevant amb la tinença que hi havia entre el mas i el «*fossare ecclesia dica parrochia*», a migdia part amb tinença d'en Cabanyes, part amb tinença d'en Rovira i part amb tinença d'en Batlle, a ponent amb tinença d'en Portal i a tramuntana amb tinença d'en Joan Marc alou de des Bosc. La part més interessant del precari és una peça de terra anomenada *lo celler den Gemferrer*, que afrontava a llevant part amb tinença dels successors de Joan

¹⁰³⁶ .- AHMA, Capbreu M-140, fol. 247v, 18 d'agost de 1587.

¹⁰³⁷ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 211.

¹⁰³⁸ .- Castillo, *Ibidem*, p. 214.

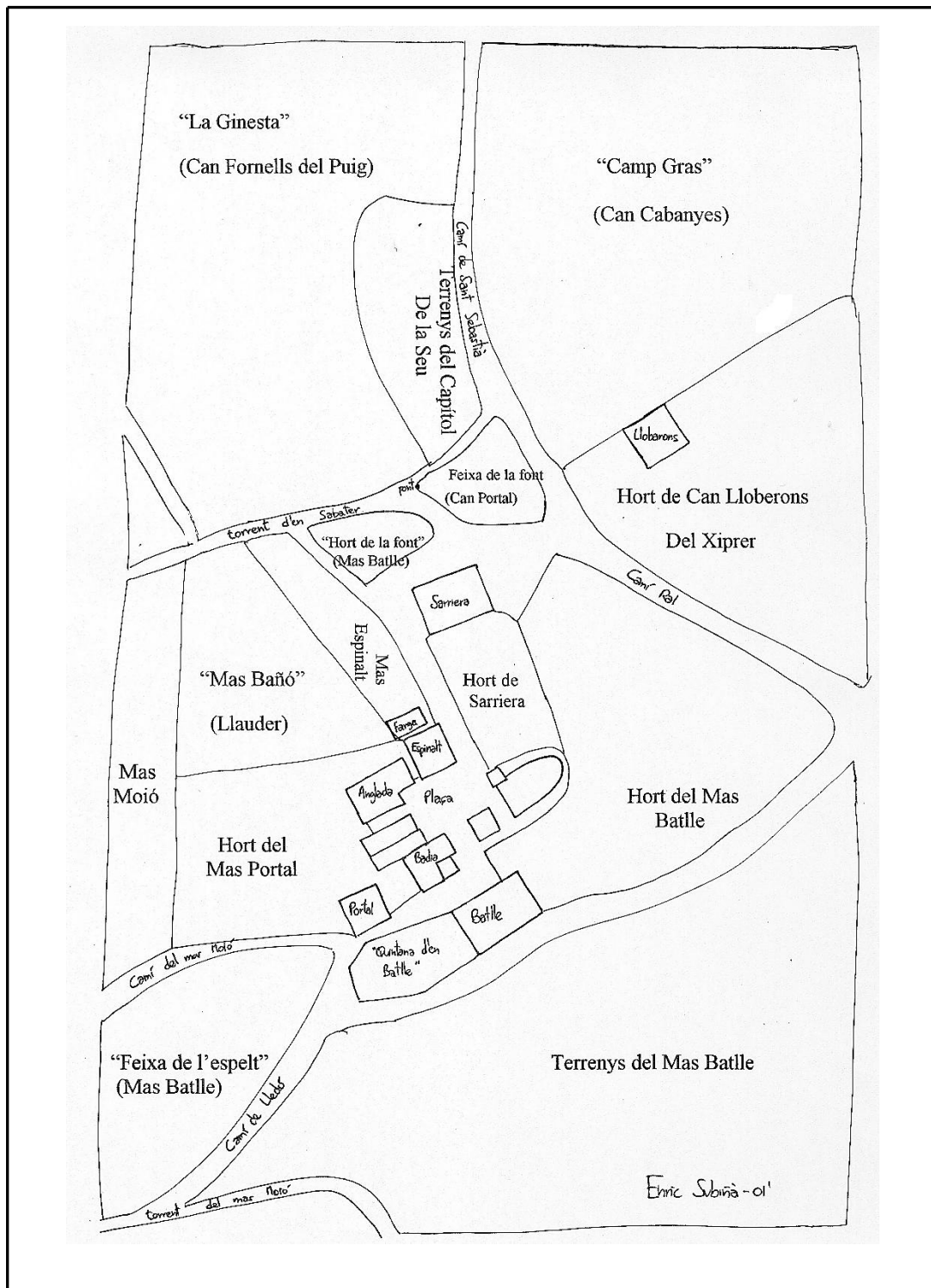
¹⁰³⁹ .- BC, Fons Moja, lligall 115, (11 d'abril de 1497).

d'Argentona i part «*cum campanari*» de dita església, a migdia amb l'església, a ponent «*in quadam domo nostra in qua exercetur nostra fabrica sive la fàbrega*» i a «*tramuntana cum platea dicta parrochia*». Aquesta ubicació ens porta a pensar que l'església romànica/gòtica era, evidentment, més petita que l'actual i que potser estava situada una mica més al sud, i el campanar estaria lleugerament endarrerit respecte al pla de façana, o sigui, en un lateral. Això explicaria, també, l'afrontació on es diu que és amb la plaça, malgrat que segurament era amb la part final de la plaça, tenint en compte que en aquella banda del carrer no hi havia més construccions, tan sols el cementiri.

Ja fora de la sagrera, però molt propera, hi havia el casal dels Argentona¹⁰⁴⁰. El casal, pròpiament, es documenta per primer cop el 1376, quan s'esmenta «*la casa o alberch lo qual lo dit Mossèn G[uillem] ha e posseix en la sagrera d'Argentona*»¹⁰⁴¹. Ja hem vist que quan el 1330 Guillem d'Argentona establí una casa a Pere Ferrer, aquesta afrontava a tramuntana amb honors seus, que seria on tindrien el casal. Malgrat que no hem trobat cap esment documental anterior, pensem que es deuria construir en el transcurs del segle XII o XIII.

¹⁰⁴⁰ .- Era al centre de l'actual plaça de Vendre.

¹⁰⁴¹ .- Benet Oliva, "Els Argentona, castlans de Burriac (s. XII-XV)", a *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. Actes (del 16 d'octubre al 6 de novembre de 2004)*, Mataró: Grup d'Història del Casal, 2006, pàg. 209-222.

Plànol de la sagrera d'Argentona tal i com era a finals del segle XV

CAPÍTOL 3. LA SOCIETAT

Com era la població que vivia a Mataró, Argentona i Òrrius? Tenint en compte que era una societat bàsicament agrícola i que vivia sobretot en hàbitat dispers en el cas d'Argentona i Òrrius durant tot el període de l'estudi, i amb més trets d'hàbitat urbà a Mataró on, com hem vist, des de mitjan segle XIV, es va configurar un nucli al voltant de la sagrera i de la plaça, que va agafar molta empenta durant el segle XV. Les sagreres estaven envoltades de masos, alguns d'ells ben a prop i el gran gruix en els veïnats, on hi havia força masies i, per tant, bona part del gruix de la població.

Centrats en la família, parlarem especialment de dos aspectes: el matrimoni i la mort. Quines eren les estratègies matrimonials, quants fills arribaven a edat adulta, on anaven els cònjuges a buscar la parella dins d'un mercat matrimonial molt actiu, què representava la llegítima, i el dot, amb totes les seves variants: què valia un dot en cada època, l'esforç que suposava el seu pagament per al patrimoni familiar, l'aixovar o escreix, la seva restitució quan calia, la hipoteca dotal, o la firma d'espoli, un mal ús poc documentat. Finalment, parlarem de la donació universal que feien els pares a l'hereu o a la pubilla i dels dobles matrimonis i els segons matrimonis, especialment de les vídues.

El darrer apartat serà el relacionat amb la mort i amb el testament. Com era formalment el testament, quines eren les causes per testar, el nomenament de marmessors i l'enterrament. Un dels aspectes que permet conèixer millor l'entorn religiós del testador/a són els llegats religiosos, amb això podem endinsar-nos en els edificis religiosos de cada parròquia i conèixer, entre d'altres, els seus altars, alhora que podem intuir el fervor religiós del testador/a mitjançant les misses que encarregava o els aniversaris i beneficis que fundava. Els llegats familiars ens apropa al seu entorn familiar i els que feia al senyor directe a les seves dependències personals. Clourem amb el paper i la importància de l'hereu o la pubilla i amb la clàusula final: l'hereu universal.

1. ÀMBIT FAMILIAR

La societat rural girava entorn de la família i el seu aixopluc. Segons Cuadrada “la família al món rural conserva molt més que a la ciutat l’aspecte patriarcal característic de la família romana. Els nous esposos, a diferència dels fills dels burgesos, resten al mas”¹⁰⁴², i també Aventín afirma que “a la Catalunya Vella el sistema hereditari, basat en la figura de l’hereu, limitava la creació i multiplicació de cèl·lules conjugals, ja que el fill escollit per succeir el pare, l’hereu, estava obligat a residir juntament amb la seva dona a la casa familiar”¹⁰⁴³. Nosaltres afegiríem, òbviament, que en cas que l’escollida fos la filla o pubilla, assumia la mateixa obligació. A les masies, hi podien arribar a viure el cap de casa i la seva muller, algun avi, l’hereu o pubilla amb el cònjuge i els fills, algun germà del cap de casa (oncles concos) i tal volta algun germà del nou hereu encara no adult, a més de gent externa a la família, com jornalers i criats. Per tant la institució de l’hereu/pubilla influïa molt en l’estructuració familiar. Marcó, en el seu estudi per la Vall d’Aro, bàsicament del segle XV, també constata que l’hereu i la pubilla es quedaven al mas amb el pares, els germans solters, els fills quan els tinguessin, alhora que els pares s’asseguraven la seva alimentació i atenció¹⁰⁴⁴.

La tipologia notarial medieval que ens serveix per parlar de la família són bàsicament documents relacionats amb el matrimoni (capítols matrimonials, èpoques de dot, donacions per motiu de núpcies, definicions en concepte de l·legítimes) i amb la mort, en forma de testaments. Es per això que

¹⁰⁴² .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p.529.

¹⁰⁴³ .- Aventín Puig, Mercè, "Família i unitat d’exploració", dins de *Història agrària dels països catalans*, dirigida per Emili Giralt i Raventós, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona 2004, p. 467.

¹⁰⁴⁴ .- Marcó i Masferrer, Xavier, "Estructura familiar i estratègies matrimonials de la pagesia de mas de la vall d’Aro al segle XV", dins de *VIIIè Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2010, p. 217-18.

els dos principals capítols que formen part de l'àmbit familiar són el Matrimoni i la Mort.

Fins a mitjan segle XIV, quan algú feia un acte documental de certa importància, i que a més tenia incidència sobre els béns del patrimoni familiar, la família directa, que solia tenir interessos en aquest patrimoni, acostumava a signar en qualitat d'aprovació o lloació.

El 1241 Arnau de Croanyes fa donació del mas a la seva muller Saura, signant, i, per tant, aprovant la donació, els seus pares Joan Croanyes i Farrera, i els seus germans Berenguer i Ramon i la seva germana Flor¹⁰⁴⁵. El 1235 Ramon de Mataró feia esponsalici a la seva muller Guillerma, lliurant-li 200 morabatins i com a garantia obligava dues parts dels seus béns, constant en el document la signatura dels seus germans Berenguer i Ponç de Mataró¹⁰⁴⁶. El mateix passava quan s'establien o es confirmaven terres, on apareixia tot el nucli familiar central com ara el matrimoni i l'hereu, tal i com el 1284 Guillem de Carreres i la seva muller Gueralda establien una terra a Mataró, al veïnat de Valldeix, a Berenguer Roure i la seva muller Elisenda i al fill comú Arnau Roure i la seva muller Guillerma¹⁰⁴⁷. Aquest fill, que segurament havia rebut heretament dels béns dels seus pares en el moment del matrimoni, apareixia junt als pares en un establiment que segurament era una confirmació d'una terra que els Roure ja gaudien, i on segurament els pares n'eren usufructuaris. El 1309 era Ramon Moió d'Argentona, la seva muller Berenguera, el seu fill Ramon Moió i la seva muller Agnès, tots de la parròquia d'Argentona, que eren confirmats en el mas Moió¹⁰⁴⁸; el 1319 Arnau Soler de Mataró, la seva muller Guillerma, el seu fill Bernat Soler i la seva muller Elisenda, rebien l'establiment d'una terra per edificar una casa¹⁰⁴⁹; el 1339 Pere Gener i la seva

¹⁰⁴⁵ .- AHMA, pergami 3, (20 de gener de 1241).

¹⁰⁴⁶ .- MASMM, pergami August Ribas, 6 de juliol de 1235.

¹⁰⁴⁷ .- APCCM, pergami 407, (9 de juliol de 1284).

¹⁰⁴⁸ .- APCCA, pergami 3, (24 de novembre de 1309).

¹⁰⁴⁹ .- MASMM, pergamins Ribas núm. 7, (25 d'agost de 1319).

muller Saurina, d'Argentona, estableixen una terra a Bonanat Jaume i la seva muller Dolça, també d'Argentona¹⁰⁵⁰; el 1352 Sança Portell, de Mataró, renuncia als drets que pugui tenir en el mas Portell de Mataró, davant d'Arnau Portell, segurament oncle o cosí seu, on també consta la signatura, i, per tant, l'aprovació, de Guillem i Berenguer Ballot, marit i fill de Sança¹⁰⁵¹.

Un fet que sí que hem constatat és que, a mesura que ens acostem a la meitat del segle XIV, deixen d'aparèixer en la documentació aquests grups familiars nuclears i extensos a l'hora de vendre, establir terres, o fer altres actes documentals, i com a molt trobem el cap de casa i l'hereu, o bé l'hereu i la mare vídua. Creiem que la generalització de la institució de l'hereu universal va poder influir en aquest aspecte.

2. EL MATRIMONI

En el món dels masos, el matrimoni era indispensable per a la continuïtat de l'explotació familiar. Com expliquen Batlle i Vinyoles, per arribar al matrimoni hi havia diversos tràmits: "Després de les negociacions orals se signava l'instrument dotal davant del notari, document que va evolucionar i es va fer més complex, fins a convertir-se en els capítols matrimonials. Després es celebrava el ritual del prometatge, l'intercanvi de paraula de matrimoni i, de vegades, dels anells, i per fi el bes, que segellava públicament el contracte. Finalment cada vegada es féu més freqüent rebre la benedicció eclesiàstica"¹⁰⁵². El contracte matrimonial quedava plenament plasmat en la documentació, amb els capítols matrimonials i les posteriors

¹⁰⁵⁰ .- APCCA, pergami 4, (4 d'abril de 1339).

¹⁰⁵¹ .- APCCM, pergami 129, (20 de novembre de 1352).

¹⁰⁵² .- Batlle i Gallart, Carme i Vinyoles i Vidal, Teresa, *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Rafael Dalmau editor, Barcelona 2002, p. 139-40.

èpoques de dot i escriu, els quals sempre es pactaven i s'escripturaven abans del matrimoni. En ells sovint la núvia era "lliurada" al futur marit. Així consta en els capítols matrimonials entre Joan Lladó d'Argentona i Margarida Bruguera del Far del 1432: «*Primerament que lo dit Ramon Brugere dona na Margalida filla sua per muller d'en Johan Ladó*»¹⁰⁵³. En els segles medievals, l'edat de contraure el matrimoni era, sovint, molt menor que l'actual. Molt poques vegades podem constatar-la, atès que gairebé mai no ens parla de l'edat en el moment de casar-se ni podem saber l'edat de naixement, ja que els llibres sacramentals no comencen a aparèixer, en el millor dels casos, fins a finals del segle XV. Hem trobat un exemple en què es documenta un pacte matrimonial on la contraent encara era un infant: el 1487 Pascàs Gori, sastre de Mataró, promet donar en matrimoni per a d'aquí a cinc anys a la seva filla Caterina, que aleshores tenia 11 anys, per casar-se amb Joan Castell, notari de Barcelona¹⁰⁵⁴. Per tant estava previst que es casés amb setze anys. També consta que Antònia Ferrer, d'Alella, quan es casa amb Pere Arnau, de Mataró, era major de 16 anys i menor de 25¹⁰⁵⁵.

L'exploració familiar precisava de mà d'obra per poder treballar-la i de diner per ampliar-la i tenir-la productiva. Calia buscar un cònjuge adient, que aportés el màxim de riquesa a l'exploració. Això implicava buscar en el mercat matrimonial el nuvi/a que aportés el major dot possible per a les possibilitats del mas. Per tant, podem constatar que el matrimoni era un acte totalment calculat pel cap de casa on l'objectiu era el més important i on el fill o filla no tenia gaire a dir-hi. Cuadrada diu que per al cavaller i per al baró, el matrimoni és un acte polític, una qüestió de poder i afegix, que per al pagès serà el mateix a escala reduïda¹⁰⁵⁶. Els responsables de dotar o pagar les llegendes eren els pares, i, en la seva absència, el fill hereu. També es troba

¹⁰⁵³ .- APD, Manual 28/02, (22 de juny de 1432).

¹⁰⁵⁴ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/19, (24 de gener de 1487).

¹⁰⁵⁵ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/30, (març de 1492).

¹⁰⁵⁶ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 525.

força en la documentació, normalment en els testaments, que es doti els fills i les filles segons les possibilitats de la masia, fet que ja documenta Cuadrada a finals del segle XIII¹⁰⁵⁷. Alamanda Mateu que el 1382 esmenta que «*volo et mando que dicta Francischa filia mea doceter et herediteter de bonis mansi mei Mathei secundum posse et facultatem dicti mansi ad noticiam et cognicionem suorum amicorum* »¹⁰⁵⁸. En aquest cas, per garantir que el seu hereu compleixi amb aquest dot mana que si no ho fa se li doni a la filla una terra: «*et in casu que heres meus sive heredes mei non darent sibi bonum recapitum que deter dicte filie mee pro dotes sua campus meus de Muret, als vocatus den Pere ça Cobial de Vilamayor*».

En el cas de Francesc Pins manifesta el 1346 que a les seves filles Alamanda i Margarida i al seu fill Marc se'ls llegui «*aretenter secundum pose de larberch*», o sigui, segons les possibilitats de la seva casa¹⁰⁵⁹; Joana Fornells d'Argentona, en el seu testament del 1483, mana que el seu hereu «*teneat condecenter coadinmare frates suos et signanter sorores tempore matrimoni juxta facultatem dictorum bonorum specialiter si fuerit mansi Fornells*»¹⁰⁶⁰; Bernat Arnau de Mataró el 1490 ordena que «*volo tamen quod omne filii mei et filie mee dotentur de bonis meis iuxta possibilitatem hereditatis mee et ad cognicionem amicorum domino ex parte patris et alii domino ex parte matris*»¹⁰⁶¹; Francesc Mas, àlies Roig, en el seu testament del 1477, declara que «*volens et ordinas quod omnes filii mei et filie mee rellocentur de bonis meis juxta possibilitatem et facultatem bonorum meorum ad cognicionem amicorum meorum*»; per tant, se suporta amb els amics o parents, segurament per la joventut de l'hereu, per establir les llegítimes

¹⁰⁵⁷ .- Cuadrada, *Ibidem*, p. 555.

¹⁰⁵⁸ .- APCPM, pergami 13b, (8 de maig de 1382).

¹⁰⁵⁹ .- APCPA, desena 1 núm. 7, (13 de juliol de 1346).

¹⁰⁶⁰ .- APCSPA, pergami 16, (9 de setembre de 1483).

¹⁰⁶¹ .- APCCM, pergami 176, (21 d'abril de 1490).

adequades per als seus fills, en aquest cas sis nascuts i el «*pregnatum uxoris mee*»¹⁰⁶².

La llegítima i/o dot que es donava als fills era més elevada en cas d'entrar en matrimoni que si es quedaven solters/es. Arnau Marí, de Mataró, deixa estipulat en el seu testament del 1372 que es donin 300 sous a la seva filla Bonanada, sempre que prengui marit, si no que sols disposi de 100 sous per testar¹⁰⁶³. Quatre anys més tard, el 1376, testa Francesc Marí, fill i hereu d'Arnau i, com a tal, responsable de pagar la llegítima a la seva germana Bonanada, on declara que encara no ha fet efectiu aquest deute¹⁰⁶⁴.

Però això no afecta sols les filles, ja que amb un clar exemple en el testament de Gabriel Arnau, de Mataró, del 1459, on diferencia molt el llegat en cas que un dels seus fills es casi o entri en l'església: «*dimitto Jacobo Arnaldi filio meo casu quo matrimonio collocatus fuerit ducentos florenios valentes centum decem libras*», de les quals podrà disposar de 20 lliures de Barcelona si no té fills que arribin a edat de testar i les 90 restants hauran de retornar al mas Arnau, però si Jaume «*elegerit fore ecclesiasticum sive hominem ecclesie tunc volo que ex predictis ducentis florenios habeat centum florenios valentes quinquaginta quinque libras*»¹⁰⁶⁵. El mateix Gabriel Arnau lliga 20 sous al seu nét Pere Sebastià Arnau, fill del difunt Pere Arnau, i també «*mandamus que dictus Petrus Sebastiani Arnaldi, neptis meus sive net, sit collocatus de bonis meis casi quo matrimonio collocatus fuerit*».

Salvador Portell, taverner ciutadà de Barcelona però natural del veïnat de Valldeix de Mataró, lliga el 80 lliures de Barcelona el 1473 al seu fill Antoni Portell, amb la condició que si morís sense haver contret matrimoni

¹⁰⁶² .- MASMM, pergamins Església núm. 75, (28 d'agost de 1477).

¹⁰⁶³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 80, (26 de maig de 1372).

¹⁰⁶⁴ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 85, (14 de setembre de 1376).

¹⁰⁶⁵ .- APCCM, pergami 133, (4 de març de 1459).

podria disposar de la meitat per testar, en aquest cas 40 lliures, i la resta hauria de tornar al seu hereu¹⁰⁶⁶.

Un cas curiós de pacte matrimonial és el fet entre Rafael Moió i Avinent Boet, ambdós d'Argentona, el 1491¹⁰⁶⁷. Bernat Boet, d'Argentona reclamava al seu cunyat Rafael Moió, propietari del mas Moió, 20 lliures de Barcelona que Rafael prometé en el matrimoni entre Bernat Boet i Joana Moió, difunta, germana de Rafael, i d'altra banda 30 lliures de Barcelona que Bernat, com a administrador de Bartomeu i Benet, fills comuns de Bernat i la difunta Joana, que són complement de les 90 lliures de Barcelona i el cofre que va prometre de dot. Com que Rafael Moió no podia pagar aquesta quantitat, es pacta que Rafael es casi amb Avinent Boet, filla d'Antoni Boet, germà de Bernat. Rafael Moió es compromet a pagar les 50 lliures, de les quals 20 lliures les pagarà després de la celebració del matrimoni entre l'esmentat Rafael i Avinent, de les 50 lliures que Avinent aporta al matrimoni. Les restants 30 lliures i el cofre promet pagar-les durant els propers tres anys. Amb aquest matrimoni, les famílies Boet i Moió aconseguien tancar les disputes que tenien pel deute pendent d'un dot, i que van solucionar pactant un altre matrimoni.

Com hem dit, el mercat matrimonial era molt actiu, i calia anar a buscar els cònjuges on calgués, i acostumava a ser més lluny com més gran era el dot a ofertar o a rebre. Era un mercat d'àmbit local, comarcal i supracomarcal, ja que no sempre a la vila es podia trobar el que feia falta.

¹⁰⁶⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 128, (6 de gener de 1473).

¹⁰⁶⁷ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/30, (20 d'agost de 1491).

2.1. Els fills

El 1241 en una donació que fa Arnau de Croanyes del seu mas consta que té dos germans (Berenguer i Ramon) i una germana (Flor)¹⁰⁶⁸; el 1285, els germans Arnau, Bernat i Benet Femades, de la parròquia d'Òrrius, definien els drets sobre el mas Femades al seu germà i hereu Guillem, amb això tenim com a mínim quatre germans en edat adulta¹⁰⁶⁹; el 1291 en el testament de Berenguer Prats d'Òrrius fa deixes a dues filles i a dos fills¹⁰⁷⁰; el 1295 quan Berenguer Batlle d'Argentona fa donació universal dels seus béns al seu fill Ramon, esmenta altres dos fills, Berenguer i Bernat¹⁰⁷¹. Amb aquests quatre exemples, tenim que a finals dels segle XIII, apareixen tres cops quatre i un cop tres fills¹⁰⁷².

Durant el segle XV, llevat de les dades dels testaments, tenim documentat que Francesc Soler, sastre de Mataró, tenia quatre fills el 1417, els quals són heretats per Pere Palau de Mataró¹⁰⁷³. Però sovint els testaments és la millor dada per saber els fills que tenien els testadors, dels quals molts cops sabem si són adults tots o no, o quants es poden haver mort. La mortalitat infantil era molt gran, incrementada per les fams i les epidèmies dels segles

¹⁰⁶⁸ .- AHMA, pergami 3, (20 de gener de 1241). Richou, *Aproximació a la història*, p. 188.

¹⁰⁶⁹ .- APCFO, 8 de febrer de 1285.

¹⁰⁷⁰ .- Arxiu particular de can Prat d'Òrrius, pergami núm. 3 (transcripció existent a l'APCFO), 24 d'agost de 1291.

¹⁰⁷¹ .- APCCA, pergami 2, (17 d'agost de 1295).

¹⁰⁷² .- Evidentment quatre documents no representen cap mostra significativa.

¹⁰⁷³ .- APCCM, pergami 153, (9 d'abril de 1417).

XIV i XV. La majoria morien els primers anys de vida, i es calcula que la dels menors de 18 anys podia estar al voltant del 75%¹⁰⁷⁴.

Si tenim únicament en compte els fills que s'esmenten en els testaments, atenent que en set casos es fa molt difícil determinar el nombre de fills que tenien, ja que tot i fer hereu un fill acostumen a deixar diners als altres fills sense anomenar-los i que catorze testadors no en tenien (no els nomenen), la mitjana és de 2,3 fills, considerant 10 casos amb un únic fill documentat i tres casos amb 6 fills. Si d'aquesta mostra eliminem tots els que no tenen fills, elevem la mitjana a 3 fills entre les parelles que tenien fills. Tot i això podem pensar que aquesta xifra es podria veure incrementada si considerem fills morts en edat adulta o fills ja dotats convenientment que no consten als testaments. En l'estudi sobre els testaments a Dosrius al segle XV vam obtenir una mitjana de 3 fills per testador.¹⁰⁷⁵, i en l'estudi sobre l'Argentona del segle XIV, basat en l'estudi dels testaments, la mitjana de fills era de 2,23¹⁰⁷⁶, que s'assemblen a les que troba Aventín al Vallés, que eren 2,26 fills¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷⁴ .- Riera Melis, Antoni i Vinyoles Vidal, Teresa-Maria, "Les pautes dels comportaments", dins de *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum III, Barcelona 1996, p. 117.

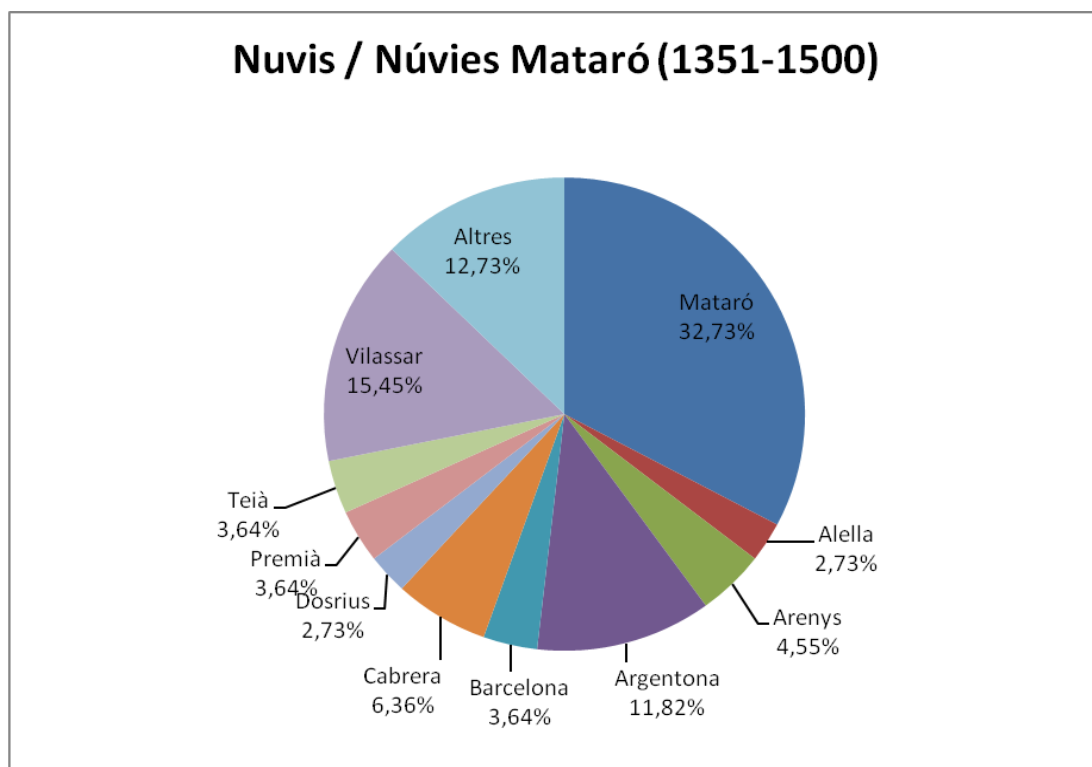
¹⁰⁷⁵ .- Subiñà i Coll, Enric, "Dosrius al segle XV. Un estudi a través dels testaments", dins de l'organització de l'espai i models de poblament. *II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2003, p.203.

¹⁰⁷⁶ .- Subiñà i Coll, Enric, "La successió testada a Argentona al segle XIV", dins de *XIX Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 2003, p. 193.

¹⁰⁷⁷ .- Aventín i Puig, Mercè, *La societat rural a Catalunya en temps feudals*, Ed. Columna, Barcelona, 1996, p. 550.

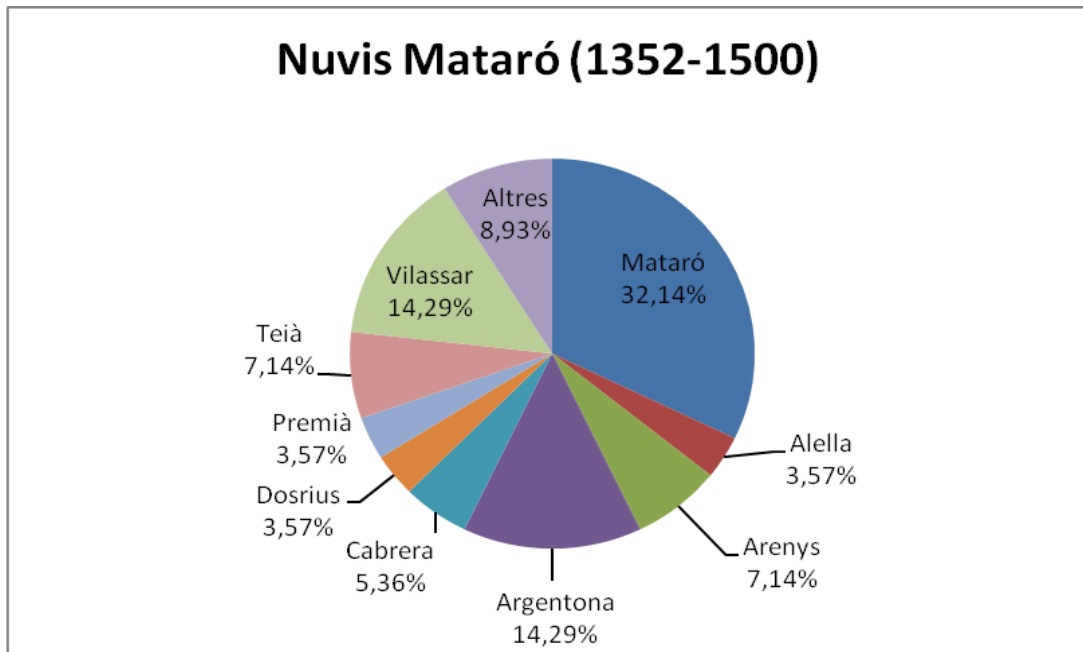
2.2. Àmbit geogràfic

En el cas dels cònjuges de Mataró, l'àmbit cronològic dels matrimonis documentats va del 1351 al 1500, dels quals el 34% buscava la parella a la mateixa vila, un 16% a Vilassar, un 10% a Argentona, un 7% a Cabrera i la resta repartits en diferents pobles, tal i com mostra la gràfica, la majoria del Maresme excepte una minoria repartida bàsicament per Barcelona, i en menor mesura pel Vallès Oriental, i en un cas el Gironès (Llambilles) i l'Alt Penedès (Sant Martí Sarroca). Els 92% dels contraents de Mataró es casaven amb algú de la comarca (veure gràfic 1).

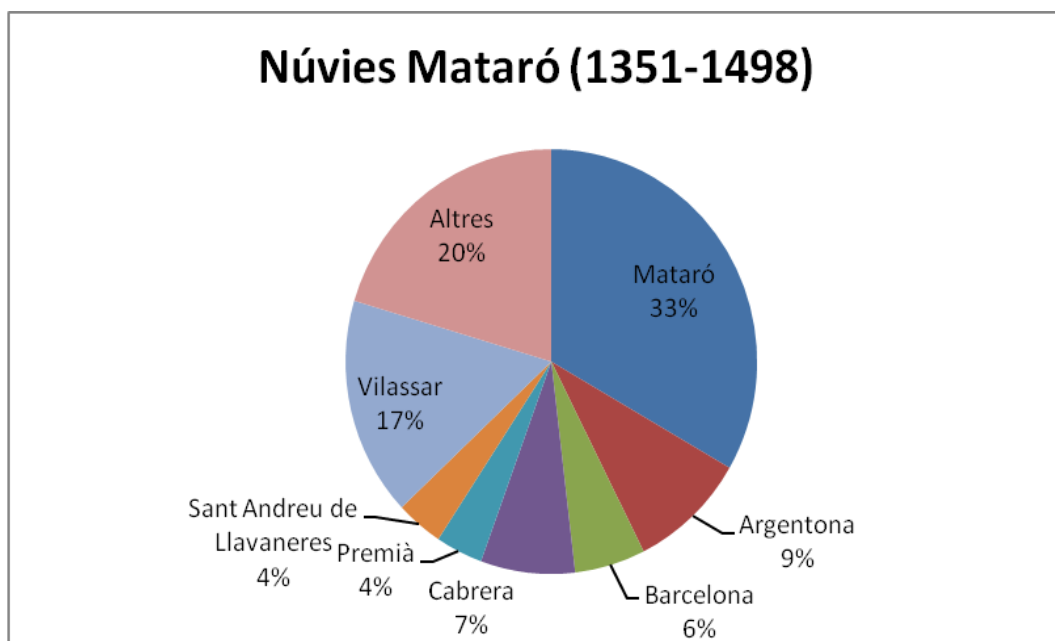
Gràfic 1

Si ho desglossem per sexes, els mataronins es casaven en un 33% amb mataronins, en un 14% amb dones de Vilassar, un 13% d'Argentona, un 7% d'Arenys i Teià i un 5% de Cabrera, essent les altres poblacions de menor quantia. (veure gràfic 2).

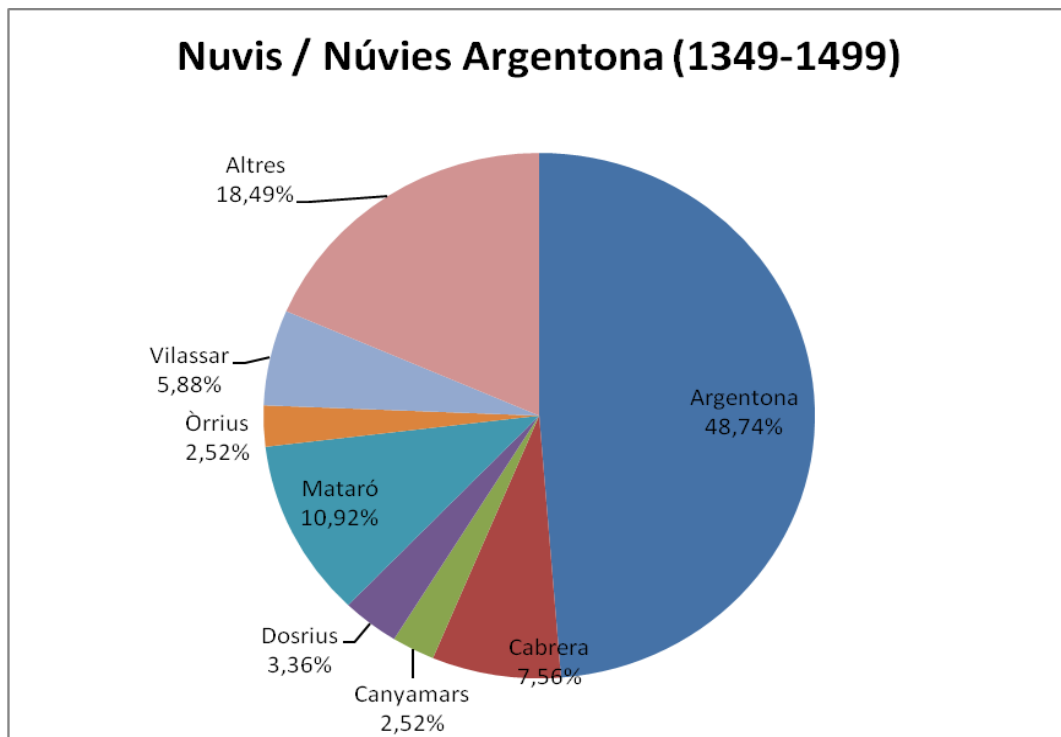
Gràfic 2

Les mataronines, per la seva part, es casaven en un 35% amb mataronins, en un 18% amb homes de Vilassar i en un 8% d'Argentona i Cabrera, essent les altres poblacions de menor quantia (veure gràfic 3).

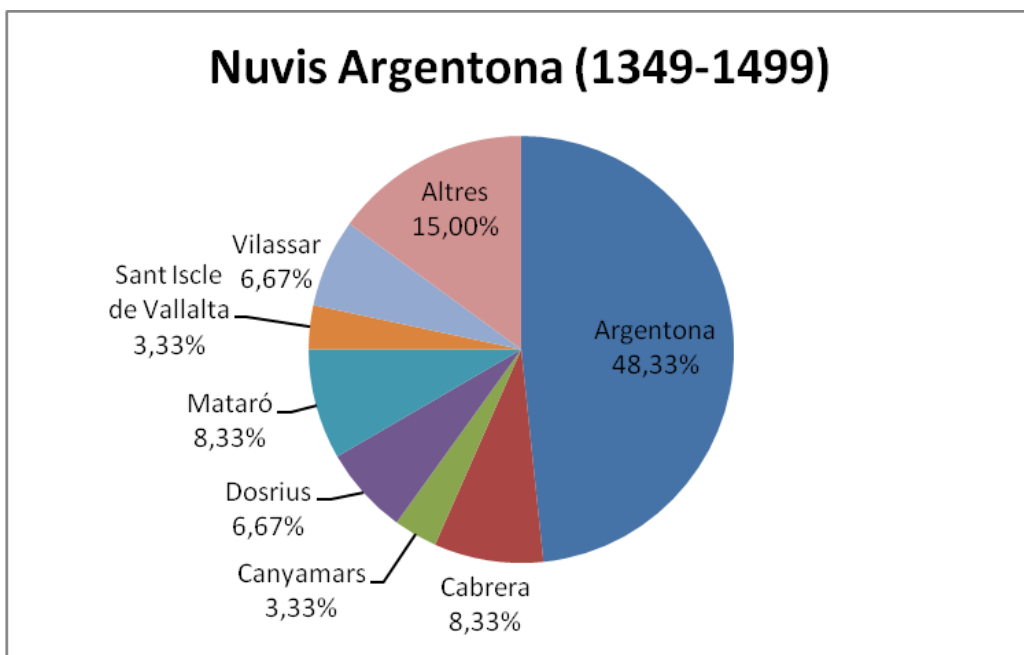
Gràfic 3

Pel que fa als cònjuges d'Argentona, en un àmbit temporal que va del 1349 al 1499, el 49% buscava la parella a la mateixa vila, un 10% a Mataró, un 8% a Cabrera, un 6% a Vilassar i la resta repartit en petites proporcions per altres pobles de la comarca, del Barcelonès i del Vallès Oriental, excepte un sol cas de l'Alt Penedès (Fontrubi). Concretament, el 91% dels contraents es casava amb algú de la comarca del Maresme (veure gràfic 4).

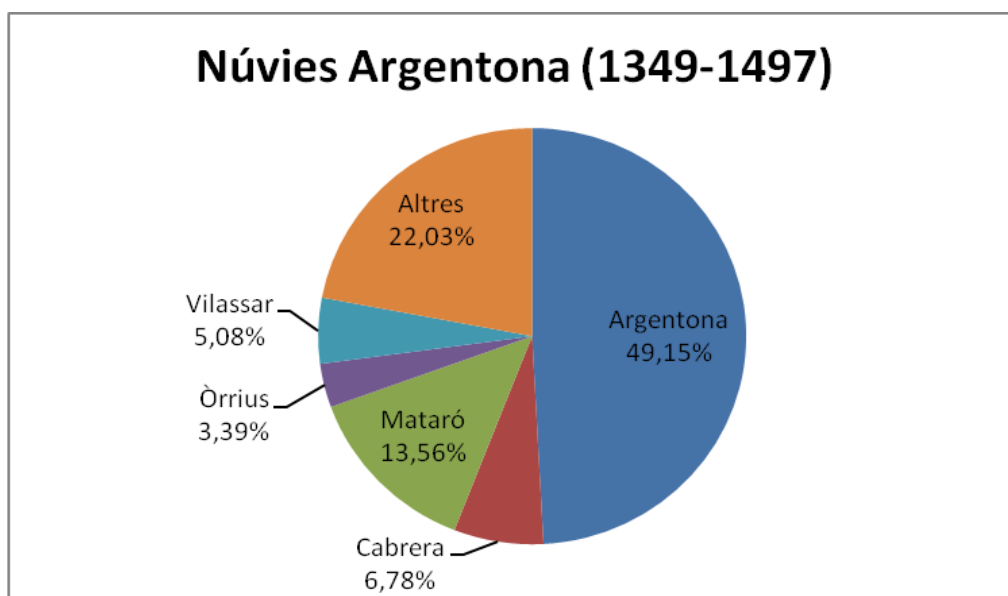
Gràfic 4

Els argentonins es casaven amb argentonines en un 48% dels casos, amb dones de Cabrera en un 9%, de Dosrius i Mataró en un 7% i la resta repartits en altres llocs, principalment Canyamars i Sant Iscle de Vallalta (veure gràfic 5).

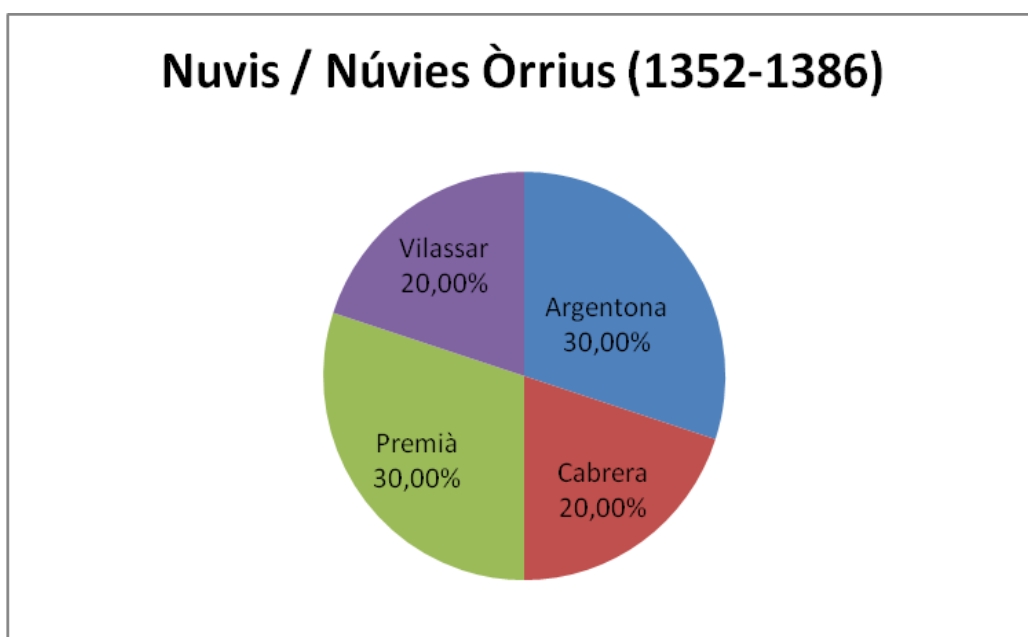
Gràfic 5

La meitat de les argentonines es casaven amb argentonins, un 12% amb mataronins, un 7% amb homes de Cabrera, un 5% amb homes de Vilassar, un 4% amb homes d'Òrrius i la resta amb d'altres poblacions (veure gràfic 6).

Gràfic 6

Finalment, dels cònjuges d'Òrrius tan sols tenim una petita mostra de 12 contraents, dos dels quals són de ben entrat el segle XV, i, per tant, hem decidit treballar amb els 10 matrimonis que van del 1352 al 1386. D'ells, el 30% es casaven amb un/a cònjuge d'Argentona, el 30% amb un/a cònjuge de Premià, el 20% amb un/a cònjuge de Vilassar i el 20% amb un/a de Cabrera (veure gràfic 7).

Gràfic 7

Es fa difícil de comparar amb altres estudis similars ja que gairebé no n'hem sabut trobar, però diríem que les dades de Mataró són molt similars a les observades per Farías a Sant Cugat del Vallès per al període 1283-1306; per tant, fora de l'abast cronològic de la nostra recerca, el 30% dels nuvis/ies procedien de la mateixa parròquia¹⁰⁷⁸. Som conscients que caldrien molts estudis per saber si el comportament dels nuvis/es de Mataró, Argentona i Òrrius és similar al de les altres poblacions de l'entorn.

¹⁰⁷⁸ .- Farías, *El mas i la vila*, p. 181.

Com veurem en parlar de la firma d'espoli, que era un impost que es pagava quan els contraents eren remences i de diferents senyors, i considerem que gran part dels argentonins estaven sota domini dels senyors del castell de Burriac i de Vilassar, els des Bosc, igual que la majoria dels vilassarencs i dels habitants de Cabrera, podríem entendre el 63% de matrimonis entre contraents d'aquesta senyoria, malgrat que no tots aquests territoris eren homes de remença dels des Bosc, ja que s'estalviaven l'enfranquiment del cònjuge que canviava de senyor i la signa d'espoli. Mataró, principalment sota domini del castell de Mataró fins al 1419 que passen a la corona, no tenia, per tant, els remences que si que hi havia a Argentona, i tal volta això explica el menor nombre de matrimonis dins la vila¹⁰⁷⁹.

En el següent llistat, consten els matrimonis celebrats entre contraents de Mataró, Argentona i Òrrius, amb la vila d'origen de cada uns d'ells. L'any no sempre és el del matrimoni, ja que no en molts casos no s'ha pogut documentar, sinó que és el primer en què s'esmenten els contraents o bé el més llunyà en què es van casar. Amb negreta consten els que tenim la certesa que són hereus o pubilles.

¹⁰⁷⁹ .- Lluch Bramon, Rosa, "Las dotes y la diferenciación campesina: una aproximación a partir de la exacción servil del matrimonio", dins de *Pautas de consum i nivells de vida al món rural medieval*, Universitat de València, 2008, p. 9.

Any	Marit	Lloc (Marit)	Muller	Lloc (Muller)
>1266	Guillem Femades	Òrrius	Ramona Lladó	Òrrius
1270	Simó Ferran	Arenys	Berenguera Croanyes	Argentona
1301	Guillem Orta	Mataró	Saurina Ferrer	Mataró
1310	Salvador Feliu	Argentona	Sibil·la Orriols	Cabrera
1328	Bernat Català	Mataró	Elisenda Creu	Mataró
1328	Pere Palau	Mataró	Sància Folgueres	Mataró
1334	Pere Far	Argentona	Berenguera Fornells	Argentona
1334	Bernat Bertran	Barcelona	Guillerma Aperset	Mataró
1339	Bernat Aperset	Mataró	Saurina Estrany	Argentona
>1347	Guillem Viver	Argentona	Saurina Portell	Argentona
1349	Guillem Corçà	Cabrera	Alamanda Mateu	Argentona
1349	Lladó Martí	Argentona	Ròmia Camp	Argentona
1351	Pere Pons	Cabrera	Saurina Canyet	Argentona
1351	Guillem Dilmer	Vilassar	Saura Feliu	Mataró
1352	Bernat Aimerich	Mataró	Elisenda Bellatriu	Argentona
1352	Ramon Llibra	Mataró	Elisenda Aimerich	Vilassar
1352	Bernat Riera	Sant Vicenç de Llanereres	Alamanda Portell	Mataró
1352	Bonanat Folgueres	Mataró	Saura Mallo	Argentona
1352	Bernat Soler	Mataró	Alamanda Català	Mataró
>1352	Berenguer Floret	Òrrius	Saurina Camp	Argentona
>1352	Guillem Bellot	Argentona	Sança Portell	Argentona
1355	Antoni Català	Mataró	Elisenda Tria	Mataró
1356	Llorenç Espanyol	Mataró	Benenguda Aimerich	Vilassar
1357	Berenguer Pins	Argentona	Alamanda Fonollet	Dosrius
>1363	Pere Benajam	Mataró	Guillerma Ferrer	Mataró
>1363	Pere Prats	Barcelona	Alamanda Ferrer	Mataró
1366	Francesc Portell	Mataró	Elisenda Garau	Mataró
1367	Berenguer Puig	Cardedeu	Francesca Serra	Mataró
1367	Jaume Ferrer	Argentona	Francesca Serra	Argentona
1368	Guillem Morera	Sant Andreu de Llanereres	Francesca Mascort	Mataró
1368	Berenguer Mascort	Mataró	Francesca Morera	Mataró
1368	Simó Croanyes	Argentona	Francesca Aimerich	Vilassar
1368	Pere Polls	Argentona	Sança Soler	Vilassar
1369	Guillem Parera	Òrrius	Bartomeva Bellatriu	Argentona
1369	Bartomeu Morot	Mataró	Constança Tria	Vilassar
1369	Guillem Ferrer	Mataró	Francesca Camp	Argentona
1370	Pere Boet	Mataró	Alamanda Comelles	Argentona
1371	Ponç Mataró	Mataró	Margarida Sala	Arenys
>1372	Guillem Mir	Dosrius	Alamanda Mata	Mataró
1372	Bernat Soler	Premià	Francesca Altafulla	Òrrius
1372	Antoni Portell	Mataró	Francesca Mas, àlies Eroles	Vilassar
1372	Bernat Casals	Vilassar	Valensona Famades	Òrrius
1372	Pere Canyamars	Canyamars	Alamanda Mir	Mataró
1373	Berenguer Verdaguier	Cabrera	Sibília Andreu	Mataró

Any	Marit	Lloc (Marit)	Muller	Lloc (Muller)
1375	Ferrer Adrover	Barcelona	Guillerma Batlle	Argentona
>1375	Arnau Bellot	Cabrera	Sibília Batlle	Argentona
1375	Antic Ponseta	Argentona	Pascasa Mallol	Argentona
1377	Berenguer Tió	Premià	Sància Bassa	Òrrius
1377	Bernat Batlle	Argentona	Eulàlia Gener	La Roca
>1378	Pere Avellà	Argentona	? Gili	Argentona
>1378	Bernat Duran	Premià	Francesca Avellà	Argentona
>1378	Guillem Mallol	Argentona	Alamanda Avellà	Argentona
1378	Pere Puig	Argentona	Francesca Vehil	Vilassar
1378	Antoni Bonany, àlies Vehil	Vilassar	Constança Altafulla	Òrrius
1378	Ramon llella	Argentona	Francesca Altafulla	Òrrius
1378	Macià Sala	Premià	Francesca Altafulla (vídua)	Òrrius
1380	Bernat Avellà	Vilassar	Alamanda Mas	Mataró
1381	Bernat Camp	Argentona	Sància Mir	Sant Esteve de Vilanova
1382	Pere Garau	Mataró	Sància Vives	Vilassar
1383	Pere Ponseta	Cabrera	Ròmia Canyet	Òrrius
1384	Antoni Alzina	Vilassar	Francesca Viver	Argentona
1386	Berenguer Prats	Òrrius	Alamanda Tomàs	Cabrera
1386	Pere Ponç Guillem	Mataró	Francesca Arnau	Mataró
1390	Jaume Serra	Argentona	Sància Solsona	Mataró
1395	Bernat Flor	Vilassar	Antònia Saguí	Argentona
1399	Joan Croanyes	Argentona	Angelina Morot	Mataró
1399	Arnau Buscà	Argentona	Constança Estrany	Argentona
1404	Pericó Feliu	Mataró	Sància Roig (vídua)	Dosrius
>1404	Joan Ballot	Mataró	Sància Roig	Dosrius
1407	Jaume Benajam	Mataró	Francesca Bellsoley	Arenys
>1411	Jaume Camp	Argentona	? Oliver	Mataró
1411	Antoni Saguí	Argentona	Joana Mallol	Argentona
1412	Joan Comes	Mataró	Constança Carbonell	Vilassar
1413	Vicenç Ballot	Mataró	Eulàlia Pons	Cabrera
>1416	Pasqual Riba	Argentona	Constança Diumer	Vilassar
>1417	Pere Bonivern	Vilassar	Clara Soler	Mataró
>1417	Nicolau Bonivern	Vilassar	Joana Soler	Mataró
1417	Bartomeu Roig	Mataró	Violant Asbert	Barcelona
1420	Antoni Guerau	Cardedeu	Antònia Mallol	Argentona
1429	Bernat Boter	Premià	Antònia Pou	Mataró
1429	Pere Colomer	Premià	Eulàlia Julià	Òrrius
1430	Antoni Bellatriu	Argentona	Maria llella	Dosrius
1431	Pere Croanyes	Argentona	Elionor Batlle	Dosrius
>1432	Gabriel Mateu	Cabrera	Margarida Oliver	Mataró
1432	Antoni Moió	Argentona	Francesca Mallol	Argentona
1432	Miquel Batlle	Argentona	Antònia Sabater	Argentona
1432	Joan Lladó	Argentona	Margarida Bruguera	Sant Andreu del Far
>1433	Antoni Ametller	Argentona	Alamanda Mallol	Argentona
1433	Jaume Castell	Argentona	Paula Teixidor	Cabrera

Any	Marit	Lloc (Marit)	Muller	Lloc (Muller)
1439	Guillem Fornells	Mataró	Joana Armengol	Tiana
>1443	Pere Ramon	Argentona	Angelina Gili	Argentona
>1448	Antoni Torrent	Argentona	Joana Mallol, vídua	Argentona
>1448	Francesc Torrent	Sant Esteve de Palautordera	Aldonsa Mallol	Argentona
>1449	Marc Pont	Mataró	Eulàlia Tria	Mataró
1449	Pere Galzeran Bramona	Argentona	Isabel Torra	Barcelona
1450	Joan Fontanals	Fontrubi	Angelina Comelles	Argentona
1450	Gabriel Croanyes	Argentona	Aldonsa Gili	Argentona
1453	Gaspar Català	Mataró	Elionor Tria	Arenys
1454	Vicenç Amat	Sant Andreu de Llavaneres	Joana Moió	Mataró
1454	Pere Feliu	Mataró	Eulàlia Soler	Mataró
1454	Pere Tria	Mataró	Eulàlia Masgròs	Mataró
1454	Antoni Mas	Mataró	Joana Reniu	Mataró
1455	Narcís Pedró	Mataró	Antònia Canal	Premià
1456	Macià Feliu	Sant Cebrià de Vallalta	Angelina Reniu	Mataró
>1457	Bartomeu Arnau	Mataró	Eleonor Eroles	Teià
1457	Jaume Ferrer	Argentona	Agnès Serra (vídua)	Argentona
1457	Antoni Boet	Argentona	Vicença Mallol	Cabrera
>1457	Joan Palau	Mataró	Clara Eroles	Teià
1458	Joan Padró	Mataró	Rafaela Croanyes	Argentona
1458	Joan Lenzina	Barcelona	Eleonor Mataró (vídua)	Mataró
1458	Pere Tria	Cabrera	Antònia Ferrer	Argentona
1458	Macià Palau	Tiana	Joana Català	Mataró
1458	Joan Palau	Mataró	Joana Valls, àlies Llobet (vídua)	Santa Perpètua de Mogoda
1458	Bernat Arnau	Mataró	Angelina Fontanils	Teià
1459	Bonanat Mauri	Argentona	Isabel Lladó	Cabrera
>1459	Pere Lladó	Mataró	Salvadora Serra	Vilassar
1459	Antoni Moner	Argentona	Bartomeva Ferrer	Premià
1460	Jaume Roudors	Vilassar	Francesca Oliver	Mataró
>1461	Antoni Català	Mataró	Clara Rosselló	Teià
1461	Bernat Recordà	Santa Agnès de Malanyanes	Bartomeva Collell	Argentona
1461	Pere Saguí	Mataró	Caterina Palau	Mataró
1461	Guillem Pere Cabanyes	Argentona	Salvadora Catà	Sant Andreu de Llavaneres
1461	Antoni Febrer	Argentona	Joana Vinyals	Argentona
1463	Climent Ferrer	Argentona	Joana Jovell	Dosrius
1463	Jaume Catà de la Vall	Sant Andreu de Llavaneres	Angelina Roqueta	Argentona
1466	Bernat Bellatriu	Argentona	Eulàlia Mas	Mataró
1467	Joan Miquel Llibre	Mataró	Clara Jofre	Mataró
1467	Joan Fornells	Cabrera	Antònia Pi	Mataró
1467	Salvador Tria	Mataró	Francesca Mallol	Argentona
1469	Francesc Mas, àlies Roig	Mataró	Eulàlia Masgròs (vídua)	Mataró
>1469	Antoni Català	Mataró	? Soler de Bellach	Mataró
>1469	Salvador Gener	Argentona	Salvadora Canal	Cabrera
1470	Bartomeu Canyamars	Canyamars	Enfrasina Rovira	Argentona
1471	Joan Rovira	Argentona	Joana Arnau	Cabrera

Any	Marit	Lloc (Marit)	Muller	Lloc (Muller)
>1475	Pere Torra	Alella	Antònia Folgueres	Mataró
>1476	Pere Joan Tria	Mataró	Eulàlia Major	Mataró
1477	Bernat Isern	Vilassar	Caterina Mas	Mataró
1478	Antoni Mas	Mataró	Isabel Mates	Mataró
1481	Jaume Ferrer	Premià	Joana Palau	Mataró
>1483	Bernat Ferrer	Mataró	Eleonor Eroles	Vilassar
>1483	Pere Fornells	Argentona	Joana Llobera	Sant Esteve de Palautordera
1485	Pere Costa	Mataró	Clara Arnau	Alella
>1486	Antoni Palau	Sant Martí Sarroca	Joan Rupit	Mataró
1486	Esteve Saguí	Mataró	Clara Arnau	Cabrera
1486	Joan Gener	Argentona	Eulàlia Llentisclar	Argentona
1487	Joan Torrent, àlies Moles	Granollers	Joana Saguí	Mataró
1487	Salvador Colomer	Vilassar	Isabel Mas	Mataró
1488	Joan Puig	Argentona	Bartomeva Moió	Argentona
1490	Esteve Bartomeu	Cabrera	Joana Simon	Mataró
>1491	Bernat Boet	Argentona	Joana Moió	Argentona
1491	Rafael Moió	Argentona	Avinent Boet	Argentona
1492	Pere Arnau	Mataró	Antònia Ferrer	Alella
1492	Francesc Roure	Alella	Angelina Croanyes	Argentona
1492	Pere Pareres, sastre	Mataró	Antònia Bayó	Premià
1492	Antoni Fornells	Argentona	Antònia Juyoll	Sant Iscle de Vallalta
1494	Pere Palau , mariner	Mataró	Joana Fornells	Argentona
1494	Bernat Garau	Vilassar	Margarida Soler	Mataró
>1494	Bartomeu Vinyals	Argentona	Sàlvia Pedró (vídua)	Canyamars
1494	Joan Pou, boter	Mataró	? Arnau	Mataró
1494	Pere Ferrer	Argentona	Joana Comas	Argentona
1495	Pere Lleonart, teixidor	Mataró	Eulàlia Lladó	Vilassar
1495	Antoni Ginebra	Mataró	Eulàlia Reniu	Mataró
1495	Miquel Vives	Vilassar	Joana Vilardell	Mataró
1495	Jaume Altafulla	Òrrius	Miquela Teixonera	Arenys
1495	Carles Tunyí	Argentona	Gabriela Bellatriu	Argentona
1496	Guillem Castell	Argentona	Eulàlia Canyamars	Canyamars
1496	Antoni Sabater	Vilassar	Rafaela Viver	Argentona
>1496	Bartomeu Pasqual	Arenys	Eleonor Rovira	Argentona
>1496	Jaume Reniu del Torrent	Mataró	Antònia Marc	Argentona
1496	Antoni Bruguera	Badalona	Eleonor Rovira (vídua)	Argentona
1496	Joan Martí, àlies Mir	Argentona	Margarida Soler	Mataró
1497	Francesc Torner	Mataró	Antoni Baró	Sant Vicenç de Llavaneres
1497	Antoni Garau, teixidor	Mataró	Angelina Mallol	Cabrera
1497	Nicolau Carreres	Argentona	Bartomeva Camps	Sant Iscle de Vallalta
1497	Pere Serra	Pineda	Eulàlia Llentisclar (vídua)	Argentona
1498	Joan Sala	Arenys	Joana Palau (vídua)	Mataró
1499	Bartomeu Marquès, moliner	Argentona	Clara Gualter	Pineda
1499	Miquel Gener	Mataró	Francina Canyelles	Llambilles
1500	Bartomeu Soler	Mataró	Isabel Gibert	Torrentbó (Arenys)

2.3. Llegítima

La llegítima paterna i materna durant la baixa edat mitjana corresponia a una quarta part del valor de l'herència a repartir entre els germans no hereus¹⁰⁸⁰. Això vol dir que els pares, i en la seva absència l'hereu o pubilla, havien de pagar aquesta quantitat als fills o germans. Si aquest fill/a que la rebia era per casar-se, aleshores podríem parlar de dot. El 1264 Francesc Fornells, d'Argentona, reconeix haver rebut del seu germà i hereu Berenguer, 100 sous¹⁰⁸¹ i el 1272 era Francesca, una altra germana, qui rebia 200 sous¹⁰⁸². Caldria pensar que la quantitat hauria de ser la mateixa, si ens atenem al concepte de llegítima, però solia ser costum que les dones rebessin una llegítima major per facilitar la seva col·locació en matrimoni. Sovint, l'hereu pagava la llegítima mitjançant la definició dels drets en els béns dels pares, com Brunissenda Català, del veïnat de Valldeix de Mataró, que el 1309 defineix els drets sobre el mas Català al seu germà Bernat, a canvi de 900 sous, «*unam flaciatam, unam par linteaminum, et unum campcial*»¹⁰⁸³. Com es veu, pel tipus de llegítima, ben bé podríem considerar-la com un dot, més que per l'import en diners per la flassada i els llençols, ja que sovint s'inclouïen robes en els dots. Un altre cas de pagament de llegítima seria el que el 1339 feren Guillerma i el seu fill Pere Estrany, d'Argentona, a Saurina, filla i germana respectiva, d'un cens de 14 diners i una gallina a pagar per Nadal per unes cases que Bernat Apercet, tenia a Mataró i el cens del cinquè i qualsevol altre dret sobre quatre peces de terra que també tenia Bernat Apercet a Mataró¹⁰⁸⁴. El document deixa clar que això correspon al pagament dels drets de llegítima,

¹⁰⁸⁰ .- De fet, avui en dia, segons el Codi de Successions de Catalunya (Llei 4/1991), la legítima continua essent la quarta part dels béns dels pares.

¹⁰⁸¹ .- APCSP, pergami 1, (9 de febrer de 1264).

¹⁰⁸² .- APCSP, pergami 2, (30 de gener de 1272).

¹⁰⁸³ .- APCCM, pergami 401, (26 d'abril de 1309).

¹⁰⁸⁴ .- BC, pergami 12743, (17 de gener de 1339).

i es pot considerar una donació per núpces, malgrat que no ho posa, atès que el marit de Saurina Estrany és Bernat Aperset, o sigui, que aquesta llegítima suposava a la pràctica un alleujament de les càrregues que hauria de suportar la nova parella. Finalment, com en tota donació de núpces, especifica que si Saurina mor sense fills que arribin a edat adulta, aquesta donació retorni al mas Estrany.

2.4. Dots

Com hem dit, podríem qualificar el dot com la llegítima que es rebia per entrar en matrimoni, que, segons Milagros Rivera, en l'Europa mediterrània medieval la família de la dona la lliura amb un dot “amb el fi que aquella sigui admesa a la “professió” que li ha esta prèviament assignada” i que el converteix en requisit indispensable perquè la dona accedeixi al matrimoni i, amb això, a una vida “honrada”¹⁰⁸⁵. Pel dot que es rebia i que es donava, podem saber la importància de la casa, ja que no fóra possible un dot elevat en una casa poc valuosa, atès que com a contracte que era es feia sempre de la manera més beneficiosa per a ambdues parts. No és rar de trobar que el marit reconegués el dot rebut en el moment de fer testament, com ara Francesc Marí, que reconeix el 1376 haver rebut 80 lliures de Barcelona de la seva muller Esclarmunda *quem aportà de exovar en moneda de tern*¹⁰⁸⁶, o el 1407 que Jaume Benajam de Mataró signa àpoca de part «*daquell axovar ho dot de lxx lliures de Barcelona que ma muller ma portà en temps de nostres núpces*»¹⁰⁸⁷. No sempre el dot es pagava en diner, sinó que podien ser béns,

¹⁰⁸⁵ .- Rivera Carretas, Milagros, “El dot i el lloc de la dona a la societat medieval”, dins de revista *Avenç* núm. 69, Barcelona 1984, p.299.

¹⁰⁸⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 85, (14 de setembre de 1376).

¹⁰⁸⁷ .- AHPB, notari Pere Andreu, sig. 102/1, (19 de novembre de 1407).

com el cas de Eulària Rovira que dóna el mas Rajada com a dot a la seva filla Constància¹⁰⁸⁸.

Juntament amb el dot, la núvia acostumava a aportar robes i altre béns mobles. De fet Cuadrada ja ens diu que no és fins al primer terç del segle XIV que ella troba en la documentació l'aportació d'objectes i robes de casa per part de les núvies¹⁰⁸⁹, que s'ajusta força amb el primer document que hem treballat nosaltres que, com hem vist, fou la definició que el 1309 féu Brunissenda Català, de Mataró, sobre els drets del mas Català al seu germà Bernat, a canvi de 900 sous i una flassada, un parell de llençols i un capçal.

Ben entrat el segle XIV, comencem a trobar en la nostra mostra documental l'aportació de la caixa de núvia amb robes o cofres amb joies. El 1373 Sibília Andreu de Mataró a més d'aportar 50 lliures de Barcelona de dot a Berenguer Verdaguer de Cabrera, aporta també una caixa amb joies¹⁰⁹⁰. Queda molt més clar el costum del cofre en els capítols del 1491 entre Rafael Moió i Avinent Boet, on a banda de les 50 lliures de Barcelona s'aporta «*un cofre ab las joyes segons se acostume en semblants matrimonis*»¹⁰⁹¹, una afirmació molt similar a la que troba Richou el 1449 en un matrimoni entre cònjuges de Vilassar: «*Item lo dit Anthoni Riera vull e daltra part donar a la dita Joana, filla mia, un cofre axí com es us e costum de la terra, so es, ab totes les joyes*»¹⁰⁹². El 1454 Eulàlia Masgròs de Mataró aporta 50 lliures de Barcelona i un «*cofre ab sos arafortments*» al seu matrimoni amb Pere Tria de Sant Martí de Mata¹⁰⁹³; el 1464 Joana, filla d'Antoni Soler, boter de Mataró, aporta 30 lliures de Barcelona i un cofre a Julià Lladó d'Argentona¹⁰⁹⁴; el 1497

¹⁰⁸⁸ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 3, (29 de març de 1455).

¹⁰⁸⁹ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 554.

¹⁰⁹⁰ .- APCCM, pergami 339, (29 de maig de 1373).

¹⁰⁹¹ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/30, (20 d'agost de 1491).

¹⁰⁹² .- Richou, *El Baix Maresme a l'època baix medieval*, p. 285.

¹⁰⁹³ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (15 de desembre de 1454).

¹⁰⁹⁴ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8, (7 de setembre de 1466).

Angelina Mallol, de Cabrera, en el moment de signar capítols amb Antoni Garau, teixidor de Mataró, aporta 25 lliures de Barcelona i «*unum gotzafilacium sive coffre cum jocalibus*»¹⁰⁹⁵.

Richou, però, de les 128 mostres de matrimonis que documenta en tan sols tres troba l'aportació d'aquest cofre, una proporció molt menor a la que hem trobat en aquest estudi. Podem entendre que el fet que fos costum implicava que sovint s'obviés d'anomenar aquest cofre en fer els capítols?. Malgrat que és difícil saber el valor que podia representar això en el conjunt del dot, i que de caixes o cofres n'hi havia de molts tipus i de molts valors, sí que hem documentat un testament del 1430 on Pere Soler de Mataró reconeix haver rebut 12 lliures de Barcelona de dot de la seva muller i un cofre de valor 1 sou i 9 diners de Barcelona¹⁰⁹⁶. Entendríem en aquest cas el cofre com una caixeta per guardar joies. En aquest cas representaria un 1% del valor dotal total, la qual cosa significa que es tractaria més d'una aportació simbòlica i social que no pas monetària. En canvi, en un procés de la segona meitat del segle XIV, fet a instància d'una dona a qui confisquen els béns que va aportar al matrimoni, entre d'altres una caixa de núvia, es documenta com Miquel Buscà de Badalona va comprar una caixa de núvia a la seva filla per la qual va pagar entre 46 i 48 sous¹⁰⁹⁷. Per tant, la caixa acostumava a tenir un valor més gran que el cofre. Altra cosa seria parlar del valor del contingut.

Qui sí que documenta caixes o cofres és Benito en el seu estudi sobre les masies de Vilassar al segle XV¹⁰⁹⁸. Concretament en el mas Morell i el mas Isern, dos dels importants del terme, esmenta que són els únics mobles de l'habitatge que tenen clau i pany.

¹⁰⁹⁵ .- MASMM, pergamins Adan núm. 91, (21 de maig de 1497).

¹⁰⁹⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 108, (27 de maig de 1430).

¹⁰⁹⁷ .- Vinyoles, Teresa i Varela, Elisa, "La caixa de núvia. Un procés del segle XIV", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Medievalia* núm. 22, Barcelona 2001, p. 476.

¹⁰⁹⁸ .- Benito i Monclús, Pere, *Casa rural y niveles de vida*.

Hi ha d'altres casos en què el dot està format per béns mobles i immobles, com en els capítols matrimonials signats el 1429 entre Bernat Boter de Premià i Antònia Pou de Mataró, en els quals Bernat aporta 2200 sous «*et quodam vestit per dictus Bernardus faciendum dicte Antonie future uxori*» i Antònia aporta un hospici a Barcelona, al carrer *den Merdençana*, *et de duobus lits fornits*» i un cofre¹⁰⁹⁹; Maria Ilella de Dosrius, que el 1430 aporta 30 lliures de Barcelona i una caixa amb joies, una flassada de borra de 30 sous de valor, una gonella i un vestit de diari¹¹⁰⁰; Margarida Bruguera del Far el 1432 aporta «*un cofre ab se joyes e un vestit cotidià e una flasada*»¹¹⁰¹, o Elionor Tria d'Arenys, que el 1453 a més de les 80 lliures de Barcelona aporta «*omnes vostras vestes cotidianas*» i un cofre de fusta¹¹⁰².

En alguns casos trobem que el marit fa donació del mas a la seva muller tot imposant certes condicions, especialment pel que fa a la descendència. El 1218 Joan Croanyes dóna a la seva muller Ferrera, el mas Soler d'Argentona, estipulant que seria durant tota la seva vida, i que després de la seva mort sempre i que «*remaneat infantibus exme inte procreatis*», i en cas de no haver tingut fills revertiria en Joan Croanyes o els seus hereus¹¹⁰³.

El 1382 Marc Pins, àlies Puig, de Cabrera, fa un llegat testamentari a Alamanda Pins, filla del seu nebot Berenguer Pins, de 10 lliures de Barcelona in «*auxilium maritandi*»¹¹⁰⁴, una prova més que sovint la xarxa familiar ajudava a pagar els dots. I si no parlem de xarxa familiar parlem de xarxa "senyorial", com el cas del 1461 en què el dot de 10 lliures de Barcelona aportat per Bartomeva Collell d'Argentona al seu matrimoni amb Bernat Recordà, de Santa Agnès de Malanyanes, fou aportat per Elionor, muller del

¹⁰⁹⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/3, (22 de febrer de 1429).

¹¹⁰⁰ .- APCBA, pergami 11, (3 de setembre de 1430).

¹¹⁰¹ .- APD, Manual 28/02, (22 de juny de 1432).

¹¹⁰² .- APCCM, pergami 421, (8 d'abril de 1453).

¹¹⁰³ .- BC, pergami 12100, (28 de juliol de 1218).

¹¹⁰⁴ .- APCPA, desena 1 núm. 9, (21 d'agost de 1382).

donzell Joan d'Argentona¹¹⁰⁵. Si analitzem com és que aquesta noble aporta el dot d'una cabalera d'una casa poc important d'Argentona, haurem de dir que el mas Collell estava sota domini dels Argentona, o sigui, que d'una manera o altra els senyors directes del mas es fan càrrec d'un dot, segurament per no minvar els pocs recursos del seu pare Andreu Collell a fi de no posar en perill la supervivència del mas i perdre els rèdits que els donava.

Al llarg de l'estudi he documentat diverses vídues que es tornaven a casar, i en els dos casos en què coneixem els dots són del mateix import en els dos matrimonis que van celebrar cada una. És el cas de Sància Roig, de Dosrius, que quan el 1404 es casa amb Pericó Feliu de Mataró, aportant 50 lliures de Barcelona de dot, declara ser vídua de Joan Ballot de Mataró a qui també va aportar la mateixa quantitat¹¹⁰⁶. També sabem que el 1454 Eulàlia Masgròs de Mataró pagava al seu marit Pere Tria de Sant Martí de Mata 25 lliures de Barcelona de les 50 lliures promeses¹¹⁰⁷, i que el 1469 la mateixa Eulàlia Masgròs pagava 50 lliures de dot al seu nou marit, Francesc Mas, àlies Roig, de Mataró¹¹⁰⁸.

Cal aclarir que en el cas de les dones, quan eren vídues moltes vegades consta en tant que posa que abans fou muller de ... o bé vídua de ... Així el 1457 Jaume Ferrer d'Argentona signa àpoca dotal d'Agnès Serra, que primer fou muller de Jaume Teixidor de Santa Agnès de Malanyanes¹¹⁰⁹; el 1413 en el testament de Pere Espanyol de Mataró diu que és fill de Jaume Espanyol i de Maria, «*primo uxoris sue pro nunc vero uxoris Raimundi Gibert, loci de Torrent bo, parrochie Sancti Martini de Arenys*»¹¹¹⁰; el 1404 Pericó Feliu de

¹¹⁰⁵ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/18, (5 de juny de 1461).

¹¹⁰⁶ .- APCCM, pergami 236, (19 de març de 1404).

¹¹⁰⁷ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (15 de desembre de 1454).

¹¹⁰⁸ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 6, (13 d'agost de 1469).

¹¹⁰⁹ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (25 de gener de 1457).

¹¹¹⁰ .- APCCM, pergami 536, (11 de juny de 1413).

Mataró signa època dotal de la seva muller Sància Roig, «*olim uxore Johannis Ballot*»¹¹¹¹.

Cuadrada esmenta que les vídues eren un grup molt actiu en algunes ciutats, especialment les que heretaven els diners o l'ofici dels marits, no així les vídues pobres que eren vistes com els membres més vulnerables i dignes de compassió de la societat medieval¹¹¹².

Però no sempre les vídues ho fan constar en els actes documentals; per tant, si ens limitem a comptar com a vídues les que així ho expliciten en actes com ara els testaments i no tenim en compte els casos en què tot i ser-ho no es fa constar, ens trobarem en dades irrealment. Com a exemple, citaríem Joana Mallol d'Argentona, que el 1448 declara ser vídua d'Antoni Saguí i aleshores casada amb Antoni Torrent; quan testa el 1473, tan sols esmenta ser muller del darrer, sense posar enlloc que és el segon matrimoni¹¹¹³.

Tenim un cas d'una dona que un cop vídua pren els hàbits religiosos: Isabel de la Torre, que signà capítols amb Pere Bramona, ciutadà de Barcelona habitant a Argentona, consta el 1485 com a monja del monestir de Santa Magdalena Penitent de Barcelona un cop era ja vídua¹¹¹⁴.

Més rar encara és, ja que no hem trobat cap testament en tota la mostra, són els testaments fets per dones solteres o donzelles, fet fàcilment explicable per quan qui no té res a deixar no necessita testar. En tots els casos en què intervenen dones, sempre diuen que són muller de..., o bé vídua de..., mai diuen ser donzelles o simplement filles de..., sense parlar del marit. Pel que fa als homes, com que en els testaments gairebé mai diuen ser marit de..., ni vidu de..., tan sols podem afirmar que han estat casats quan fan llegats a fills.

¹¹¹¹ .- APCCM, pergami 236, (19 de març de 1404).

¹¹¹² .- Cuadrada Majó, Coral, "Mujeres medievales. Labores, vidas y trabajos", dins d'*Oikonomia: cuidados, reproducción, producción*. Universitat Rovira i Virgili, Tarragona 2015, p.145.

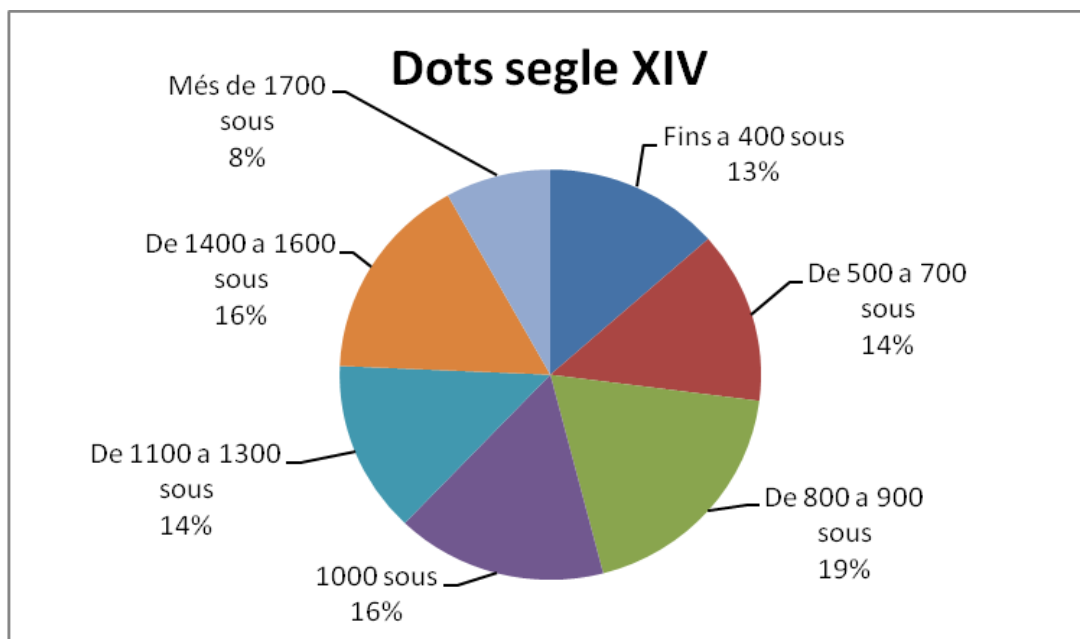
¹¹¹³ .- APCCM, pergamins 100 i 137, (21 de gener de 1448 i 13 d'octubre de 1474).

¹¹¹⁴ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/16, (30 de novembre de 1485).

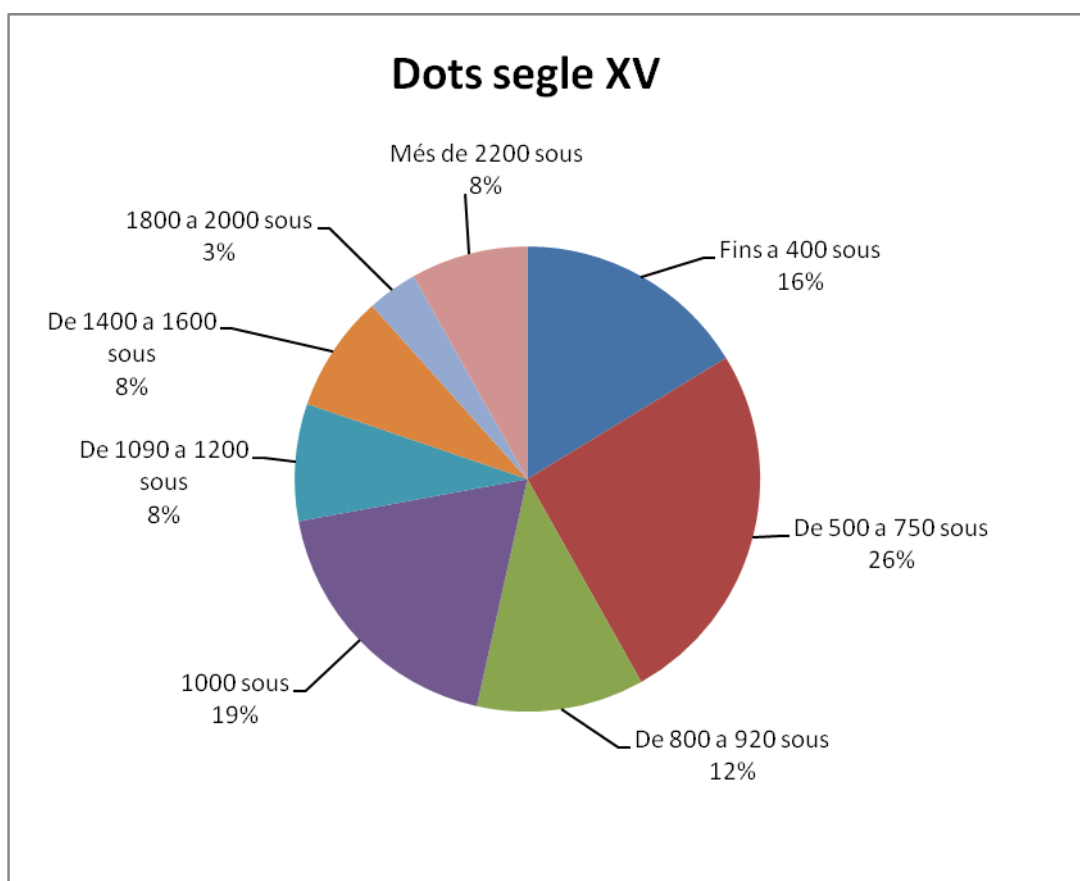
2.4.1. Valor del dot

Però, quin era el valor del dot de les dones a la baixa edat mitjana en la zona estudiada? Concretament, era de 1000 sous (exactes) en base a una mostra de 123 matrimonis entre el 1349 i el 1500, amb dades extremes que van des dels 120 als 4000 sous. Concretament la mitjana per la segona meitat del segle XIV és de 1002 sous amb 37 matrimonis i pel segle XV és de 1000 sous per 86 matrimonis.

Detallat en trams, per al període 1349-1399 (veure gràfic 8) trobem un 13% fins a 400 sous, un 14% entre 500 i 700 sous, un 19% entre 800 i 900 sous, un 16% de 1000 sous, un 14% entre 1100 i 1300 sous, un 16% entre 1400 i 1600 sous i un 8% de més de 1700 sous i per al període 1404-1500 (veure gràfic 9), trobem un 16% fins a 400 sous, un 26% entre 500 i 750 sous, un 12% entre 800 i 920 sous, un 19% de 1000 sous, un 8% entre 1090 i 1200 sous, un 8% entre 1400 i 1600 sous i un 11% de més de 1700 sous. Així, malgrat la mitjana per als dos períodes és gairebé idèntica, si busquem el detall veuríem que al segle XV hi ha una petita diferenciació entre els extrems de la població, atès que els dots inferiors a 400 sous s'incrementen lleugerament igual que els superiors a 1700 sous, la qual cosa podria voler dir que mentre les capes baixes es van empobrint, les classes altes es van enriquir.

Gràfic 8

Gràfic 9

En l'exemple més documentat i proper al territori, Richou per al baix Maresme durant el període 1349-1400, documenta un 6% fins a 400 sous, un 14% entre 500 i 700 sous, un 24% entre 800 i 940 sous, un 15% de 1000 sous, un 15% entre 1100 i 1300 sous, un 16% entre 1400 i 1600 sous i un 14% de més de 1700 sous, i per al període 1402-1481 troba un 12% fins a 400 sous, un 33% entre 500 i 760 sous, un 13% entre 800 i 920 sous, un 15% de 1000 sous, un 9% entre 1100 i 1200 sous, un 8% de 1600 sous i un 11% de més de 1700 sous¹¹¹⁵.

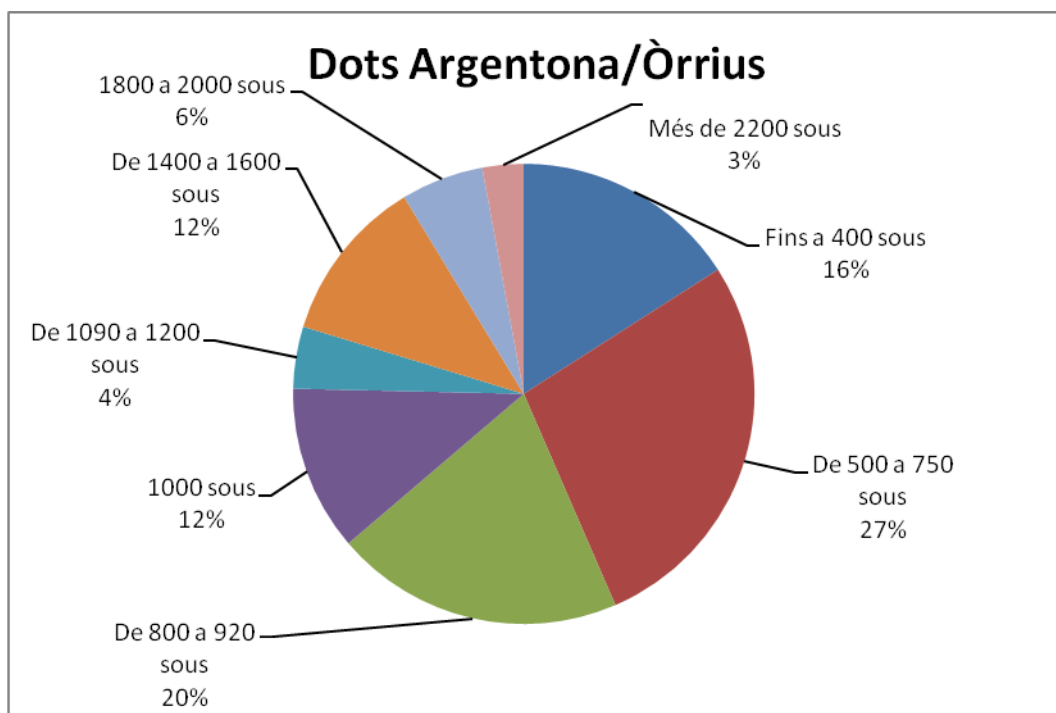
Si comparem les xifres dels dos territoris, tenint en compte que aquest estudi treballa amb 123 casos i el de Richou amb 128, xifres molt similars, en teoria no hi hauria d'haver gaires diferències. Si observem amb detall, però, veurem que durant la segona meitat del segle XIV en les parròquies de Vilassar i Premià, que són les de la base del treball de Richou¹¹¹⁶, en la banda baixa dels dots un 44% és inferior als 1000 sous i un 45% que són superiors a aquesta xifra enfront el 47% inferior als 1000 sous i el 27% que estan per sobre que es troben a Argentona/Òrrius i Mataró. Per al segle XV, Richou documenta un augment fins al 58% dels casos on els dots són inferiors als 1000 sous i un 28% dels casos en què eren superiors i nosaltres trobem un 54% per dessota dels 1000 sous i un 27% de superior. Per tant, podríem concloure que a Vilassar i Premià hi ha una tendència força important durant el segle XV d'anar rebaixant l'import dels dots, malgrat que hi ha dos casos de 5000 i 5200 sous que podrien mal interpretar les dades si es fes la mitjana, i aquí, com diu l'autora, "indica una sèrie de valors que ens mostren tant l'inici d'un empobriment de part de la població com l'enriquiment d'una minoria".

Si ho mirem per poblacions, a Argentona i Òrrius (veure gràfic 10), per a tot el període estudiat seria de 930 sous per a 67 matrimonis i a Mataró

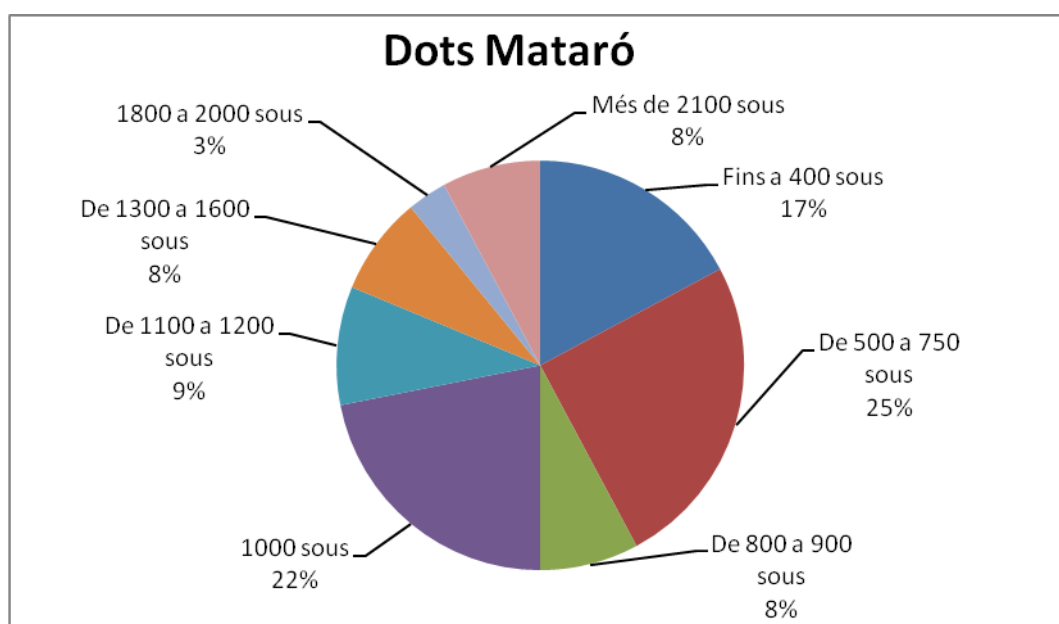
¹¹¹⁵.- Richou, *El baix Maresme a l'època baix medieval*, p. 283.

¹¹¹⁶.- Tenint en compte que la suma de percentatges per al segle XIV de Richou dóna 104 en lloc de 100.

(veure gràfic 11) de 967 per a una mostra de 64 casos, tenint en compte que els matrimonis entre argentonins/es i mataronins/es surten en els dos recomptes.

Gràfic 10

Gràfic 11

Comparant aquestes xifres amb l'estudi de l'Argentona del segle XV, sobre una mostra de 37 matrimonis, les quantitats dels dots anaven des dels 200 als 2500 sous, amb una mitjana de 980 sous¹¹¹⁷.

Les nostres dades coincideixen amb les d'Aventín que esmenta que el dot d'una noia de pagès val 800 sous el segle XIV¹¹¹⁸ i 1000 sous el segle XV¹¹¹⁹ i Lluch, per al senyoriu de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona durant el període entre el 1376-1452, observa una mitjana de 1000 sous¹¹²⁰. Més baixos són els documentats per Marcó en la vall d'Aro al XV, que no ens ofereix la mitjana de tot el període, però que un 65% estan per dessota del 900 sous, el 24% entre 900 i els 1200 sous i un 11% per damunt de 1200 sous¹¹²¹.

Codina per al delta del Llobregat durant tot el XV documenta una mitjana de 776 sous, malgrat que ell treballa amb 848 mostres i, per tant, la dada és molt més exhaustiva¹¹²². A Girona, Sandrine Victor estableix la mitjana de dots dels segle XIV en 995 sous, tenint en compte que parlem d'un entorn totalment urbà¹¹²³. Vercher per a Catarroja, a l'horta de València, que tot i trobar-se geogràficament lluny, i ser de realitat diferent, documenta un dot mitjana pel període 1476-1516 entorn els 900 sous¹¹²⁴.

¹¹¹⁷ .- Subiñà, *Argentona al segle XV*, p. 131.

¹¹¹⁸ .- Malgrat és 200 sous inferior a la nostra mitjana, cal considerar que nosaltres cronològicament agafem tan sols la segona meitat, i pensem que si prenguéssim tot el segle, tal volta la mitjana baixaria.

¹¹¹⁹ .- Aventín, *La societat rural a Catalunya*, p. 479.

¹¹²⁰ .- Lluch, *Las dotes y la diferenciación*, p. 18.

¹¹²¹ .- Marcó, *Estructura familiar*, p. 236.

¹¹²² .- Codina, Jaume. *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat*. Fundació Noguera, Barcelona 1997, p. 256.

¹¹²³ .- Lluch, *Las dotes y la diferenciación*, p. 18.

¹¹²⁴ .- Vercher i Lletí, Salvador, *Casa, família i comunitat veïnal a l'horta de València. Catarroja durant el regnat de Ferran el Catòlic (1479-1516)*, Aj. de Catarroja, 1992, p. 58.

Any	Aportador del dot	Receptor del dot	Dot	Escreix
1349	Ròmia Camp (Argentona)	Lladó Martí (Argentona)	700	350
1351	Saurina Canyet (Argentona)	Pere Pons (Cabrera)	200	100
1351	Saura Feliu (Mataró)	Guillem Dilmer (Vilassar)	1100	
1352	Elisenda Bellatriu (Argentona)	Bernat Aimerich (Mataró)	120	
1352	Elisenda Aimerich (Vilassar)	Ramon Llibra (Mataró)	1000	
1352	Alamanda Català (Mataró)	Bernat Soler (Mataró)	600	
>1352	Saurina Camp (Argentona)	Berenguer Floret (Òrrius)	1600	
1355	Guillerma Tria (Mataró)	Antoni Catàla (Mataró)	900	
1356	Benenguda Aimerich (Vilassar)	Llorenç Espanyol (Mataró)	1000	
1357	Alamanda Fonollet (Dosrius)	Berenguer Pins (Argentona)	900	
1360	Sància	Francesc Bellatriu (Argentona)	800	
1368	Francesca Morera (Llavaneres)	Berenguer Mascort (Mataró)	1200	
1368	Francesca Mascort (Mataró)	Guillem, Morera (Llavaneres)	1200	
1369	Bartomeva Bellatriu (Argentona)	Guillem Parera (Òrrius)	500	
1369	Francesca Camp (Argentona)	Guillem Ferrer (Mataró)	270	
1370	Alamanda Comelles (Argentona)	Pere Boet (Mataró)	600	
1371	Margarida Sala (Arenys)	Ponç Mataró (Mataró)	1500	
1372	Francesca Altafulla (Òrrius)	Bernat Soler (Premià)	1000	500
1372	Francesca Mas, àlies Eroles (Vilassar)	Antoni Portell (Mataró)	800	400
1372	Valensona Famades (Òrrius)	Bernat Casals (Vilassar)	1400	700
1373	Sibília Andreu (Mataró)	Berenguer Verdager (Cabrera)	1000	
1375	Pascasa Mallol (Argentona)	Antic Ponseta (Argentona)	400	
1376	Esclarmunda ?	Francesc Marí (Barcelona)	1600	
1377	Sància Bassa (Òrrius)	Berenguer Tió (Premià)	1000	500
1377	Eulàlia Gener (La Roca)	Bernat Batlle (Argentona)	2500	
>1378	Elisenda	Pere Avellà, major (Argentona)	300	
1378	Constança Altafulla (Òrrius)	Antoni Bonany, àlies Vayl (Vilassar)	800	400
1378	Francesca Vayl (Vilassar)	Pere Puig (Argentona)	1400	
1380	Alamanda Mas (Mataró)	Bernat Avellà (Vilassar)	1300	
1381	Sància Mir (Sant Esteve de Vilanova)	Bernat Camp (Argentona)	1500	
1382	Sància Vives (Vilassar)	Pere Garau (Mataró)	800	400
1384	Francesca Viver (Argentona)	Ramon Alzina (Vilassar)	800	
1385	Ròmia Canyet (Òrrius)	Pere Ponseta (Cabrera)	600	
1386	Francesca Arnau (Mataró)	Pere Ponç Guillem (Mataró)	1000	
1390	Sància Solsona (Mataró)	Jaume Serra (Argentona)	1100	500
1395	Antònia Saguí (Mataró)	Bernat Flor (Vilassar)	1800	
1399	Angelina Morot (Mataró)	Joan Croanyes (Argentona)	1800	
1404	Sància Roig (Dosrius)	Pericó Feliu (Mataró)	1000	
<1404	Sància Roig (Dosrius)	Joan Ballot (Mataró)	1000	
1405	Francesca Fornells (Argentona)	Pere Sagrera (Arenys)	1400	200
1407	Francesca Bellsoley (Arenys)	Jaume Benajam (Mataró)	1400	
1410	Gabriela Mauri (Mataró)	Antoni Reniu (Mataró)	400	
1411	Joana Mallol (Argentona)	Antoni Saguí (Argentona)	800	400
1412	Constança Carbonell (Vilassar)	Joan Comes (Mataró)	1200	

Any	Aportador del dot	Receptor del dot	Dot	Escreix
1413	Eulàlia Pons (Cabrera)	Vicenç Ballot (Mataró)	1000	500
1420	Antònia Mallol (Argentona)	Antoni Guerau (Cardedeu)	700	
1421	Salvadora Abril (Vilassar)	Andreu Prat (Òrrius)	800	
>1430	Joana	Pere Soler (Mataró)	240	
1430	Maria llella (Dosrius)	Antoni Bellatriu (Argentona)	600	
1431	Elionor Batlle (Dosrius)	Pere Croanyes (Argentona)	1900	
1432	Francesca Mallol (Argentona)	Antoni Moió (Argentona)	700	
1432	Margarida Bruguera (el Far)	Joan Lladó (Argentona)	1000	
1433	Paula Teixidor (Cabrera)	Jaume Castell (Argentona)	400	
1436	Francesca Bellatriu (Argentona)	Antoni Gili (Argentona)	500	250
1436	Clara Arnó (Cabrera)	Lluís Mateu (Argentona)	1600	
1439	Joana Armengol (Tiana)	Guillem Fornells (Mataró)	1000	
1449	Isabel Torra (Barcelona)	Pere Galzeran Bramona (Argentona)	4000	
1450	Aldonsa Gili (Tiana)	Gabriel Croanyes (Argentona)	2000	
1450	Antònia Padró (Canyamars)	Pere Mas (Mataró)	550	
1451	Alamanda Gener (Argentona)	Mas Canal (Cabrera)	900	
1452	Salvadora Tenes (Vilassar)	Pere Gener (Argentona)	1090	
1453	Elionor Tria (Arenys)	Gaspar Català (Mataró)	1600	800
1454	Joana Moió (Mataró)	Vicenç Amat (Sant Andreu de Llavaneres)	500	
1454	Eulàlia Soler (Mataró)	Pere Feliu (Mataró)	900	
1454	Eulàlia Masgròs (Mataró)	Pere Tria (Mataró)	1000	
1455	Joana Reniu (Mataró)	Antoni Mas (Mataró)	300	
1456	Angelina Reniu (Mataró)	Macià Feliu (Sant Cebrià de Vallalta)	400	
1456	Angela Lladó (Argentona)	Nicolau Carreres (Sant Cebrià de Vallalta)	600	
1457	Agnès Serra (Argentona)	Jaume Ferrer (Argentona)	280	
1457	Vicença Mallol (Cabrera)	Antoni Boet (Argentona)	1000	500
1458	Rafaela Croanyes (Argentona)	Joan Padró (Mataró)	200	
1458	Eleonor Mataró (Mataró)	Joan Lenzina (Barcelona)	2200	1650
1458	Joana Català (Mataró)	Macià Palau (Tiana)	1800	900
1458	Joana Valls, àlies Llobet (Mogoda)	Joan Palau (Mataró)	2300	
1458	Angelina Fontanils (Teià)	Bernat Arnau (Mataró)	2200	1100
1459	Salvadora Serra (Vilassar)	Pere Lladó (Mataró)	400	
1460	Elionor Ametller (Mataró)	Joan Pujades (Sant Iscle de Vallalta)	600	
1461	Bartomeva Collell (Argentona)	Bernat Recordà (Santa Agnès de Malanyanes)	200	
1461	Joana Vinyals (Argentona)	Antoni Febrer (Argentona)	800	
1461	Salvadora Catà (Llavaneres)	Guillem Pere Cabanyes (Argentona)	1200	
1463	Àngela Roqueta (Argentona)	Jaume Catà (Llavaneres)	550	
1464	Joana Soler (Mataró)	Julià Lladó (Argentona)	600	
1467	Clara Jofre (Mataró)	Joan Miquel Llibre (Mataró)	600	
1467	Antònia Pi (Mataró)	Joan Fornells (Cabrera)	1000	
1467	Francesca Mallol (Argentona)	Salvador Tria (Mataró)	600	
1469	Eulàlia Masgròs (Mataró)	Francesc Mas, àlies Roig (Mataró)	1000	
1470	Enfrasina Rovira (Argentona)	Bartomeu Canyamars (Canyamars)	1200	
1471	Joana Arnau (Cabrera)	Joan Rovira, àlies Batlle (Argentona)	1600	800

Any	Aportador del dot	Receptor del dot	Dot	Escreix
<1473	Eufrasina	Salvador Portell (Mataró)	1000	
1475	Eleonor Palau (Mataró)	Jaume Bramassacs (Montornès)	3300	
<1475	Eleonor	Pere Folgueres (Mataró)	1100	
<1476	Eulàlia Major (Mataró)	Pere Joan Tria (Mataró)	600	
<1486	Antònia Palau (Sant Martí Sarroca)	Joan Rupit (Mataró)	1000	
1486	Clara Arnau (Cabrera)	Esteve Saguí (Mataró)	1600	400
1487	Joana Saguí (Mataró)	Joan Torrent, àlies Moles (Granollers)	1000	
1488	Bartomeva Moió (Argentona)	Joan Puig (Argentona)	800	400
<1490	Eulàlia	Joan Simon (Mataró)	600	
<1490	Brígida	Amador Ballot (Mataró)	800	
1490	Joana Simon (Mataró)	Esteve Bartomeu (Cabrera)	3300	1200
<1491	Antònia Croanyes (Argentona)	Antoni Camp (Argentona)	1000	
1491	Avinent Boet (Argentona)	Rafael Moió (Argentona)	1000	500
1492	Pere Arnau (Mataró)	Antònia Ferrer (Alella)	2200	
1492	Margarida	Gabriel Bruguera (Mataró)	540	
1492	Angelina Croanyes (Argentona)	Francesc Roure (Alella)	1400	700
<1492	Antònia Bayó (Alella)	Pere Pareres (Mataró)	800	
1492	Antònia Juyoll (Sant Iscle de Vallalta)	Antoni Fornells (Argentona)	700	
1494	Margarida Soler (Mataró)	Bernat Garau (Vilassar)	1100	
1494	? Arnau (Mataró)	Joan Pou (Mataró)	1100	
1494	Angelina Roig (Mataró)	Pere Andreu (Mataró)	340	
1494	Joana Comes (Argentona)	Pere Ferrer (Argentona)	600	
1495	Eulàlia Lladó (Vilassar)	Pere Leonart (Mataró)	400	
1495	Eulàlia Reniu (Mataró)	Antoni Ginebra (Mataró)	300	
1495	Joana Vilardell (Mataró)	Miquel Vives (Vilassar)	600	
<1495	Miquela Teixonera (Arenys)	Jaume Altafulla (Òrrius)	600	
1495	Gabriela Bellatriu (Argentona)	Carles Tunyí (Argentona)	400	
1495	Eulàlia Canyamars (Canyamars)	Guillem Castell (Argentona)	920	
1496	Rafaela Viver (Argentona)	Antoni Sabater (Vilassar)	400	
1496	Eleonor Rovira (Argentona)	Antoni Bruguera (Badalona)	1000	
1496	Margarida Soler (Mataró)	Joan Martí, àlies Mir (Argentona)	750	
1497	Francina Torner (Mataró)	Antoni Baró (Sant Vicenç de Llaveneres)	600	150
1497	Angelina Mallol (Cabrera)	Antoni Garau (Mataró)	500	250
1497	Bartomeva Camps (Sant Iscle de Vallalta)	Nicolau Carreres (Argentona)	800	
1500	Isabel Gibert (Arenys)	Bartomeu Soler (Mataró)	1000	

Quadre amb els dots aportats per al període 1349-1500.

2.4.2. La sagnia dels dots

Els dots, sovint quantitats molt elevades per a l'economia domèstica, eren una sagnia per a qui les pagava, i per això era habitual haver de vendre algun censal mort o pactar un pagament en diversos anys per poder-hi fer front, nomenant fins i tot fiadors per garantir el pagament. Així trobem que Bernat Bertran, mariner de Barcelona, nomena el 1334 procurador al seu germà Pere Bertran de Mataró, per tal de cobrar els 150 sous que restaven del dot de Guillerma Aperset, de Mataró¹¹²⁵. Fins i tot s'especifica que es va nomenar fiadors del dot en Guillem Saguera, en Pere Palau i en Bernat Sauleda, tots de Mataró, segurament una condició que va posar el mateix Bernat per garantir que cobraria la totalitat del dot, ja que si no la satisfèia els pares de Guillerma ho haurien de fer ells tres.

Pere Far, d'Argentona, el 1334 reconeix haver rebut 500 dels 900 sous promesos pel seu cunyat Berenguer Fornells, i el 1342 tot just n'ha rebut 710¹¹²⁶. No sabem la data de les núpcies, però sí que en vuit anys va rebre 210 sous, i encara en restaven 190 més.

La família que pagava, lògicament, procurava escripturar tots els pagaments que anava fent perquè no li poguessin reclamar més del que pertocava, i guardava aquestes escriptures amb cura durant els segles, tal i com feren els Fornells d'Argentona, de l'arxiu dels quals es conserven aquests dos rebuts. Més destacat és el cas dels Mallol d'Argentona que el 1432, en les capitulacions matrimonials de Francesca Mallol amb Antoni Moió d'Argentona, prometen pagar 35 lliures de Barcelona de dot, i en l'arxiu

¹¹²⁵ .- APCCM, pergami 434, (9 de juliol de 1334).

¹¹²⁶ .- APCSPA, pergamins 6 i 8, (26 d'abril de 1334 i 28 de juliol de 1442)

familiar es conserven un total de sis èpoques de pagament de part del dot signades entre el 1432 i el 1440¹¹²⁷.

Rafaela Croanyes d'Argentona es casava el 1458 amb Joan Padró de Mataró, i havia promès un dot de 10 lliures de Barcelona. L'encarregat de pagar era el seu oncle Joan Croanyes, i per obtenir els diners va decidir vendre pel mateix preu un cens d'una quartera de forment que rebia anualment d'Andreu Llentisclar per dues peces de terra a Argentona¹¹²⁸. Aldonsa, vídua de Bernat Mascort de Sant Martí de Mata, torna a contraure matrimoni, aquest cop amb Joan Sabater de Sant Andreu de Llavaneres. El dot, de 30 lliures de Barcelona, anava a càrrec de Joan Mascort, fill d'Aldonsa. Com en altres ocasions, en no tenir líquid, va recórrer a llogar una terra situada a Mata a l'esmentat Joan Sabater, en garantia i en compensació mentre no feia efectiu el pagament, que es va comprometre a fer en dos anys a partir del 1494¹¹²⁹.

Tal com hem iniciat, recórrer al crèdit era habitual per pagar un censal, cas molt clar del que costava de pagar un dot. El 1458 Joan Croanyes i el seu fill Gabriel, d'Argentona, venen un censal mort de 10 lliures de Barcelona a Bernat Ferrer, mercader ciutadà de Barcelona habitant a Mataró, per obtenir les 10 lliures promeses a la seva neboda Rafaela Croanyes pel seu matrimoni amb Joan Padró de Mataró¹¹³⁰; El 1460 Francesc Oliver, ferrer de Mataró, ven un censal mort de 25 lliures de Barcelona a Andreua Masgròs de Mataró, per tal de pagar el que devia al seu gendre Jaume Roudors de Vilassar¹¹³¹.

El 1460 Gaspar Català, d'una de les cases importants de Mataró, venia un censal de 25 lliures de Barcelona per pagar part del dot de la seva germana

¹¹²⁷ .- APCCM, pergamins 162, 218, 433, 482, 486 i 488 i AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/23.

¹¹²⁸ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (13 de març de 1458).

¹¹²⁹ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, (17 de setembre de 1494).

¹¹³⁰ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig.2, (13 de març de 1358).

¹¹³¹ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 1, (27 d'abril de 1460).

Joana al seu cunyat Macià Palau de Tiana, marit de Joana¹¹³². No ens hauria de sorprendre, ja que suposem que Palau, veient que no deurien acomplir els terminis de pagament, està disposat a no ingressar diner en metàl·lic a canvi d'assegurar-se una petita quantitat anual en concepte d'interessos i mantenint el deute tal i com estava. Aquesta venda de renda al nuvi ja ha estat apuntada per Reixach a la ciutat de Girona durant la segona meitat del XIV, on observa que la família de l'esposa ven un censal al nuvi i aquest es retingués el capital de la compra, en una operació que suposava fraccionar el dot degut mitjançant diverses pagues de la pensió de la renda emesa a qui l'havia de rebre¹¹³³.

Pere Català de Cabrera signava àpoca el 4 de maig del 1347 de 200 sous, i el 4 d'octubre del mateix any de 100 sous més, a compte tots dels 1900 sous promesos pel seu cunyat Berenguer Lladó, també de Cabrera¹¹³⁴. Això confirmava que s'havien estipulat pagaments trimestrals, i en aquest cas es va convenir d'escripturar les dues èpoques en una mateixa escriptura, segurament per estalviar costos.

Pere Fonollet i la seva muller Sibília, de la parròquia de Sant Iscle de Dosrius, estipulen el 1357 amb el seu gendre Berenguer Pins, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, que dels 900 sous de dot de la seva filla Alamanda en pagaran 400 sous el dia de les núpcies i 100 sous el següent Nadal i successius Nadal fins a completar el pagament¹¹³⁵. Com que es parla de quantitats relativament grans, qui rep el dot demana certes garanties ja que el pagament es fa en terminis, talment com si fos un crèdit. En aquest cas, els Fonollet presenten a tres fideïcomissaris, que se'n farien càrrec en cas que la família de la núvia no ho pagués.

¹¹³² .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/17, (6 de febrer de 1460).

¹¹³³ .- Reixach Sala, Albert, "Censals i dots: mercats financers i matrimonis en una ciutat catalana baixmedieval (Girona 1340-1440)", dins de *III seminari d'estudis medievals d'Hostalric*, 2013, p. 54.

¹¹³⁴ .- APCMC, pergami 11, (4 de maig i 4 d'octubre de 1347)

¹¹³⁵ .- APCPA, desena 1 núm. 10, (23 de juliol de 1357).

El 1377 Bernat Bassa, d'Òrrius, signa debitori de 50 lliures de Barcelona de dot de la seva filla Sància, que s'ha de casar amb Berenguer Tió de Premià¹¹³⁶. Pacta que pagarà 30 lliures «*in die qua vos bendiccionem nupciale in facere sancte matris ecclesie receperitis cum dicta Sancia*», per Tots Sants 100 sous, i a partir del segon any 50 sous anuals per Tots Sants fins arribar a les 50 lliures, o sigui, sis anys per pagar-ho tot.

El 1378 era Saurina Altafulla, hereva del mas Altafulla d'Òrrius, que dotava amb 40 lliures de Barcelona a la seva filla Constança, que havia de celebrar noces amb Antoni Bonany, àlies Vahil, de Vilassar¹¹³⁷. Acorda pagar 15 lliures de Barcelona també el dia de la «*benediccionem nupciale in facie sancte matris ecclesie*», 50 sous «*a festo paçe*» i 50 sous anuals per dita festa fins completar el dot, que implica nou anys per liquidar-ho. Precisament Saurina Altafulla estava pagant en aquells moment els dots de dues filles seves, l'esmentada Constança i la de Francesca Altafulla, casada amb Macià Sala de Premià i la d'Alamanda Altafulla, germana de Saurina, casada amb Ramon Ilella, d'Argentona¹¹³⁸. Cal fer constar que Francesca Altafulla es casava en segones núpcies, ja que el 1372 s'havia casat amb Bernat Soler de Premià aportant 50 lliures de Barcelona de dot¹¹³⁹. Aquesta és tan sols una mostra de la dificultat que moltes famílies tenien per pagar, sobretot si s'acumulaven diversos dots al mateix temps.

El 1413 Pere Pons de Cabrera, pacta amb el seu gendre Vicenç Ballot, de Mataró, que les 50 lliures de Barcelona promeses per al dot de la seva filla Eulàlia, en pagarà la meitat el dia de la celebració eclesiàstica i 3 lliures anuals a partir de l'any de la celebració, la qual cosa equival a 8 anys, nomenant també tres fidecomissaris per garantir el pagament¹¹⁴⁰; el 1456 Julià Lladó

¹¹³⁶ .- APSGV, manual 4, (7 de març de 1377).

¹¹³⁷ .- APSGV, manual 4, (6 de gener de 1378).

¹¹³⁸ .- APSGV, manual 5, (16 d'octubre de 1378).

¹¹³⁹ .- APSGV, manual 2, foli 42v, (22 de novembre de 1372).

¹¹⁴⁰ .- APCCM, pergami 427, (3 de desembre de 1413).

firma un debitori pel qual es compromet a pagar al seu cunyat Nicolau Carreres de Sant Cebrià de Vallalta els 600 sous promesos en dot, pels quals pacta que pagarà 300 sous en 15 dies, i 65 sous anuals fins acabar el deute, això vol dir que trigarà sis anys a pagar-ho tot¹¹⁴¹; el 1430 Berenguer Ilella de Dosrius pacta amb el seu gendre Antoni Bellatriu d'Argentona que de les 30 lliures de Barcelona del dot de la seva filla Maria pagarà 10 lliures el dia de la celebració i 2 lliures anuals a partir de l'any de la celebració, això equival a 10 anys¹¹⁴²; Miquel Rovira, d'Argentona, el 1496, es fa càrrec del dot de 50 lliures de Barcelona de la seva germana Elionor, vídua de Bartomeu Pasqual d'Arenys, amb el seu futur marit Antoni Bruguera, de Badalona, de les quals acorda pagar 20 lliures quinze dies després del matrimoni eclesiàstic, 15 lliures més al cap d'un any, i les restants 15 lliures al cap de dos anys¹¹⁴³.

Casos on el cobrament del dot es demorà molt més de l'habitual són el del matrimoni del 1433 entre Jaume Castell d'Argentona i Paula Teixidor de Cabrera, on el 1466 Bartomeu Castell, el fill d'amdós, signa àpoca d'11 lliures de Barcelona del seu oncle Joan Franch, àlies Teixidor de Cabrera; amb això declara haver cobrat la totalitat del les 20 lliures promeses¹¹⁴⁴. O en el cas del matrimoni entre Pere Galzeran Bramona, ciutadà de Barcelona, habitant a Sant Julià d'Argentona, i Isabel, filla de Pere de Torra, tintorer ciutadà de Barcelona, on van prometre 200 lliures de Barcelona de dot en els capítols matrimonials signats el 1449. El 1485, trenta sis anys més tard, Pere Galzeran signa àpoca de 50 lliures en metàl·lic i 15 lliures en crèdits de l'herència Guillem Canós, tintorer de Tortosa, avi de la seva muller¹¹⁴⁵. Desconeixem si amb això es liquidava la totalitat del dot.

¹¹⁴¹ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 3, (9 de novembre de 1456).

¹¹⁴² .- APCBA, pergami 11, (3 de setembre de 1430).

¹¹⁴³ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 17. (4 de setembre de 1496).

¹¹⁴⁴ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8, (8 de maig de 1466).

¹¹⁴⁵ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/16, (14 de novembre de 1485).

Més excepcional seria la trigança a cobrar el dot del matrimoni celebrat el 1377 entre Bernat Ballot, àlies Batlle, d'Argentona i Eulàlia Gener, de Sant Sadurní de la Roca, on no és fins al 1459, 82 anys més tard, que trobem una època signada pel seu fill on consta cobrades la totalitat de les 125 lliures de Barcelona de dot¹¹⁴⁶. Segurament estava cobrat d'abans i els hereus del mas Gener van demanar una època que potser no s'havia fet en el seu moment.

Malgrat que, com hem vist, l'habitual era diferir en el temps el pagament del dot, també es documenta algun cas de pagament de dot o gran part d'ell força ràpid, com en el cas de Francesca Fornells, d'Argentona, que del dot de 70 lliures de Barcelona promeses el 1405 al seu marit Pere Sagrera d'Arenys, el 1408 ja n'havia cobrat 55 lliures¹¹⁴⁷ o Climent Ferrer, d'Argentona, que el 1463 declara haver cobrat la totalitat de les 25 lliures de Barcelona de dot promeses per la seva muller Constança Jovell de Dosrius¹¹⁴⁸.

2.4.3. El cas dels Palau de Mataró

Qui semblava no tenir problemes per pagar dots, ja que en tota societat sempre hi ha elits sense problemes econòmics, eren els Palau, hostalers, de Mataró, per diferenciar-los dels seus parents coetanis que eren teixidors. Tenir diners implicava que l'àmbit geogràfic del mercat matrimonial s'ampliava, tant a indrets més allunyats de la comarca com fora d'ella, buscant bones dots que entressin a la casa o bé, en el cas de sortir-ne, prestigi social casant amb altres elits, com podien ser la petita noblesa. Així, per exemple, el 1458, en pactar els capítols matrimonials entre Joan Palau, hostaler de Mataró, fill i hereu d'Antoni Palau, també hostaler de Mataró, amb Joana, filla de Ramon Valls,

¹¹⁴⁶ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (11 de juny de 1459).

¹¹⁴⁷ .- APCSPA, pergami 12, (26 de maig de 1408).

¹¹⁴⁸ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 1, (15 d'agost de 1463).

àlies Llobet, de Santa Perpètua de Mogoda, acorden que les 115 lliures de Barcelona promeses per la núvia «*promitens ipsas dari et solvi facere videlized quindecim diebus ante solemnizacionem matrimoni inde eos fiendi centum libras, et residuas quindecim libra a dicta die solemnizacionis matrimoni ad unum annum*», o sigui que en un any està tot el dot pagat¹¹⁴⁹. Joana era vídua de Bernat Noguera, àlies Bonamich, de Santa Maria de Palautordera, i un any després del nou matrimoni nomena procurador al seu germà Bernat Llobet a fi de recuperar el dot aportat al mas Bonamich¹¹⁵⁰. Pere Palau, mariner de Mataró, germà de Joan, signa àpoca de llegítima de 25 lliures que rep del seu germà Joan el 1494, segurament força més tard del seu matrimoni¹¹⁵¹. També Antoni Palau, teixidor de Mataró, signa àpoca de llegítima el 1498 de 40 lliures de Barcelona del seu germà Joan¹¹⁵². Es fa difícil saber la diferència entre les llegítimes de l'un i de l'altre, a no ser que el primer hagués cobrat una parròquia per avançat.

De la següent generació, Eleonor, filla de l'esmentat Joan Palau, signà capítols el 1474 amb Jaume Bramassachs, fill del cavaller Joan Pere Bramassachs, domiciliat al castell de Montornès, i consta que el 1478 ja havia pagat la totalitat de les 165 lliures de Barcelona promeses en dot¹¹⁵³. Joana, una altra filla de l'hostaler Joan Palau, que era la pubilla, signa esponsalici el 1481 amb Jaume Ferrer, de Premià, el qual li promet 165 lliures de Barcelona. Això, ho hem documentat de l'època que Joana i el seu pare signen el 1487 on consta que 145 lliures han estat dipositades a la taula de canvi de Barcelona i les 20 lliures que resten es satisfaran fent-se càrrec d'un censal de 20 lliures de preu que el propi Joan Palau presta a Joan Rafart del veïnat de Cabrils, de

¹¹⁴⁹ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/16, (15 de desembre de 1458).

¹¹⁵⁰ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (16 de juliol de 1459).

¹¹⁵¹ .- ACA, FNM, notari Joan Rober, sig. 15, (24 de febrer de 1494).

¹¹⁵² .- APCCM, pergami 240, (4 de juliol de 1498).

¹¹⁵³ .- APCCM, pergami 197, (5 de novembre de 1478).

Vilassar¹¹⁵⁴. Tres dies més tard, Jaume Ferrer reconeix haver rebut les 165 lliures de mans del seu germà i hereu Pons Ferrer¹¹⁵⁵. Finalment, Joana, ja vídua de Jaume Ferrer, es torna a casar a finals del segle XV amb Joan Sala, de la importantíssima nissaga dels Sala d'Arenys, del qual rep 100 lliures de Barcelona en concepte de dot, de les quals signa època quan les ha cobrades totes el 1504¹¹⁵⁶.

En un altre matrimoni entre les elits, en aquest cas Ponç de Mataró, batlle senyorial de Mataró i Margarida Sala, filla de Guillem Sala, d'Arenys, senyor directe de diversos masos de Sant Martí de Mata. El 1371 Ponç declara haver rebut les 75 lliures de Barcelona promeses per dot durant les núpries «*inter diversas vices et soluciones*»¹¹⁵⁷; el 1369 Guillem Parera d'Òrrius va pactar 500 sous de dot de Bartomeva Bellatriu¹¹⁵⁸, malgrat que en aquest cas no s'estipulen els terminis de pagament, tenim documentat un pagament de 200 sous fet nou mesos després de signats els capítols¹¹⁵⁹, i un altre del 1383 on el mateix Parera declara haver cobrat la totalitat dels 500 sous, en diverses vegades, algunes amb albarà i altres sense¹¹⁶⁰. Això implica que va necessitar 13 anys per cobrar la totalitat del dot.

2.4.4. Dot marit

El dot que aportaven els marits quan es casaven amb la pubilla d'un mas, o sigui, que entraven en un mas per raó de matrimoni, s'ha de diferenciar

¹¹⁵⁴ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/20, (31 de maig de 1487).

¹¹⁵⁵ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/20, (3 de juny de 1487).

¹¹⁵⁶ .- BC, pergami 11512, (27 de maig de 1504).

¹¹⁵⁷ .- BC, pergami 18785, (2 de setembre de 1371).

¹¹⁵⁸ .- ACPBA, pergami núm. 6, (17 de juny de 1369).

¹¹⁵⁹ .- APCBA, pergami núm. 7, (17 de març de 1370).

¹¹⁶⁰ .- APCBA, pergami núm. 9, (9 d'agost de 1383).

clarament de l'aixovar o escrieix. O sigui, que el dot no sempre era de la dona, ja que quan aquesta era pubilla i tenia béns, acostumava a ser el marit que es casava amb ella, i que, per tant, entrava a casa la núvia, qui aportava el dot. El 1349 Alamanda Mateu d'Argentona signa rebut de les 100 lliures de Barcelona aportades pel seu marit Guillem de Corçà, de Cabrera, especifica que són «*in exovarium vestrum sive pro dote et exovario vestro*»¹¹⁶¹; el 1366 Francesc Portell, del veïnat de Valldeix de Mataró, que entra al mas Garau de Sant Martí de Mata per raó de matrimoni amb la pubilla Elisenda Garau, rep certa quantitat de mans del seu germà Arnau Portell¹¹⁶².

El 1367 Francesca, vídua de Pere Serra de Mataró, fa donació per núpries a la seva filla Francesca del mas Seguí de Mataró, reservant-se 20 lliures de Barcelona per testar i manant que Francesca dotés les seves germanes Sància i Bartomeva segons les possibilitats dels masos Seguí i Serra. El mateix dia Francesca Serra rep 50 lliures de dot del seu futur marit, Berenguer de Puig, de la parròquia de Santa Maria de Cardedeu, les quals Francesca assegura sobre el mas Seguí, que ha acabat de rebre¹¹⁶³. Amb això sembla força clar que la segona meitat del segle XIV quan un cònjuge, fos home o dona, entrava en un mas per matrimoni, era aquest qui aportava el dot o aixovar, independentment del sexe. Per tant, les pubilles de mas no acostumaven a aportar dot, sinó que garantien el rebut amb les seves propietats.

2.4.5. L'aixovar o escrieix

Com hem anat veient en parlar del matrimoni i del dot, els marits sovint aportaven l'aixovar o escrieix en el moment del matrimoni. En 20 dels 26 casos

¹¹⁶¹ .- APCPM, pergami 44, (22 d'abril de 1349).

¹¹⁶² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 73, (24 d'octubre de 1366).

¹¹⁶³ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/12, (11 de setembre de 1367).

en què he documentat l'aportació d'aixovar per part del marit, aquest correspon a la meitat del dot de la muller. Cuadrada, pels segles anteriors a aquest estudi, també esmenta que l'escreix acostuma a ésser la meitat del dot¹¹⁶⁴, el mateix observat per Richou, que esmenta que "en la major part dels nostres esponsalícis, acostumen a estipular-se com la meitat de l'import, que la muller ha d'aportar en concepte de dot"¹¹⁶⁵.

Pere Pons de Sant Feliu de Cabrera, quan el 1351 reconeix haver rebut els 200 sous de dot de la seva muller Saurina Canyet, d'Argentona, ell en va fer augment de 100 sous¹¹⁶⁶; el 1372 Bernat Soler de Premià, que ha rebut 1000 sous de dot de Francesca Altafulla d'Òrrius, declara que «*facio vobis augmentum seu donacionem propter nupcie*» de 500 sous¹¹⁶⁷ i el mateix any Antoni Portell, de Mataró, quan dona 20 lliures de Barcelona d'escreix, reconeix haver rebut de la seva muller Francesca, Mas, àlies Eroles, de Vilassar, 40 lliures «*ratione dotis vostre, pro hereditatem et legitima vostra paterna et materna et in suplemento eiusdem*»¹¹⁶⁸.

Llorenç Espanyol, de Mataró, el 1356 aporta 500 sous d'escreix respecte els 1000 sous de dot de Beneguda Aimerich de Vilassar, especificant que «*facio augmenti propter nuptie et virginitatem vostram*»¹¹⁶⁹, una expressió que també documenta Cuadrada el 1302¹¹⁷⁰ i Aventín el 1396 quan Pere Emperi de la parròquia de Sant Esteve del Coll fa «*augmentum sive donationem ratione virginitatis vestre*»¹¹⁷¹. L'aixovar era més gran si la muller era verge? El 1404 Pericó Feliu de Mataró fa escreix de 10 lliures de

¹¹⁶⁴ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 557.

¹¹⁶⁵ .- Richou, *El Baix Maresme a l'època baix medieval*, p.307.

¹¹⁶⁶ .- APCPM, pergami 48, (17 de novembre de 1351).

¹¹⁶⁷ .- APSGV, Manual 2, foli 42v, (22 de novembre de 1372).

¹¹⁶⁸ .- APSGV, Manual 2, foli 63, (17 de maig de 1372).

¹¹⁶⁹ .- APCCM, pergami 618, (7 de juny de 1356).

¹¹⁷⁰ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 557.

¹¹⁷¹ .- Aventín, *La societat rural a Catalunya*, p. 490.

Barcelona respecte les 50 lliures rebudes per part de Sància Roig, de Dosrius¹¹⁷². En aquest cas sabem que Sància era vídua, i per tant ja no estava en joc la seva virginitat. Era aquest un motiu per que l'augment fos menor?

Tenim altres casos en què l'escreix és menor, com el 1405 que Pere Sagrera de Sant Martí d'Arenys fa escreix de 10 lliures de Barcelona respecte les 70 lliures rebudes per Francesca Fornells d'Argentona¹¹⁷³, tot i que creiem que en aquest cas Francesca era donzella.

2.4.6. La restitució dotal

Quan qui aportava el dot moria, o bé moria l'altre cònjuge sense haver tingut fills, s'havia de restituir la part del dot corresponent, habitualment tot menys la part reservada per testar. Guillem de Femades, de Sant Andreu d'Òrrius, fa testament el 1266, on deixa tots els seus béns al seu nebot Berenguer Femades per no tenir cap fill o filla viu, declara deure al seu sogre Ramon de Lladó la restitució del dot de la difunta Ramona Lladó, muller del testador¹¹⁷⁴. Amb aquest cas, es comprova com la família de la dona s'assegurava sempre que si aquesta moria sense fills que arribessin a edat adulta una part del dot tornés a la hisenda, consignant sempre una quantitat a la seva disposició per poder testar. L'edat dels fills sovint es feia constar com que poguessin testar, però també es podia especificar que arribessin a la pubertat, tal i com va estipular Berenguer Floret d'Òrrius amb Saurina Camp d'Argentona, on es concretava que el dot revertiria al mas Camp sempre i que els fills no arribessin «*ad etatem pubertatis*»¹¹⁷⁵.

¹¹⁷² .- APCCM, pergami 236, (19 de març de 1404).

¹¹⁷³ .- APCSPA, pergami 11, (27 d'agost de 1405).

¹¹⁷⁴ .- APCFO, pergami 1, 13 de febrer de 1266.

¹¹⁷⁵ .- APCPM, pergami 49, (3 de maig de 1352).

Guillerma Tria, el 1355, sobre els 900 dots aportats en dot, podrà disposar de tota la quantitat si té fills però sols de 200 sous en cas que no en tingui, retornant els altres 700 sous al mas Tria de Mataró¹¹⁷⁶; el 1356 Benenguda Aimerich de Vilassar aporta 1000 sous de dot i podrà disposar de 300 sous en el moment de testar¹¹⁷⁷; el 1369 Bartomeva Bellatriu d'Argentona pacta que, en cas de tenir fills del seu matrimoni amb Guillem Parera d'Òrrius, disposi de la totalitat dels 500 sous de dot, podrà disposar de 200 sous si no té fills, i, retornarà els altres 300 sous al mas Bellatriu¹¹⁷⁸; el 1436, en capítols fets entre parts de Antoni Gili i Maria Bellatriu, es pacta que si aquesta moria sense fills només podia disposar de 10 lliures i retornarà les altres 15 lliures als pares o hereu¹¹⁷⁹; en els capítols del 1432, entre Joan Lladó i Margarida Bruguera, es pacta que si ella moria sense fills que arribessin als 14 anys, el dot tornés al mas Bruguera excepte 10 lliures que podia disposar lliurement Margarida¹¹⁸⁰.

La restitució dotal sempre era una de les clàusules que no acostumaven a mancar en les capitulacions matrimonials, tal i com es reflecteix en les signades el 1372 entre Antoni Portell, de Mataró, i Francesca Mas, àlies Eroles, de Vilassar, on s'esmenta que *«vobis et vestris reddere seu restituere promito in omni casu et asuetum restituedem dotis et assigno omnes eas vobis et vestris posidendas et pecuperandas super omnia bona mea mobilia et in mobilia, habita et habenda»*¹¹⁸¹. Quan es restituïa el dot mai no incloïa l'escreix fet pel marit, el qual es quedava íntegrament en mans del seu hereu, però el que sí que acostumava a incloure eren els béns mobles aportats per la dona, com en el cas de Antoni Moió, d'Argentona, que el 1433 reconeix haver

¹¹⁷⁶ .- APCCM, pergami 342, (19 de juny de 1355).

¹¹⁷⁷ .- APCCM, pergami 618, (7 de juny de 1356).

¹¹⁷⁸ .- ACPBA, pergami 6, (17 de juny de 1369).

¹¹⁷⁹ .- APCBA, pergami 12. (9 de desembre de 1436).

¹¹⁸⁰ .- APD, Manual 28/02. (22 de juny de 1432).

¹¹⁸¹ .- APSGV, manual 2, foli 63, (17 de maig de 1372).

rebut de Francesca Mallol d'Argentona un segon pagament de 50 sous i un «*coffre fustis dalber engrogat et una flaciatam albani*», cofre i flassada que promet retornar en cas de restitució del dot¹¹⁸².

Com hem dit, la restitució es feia tant per mort de la muller com del marit, habitualment quan no haguessin tingut fills que arribessin a adults, i no sempre era fàcil que es pagués, ja que sovint s'havia gastat... Així el 1413 Constança, muller de Francesc Feliu de Mataró, nomena un procurador a fi de cobrar la restitució del dot que va aportar a Bartomeu Caulès, primer marit seu¹¹⁸³.

El 1352 Arnau Portell, hereu de la seva germana Alamanda, difunta, signa àpoca a Guillem Riera, de Sant Vicenç de Llavaneres, per la restitució d'11 lliures de Barcelona com a part del dot de l'esmentada Elisenda, que estava casada amb Bernat Riera, difunt germà de Guillem¹¹⁸⁴; Jaume Puig, d'Argentona, casat amb una vídua anomenada Farrera, que el 1356 signen restitució del dot de l'esmentada Ferrera de mans de Guillem Mallol, d'Argentona, fill del seu difunt marit¹¹⁸⁵; el 1375 Antic Ponseta d'Argentona reconeix haver rebut del seu sogre Guillem Mallol també d'Argentona, 90 sous dels 400 promesos pel dot de Pascasa Mallol, aleshores difunta¹¹⁸⁶. Imaginem en aquest cas que la resta del dot s'entén com a part que retornava a la família de la dona per haver mort aquesta.

El 1429 Sància, muller de Salvador Guerau de Mataró, signà apoca de restitució de 17 de les 25 lliures de Barcelona aportades en el seu matrimoni amb el seu primer marit Pere Polls, d'Argentona¹¹⁸⁷, i el 1466 Salvadora Catà de Llavaneres, vídua de Guillem Pere Cabanyes, amb qui s'havia casat cinc

¹¹⁸² .- APCCM, pergami 486, (27 de desembre de 1433).

¹¹⁸³ .- AHPB, notari Joan Reniu, sig. 123/1, (16 de juliol de 1413).

¹¹⁸⁴ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/3, foli 81, (9 de juny de 1352).

¹¹⁸⁵ .- APCCM, pergami 303, (15 de novembre de 1356).

¹¹⁸⁶ .- APCCM, pergami 267, (27 de gener de 1375).

¹¹⁸⁷ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, 142/2, (27 d'abril de 1429).

anys abans, signa restitució de 50 lliures de Barcelona de les 60 lliures que ella aportà de dot de mans del seu cunyat Antoni Cabanyes¹¹⁸⁸.

El 1378 Pere Avellà, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, esmenta al seu testament haver rebut 15 lliures de Barcelona de dot de la seva muller Elisenda, i mana que en cas que marxi de la casa, un cop vídua, li donin 10 lliures de les 15 aportades alhora que li llega 5 sous dels seus béns¹¹⁸⁹. El més probable és que fos un pacte ja fet a l'hora de fer els esponsalícis, però per si de cas ho recorda als seus marmessors i a l'hereu en el moment de testar.

Pere Folgueres, de Mataró, quan testa el 1475, fa llegat a la seva muller Elionor de 10 lliures de Barcelona i demana que se li restitueixin les 55 lliures que va aportar en dot¹¹⁹⁰. Era un matrimoni jove, i Elionor aleshores estava prenyada d'un fill/a que segurament naixeria després de la mort del pare, i amb la gran mortalitat infantil les garanties de supervivència eren baixes.

Pere Pareres, sastre de Mataró, el 1492 mana que es restitueixin a la seva muller les 40 lliures de Barcelona que va aportar en dot, juntament amb una caixa, joies i vestits, malgrat que sí que tenien fills. Un cas similar seria el d'Angela Roqueta, d'Argentona, que el 1463 s'havia casat amb Jaume Catà de la Vall de Sant Andreu de Llavaneres, amb qui havia tingut un fill, en Salvador. Ja vídua, el 1467, els tutors del seu fill li retornen 260 dels 550 sous aportats en dot, i també li retornen un cofre amb joies i li lliuren 7 lliures de Barcelona llegades pel seu marit en testament¹¹⁹¹. És un altre dels casos en què hi ha restitució dotal malgrat haver tingut fills que no han mort.

Evidentment, tal i com hem comentat de la dificultat de pagar els dots, també hi havia sovint dificultat per pagar la restitució. El 1458 Antònia Ferrer,

¹¹⁸⁸ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 8, (22 de febrer de 1466).

¹¹⁸⁹ .- APCCM, pergami 139, (8 de novembre de 1378).

¹¹⁹⁰ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 135, (11 de setembre de 1475).

¹¹⁹¹ .- ACA, FNM, notari Arnau Ferrer, sig. 6, (11 de juny de 1467).

d'Argentona, muller de Pere Tria de Cabrera, ha de vendre un censal mort a fi de restituir el dot d'Eulàlia, cunyada seva¹¹⁹².

Malgrat que gairebé tots els exemples que hem documentat de restitució de dots fa referència al dot aportat per la dona, n'hem trobat un en què el dot que es restitueix és l'aportat pel marit. El 1469 Miquel Llibra de Mataró, que viu al mas Canal de Cabrera propietat de la seva germana menor Agnès, hereva de la seva tia Salvadora Canal, restitueix a Pere Gener, d'Argentona, vidu de Salvadora, les 54 lliures i 10 sous de Barcelona de dot¹¹⁹³. Com hem vist en molts altres casos, tenien moltes dificultats per retornar aquest dot: li donen 24 lliures en metàl·lic, un censal mort de propietat del mas Canal de 10 lliures i 10 sous que satisfà Salvador Colomer de Sant Genís de Vilassar, i li donen una peça de terra a Cabrera, al lloc anomenat *Camp Deu*.

Com ens podem imaginar, la restitució dels dots a vegades portava conflictes, no per no tenir els diners, sinó per no estar d'acord amb la quantitat, ja fos perquè no hagués quedat clar en els capítols com per altres causes. Així, el 1491, Gabriel Croanyes, i Antoni Portell, àlies Croanyes, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, procuradors d'Antònia Croanyes, vídua d'Antoni Camp i filla de dit Gabriel, tenen una demanda per la restitució del seu dot amb Pere Camp, d'Argentona, segurament germà del difunt Antoni, i Eulàlia, mare seva¹¹⁹⁴. Com que no es posen d'acord nomenen Pere Vallmajor, de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius i Francesc Mir de Sant Feliu de Cabrera, com a àrbitres per decidir la restitució del dot d'Antònia Croanyes. El desenllaç el tenim tres anys més tard, quan Antònia Croanyes reconeix haver rebut 30 lliures de Barcelona de restitució de les 50 lliures que ella aportà en dot¹¹⁹⁵.

¹¹⁹² .- AHPB, Notari Bartomeu Agell, 142/15, (5 de juny de 1458).

¹¹⁹³ .- APCCA, pergami 22, (19 de novembre de 1469).

¹¹⁹⁴ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/30, (1491).

¹¹⁹⁵ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, sig. 15, (1 de març de 1494).

2.4.7. La hipoteca dotal

I també per això veiem com el marit o la muller, però sempre qui rebia el dot, l'assegura amb els seus béns, que es coneix com a hipoteca dotal, el mas quan n'era el propietari/a, tal i com féu Bernat Soler quan el 1352 obliga el mas Soler de Mataró enfront el dot promès per la seva muller Alamanda Català¹¹⁹⁶; el 1355 és Antoni Català qui obliga el mas Català de Mataró per garantir el dot rebuda de Guillerma Tria i l'escreix que ell va fer¹¹⁹⁷; el 1367 Francesca Serra d'Argentona obligava el mas Serra davant el dot rebut per Jaume Ferrer d'Argentona¹¹⁹⁸; el 1457 Bernat Boet d'Argentona obligava el mas Boet per assegurar el dot rebut de Vicenta Mallol de Cabrera, futura muller del seu fill¹¹⁹⁹. El 1372 Bernat Soler obliga el mas Soler de Premià per garantir el dot i l'escreix a Francesca Altafulla d'Òrrius¹²⁰⁰. En aquest darrer cas, com era preceptiu, el rector de l'altar de Santa Margarida de la Seu de Barcelona, senyor directe del mas Soler, aprovava que es presentés aquest com a garantia i signava el document notarial en senyal de conformitat.

Antoni Portell, de Mataró, reconeix el 1372 haver rebut 40 lliures de Barcelona de la seva muller Francesca, filla de Berenguer Mas, àlies Eroles, de Vilassar «*ratione dotis vostre, pro hereditatem et legitima vostra paterna et materna et in suplemento eiusdem*»¹²⁰¹. Ell en fa augment de 20 lliures, sumant tot plegat 60 lliures, les quals «*vobis et vestris reddere seu restituere promito in omni casu et asuetum restituedem dotis et assigno omnes eas vobis et vestris posidendas et recuperandas super omnia bona mea mobilia et in mobilia, habita et habenda*». O sigui, que assegura el dot i el seu escreix amb

¹¹⁹⁶ .- APCCM, pergami 340, (3 de desembre de 1352).

¹¹⁹⁷ .- APCCM, pergami 342, (19 de juny de 1355).

¹¹⁹⁸ .- APCSL, pergami 2, (12 de gener de 1367).

¹¹⁹⁹ .- MASMM, pergamins Adan núm. 64, (25 de gener de 1457).

¹²⁰⁰ .- APSGV, manual 2, foli 42v, (22 de novembre de 1372).

¹²⁰¹ .- APSGV, manual 2, (17 de maig de 1372).

tots els béns que té el propi Portell. A més, si el marit moria sense fills, s'havia de retornar el dot a la muller, i fins que no li fos restituït tenia tot el dret a mantenir-se al mas del marit, si fos el cas que ell en fos l'hereu, com s'estipulava el 1432 en el matrimoni entre Joan Lladó d'Argentona i Margarida Bruguera del Far: «Ítem més que si lo dit Johan Ladó, marit de la dita Margalida, moria, so que deus no vulla, que la dita muller sua tengue e posesque la dita aretat e bens del dit mas fins tant que sia pagada e no li sia comptat res en sort de paga del temps que [...] posat»¹²⁰².

2.4.8. Firma d'espoli

La compilació de Tomàs Mieres dels Costums de Girona, diu en l'article 34 que "per costum el marit ha de garantir la meitat del dot i una mica més sobre les possessions que té pel senyor directe, malgrat que el marit tingui alous o béns propis"¹²⁰³. La signa d'espoli, com el seu nom diu, era el pagament que es feia al senyor per tal que ell signés en concepte de domini les capitulacions matrimonials i, per tant, lloés i aprovés la garantia que s'havia fet del dot en béns que estaven sota la seva senyoria, tal i com he vist que va fer el rector de l'altar de Santa Margarida de la Seu de Barcelona, senyor directe del mas Soler de Premià, quan el 1372 signava, en senyal de conformitat, els esponsalícis entre Bernat Soler i Francesca Altafulla d'Òrrius¹²⁰⁴.

En els capítols entre l'Antoni Gili i Francesca Bellatriu, ambdós d'Argentona, fets el 1436, l'Antoni obliga el mas Gili, que té sota domini dels des Bosc, per poder fer front a l'escreix i per a retornar al mas Bellatriu part

¹²⁰² .- APD, Manual 28/02, (22 de juny de 1432).

¹²⁰³ .- Mieres, *Costums de Girona*, p. 147.

¹²⁰⁴ .- APSGV, manual 2, foli 42v, (22 de novembre de 1372).

del dot rebut si Francesca moria sense fills¹²⁰⁵. El document no es conserva clos, i per tant no hi ha la signatura per raó de domini del senyor, que de ben segur el deuria signar i, a tal efecte, deuria cobrar la firma d'espoli: «*obligo vobis dicte Francisce future uxor mee et vestris specialiter et expresse [...] mansum meum vocatus Mas Gili situm in dicta parrochia d'Argentona [...] eiusdem quem dictus dominus pater meum die presenti in instrumento in posse subscripto notarii recepto michi donavit quod tenetur per honorabili Petrum de Boscho*».

Lluch és qui més ha estudiat el cobrament d'aquest mal ús en el seu treball sobre l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona. Entre d'altres fets, constata que no el satisfieien tan sols els qui eren propis d'un senyoriu sinó també els qui asseguraven el dot amb terres d'aquest encara que ells fossin homes propis d'altres senyors. També, i molt important, que tan sols el satisfieien els matrimonis entre cònjuges de diferents senyors. Per tant, si a l'hora de pactar el matrimoni el feien dins de la mateixa senyoria, entesa com que cap dels dos no entrava en un mas d'altre senyor, s'estalviaven l'enfranchiment i també la firma d'espoli, que sumats no era una quantitat menor. Malgrat aquest "costum", entre la documentació estudiada per Lluch el darrer quart del segle XIV, sobre 31 dots en dos casos asseguren el total del dot rebut, 19 asseguren més de la meitat i en 7 casos asseguren el marcat per Mieres, o sigui, la meitat del dot¹²⁰⁶. Això és la firma d'espoli, un dels mals usos, que com molts d'altres és difícil de documentar. A més de la garantia del dot sobre els seus béns, el senyor, que acostumava a signar el document com a signe de domini, tenia dret a rebre un "lluïsm" equivalent, com diu el mateix Mieres, a 2 sous per lliura, o sigui, un 10%. Aquesta mena d'impost es pagava mentre s'assegurava el dot amb terres senyorials. Si el pagès podia assegurar-ne una part amb alous, la quantia assegurada en terres senyorials és menor i l'impost també.

¹²⁰⁵ .- APCBA, pergami 12, (9 de desembre de 1436).

¹²⁰⁶ .- Lluch, *Las dotes y la diferenciación*, p. 9.

El primer cop que documentem aquest mal ús en la nostra documentació és el 1290, quan Berenguer de Sant Vicenç estableix a Rispau el mas Camp d'Argentona, i especifica que «*per firmamento quod ego vel mei faciemus in instrumentis sponsaliorum hominem vel feminarum venientum causa matrimonii ad dictum mansum, non teneamini dare, vos nec vestri, michi vel meis, nisi tamen duodecim denarios predictae monete*»¹²⁰⁷. Aquests dotze diners sembla que estaven força instituïts, i el 1356, quan Pere des Bosc fa precari del mas Buscà d'Argentina, estipula que «*pro intratis seu firmis sponsaliorum duodecim denarios*»¹²⁰⁸. Fins i tot dos segles més tard, quan Castillo estudia el capreu de Miquel des Bosc, iniciat el 1558, documenta en diverses ocasions que els confessants declaren donar 12 diners "pro firmis sponsaliorum", sens dubte una reminiscència de la signa d'espoli medieval que el senyor encara percebia o pretenia percebre¹²⁰⁹.

El 1377 Arnau Ballot, de la parròquia de Sant Julià d'Argentona, fa donació al seu fill Bernat Ballot, àlies Batlle, del mas Batlle d'Argentona, amb motiu del seu matrimoni amb Eulàlia Gener, de Sant Sadurní de la Roca¹²¹⁰. Amb posterioritat, sense tenir el document datat, consta que els nous cònjuges han de pagar al senyor directe del mas Batlle, Pere de Bosc, la firma d'espoli, que correspon al 10% del dot aportat: «*Item los dits Bernat Bellot e muller sua son tenguts e deuen pagar al dit honrat en Pere dez Bosch dret de entrada per lo axovar aportat al dit Bernat per la dita muller sua en temps de lurs nupcies e que en lo sponlici de la dita dona deuen requerir e haver ferma de senyoria del dit Pere dez Bosch, axí com de senyor natural lur propietari. De la quantitat del dot paguen al dit senyor x sous per centenar per ferma de*

¹²⁰⁷ .- APCCA, pergami 1, (24 de gener de 1290). Transcrit a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, TD, p. 981.

¹²⁰⁸ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (27 d'agost de 1356).

¹²⁰⁹ .- Castillo, *Argentona i Vilassar*, p. 192.

¹²¹⁰ .- BC, Fons Moja, lligall 279, (11 de juny de 1377).

sponsalici»¹²¹¹. Per tant amb aquest document, l'únic que he pogut trobar on es fa una referència clara al valor d'aquest impost, aquest representa també el 10%, el mateix que Mieres ens refereix per Girona.

En un document datat pels volts del 1370, que forma part de la documentació notarial dels senyors dels castells de Burriac i de Vilassar, hi ha diversos casos de cobrament de firma d'espoli¹²¹²:

«Pere Moyó dArgentona deu per la ferma del spoli de sa germana, muller den Guillem Ferrer, ferrer: iii lliures de Barcelona x sous.

Guillem Riba dArgentona deu per la ferma del spoli:ii lliures de Barcelona

Pere Gili de la parrochia dArgentona deu per la ferma del spoli:iii lliures de Barcelona

Jacme Serra de la parrochia dArgentona deu per la ferma del spoli a pagar per sent Miquel: ii lliures i x sous

Bernat Amenler, fill den Jacme Amenler de la parrochia dArgentona del terme del castell de Sent Viçens confessa deu a mi Pere dez Bosch senyor seu per rahó del spoli de na Alamanda muller sua, lo qual dia present liha fermat, los quals promet pagar sots pena de la dobla a la festa de Sent Miquel propvinent: iii lliures de Barcelona».

En el cas d'Arnau Ballot, el document parla que la firma d'espoli correspon al 10% i en els altres quatre casos en què es paguen entre 2 lliures i mitja i 3 lliures, que en qualsevol cas, atenent que la mitjana dels dots del segle XIV estava en unes 50 lliures, en qualsevol cas no seria superior a aquest 10%, amb això podem començar a posar valor a aquest impost.

¹²¹¹ .- BC, Fons Moja, lligall 279, sense datar.

¹²¹² .- BC, Fons Moja, lligall 279, sense datar.

2.5. Donació universal

Quan qui es casava era l'hereu o la pubilla els pares acostumaven a fer donació dels seus béns al fill/a, que acostumava a ser el mas i la resta de béns. Aleshores el mas s'aportava al matrimoni com a dot. L'heretament, com diu Fariás, s'havia començat a difondre a finals del segle XI i es va fixar el segle XIII en els seus aspectes més formals, sense basar-se en el dret romà, essent l'origen de la successió contractual catalana¹²¹³.

El 1241 Arnau de Croanyes dóna a la seva futura muller el seu mas: «*dono tibi et assigno per totum directum sponsalicium ipsum meum mansum et honorem que habeo in comitatu Barchinone, in parrochia Sancti Iulianni de Argentona et in aliis locis*»¹²¹⁴; Berenguera Croanyes, de Sant Julià d'Argentona, a més d'aportar 700 sous al seu matrimoni amb Simó Ferran de Sant Martí d'Arenys el 1270, consigna també el mas Croanyes que va rebre dels seus pares¹²¹⁵; el 1310 Miquela Feliu d'Argentona fa donació de tots els seus béns al seu fill Salvador, que contrau matrimoni amb Sibilla Orriols de Cabrera¹²¹⁶; el 1328 Ramon Palau, de la parròquia de Santa Maria de Mataró, fa donació universal al seu fill Pere Palau, per motiu de núpcies amb Sància Folgueres de Mataró, d'unes cases que té a Mataró¹²¹⁷; Bernat Folgueres, pescador i la seva muller Elisenda, de Mataró, el 1352 fan donació al seu fill Bonanat Folgueres, per motiu de núpcies amb Saura, filla de Pere Mallol i de Berenguera, difunts d'Argentona, del mas Folgueres de Mataró, que tenen sota domini del castell de Mataró, amb el benentès que en cas de disputa entre ells es farà la divisió del mas Folgueres entre Bonanat i Pericó, germà seu. Els

¹²¹³ .- Fariás, *El mas i la vila*, p. 157.

¹²¹⁴ .- AHMA, pergami 03, (20 de gener de 1241).

¹²¹⁵ .- AHMA, pergami 07, (2 de juny de 1270).

¹²¹⁶ .- AHMA, pergami 14, (1310)

¹²¹⁷ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 38, (29 d'agost de 1328).

pares es reserven les cases que tenen «*apud plateam seu forum ville de Materono*»¹²¹⁸.

Alamanda Mata, filla i hereva de Pere Mata, de Sant Martí de Mata, el 1372 fa donació universal del mas Mata al seu nét Pericó Canyamars, de Sant Esteve de Canyamars, per raó del seu futur matrimoni, retenint-se però un altre mas, el mas Mir, que és on aleshores habita Alamanda, i si del mas Mir no en té suficient per als seus aliments, tindrà el dret de fer-ho dels béns del mas Mata¹²¹⁹; Jaume Puig, d'Argentona, el 1378 fa donació i heretament al seu fill Pere Puig, del seu mas anomenat Mujal, situat a Argentona, sota domini de la capella de Sant Miquel del Cros¹²²⁰; Bernat Camp d'Argentona fa donació universal el 1430 al seu fill Llorenç Camp per motiu de núpcies amb Antònia Mir de Sant Feliu de Cabrera¹²²¹.

Un cas molt il·lustratiu és el de Pere Ponseta, de Sant Feliu de Cabrera, que el 1385 fa donació del mas Ponseta al seu fill Pere, que ha contret matrimoni amb Ròmia Canyet, d'Òrrius¹²²². Es garanteix 20 lliures de Barcelona i una vinya per poder testar ell i la seva muller, alhora que es reserva la meitat de la donació si ell no pogués continuar vivint en el mas Ponseta. Molt similar a Llorenç Espanyol, de Mataró, que també fa donació universal «*ad diem nupciarum tuarum et tuis post obitum meum*» al seu fill Jaume, retenint-se 30 lliures de Barcelona i manant que Jaume pagui les lliures dels seus germans¹²²³; el 1471 signa capítols matrimonials en Joan Rovira, àlies Batlle, fill de Joan Rovira i d'Aldonsa Batlle, que aplegava el patrimoni de dues importants pairalies d'Argentona, amb Joana Arnau,

¹²¹⁸ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/4, (23 de juliol de 1352).

¹²¹⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 81, (5 de juliol de 1372).

¹²²⁰ .- APSGV, manual 4, (11 de juliol de 1378).

¹²²¹ .- APCPM, pergami 85, (15 d'octubre de 1430).

¹²²² .- APCPM, pergami 61, (14 de maig de 1385).

¹²²³ .- APCCM, pergami 346, (20 d'abril de 1393).

cabalera d'una de les famílies importants de Cabrera¹²²⁴. Aldonsa fa donació al seu fill del mas Batlle d'Argentona alhora que fa dotar els seus germans, segons les possibilitats dels masos Rovira i Batlle, reservant-se per a ells la important quantitat de 140 lliures de Barcelona.

Eulàlia Llentisclar, d'Argentona, rep donació universal del seu pare Esteve Llentisclar quan el 1486 signa capítols matrimonials amb Joan Gener, també d'Argentona¹²²⁵. Concretament, Esteve Llentisclar dóna a la seva filla *«après empero obit seu e no abans... tots e sengles béns del dit Steva Lantisclà mobles e immobles, haguts e havedors. Sots pacte que los dits sdevenidors marit e muller, infants e familia lur estiguen, treballen, habiten e visquen bé e degudament ab lo dit Steva Lantisclà en la casa, mas, habitació, terres e possessions del dit Lantisclà e dit rebi tots los dits fruyts e guanys que sen leveran, faran e reberan...»*. Joan Gener aporta 60 lliures de Barcelona de dot.

Una altra pubilla, Joana Simon de Mataró, signa capítols matrimonials el 1490 amb Esteve Bartomeu de Cabrera¹²²⁶. Joana rep donació universal dels béns dels seus pares, alhora que aporta un dot de 300 florins d'or, equivalents a 165 lliures de Barcelona. A canvi, la seva àvia Eulàlia Simón serà usufructuària durant la seva vida, retenint-se també 10 lliures, amb l'obligació que l'alimentin i que doni 30 lliures a Francina, germana de Joana, quan aquesta es casi. La seva mare Eulàlia li dóna 25 de les 30 lliures que ella aportà en dot en el moment del seu casament amb Joan Simon, sastre. Esteve Bartomeu, per la seva part, aporta 60 lliures de Barcelona d'escreix. Cal constatar la progressió social dels Simon, sastres, que en una generació passen de rebre un dot de 30 lliures a pagar-ne un de 165 lliures, una de les quantitats més altes documentades.

¹²²⁴ .- AHPB, notari Miquel Franquesa, sig. 212/8, (21 de juny de 1471).

¹²²⁵ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/19, (26 d'octubre de 1486).

¹²²⁶ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/28, (novembre de 1490)

El 1458 se signen els capítols matrimonials entre Bernat Arnau de Mataró i Angelina Fontanils de Teià, en els quals consta el dot de 110 lliures de Barcelona d'Angelina, promeses en aquest cas pel seu avi Pere Fontanils i el seu germà i hereu Joan Martí Fontanils, atès que Antoni Fontanils, pare d'Angelina és mort, i on consta «*primo instrumento donacione et hereditamenti facti per dictum Gabrielem Arnaldi predicto Bernardo Arnaldi, filio suo, de manso Arnaldi et etiam de quodam alio manso vocato mas Bova quod ipsi habet in parrochia de Matarone et de alis bonis*», a banda d'un escreix de 55 lliures¹²²⁷. En aquest cas no ens diu els terminis de pagament del dot, però sí que hem documentat que al cap de mig any ja s'havien pagat 50 lliures de Barcelona¹²²⁸.

2.6. Doble matrimoni i segons matrimonis

Un altre cas interessant era el dels matrimonis a dues bandes, és a dir, un hereu de mas amb una cabalera de mas i el seu germà hereu amb la cabalera i germana del primer hereu. Concretament el 1368 Guillem Morera, de Sant Andreu de Llavaneres, rebia dels seus pares el mas Llull de Llavaneres amb motiu del seu matrimoni amb Francesca Mascort de Sant Martí de Mata, la qual aportava 60 lliures de Barcelona de dot. Alhora el mateix dia Guillem Mascort de Sant Martí de Mata, germà de Francesca, rebia dels seus pares el mas Mascort pel seu matrimoni amb Francesca Morera de Sant Andreu de Llavaneres, germana de Guillem, que aportava el mateix dot, és a dir, 60 lliures de Barcelona¹²²⁹. Amb aquest doble matrimoni, ambdues cases asseguraven casar la seva filla amb un hereu de mas, en aquest de mitjana/alta capacitat econòmica, i no significava una sagnia, ja que el dot aportat era el

¹²²⁷ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/16, (12 de desembre de 1458).

¹²²⁸ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/17, (14 de maig de 1459).

¹²²⁹ .- AHPB, notari Pere Martí, sig. 17/11, (12 de gener de 1368).

mateix que el dot rebut, que revertia en el mas, ja que en els dos casos s'especifica que les dones tan sols podran disposar de 10 lliures de Barcelona per testar de les 60 lliures aportades.

Atès que la mortalitat de l'època baix medieval era molt alta, sovint els cònjuges que enviudaven es tornaven a casar. Com diu Comas, fent referència a les distincions que feien els florentins en relació a les vídues, “les mares bones eren aquelles que refusaven tornar a casar-se, continuaven vivint a la casa del marit i es lliuraven a l'educació dels fills, mentre les mares cruels eren aquelles que abandonaven els seus fills per poder contraure un nou matrimoni, i pitjor encara, s'emportaven amb elles el dot que havien aportat, causant d'aquesta manera un gran estrall en el llinatge del seu primer marit”¹²³⁰. Malgrat això Comas, en el seu estudi sobre Barcelona, assegura que el fet de tornar-se a casar no implicava haver de desentendre's dels fills i filles.

El 1404 Pericó Feliu de Santa Maria de Mataró reconeix haver rebut de Sància, filla de Pere Roig de Sant Iscle de Dosrius i vídua de Joan Ballot de Mataró, 50 lliures de Barcelona de dot, de les quals ell fa escriure de 10 lliures més, amb la condició que si no tenen fills que arribin als 25 anys d'edat el dot torni al mas Roig «*de quo vos originem traxistis*», i que si Pericó mor ella pugui seguir vivint en el «*hospicio meo vocato Periconi Feliu*»¹²³¹. Poc després, Sància rep, de l'administrador del seu fill petit Vicenç Ballot, 775 sous de restitució dels 1000 sous que ella va aportar en el seu matrimoni amb Joan Ballot¹²³². El 1458 Elionor Mataró, de Mataró, es casava en segones núpcies amb Joan Lenzina, baster ciutadà de Barcelona, i els 200 florins que aportava de dot els tenia sobre el béns del seu primer marit, Antoni Calvet de

¹²³⁰ .- Comas Via, Mireia, “Trencant el mite de la mare cruel. Les vídues mares i les segones núpcies (Barcelona, segles XIV-XV), dins de *III seminari d'estudis medievals d'Hostalric*, 2013, p. 132.

¹²³¹ .- APCCM, pergami 236, (19 de març de 1404).

¹²³² .- AHPB, notari Pere Andreu, sig. 102/1, (10 de juny de 1404).

Sant Vicenç de Sarrià, el qual havia assegurat el dot rebut per Elionor sobre els seus béns¹²³³.

Ja hem parlat del cas d'Elionor Rovira, vídua de Bartomeu Pasqual d'Arenys, que el 1496 es torna a casar amb Antoni Bruguera, de Badalona, aportant un dot de 50 lliures¹²³⁴. Quinze dies abans, Eleonor Rovira havia rebut la restitució de les 50 lliures que havia aportat al seu primer marit, Bartomeu Pasqual d'Arenys, de mans de Jaume Pasqual i Joan Oliver d'Arenys, tutors dels fills de dit Bartomeu Pasqual¹²³⁵. Per tant, en aquest cas tenim confirmat que Eleonor aporta 50 lliures als dos matrimonis, tant en el primer com a soltera com al segon com a vídua.

3. LA MORT. EL TESTAMENT

El testament, segons la definició, és el negoci jurídic formal, unilateral, personalíssim en virtut del qual el causant regula la seva successió per causa de mort, mitjançant la institució d'un o més hereus i l'ordenament d'altres disposicions. El sistema successori català pren com a referència principal el dret visigòtic en l'alta edat mitjana i el va adaptant cap al dret romà, especialment en la figura de l'hereu universal, que és necessari nomenar-lo a que el testament sigui vàlid. Gairebé tothom atorgava testament, tothom que “hi era a temps”, ja que era molt important de deixar-ho tot ben arreglat. Els pagesos de remença tenien un altre motiu molt important per testar, la intestia, un impost senyorial que gravava els béns de qui moria sense haver testat.

En l'acte de testar, a més de testador i notari o rector/prevere, hi assistien per a donar fe del vist-i-oït un parell o més de testimonis

¹²³³ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/15, (11 de maig de 1458).

¹²³⁴ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, manual 17. (4 de setembre de 1496).

¹²³⁵ .- ACA, FNM, notari Joan Robert, manual 17. (13 d'agost de 1496).

expressament demanats pel testador. Normalment l'acte comença amb el nom del testador, la parròquia on viu, les causes per les quals fa el testament i posteriorment comença la part dispositiva amb el nomenament de marmessors, el lloc on desitja ser enterrat, i tot seguit els diferents llegats, ja siguin per salvació de l'ànima com a parents i amics. Finalment, s'acaba l'acte amb el nomenament d'hereu universal, el lloc i la data on s'ha fet, la signatura del testador, els testimonis i el notari que clou l'acte.

Molt interessant en els aspectes formals, és el testament de Joan Palau, hostaler de Mataró¹²³⁶. El 17 de maig de 1498 Joan Palau es va personar a casa del difunt Joan Padró, hostaler, on tenia habitació el notari de Mataró Joan Robert, i en presència del cirurgià Joan Mas, de Bernat Fornells i de Bernat Alba, actuant com a testimonis, va lliurar al notari un document tancat amb lacra i segell, que eren les seves darreres voluntats. El dia 4 de juliol, estant ja moribund, el seu germà Antoni Palau, teixidor, li defineix els drets de llegítimes paterna i materna, rebent a tal efecte 40 lliures de Barcelona¹²³⁷. Joan Palau moriria immediatament, ja que l'endemà, el 5 de juliol, en presència de Pere Seguí, batlle del terme de Mataró, es van personar en una habitació de la seva casa, on jeia el difunt, amb la presència de tres dels seus quatre marmessors: la seva filla Joana, el seu gendre Joan Sala, àlies Palau i Antoni Palau, teixidor, germà del difunt, i es va procedir a obrir i llegir el testament. En aquest cas, estem parlant d'un testament hològraf, que el testador va lliurar al notari davant de tres testimonis, i, un cop mort, es va cridar als marmessors per obrir i llegir el testament. Llevat que normalment els testaments no acostumaven a ser hològrafs, sinó que es dictaven davant del notari que en prenia nota, la resta ens marca el que es feia habitualment amb els testaments, però que la documentació no acostuma a recollir.

¹²³⁶ .- APCCM, pergami 45, (17 de maig de 1498)

¹²³⁷ .- APCCM, pergami 276, (4 de juliol de 1498).

Un cop fet el testament i lliurat al notari, si es volia canviar alguna disposició calia fer un codicil, document que permet canviar aspectes del testament. Creiem que era un document poc utilitzat, si més no en l'àmbit del Baix Maresme, ja que de tota la mostra de 64 testaments estudiats tan sols n'he documentat dos (3,1%), fet molt similar al que li passa a Richou que sols documenta set codicils sobre una mostra que calculem al voltant dels 500 testaments (1,4%)¹²³⁸.

El primer dels dos codicils documentats fou ordenat el 1457 per Clara, muller de Joan Palau, de Mataró, tan sols dos dies després d'haver fet el testament, on ratifica la disposició que permet al seu marit disposar del llegat a les filles en cas que aquestes morin sense arribar a edat de testar¹²³⁹. El segon data del 1497 del sastre de Mataró Pere Pareres, fet cinc anys després del testament original, i en el qual disposa unes donacions complementàries per als seus fills, que inclouen una casa a Mataró, robes i diners¹²⁴⁰.

Dels testadors d'Argentina, no ens diu mai l'ofici, i hem de pensar que tots eren pagesos o familiars de pagesos. En canvi, a Mataró, de tota la mostra tan sols tenim 3 casos, un pescador, un sastre i la muller d'un sabater, en què esmenten l'ofici, que no representa ni el 10% del total dels testaments de Mataró.

Pel que fa al sexe, el 64% dels testaments són d'homes enfront del 36% de dones. Això tan sols és una mostra de 64 testaments, molt petita, però sí que pensem que en el món del mas especialment, i en l'incipient àmbit urbà, Atorgava testament tant l'home com la dona, indiferentment, i, per tant, hem de pensar que el percentatge ha de rondar el 50%. El cònjuge no hereu i propietari del mas tenia, però, una quantitat destinada al testament que sovint s'havia reservat en les esposalles.

¹²³⁸ .- Richou, *El Baix Maresme a l'epoca baix medieval*, p.439.

¹²³⁹ .- APCCM, pergami 239, (28 de novembre de 1457)

¹²⁴⁰ .- MASMM, pergamins Església núm. 92, (8 de desembre de 1497).

Tenim el cas d'un prevere que va morir abintestat, o sigui, sense haver ordenat testament. Es tractava de Vicenç Verdaguer, prevere beneficiat de la vila de Mataró, que va morir a la ciutat de Barcelona, a l'hostal d'en Balaguer, situat al carrer *dels dies fanes*, hi fou present en Joan Palau de Mataró. En ser un eclesiàstic, els seus béns, se'ls va quedar el bisbe de Barcelona¹²⁴¹.

3.1. Causes del testament

De causes per fer el testament, n'hi poden haver diverses. Arnall esmenta que hi ha tres causes principals per fer testament; per malaltia, per pròpia voluntat i per emprendre un viatge¹²⁴². La darrera causa era més usada en l'alta edat mitjana, quan era més usual de participar en conflictes militars o en pelegrinatges. Jo m'atreveria a afegir una causa més, que seria evitar la intestia, que gravava amb 1/3 dels béns del qui moria amb fills sense haver fet testament. De tota la mostra el 86% manifesta estar malalt en el moment de fer el testament, que és la mateixa proporció trobada en l'estudi dels testaments a Argentona del segle XIV¹²⁴³, o molt propera al 87% dels testaments estudiats de Dosrius del segle XV¹²⁴⁴, i una mica superior al 80% que vam documentar en l'estudi dels testaments d'Argentona del segle XV¹²⁴⁵, en ambdós casos amb una mostra força més minsa. Constança Diumer, muller de Pasqual Riba d'Argentona, que el 1416 en el seu testament esmenta estar «*detinguda en*

¹²⁴¹ .- APCCM, pergami 527, (11 de setembre de 1475).

¹²⁴² .- Arnall i Juan, Maria Josepa., *Testaments del Fons Monacals Gironins existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XI-XV). Llurs clàusules diplomàtiques a Rubrica*, Departament d'història medieval, paleografia i diplomàtica, universitat de Barcelona, 1989, p., 51.

¹²⁴³ .- Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 189

¹²⁴⁴ .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, p. 201.

¹²⁴⁵ .- Subiñà, *Argentona al segle XV*, p. 135.

alguna malaltia de la qual vull tem morir»¹²⁴⁶. També hi ha qui testa i especifica no estar malalt o malalta, com Pere Estrany el 1376 que esmenta «*quoniam nullus mortalium notus est tenimus finis sit*»¹²⁴⁷ o Francesca Pins el 1377 que declara estar «*in mea bona sanitate*»¹²⁴⁸.

La malaltia no pot, però, limitar la capacitat mental, per això sempre es diu que aquesta és lúcida i amb bona memòria. El que sí que es pot denotar, tenint en compte aquestes dades, és que no es pensava a fer testament fins que una malaltia podia posar fi a la vida.

En parlar de malaltia, hem de fer referència a la pesta del 1348. La malaltia sembla que va arribar a Barcelona el mes de maig, en un vaixell procedent de Gènova. La malaltia s'estengué ràpidament. Cuadrada ens parla de la "mortaldat dels grans" i la "pesta dels grans" i esmenta un fragment de la crònica de Pere el Cerimoniós, sobre la pesta a València" on diu: «*començà, en la ciutat de València, la gran mortaldat en lo mes de maig de l'any de nostre senyor mil e tres-cents quaranta-huit, e cresqué en tant que, ans que fos mitjan juny, hi moriren tots jorns més de tres-centes persones*»¹²⁴⁹.

I, entre la documentació estudiada, podem parlar de dos testaments on, amb gairebé tota la seguretat, els atorgants havia contret la malaltia. Guillem Pins d'Argentona, un jove pagès que tan sols feia dos anys havia perdut el pare i que era l'hereu del mas Pins, ordenava testament el 8 de juny de 1348, amb la seva muller prenyada, que patia una greu malaltia de la qual temia morir¹²⁵⁰. Nomenava hereu el seu fill Berenguer, sempre que visqués i tingués fills, si no el substitueix pel fill que porta la seva muller al ventre, i si no pel seu germà Marc Pins. El fet de tenir l'hereu molt jove no li deuria semblar que

¹²⁴⁶ .- APSGV, manual 3, 30 de gener de 1416.

¹²⁴⁷ .- APCCB, pergami D.121, (8 de gener de 1376)

¹²⁴⁸ .- APCCB, pergami D.122, (2 de febrer de 1377)

¹²⁴⁹ .- Cuadrada i Majó, Coral, *El llibre de la pesta*, Rafael Dalmau editor, Barcelona 2012, p. 107.

¹²⁵⁰ .- APCPA, desena 1 núm. 8, (8 de juny de 1348).

garantis la pervivència de l'explotació, motiu pel qual demana que el seu germà Marc «*teneat mansum meum vocatum de Pins, honores et possessiones*» per 15 anys després de la mort del testador, segurament per esperar que l'hereu Berenguer ja fos capaç de posar-se al capdavant. El mes següent era Francesc Mateu, també d'Argentona, que testava malalt¹²⁵¹. Va nomenar hereu el seu fill Bernat, amb la clàusula habitual que, en cas que morís sense fills o aquests no arribessin a adults, el substituïa per la seva filla Alamanda. Bernat va morir immediatament, segurament també de pesta, ja que al cap de poc més de mig any la seva filla Alamanda es declarava hereva del mas Mateu en les seves núpcies amb Guillem de Corçà, de Cabrera¹²⁵².

Quan els fills que heretaven eren menors, es nomenava un tutor per tal de preservar i administrar la seva herència, fins que amb la majoria d'edat ja ho podien fer ells. Aquest tutor sovint s'especificava en el testament quan el testador ho feia malalt i amb fills menors, com va fer Pere Bellatriu en el seu testament del 1385; nomena el seu germà Bernat Bellatriu com a tutor dels seus fills¹²⁵³ o Pere Pareres, sastre de Mataró, que el 1492 nomena tutors i curadors dels seus fills al seu nebot Joan Ribes, paraire de Sant Celoni¹²⁵⁴. Un document força excepcional de la mostra estudiada és el d'una venda d'una terra a Mataró feta per Arnau Lladó, d'Argentona¹²⁵⁵. Però l'excepcionalitat no està en la venda, sinó que està en el fet que la minoria d'edat del venedor, en aquest cas 14 anys, es fa constar en un testimoni de Berenguer de Pau, cavaller, vicari de Barcelona i del Vallès, transcrit en el document: «*dicti Arnaldi qui medio juramento per dei sancta quatuor Evangelia corporalim prestito affirmavit se etatem quatordecim anorum plenam excessisse*». Per tant, Arnau, com a hereu del mas Lladó d'Argentona que era de la seva mare,

¹²⁵¹ .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹²⁵² .- APCPM, pergami 45, (22 d'abril de 1349).

¹²⁵³ .- APCBA, pergami 10, (21 d'abril de 1385).

¹²⁵⁴ .- MASMM, pergamins Església núm. 85, (19 d'octubre de 1492).

¹²⁵⁵ .- MASMM, pergamins Església núm. 40, (28 d'octubre de 1384).

fa la venda amb la voluntat i tutoria del seu pare Gabriel Lladó. També trobem un altre cas d'un jove major de 14 anys, Bernat de Mata de Sant Martí de Mata, en aquest cas amb el pares morts «*et me non habere tutorem nec tutricem*», que defineix els drets sobre el mas familiar al seu germà Guillem de Mata¹²⁵⁶.

Aleshores la majoria d'edat per poder fer actes notariais estava en els 25 anys, si no, calia actuar amb un tutor, com féu Bernat Boet, fill d'Antoni Boet, difunt d'Argentona, que acompanyat del seu avi Pere Boet, defineix a Francesc Boet, fill i hereu del difunt Bartomeu Boet, sastre ciutadà de Barcelona, de qualsevol acció que pogués prendre contra ell pels béns del seu pare Bartomeu¹²⁵⁷. En el document consta que Bernat Boet és major de 20 anys i menor de 25.

Un cas molt destacat pel que fa a les tutories i les xarxes familiars és el de Joanet, fill del difunt Bartomeu Garau de Mataró, per les 10 lliures que Bartomeu havia promès a Antoni Garau, teixidor habitant a Sant Genís de Vilassar, germà seu, per raó de núpcies¹²⁵⁸. Van intervenir-hi els seus tutors, que eren en Vicenç Verdaguer, prevere de Santa Maria de Mataró, en Joan Palau, i n'Antònia, vídua d'Antoni Garau, ferrer de Mataró, juntament amb molts parents i amics com n'Antoni Morera de Mataró, avi matern d'en Joanet, Joan Morera, oncle matern i Esteve Masgrós, també de Mataró, en Pere Gual i Narcís Gual de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, parents també de l'esmentat Joanet. S'acorda que es pagaran les 10 lliures mitjançant la donació del mas Domènec de Santa Agnès de Malanyanes, que és propietat d'en Joanet Garau. Com veiem, es tracta d'una xarxa familiar molt àmplia, principalment de Mataró però també d'altres poblacions de la comarca.

¹²⁵⁶ .- APCCM, pergami 66, (9 d'octubre de 1320).

¹²⁵⁷ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/2, (16 de maig de 1429).

¹²⁵⁸ .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (8 de juny de 1455).

Si no era el testador qui nomenava els tutors o curadors, era el batlle, el veguer o el jutge qui feia aquest nomenament o n'admetia el tutor designat, com féu el 1401 el jutge de la jurisdicció de Sant Feliu de Cabrera davant del qual Bernat Lladó de Cabrera acceptava la tutoria dels fills de Pere Aguilar, del qual s'esmenta que malgrat vendre el seu mas, no va poder pagar tots els seus deutes¹²⁵⁹ o el 1458 quan Andreu Llentisclar, batlle d'Argentona, nomenà Antoni Cabanyes d'Argentona tutor de la seva parenta Agnès Cabanyes, filla del difunt Joan Cabanyes d'Òrrius¹²⁶⁰.

Aleshores acostumaven a retre comptes de l'herència amb el tutor, document que algun cop s'ha conservat, com el del 1385 en què Bartomeva, muller de Francesc Ballot d'Argentona, amb consens del seu marit «*et amicorum meorum*», reconeix que Guillem Mallol, que fou tutor i administrador seu, li ha lliurat tots els béns que li corresponien i que no farà cap demanda al respecte¹²⁶¹ o Pere Vilaseca, de Mataró, major de 20 anys però menor de 25, signa rebut del seu oncle i tutor, Gabriel Ametller, que havia estat nomenat per Joan Vilaseca, pare de Pere, de 36 sous que formaven part dels seus béns¹²⁶².

3.2. Marmessors

Els marmessors eren els encarregats d'executar les voluntats, distribuint llegats als familiars, executant llegats pietosos, liquidant deutes, etc., com van fer el 1458 Joan Lladó, mercader ciutadà de Barcelona i Saurina, vídua de Guillem Arnau, també ciutadà de Barcelona, marmessors d'Antoni Lladó,

¹²⁵⁹ .- APCMC, pergami 23, (3 de gener de 1401).

¹²⁶⁰ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/15, (27 de gener de 1458).

¹²⁶¹ .- APCCM, pergami 487, (30 de juliol de 1385).

¹²⁶² .- ACA, FNM, notari Bernat Ferrer, sig. 4, (12 de gener de 1455).

mercader ciutadà de Barcelona, que van lliurar 100 sous a Bernat Lladó, de Mataró, pare d'Antoni, que aquest els havia llegat en el seu testament¹²⁶³.

Aventín diu que “escullen normalment dos o tres marmessors”¹²⁶⁴, exactament el mateix observat en aquesta mostra, essent, però, més freqüent els dos que els tres marmessors. Antoni Torrent, àlies Mallol, d'Argentona, quan fa el llegat de 3 sous per als marmessors esmenta que és en concepte de l'honor i de la feina: «*ratione honeris et laboris dicte manumessorie*»¹²⁶⁵.

Durant tot el període estudiat, i per al conjunt de Mataró i Argentona, tan sols Marc Pins el 1382 nomena un sol marmessor¹²⁶⁶, el 68% dels testadors/es nomenen dos marmessors, el 29% en nomenen tres, i en un sol cas, Joan Palau el 1498, nomena 4 marmessors¹²⁶⁷.

En l'estudi dels testaments d'Argentona del segle XV, el 80% nomena dos marmessors i el 20% restant en nomena tres¹²⁶⁸, dades que contrasten amb el 84% amb dos del Dosrius del XV¹²⁶⁹ o el 57% dels casos amb dos marmessors de l'Argentona del segle XIV¹²⁷⁰. Com veiem, en tots els casos, el nomenament de dos marmessors acostumava a ser el més freqüent.

Habitualment, els marmessors acostumaven a ser familiars propers, però a voltes gent de confiança. En l'Argentona del segle XV, el 77,3% dels marmessors són familiars i 22,7% restant es desconeix, sense descartar que poguessin ser també familiars. D'entre els familiars, els més escollits són els fills en un 23,5% dels casos, seguit de germans i gendres en un 17,6%, nebots, cònjuges i néts amb el 11,7% i finalment en un cas el cunyat. Això també

¹²⁶³ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (13 de maig de 1458)

¹²⁶⁴ .- Aventín, *La societat rural a Catalunya*, p. 540.

¹²⁶⁵ .- APCCM, pergami 144, (15 de juliol de 1478).

¹²⁶⁶ .- APCPA, desena 1, núm. 9, (21 d'agost de 1382).

¹²⁶⁷ .- APCCM, pergami 45, (17 de maig de 1498)

¹²⁶⁸ .- Subiñà, *Argentona al segle XV*, p. 136.

¹²⁶⁹ .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, p. 199.

¹²⁷⁰ .- Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 190.

s'observa a Dosrius on els fills són els familiars més escollits, seguits per els cònjuges.

3.3. Deutes i enterraments

Un cop es feia el nomenament de marmessors, s'acostumava a demanar que li fossin pagats els seus deutes i li fossin restituïdes les injúries, fet que fan tots els testadors de la mostra excepte Francesc Bellatriu, d'Argentona, el 1360. En l'estudi de l'Argentona del segle XV tots els testadors ho demanen¹²⁷¹, contrastant amb el 81% que ho fan a Dosrius durant el mateix segle¹²⁷². Atenent que a Dosrius tots els testaments foren fets a la parròquia, podríem considerar que el fet que fos redactat pel rector podria influenciar? Era un tema de "costums" locals?

Ramon Folgueres, el 1447, manifesta que «*Primum igitur et ante anima volo et mando que omnia debita que die obitus mei debiero ex solvantur omnes injurie ad quarum restitutionem teneat restituantur de bonis simpliciter, sumariis et de plano secundum dominum Deum et forum anime, prout ea scilicet melius probari poterunt per testes seu instrumenta aut alia legitima documenta*»¹²⁷³; Maria Bellatriu d'Argentona el 1456: «*Quod omnia debita que die obitus mei debeas exsolvantur omnisque injurie mee ad quarum restitutiones tenea restituantur de bonis meis brevite, simpliciter, sumarie et de plano*»¹²⁷⁴; Gabriel Arnau de Mataró el 1459: «*Primum igitur volo et mando que omnia debita que die obitus mei debieto ex solvaret omnes injurie mee ad quarum restitutionem teneat restituanter de bonis meis breviter,*

¹²⁷¹ .- Subiñà, *Argentona al segle XV*, p. 137

¹²⁷² .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, p. 200.

¹²⁷³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 118, (23 de juliol de 1447).

¹²⁷⁴ .- APCBA, pergami núm. 13, (8 de febrer de 1456).

*simpliciter, sumarie et de plano secundum dominum Deum et forum anime»*¹²⁷⁵.

En tot el segle XV tan sols hem trobat un testador, en Francesc Torrent, àlies Mallol, d'Argentona, que no fa servir la fórmula habitual de demanar que les injúries siguin restituïdes i els deutes siguin pagats, sinó que demana al seu fill i hereu Segimon Torrent, àlies Mallol, que «*solvat omnia legata mea et omnia debita mea*»¹²⁷⁶.

Aquests deutes gairebé mai no es feien constar en els testaments, sinó que es deia que havien de reclamar-se mitjançant documents: «*probari poterunt per testes seu instram aut alia quolibet legitima documenta*»¹²⁷⁷. Però el 1417 Bartomeu Roig, ciutadà de Barcelona oriünd de Mataró, especifica en el seu testament que deu 70 sous al seu nebot Pere Roig i 5 florins, a Antoni Bassa d'Òrrius¹²⁷⁸. També Pere Folgueres de Mataró esmenta el 1475 que deu 10 florins al seu germà Joan Folgueres¹²⁷⁹.

Acte seguit demanava on volia ser enterrat, normalment en els cementiris de les esglésies parroquials, ja fos Sant Julià d'Argentona o Santa Maria de Mataró i algunes vegades especifiquen que ha de ser en el túmul o nínxol de la seva casa o família. Sobre la litúrgia de l'enterrament no hem documentat gaire cosa. Tan sols algun cas on es demana la presència d'un nombre elevat de preveres, com Alamanda Mata, de Sant Martí de Mata, que quan el 1372 fa donació universal del mas Mata al seu nét Pericó Canyamars, condiona que en el seu enterrament hi hagi la presència de 10 preveres¹²⁸⁰; Pere Pareres, sastre de Mataró, que el 1492 demana que hi hagi 7 preveres en el seu enterrament els quals hauran de resar per Déu, la seva ànima i la dels

¹²⁷⁵ .- APCCM, pergami 133, (4 de març de 1459).

¹²⁷⁶ .- APCCM, pergami 200, (30 d'abril de 1467).

¹²⁷⁷ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 113, (25 de juny de 1435).

¹²⁷⁸ .- APCPA, desena 14 núm. 144, (5 d'octubre de 1417)

¹²⁷⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 135, (11 de setembre de 1475).

¹²⁸⁰ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 81, (5 de juliol de 1372).

fidels difunts: «*orent ad dominum Deum per anima mea et omnium fedelium defunctorum*»¹²⁸¹; Joan Palau, hostaler de Mataró, que el 1498 demana l'assistència de 12 preveres al seu enterrament, talment com 12 eren els apòstols: «*duodecim prebiteros in honore et memoria duodecim apostolorum*»¹²⁸².

La vila natal era força determinant a l'hora de demanar el lloc on ser enterrat. Bartomeu Roig, ciutadà de Barcelona, oriünd de Mataró, demana el 1417 ser enterrat «*ad ecclessie Beate Marie de Matarone cum corpore meo sipiliendo in eius ciminterio*»¹²⁸³; Bartomeu Arnau, de Mataró, malgrat casar-se amb Eleonor Eroles, pubilla de Sant Martí de Teià, anar-hi a residir i tenir fills i hereu, demana el 1457 ser enterrat al cementiri de l'església de Santa Maria de Mataró¹²⁸⁴; Salvador Portell, ciutadà de Barcelona oriünd de Mataró, el 1473 també vol ser enterrat en el cementiri de Santa Maria de Mataró, «*in tumulo videlicet quem ibidem habeo, in quo corpora domini patris mei et infantum meorum fuerunt sepulta*»¹²⁸⁵.

Sovint, com hem vist en el cas de Salvador Portell, el testador especificava que volia ser enterrat en el túmul de la seva casa. Això no ho hem documentat fins a finals del segle XIV, i no és fins ben iniciat el segle XV que apareix amb molta habitualitat. Ens inclinem per pensar que tan sols es tractava d'un tema formal de fer-ho constar en el testament, no que fins a finals del segle XIV no hi haguessin nínxols familiars, que es podien entendre com a "particulars".

Francesca Pins, d'Argentona, el 1377 demana ser enterrada en el nínxol on reposa el seu marit: «*in ciminterio ecclessie beati Iulianni de Argentona,*

¹²⁸¹ .- MASMM, pergamins Església núm. 85, (19 d'octubre de 1492).

¹²⁸² .- APCCM, pergami 45, (17 de maig de 1498).

¹²⁸³ .- APCPA, desena 15 núm. 144, (5 d'octubre de 1417).

¹²⁸⁴ .- APCCM, pergami 146, (3 d'octubre de 1457).

¹²⁸⁵ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 128, (6 de gener de 1473).

videlius in quodam tumulo ubi dictus viri meu jacet»¹²⁸⁶; Àngela, vídua de Bernat Batlle, d'Argentona, que el 1442 demana ser enterrada «*in ciminterio dicte ecclesie Sancti Iuliani de Argentona in tumulo videlizet in quo corpore dicti mariti mei*»¹²⁸⁷; Joana Fornells el 1444 va ser enterrada al túmul del mas Fornells¹²⁸⁸; Pere Arnau de Mataró que el 1457 demana que s'enterri el «*corpori meo in ciminterio ecclesie Beate Marie de Matarone in tumulo videlit quo antecessores mei fuerunt sepeliti*»¹²⁸⁹; Antoni Català, del veïnat de Valldeix, de Mataró, demana el 1469 ser enterrat «*in ciminterio ecclessie Beate Marie de Materone, in tumulo videliter quo antesessores mei fuerunt sepeliti*»¹²⁹⁰; Antònia Mallol, d'Argentona, el 1474 demana ser enterrada en el cementiri de Sant Julià d'Argentona «*in vase mansi Mayol*»¹²⁹¹; Joana Fornells demanava ser enterrada al túmul de casa seva¹²⁹²; Antoni Camps, d'Argentona, el 1490 demana ser enterrat «*in ciminterio Sancti Iulianni de Argentona, in tumulo mansi Camps*»¹²⁹³.

Antònia Tunyí, d'Argentona, demana ser enterrada el 1477 «*in ciminterio beate Marie de Materone, in tumulo mansi Toní*»¹²⁹⁴. Aquest fet que malgrat estar situat el mas Tunyí a la parròquia d'Argentona tinguessin el seu túmul o nínxol a l'església de Santa Maria de Mataró s'explica atès que estava situat al veïnat de la Torre d'en Cogoll, a tocar del mar, i molt més prop de Mataró que d'Argentona, i que de fet des del 1840 està inclòs en el terme municipal de Mataró.

¹²⁸⁶ .- Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 191.

¹²⁸⁷ .- APCCA, pergami 14, (18 d'octubre de 1442).

¹²⁸⁸ .- APCSP, pergami 13, (30 de maig de 1444).

¹²⁸⁹ .- APCCM, pergami 149, (19 d'agost de 1457).

¹²⁹⁰ .- APCCM, pergami 269, (3 d'abril de 1469).

¹²⁹¹ .- APCCM, pergami 137, (13 d'octubre de 1474).

¹²⁹² .- APCSP, pergami 14, (9 de setembre de 1483).

¹²⁹³ .- APCPM, pergami 124, (4 de juny de 1490).

¹²⁹⁴ .- APCBA, pergami 17, (1 de desembre de 1477).

Un cas diferent és el d'Antoni Mallol, d'Argentona, que malgrat haver entrat per matrimoni al mas Mallol d'Argentona, demana ser enterrat al cementiri de Sant Julià d'Argentona, però en el nínxol del seu pare i dels seus avantpassats del mas Ametller, sempre i que el seu hereu ho autoritzi: «*in vaso mansi den Ameller ubi pater meus jacet et omnes mei predecessores jassent cum voluntate heredis mansi den Ametller*»¹²⁹⁵.

3.4. Els llegats religiosos

Més enllà del nomenament de l'hereu universal, els llegats era el més important que constava en els testaments, i n'hi havia de dos tipus: els religiosos o pietosos (església) i els adreçats a familiars o amics. Els llegats religiosos eren els més importants pel que fa a l'import monetari dels testaments. En la societat baix medieval l'església tenia encara molt de poder, i els feligresos pagaven car el fet de “salvar l'ànima”. Gairebé tothom deixa una quantitat fixa de diners per al salvament de l'ànima, i seguidament desglossa una part d'aquesta quantitat en deixes concretes: Constança Diumer, muller de Pasqual Riba d'Argentona, que especifica el 1416 que «*mi preneh per la mia anima x lliures*»¹²⁹⁶. Suposem que el fet d'estipular des de principi la quantitat destinada a causes pies es fa a fi de deixar clar als marmessors la part destinada a aquests llegats.

Això, ja ho tenia en compte el testador, i al final del testament acostuma a dir que els diners sobrants es gastin en misses i altres causes pies a coneixement dels marmessors, com Jaume Raimir que mana que una tercera part es gasti en almoines i les dues terceres parts restants en misses: «*Residum vero dictarum quadraginta librarum volo que distribuater salis que terciam*

¹²⁹⁵ .- APCCM, pergami 135, (8 de gener de 1433).

¹²⁹⁶ .- APSGV, manual 3, (30 de gener de 1416).

*partem in elemosinis et duas partes restantes distribuanter in missis celebrandis in dicta ecclesia de Argentona»*¹²⁹⁷.

Hem documentat un cas, el de Gervàs Amador Ballot, que el 1490 en el seu testament tan sols mana fer un trentari de Sant Amador a l'església de Santa Maria de Mataró destinant 33 sous i no assigna diners a cap altar o bací de cap església, com havien fet la totalitat dels testadors. Tan sols mana als marmessors que «*residium vero dictorum quinque librarum volo et mando que detur et distribuatur in causis cristiis ad cognitionem dictorum meorum manumissorum*»¹²⁹⁸.

La mitjana de la quantia destinada als llegats religiosos¹²⁹⁹ a Argentona i Mataró per al segle XIV fou de 232 sous, amb extrems que van dels 50 als 600 sous, i per al segle XV de 207 sous, anant des dels 20 als 1200 sous. Si eliminem els sis inferiors a 100 i els dos superiors a 600, la mitjana per al segle XV és de 185 sous, essent efectivament la quantitat més llegada de 10 lliures o 200 sous, en la nostra mostra de 65 testaments on es confereixen quantitats destinades als llegats

En els testaments de l'Argentona del segle XIV les xifres donen una mitjana de 190 sous per testament¹³⁰⁰, i per al segle XV de 219 sous¹³⁰¹, mentre que a Dosrius durant el segle XV la mitjana fou de 129 sous¹³⁰². A Catarroja, la mitjana del període 1483-1511 estava entorn dels 100 sous, i a la zona d'Alzira, a finals del XV, en els 200 sous, i a Xàtiva i València, un xic superior¹³⁰³.

¹²⁹⁷ .- APCP, desena 10 núm. 93. (31 de maig de 1405).

¹²⁹⁸ .- APCCM, pergami 226, (2 de maig de 1490).

¹²⁹⁹ .- En aquests llegats també es consignen els diners destinats als marmessors, al senyor natural i petites deixes per a familiars.

¹³⁰⁰ .- Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 191.

¹³⁰¹ .- Subiñà, *Argentona al segle XV*, p. 137.

¹³⁰² .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, p. 203.

¹³⁰³ .- Vercher, *Casa, família i comunitat veïnal*, p. 75.

El testador especificava com s'havia de repartir la quantitat destinada a salvar l'ànima, punt per punt.

3.4.1. Esglésies, capelles i altars

Habitualment entre les deixes pies o religioses consten, en primer lloc, la parròquia on demana ser enterrat/da el testador/a i algunes de les capelles, parròquies i altres institucions eclesiàstiques. Les deixes testamentàries sovint són, juntament amb les visites pastorals, imprescindibles per datar les capelles, altars i bacines de les ermites o parròquies. Les capelles i/o parròquies acostumaven a ser del voltant, sobretot quan el testador era d'un veïnat amb capella pròpia, malgrat que tenim algun cas en què eren més llunyanes, habitualment monestirs, com ara Santa Maria de Montserrat o fins i tot Roncesvalles...

3.4.1.1. Sant Julià d'Argentona

Fent referència altre cop amb el testament del 1347 de Saurina, muller de Guillem Viver, d'Argentona, la resta de llegats religiosos, la fa en quantitat de 18 diners per a l'església de sant Julià d'Argentona pel seu enterrament; 4 diners als altars de sant Llorenç¹³⁰⁴ i de sant Miquel¹³⁰⁵; 2 diners a l'altar de

¹³⁰⁴ .- A l'església de Sant Julià d'Argentona consta que hi havia tres altars en la visita pastoral del 1379 «*in qua quidem ecclesia sunt tria altaria*». Benito, *Les parròquies del Maresme*, p. 298. En la visita del 1406 s'especifica l'altar de Sant Julià i el de Sant Llorenç. (Benito, *Ibidem*, p. 308). En la visita del 1421 s'afegeixen els altars de Sant Antoni i de Sant Martí. (Benito, *Ibidem*, p. 336).

¹³⁰⁵ .- L'altar de Sant Miquel de l'església de Sant Julià d'Argentona no surt mai esmentat en les visites pastorals publicades per Benito dels segles XIV i XV.

sant Martí¹³⁰⁶, construït a l'església de sant Julià; 2 diners per a la cera i almoïna de sant Julià d'Argentona; 2 diners per a l'obra de la Seu de Barcelona i per a la bacina dels captius.

Francesc Mateu, d'Argentona, el 1348, fa importants deixes a l'església, destinant fins a 30 lliures de Barcelona per a la seva ànima, de les quals llega 5 sous a Sant Julià d'Argentona; 12 diners als altars de Sant Llorenç i de Sant Miquel de dita església; 4 diners als altres altars de dita església; 2 diners a cada bacina de dita parròquia; 30 sous per a cera de l'altar de Sant Julià d'Argentona; 5 sous per a cera de Santa Maria del Viver i una quartera d'ordi a Santa Maria de Montserrat¹³⁰⁷.

En el testament de Joan Pins, d'Argentona, del 1483, llega «*altari Sancti Iulianni et etiam beate Marie eiusdem ecclesie cuilibet sex denarios*»¹³⁰⁸. Fins ara podríem pensar que en citar l'altar de Santa Maria a Argentona es feia referència a la mare de Déu del Viver, però en aquest cas deixa molt clar que es troba a l'església parroquial¹³⁰⁹.

El "mapa" definitiu dels altars de l'església parroquial de Sant Julià d'Argentina, ens el dóna el testament d'Antoni Camp, d'Argentona, de la següent manera: 3 sous a l'altar de Sant Llorenç i Sant Antoni «*constructo intus dictam ecclesiam parrochiale de Argentona*» per a 3 misses; 3 sous a l'altar de la Verge Maria «*constructo intus dictam ecclesiam parrochiale de Argentona*» per a 3 misses; 1 sou a l'altar de Sant Martí i de Sant Antoni

¹³⁰⁶ .- Malgrat que no surt esmentat en les visites pastorals fins al 1421, en el nostre estudi dels testaments del segle XIV ja el documentem el 1311 en el testament de Bernat Lladó: «item capelle Sancti Martini quator denarios». Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 192.

¹³⁰⁷ .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹³⁰⁸ .- APCPA, desena 2 núm. 11, (19 de març de 1483).

¹³⁰⁹ .- En les visites pastorals, publicades per Benito dels segles XIV i XV, no surt mai esmentat, tot i que l'àmbit cronològic seu acaba el 1447, per això que sens dubte podem afirmar que es deuria construir la segona meitat del segle XV.

«*constructo intus dictam ecclesiam parrochiale de Argentona*» per a misses¹³¹⁰.

Així a finals del segle XV, l'església de Sant Julià d'Argentona tenia, com a mínim, cinc capelles o altars: Sant Julià, Santa Maria, Sant Llorenç, Sant Antoni i Sant Martí, podent alguns d'ells compartir capella amb un altre.

3.4.1.1.1. Mare de Déu del Viver

Quan parlàvem que les deixes acostumaven a ser a les parròquies o capelles del voltant, el testament de Saurina, muller de Guillem Viver, fet el 1347, ens dóna un exemple de l'arrelament al territori quan el gruix monetari més important és per a la capella de la mare de Déu del Viver que té a tocar de la seva masia, malgrat que no s'hi fa enterrar perquè no estava habilitada a tal efecte, a banda de molts altars de la parròquia i capelles d'Argentona¹³¹¹. Dels 70 sous que destina a llegats religiosos, en llega 10 sous a l'altar de Santa Maria del Viver; 6 diners a l'altar de sant Rafael de la capella de Santa Maria del Viver¹³¹² i 2 diners a l'altar de sant Fidel¹³¹³.

Precisament, la capella de la mare de Déu del Viver rep deixes en molts dels testaments dels argentonins, concretament en el 50%. Una capella i verge que el 1382 l'anomenava com la «*capelle sive altari sancte Marie de Viverio*» en Guillem Mallol en el seu testament o que Joan Mallol en la seva deixa del 1474 anomenava com la «*virgini Marie vocata dell Viver*»¹³¹⁴. El testament

¹³¹⁰ .- APCPM, pergami 124, (4 de juny de 1490)

¹³¹¹ .- APCCM, pergami 76, (1 de maig de 1347).

¹³¹² .- L'altar de Sant Rafael de la capella de Santa Maria del Viver no consta documentat fins ara i, per tant, seria el primer esment conegut.

¹³¹³ .- L'altar de Sant Fidel deuria ser el tercer existent a la capella de la mare de Déu del Viver, tal i com es confirma el 1433 en el testament de Antoni Mallol.

¹³¹⁴ .- APCCM, pergami 137, (13 d'octubre de 1474).

d'Antoni Mallol, d'Argentona, del 1433, ens confirma que l'altar de Sant Fidel estava a la capella del Viver, juntament amb el de Sant Rafael, atès que els cita després de la deixa al Viver: «*Item dimitto altari virginis Marie vocata dell Viver quator denarios, item dimitto altari Sancti Raphaellis quator denarios, item dimitto altari Sancti Fidis duos denarios*»¹³¹⁵.

3.4.1.1.2. Sant Pere de Clarà

En dos exemples de testaments del segle XIII, fets per veïns d'Òrrius, que, malgrat quedar lluny de l'abast cronològic d'aquest treball, són molt indicatius d'una religiositat que a mesura que entrem i avancem en el segle XIV i sobretot el XV es va perdent, llevat de petites excepcions, i on, entre d'altres, fan deixes al priorat veí, Sant Pere de Clarà. El 1266 Guillem Femades, d'Òrrius, fa moltes deixes pies: 15 sous a l'església de Sant Andreu d'Òrrius i al seu clergue; un sou al prevere de Sant Andreu; un sou a Sant Sadurní de la Roca; un sou a Sant Pere de Clarà; un sou a Sant Julià d'Argentona; 6 diners a Sant Bartomeu de Cabanyes; 6 diners a la làmpada de Santa Maria del Viver i un sou a Santa Maria de Montserrat¹³¹⁶. Els Femades estaven sota domini del castell de la Roca.

El mateix nombre de deixes, però amb diferents destins, feia Berenguer Prats d'Òrrius el 1291¹³¹⁷; 2 sous a Sant Andreu d'Òrrius; 6 diners al «*altare Sancte Marie de Clerano*»¹³¹⁸; 6 diners a Santa Maria del Viver; 12 diners a

¹³¹⁵ .- APCCM, pergami 135, (8 de gener de 1433).

¹³¹⁶ .- APCFO, 13 de desembre de 1266.

¹³¹⁷ .- Arxiu particular de can Prat d'Òrrius, pergami núm. 3 (transcripció existent a l'APCFO), 24 d'agost de 1291.

¹³¹⁸ .- Segurament fa referència a diners per cremar oli d'una llàntia de la capella de la Mare de Déu, situada a Sant Pere de Clarà. De fet, és la primera referència documental que es tindria de la imatge de la Mare de Déu, que sí que sabem que fou

Sant Vicenç [de Burriac]¹³¹⁹; 6 diners a Sant Salvador [de Vilassar]¹³²⁰; 6 diners a Sant Bartomeu de Cabanyes; 6 diners a Sant Miquel del Bosc¹³²¹; 3 diners a Sant Antoni¹³²²; 2 diners a Santa Maria de Roncesvalles i 1 lliura de cera a Santa Maria de Montserrat. En aquest cas, el mas Prat estava sota domini de Sant Pere de Clarà.

destruïda al segle XIX i segurament ara ens permet saber que era romànica. (Dades facilitades per Joaquim Graupera i Graupera).

¹³¹⁹ .- Sant Vicenç de Burriac és la capella castral del castell homònim, situat en un cim a cavall dels termes d'Argentona i de Cabrera.

¹³²⁰ .- Aquesta referència a Sant Salvador, per la seva proximitat, ha de fer referència a Sant Salvador de Vilassar, situada dalt de la serra, propera al límit d'Òrrius, a tocar de la masia de can Boquet. Surt esmentada el 1055. Graupera, *L'arquitectura religiosa*, p. 50.

¹³²¹ .- Sant Miquel del Bosc és una capella que es trobava situada al terme de la Roca del Vallès, als peus de la serra de Parpers, i aquesta cita del 1291 sembla que és la primera documentada. Segons Pladevall, sembla anterior al segle XIII i podia dependre del monestir de Junqueres, quedant aterrada al segle XVIII. *Catalunya Romànica*, volum XVIII, Barcelona 1991, p. 71. En canvi, Carreras Candi esmenta que en època moderna va pertànyer a la comunitat de Santa Maria del Mar i que a inicis del segle XIX encara estava en culte, malgrat que a finals del segle XIX ja gairebé no hi havia restes. Carreras, *Lo castell de la Roca del Vallès*, p. 101.

¹³²² .- Desconeixem a què fa referència. Pensem que es podria tractar d'un altar d'una parròquia o capella propera. Aquesta advocació, la tenim documentada a l'església de Sant Julià d'Argentona com a altar, malgrat que no apareix per primer cop fins a la visita pastoral del 1421, un segle i mig més tard que el testament ressenyat. Benito, *Les parròquies del Maresme*, p. 336.

3.4.1.1.3. Sant Miquel del Cros

Guillem Mallol, d'Argentona, en el seu testament del 1382, també es recorda de la capella que té més a prop, en aquest cas la capella de sant Miquel [del Cros]¹³²³ de dita parròquia que hi llega 5 sous de les sis lliures de Barcelona que destina a llegats¹³²⁴, llegant també 6 diners per a l'església de sant Julià d'Argentona, 6 diners per a la capella de santa Maria del Viver, 2 diners per a cada altar de dita parròquia, 1 diner per a totes les bacines de dita parròquia i 6 diners per a Santa Maria de Montserrat¹³²⁵.

3.4.1.2. Mataró

En el testament de Jacoba, vídua de Marc Campmajor, de Mataró, fet el 1351, fa una deixa a l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria de Mataró¹³²⁶. Aquest altar de Sant Joan, de fet, ja el documentem el 1298 quan Berenguer Lladó de Sant Martí de Mata estableix una terra que es troba sota domini de l'esmentat altar, essent aleshores Bernat Fornells el rector d'aquest altar que signa per domini¹³²⁷. L'altar de Sant Joan, que Ferrer i Clariana

¹³²³ .- La capella de Sant Miquel del Cros surt esmentada el 1014. *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 450. Malgrat que cita la «*capellem sive altari sancti Michaelis dicte parrochie*», pensem que es tracta de la capella de Sant Miquel del Cros, tant per la important suma de diners destinada com pel fet que a Santa Maria del Viver també la cita com la «*capellem sive altari Sancti Marie de Vivario*»; els Mallol tenien moltes terres sota domini de l'esmentada capella.

¹³²⁴ .- El mas Mallol està a tocar de la riera d'Argentona, a menys d'un quilòmetre de la capella.

¹³²⁵ .- APCCM, pergami 145, (7 de març de 1382).

¹³²⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 63, (3 de febrer de 1351).

¹³²⁷ .- APCCM, pergami 587, (28 de març de 1298).

esmenta en una deixa del 1177, seria un dels tres altars inicials de la parròquia, juntament amb el central dedicat a Santa Maria i un tercer, el de Sant Esteve i Sant Tiberi¹³²⁸, com de fet també s'esmenta en la visita pastoral feta el 1379¹³²⁹.

A l'església parròquial de Santa Maria de Mataró també documentem dos altars el 1438, el de Sant Abdó i Sant Senèn i el de Sant Antoni. Concretament en el testament de Bartomeu Català, del veïnat de Valldeix, mana fundar dos aniversaris a l'església de Santa Maria de Mataró, «*unum celebrer in festo beatorum Abdon et Sennen quod festum celebrer iii kalendis augusti et celebrer in altari eorumden storem et aliud aniversarium volo celebrari in festo beati Antonii quod festum celebrer xvi kalendis febroari et volo que dictum aniversarium celebrer in altari eiusdem sancti, quod aniversaria volo celebrari per honorabilem rectore dicte ecclesie seu eius vicario et per presberos eiusdem*». Dins de la litúrgia eclesiàstica, Bartomeu Català dóna unes instruccions per fer aquests aniversaris on se celebraran «*missam de requiem et absolvere supra tumulum meum cum cruce et salipassa orones et undendo ad dominum Deum ut moris est*».

Antoni Bellatriu d'Argentona, en el seu testament del 1460, destina 60 sous per a l'altar de Sant Esteve que es construeix dins l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, administrats pel prevere, beneficiat i ostentor del benefici de Sant Esteve, Vicenç Verdaguer. Aquest document és important ja que ens documenta la construcció de l'altar gòtic de Sant Esteve de Mataró. Segons Ferrer i Clariana, el 1551 consta que l'altar de Sant Esteve era de pedra, gairebé amb tota seguretat el que s'estava construint el 1460¹³³⁰. El

¹³²⁸ .- Ferrer, *Santa Maria de Mataró*, p. 32.

¹³²⁹ .- Ferrer, *Ibidem*, p. 37.

¹³³⁰ .- Ferrer, *Ibidem*, p. 58.

benefici de Sant Esteve fou fundat el 1390 per Berenguer Ferrer, prevere mataroní que, entre d'altres, fou rector de Llinars del Vallès¹³³¹.

El 1459, el pintor de Barcelona Lluís Dalmau signa àpoca a Bernat Ferrer i Antoni Mas des Castellar per haver pintat el retaule de Santa Cecília per l'església de Santa Maria de Mataró, que en la visita pastoral del 1568 consta com un dels altars de l'església¹³³².

Amb aquestes dades, podríem concloure que, en finalitzar el segle XV, a l'església de Santa Maria de Mataró tindríem sis altars: l'altar Major dedicat a Santa Maria, l'altar de Sant Joan, l'altar de Sant Esteve, l'altar de Sant Abdó i Sant Senén, l'altar de Sant Antoni i l'altar de Santa Cecília.

3.4.1.2.1. Sant Martí i Sant Miquel de Mata

A Mataró trobem també casos d'arrelament al territori més immediat, com és el cas de Pere Mata, de Sant Martí de Mata¹³³³, que el 1348 llega 4 sous a sant Martí de Mata per a la sepultura; 6 diners al «*romili*» de Sant Martí de Mata; 10 diners a les espelmes i almoines de Sant Martí de Mata; 3 sous a «*altari Sancti Michaelis de Mata*»; 6 diners a cada altar de Sant Martí de Mata; 12 diners a Santa Maria de Mataró; 6 diners a l'altar de sant Pere de Llavaneres; 6 diners a l'obra de la Seu de santa Maria del Pi i la bacina dels captius; 6 diners a santa Maria d'Argimon; 4 sous a santa Maria de Montserrat;

¹³³¹ .- Ferrer, *Ibidem*, p. 37.

¹³³² .- Graupera, *L'art gòtic al Baix Maresme*, p.208.

¹³³³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 61, (11 de juny de 1348).

4 sous a santa Maria de Montalegre¹³³⁴ i 6 diners a Santa Margarita [de Cabrera]¹³³⁵.

Pel que fa a Sant Miquel de Mata, des del segle XI, s'hi documentaven deixes al culte de Sant Miquel de Mata, que deuria seu un dels altars de la parròquia de Sant Martí de Mata, i Graupera esmenta que la capella apareix documentada per primer cop en la visita pastoral del 1446¹³³⁶, i en el terratrèmol del 1448 Salicrú documenta que pateix pocs danys atesa la seva recent construcció, ja que poc abans del terratrèmol el bisbe de Barcelona havia rebut una petició dels parroquians de Mata a fi de consagrar la capella¹³³⁷. Malgrat aquestes dades, el 1385, Pere Mata, de Sant Martí de Mata, fa una deixa de 12 diners a la «*cappelle Sancti Michaelis de Matha*»¹³³⁸. No estem en condicions de dir si es tractava d'una capella de la parròquia de Sant Martí de Mata o bé es tractava ja d'una capella pròpia, on al segle XV s'hi van fer obres importants tal i com s'ha comentat .

3.4.1.2.2. Santa Magdalena

Fins ara, el primer esment que s'ha trobat de l'hospital Mataró data del 1483 on en un ban del batlle es parla de l'obra de l'església [de Santa Maria de Mataró] i de l'hospital¹³³⁹. Com a mínim, des del 1490 estava sota l'advocació

¹³³⁴ .- Monestir femení situat a la Conreria (Tiana) que el 1362 es va traslladar a Barcelona.

¹³³⁵ .- L'esment a Santa Margarida, sense més, ens fa pensar en la capella situada al pla de Cabrera, al peu del camí Ral, que també rebia el nom de Sant Cebrià.

¹³³⁶ .- Graupera, *L'art gòtic al Baix Maresme*, p.133.

¹³³⁷ .- Salicrú i Lluch, Roser, "Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol del 1448", dins de *Fulls del Museu de Santa Maria de Mataró* núm. 46, (1993), p.8.

¹³³⁸ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 92, (20 de setembre 1385).

¹³³⁹ .- Salicrú, *El llibre de verbals*, p. 10.

de Santa Magdalena, tal i com es recull en un llegat fet per Bernat Arnau de Mataró: «*dimitto hospitali beate Marie Magdalene dicte ville de Matarone quinque solidos*»¹³⁴⁰ i el 1492 el sastre Pere Pareres, de Mataró, fa un llegat d'un sou a la capella de Santa Magdalena de Mataró, que sens dubte fa referència a la capella de l'hospital¹³⁴¹. Finalmen el 1494 Francina Folgueres de Mataró fa una deixa d'un sou a l'obra de l'hospital de Mataró¹³⁴².

3.4.1.2.3. Sant Simó

Malgrat que d'aquesta capella no hem trobat cap deixa és indubtable que existeix des d'època medieval. Així el topònim apareix, com a mínim, des del 1325 quan s'esmenta una feixa de terra *a sas Simó*¹³⁴³ o el 1352 quan es ven en subasta a Ramon sa llella, una peça de terra a Mataró, al lloc dit *Sent Simon*, que era de Ramon de Vilar, el qual ho tenia per Berenguer Sibília a cens del cinquè, ara reduït a 4 diners, sota domini de la prepositura d'abril de la Seu de Barcelona¹³⁴⁴. Pel que fa a la capella propiament dita és el 1458, en la venda del mas Bruguera de Mataró, una de les seves peces de terra que afrontava amb camí que va a «*Valleix et ad capellam de Sant Simoni*»¹³⁴⁵, malgrat que la capella actual no es comença a edificar fins al 1553 en un procés molt lent que finalitzà el 1611¹³⁴⁶.

¹³⁴⁰ .- APCCM, pergami 176, (21 d'abril de 1490).

¹³⁴¹ .- MASMM, pergamins Església núm. 85, (19 d'octubre de 1492).

¹³⁴² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 148, (23 d'octubre de 1496).

¹³⁴³ .- Colomer Busquets, Josep, "L'ermita de Sant Simó. Mataró. Recull de dades històriques", dins de *VIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1992, p.57. Topònim esmentat a Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 619.

¹³⁴⁴ .- AHPB, notari Pere Martí, sig, 17/1, (21 d'abril de 1352).

¹³⁴⁵ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 2, (12 d'agost de 1458).

¹³⁴⁶ .- Colomer, "L'ermita de Sant Simó", p. 59 a 66.

3.4.1.2.4. Santa Cecília i Sant Sadurní

Tampoc hem trobat cap deixa a aquesta capella del veïnat de Valldeix. Ferrer documenta un deodat o ermità a la capella de Santa Cecília el 1318¹³⁴⁷, i nosaltres hem anat trobant esments en la documentació al lloc dit Santa Cecília, com ara el 1342 en un camp a *Santa Cilia, in quo est quidam camino vocatus de Matha per quem itur ad villam de Matarone*¹³⁴⁸ o el 1372 en el Capbreu del Castell de Mataró en una feixa de terra al lloc dit *sobre lo Mujal prope Sancta Cilia et prope carrariam de Matha per qua vadunt in villam de Materone*¹³⁴⁹. En un interessant document del 1531, l'establiment del mas Mataró de Valldeix, antigament anomenat mas Puig, fet per Joan Mataró, àlies Pou, a Bartomeu Marquès, pagès de Mataró, mas que actualment es coneix com a can Marquès de Valldeix, entre els pactes s'estipula «*que hajau de tocar la oració e com tronarà e ferà mal temps les campanes de la capella de Sant Sadurní que és prop lo dit mas*»¹³⁵⁰, que és l'advocació de Santa Cecília en aquells moments.

3.4.1.3. Misses, aniversaris i beneficis

Arnau Marí, que va testar el 1372, va fer moltes deixes pietoses, especialment va manar que es diguessin moltes misses per diversos difunts, dels quals desconeixem si eren parents, ja que cap es cognomina com el testador: 6 misses per l'anima d'en Marc de Pins; 15 sous en misses per l'ànima d'en Oller i Saura, muller seva; 15 sous en misses per l'ànima d'en Salvador

¹³⁴⁷ .- Ferrer i Clariana, Lluís, *Valldeix*, Museu i Arxiu Històric i Arxiprestal, Mataró 1966, p. 32.

¹³⁴⁸ .- APCCM, pergami 317, (19 de desembre de 1342).

¹³⁴⁹ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204, (14 de juliol de 1372).

¹³⁵⁰ .- MASMM, carpeta Santa Rita, (8 de febrer de 1531).

Sabater i la seva muller; 6 misses per l'ànima d'Arnau de Pujol, rector difunt de Santa Maria de Mataró; 6 misses per la santa Trinitat en remei de l'ànima del testador¹³⁵¹.

Francesc Mateu, el 1348, funda un aniversari per la seva ànima a l'església de Sant Julià d'Argentona assignant tres censos que rep per terres que té establertes; un cens d'una quartera de forment, un cens de 12 diners i un cens d'1 diner¹³⁵². També ho fa en Jaume Raimir, àlies Martí d'Argentona, que assigna un cens de 15 sous que rep sobre unes terres que té en Bernat Mateu d'Argentona, per celebrar un aniversari per la seva ànima a càrrec de set preveres¹³⁵³ i Pere Gener el 1484 mana que es fundi un aniversari en l'església de Sant Julià d'Argentona, prenent el dia del seu òbit, al qual assigna un censal de pensió anual de 15 sous i preu de 10 lliures i 10 sous, que presta cada abril en Salvador Colomer d'Amunt, de Sant Genís de Vilassar, cosí germà del testador, nomenant com a administradors de l'aniversari el seu nebot Bernat Gener, propietari del mas Gener i un cop sigui mort als hereus del mas Gener, als obrers de l'església d'Argentona i al seu rector¹³⁵⁴. Antoni Camp, el 1490, funda un aniversari perpetu i anual a l'església d'Argentona al dia de la seva mort, assignant un censal mort de pensió anual d'11 sous que presta en Seguí de Pins i el censal mort que presta l'Hospital General de Barcelona¹³⁵⁵.

També funda un aniversari de 6 sous de valor anual en Pere Palau de Mataró, el 1417, destinant un alou que té a Mataró¹³⁵⁶.

Salvador Portell, taverner ciutadà de Barcelona però fill de Mataró, funda dos aniversaris a Santa Maria de Mataró, un que s'haurà de celebrar el dia de la seva mort i l'altre al cap de mig any, destinant com a import 20 lliures

¹³⁵¹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 80, (26 de maig de 1372).

¹³⁵² .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹³⁵³ .- APCPA, desena 10 núm. 93, (31 de maig de 1405).

¹³⁵⁴ .- APCCA, pergami núm. 33. (16 agost de 1484).

¹³⁵⁵ .- APCPM, pergami 124, (4 de juny de 1490).

¹³⁵⁶ .- APCCM, pergami 153, (9 d'abril de 1417).

de Barcelona, amb les quals segurament es comprarà un censal que permeti unes rendes anuals per pagar-los¹³⁵⁷.

Elionor, muller de Llorenç Costa del veïnat de Valldeix de Mataró, funda un aniversari perpetu a l'església de Santa Maria de Mataró de 4 sous per als quals assigna les 5 lliures restants¹³⁵⁸.

Un cas interessant és el de Ramon Llibra de Mataró que el 1372 mana als seus marmessors que comprin un censal mort per al benefici de l'altar de Sant Esteve de l'església de Santa Maria de Mataró alhora que destina una casa amb terra que té on hi ha el cementiri de Santa Maria de Mataró, també per al benefici de l'esmentat altar¹³⁵⁹.

3.4.1.4. Forànies

Així com la segona meitat del segle XIV, les deixes a esglésies forànies, enteses com a tal les de fora del Maresme, eren relativament comunes, ja que el 42% dels total dels testadors els fa llegats: un 11% a l'obra de la Seu de Barcelona i un 31% al monestir de Montserrat. El testador que fa més deixes forànies és Pere Mata de Sant Martí de Mata, del qual ja hem parlat, que el 1348 fa llegats a l'obra de santa Maria del Pi, a santa Maria d'Argimon¹³⁶⁰ i a santa Maria de Montserrat¹³⁶¹. Aquestes xifres contrasten

¹³⁵⁷ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 128, (6 de gener de 1473).

¹³⁵⁸ .- MASMM, pergamins Església núm. 88, (2 de juny de 1494).

¹³⁵⁹ .- MASMM, pergamins Església núm. 35, (25 de febrer de 1372).

¹³⁶⁰ .- Santa Maria d'Argimon és un santuari situat a Riudarenes (La Selva), esmentat des del 1218, que havia estat la capella castral del castell homònim.

¹³⁶¹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 61, (11 de juny de 1348).

molt amb les observades per Piñol a Reus, que, pel que fa a Montserrat, rep llegats per part del 70% dels testadors¹³⁶².

En canvi, al segle XV, tan sols un 17% dels testadors en fan llegats, i a Montserrat aquests baixen fins a l'11%, un terç dels del segle anterior. Qui més llegats fa és Jaume Raimir, àlies Martí, d'Argentona¹³⁶³, el 1405 deixa llegats per a esglésies forànies, com ara 5 sous per a Santa Maria de Montserrat, 5 sous per a Santa Maria del Puig de França¹³⁶⁴, 5 sous per a Santa Maria de Montsió¹³⁶⁵ i 10 sous al Sant Sepulcre¹³⁶⁶; Gabriel Arnau, el 1459, llega una quantitat molt important com són 20 sous al monestir de Santa Maria de Jesús, de Barcelona¹³⁶⁷; Francesc Mas, àlies Roig, el 1477 fa un llegat de 12 diners a Santa Magdalena de Corbera¹³⁶⁸. També apareixen dos llegats per a l'Hospital de Barcelona.

3.4.1.5. Trentari de Sant Amador

La despesa, però, que pujava més era la destinada al Trentari de Sant Amador, s'hi destinava 33 sous per un conjunt de 33 misses. Segons Parramon,

¹³⁶² .- Piñol i Alabart, Daniel., *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV*, Edicions del Centre de Lectura, Reus 1998, p. 156.

¹³⁶³ .- APCPA, desena 10 núm. 93, (31 de maig de 1405).

¹³⁶⁴ .- Imatge que es venera al municipi d'Ogassa (Ripollès).

¹³⁶⁵ .- El monestir fou fundat per la infanta Maria d'Aragó el 1347 al costat de les drassanes de Barcelona, fora de les muralles.

¹³⁶⁶ .- La basílica del Sant Sepulcre es troba a Jerusalem.

¹³⁶⁷ .- APCCM, pergami 133, (4 de març de 1459). El monestir de Santa Maria de Jesús fou fundat el 1427 a l'actual cruïlla del Passeig de Gràcia amb el carrer Aragó. Actualment desaparegut.

¹³⁶⁸ .- MASMM, pergamins Església núm. 75, (28 d'agost de 1477). El culte a Santa Magdalena a la població de Corbera del Llobregat està documentat des del segle XIII.

aquests Trentaris foren molt habituals a Lleida als segles XV i XVI i a Cervera des d'inicis del segle XV¹³⁶⁹, i nosaltres afegiríem en zones urbanes com Barcelona, Mallorca o Saragossa. Puchades esmenta que, a Vicent Ferrer, li provocà molta indignació la profusió del costum de les misses de Sant Amador, "una moda que sembla de l'hagiografia de Sant Amador, i s'havia estés enormement a finals del segle XIV, i constituïa una magnífica font d'ingressos per als preveres de les parròquies. Són ben pocs els testaments d'aquells anys que no ordenen als marmessors la comanda d'aquestes misses"¹³⁷⁰. També Pont documenta a Cervera; és normal al segle XV trobar una quantitat de diners destinada a les misses de *Santi Amatoris*¹³⁷¹.

El primer cop que nosaltres el trobem referenciat a la documentació és el 1382, en el testament de Marc Pins, àlies Puig, fill del mas Pins d'Argentona i casat al mas Puig de Cabrera, on residia. A banda de les deixes per a Sant Feliu de Cabrera, on s'enterra, demana que es destinin 33 sous per l'ànima de la seva muller en misses. Malgrat que enlloc esmenta el Trentari ni fa referència a Sant Amador, no tenim cap mena de dubte que n'és el precedent¹³⁷². En canvi, el 1387 Guillerma, muller de Guillem Borrell, sabater de Mataró, demana que es facin «*illas triginta tres missas que dicentur ad honorem domini nostri et Sancti Amatoris*»¹³⁷³.

Aquesta cronologia, que coincideix amb el que esmenta Puchades, difereix molt de la documentada per Aventín al Vallès, ja que ella no en

¹³⁶⁹ .- Parramon i Doll, Antoni, "El trentari de Sant Amador", dins *Ilerda*, núm. 38, Lleida 1977, pp. 75. i Pont i Pedrós, Teresa, "Els testaments de Cervera. Estudi d'un llibre de testaments del segle XV", dins de *Miscel·lània Cerverina* núm. 8, Cervera 1972, pp. 97-108.

¹³⁷⁰ .- Puchades, Ramon J., *Als ulls de Déu, als ulls dels homes. Estereotips morals i percepció socia*, Universitat de València 1999, p. 182.

¹³⁷¹ .- Pont, *Els testaments a Cervera*, p.102.

¹³⁷² .- APCPA, desena 1 núm. 9, (21 d'agost de 1382).

¹³⁷³ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 93, (28 de desembre de 1387).

localitza cap fins al 1490, apuntant les causes de l'aparició tardana a la ruralia (a Barcelona apareix vers el 1390)¹³⁷⁴. En canvi Richou, en la zona de Vilassar, documenta el primer Trentari al 1387, malgrat haver estudiat una quinzena de testaments entre el 1368 i el mateix 1387¹³⁷⁵. Creiem que la proximitat d'Argentona, Vilassar i Dosrius amb els nuclis vallesans estudiats per Aventín no suposa el fet de diferir en costums respecte a aquelles zones, i no explicarien en cap manera que, allà, s'hi celebressin Trentaris gairebé un segle abans, sinó que, l'explicació, hauríem de buscar-la en el fet que entre les testaments de la mostra d'Aventín no en tenia cap que ho demani abans de 1490. Tampoc seria lògic que els trentaris apareguin abans al Maresme que a Barcelona, i, per tant, segurament s'hauria de revisar la cronologia de la capital. Considerem que l'aparició del Trentari a Barcelona es va estendre ràpidament, sobretot per interès dels rectors ja que era una deixa important per a la parròquia. A Reus, per exemple, Piñol documenta el primer Trentari el 1399, però cal dir que entre la seva mostra té un salt cronològic sense testaments estudiats entre el 1374 i el 1399, per això segurament també van aparèixer abans¹³⁷⁶.

El 80% dels testadors d'Argentona i de Mataró del segle XV demanen que se celebri un trentari i, en el cas d'Antoni Camp d'Argentona, el 1490 demana dos trentaris, un per ell i un altre per l'ànima del seu pare i dels seus parents¹³⁷⁷. Per poblacions és el 81% dels argentonins i el 79% dels mataronins els qui ho demanem, un percentatge molt similar. Aquesta dada contrasta molt amb l'estudi dels testaments de Dosrius del segle XV on els trentaris no es demanen tant, concretament el 44% dels testadors. El fet de ser una parròquia molt més rural i enclotada, sense copsar tant la influència de la ciutat, segurament hi deuria influir.

¹³⁷⁴ .- Aventín, *La societat rural a Catalunya*, p. 579.

¹³⁷⁵ .- Richou, *El Baix Maresme a l'epoca baix medieval*, p.529.

¹³⁷⁶ .- Piñol, *A les portes de la mort*, p. 96.

¹³⁷⁷ .- APCPM, pergami 124, (4 de juny de 1490).

3.4.1.6. Almoïnes

Les esglésies i capelles tenien bacines, que eren unes plates on es dipositaven les almoïnes. Habitualment els testadors feien deixes a les bacines en genèric, sense especificar-les, com també passava habitualment amb els altars. Així, Eulàlia Mallol el 1481, com solia ser comú, llega «*cuilibet bacino acaptariorum dicte ecclesie Sancti Iulianni de Argentona*»¹³⁷⁸. Les tres úniques bacines documentades amb el seu nom a Argentona en la mostra utilitzada per a aquest treball són les de les Ànimes del Purgatori de Sant Julià d'Argentona, quan el 1478 Antoni Torrent, àlies Mallol, d'Argentona li llega 4 diners: «*dimitto bacinis animarum purgatori...dicter ecclesie Sancti Iuliani de Argentona*»¹³⁷⁹ i Pere Estrany que el 1376 llega 5 sous a la bacina del Tabernacle i 2 sous a la bacina de la Cera: «*accaptirio tabernacoli et accaptirio cereorum*»¹³⁸⁰.

A Mataró no documentem cap bacina concreta fins al 1493, quan Narcís Padró, de Mataró i el seu fill Narcís, oriünd de Mataró però habitant a Cardona, sastres ambdós, venen un censal mort als obrers de Santa Maria de Mataró i administradors de la bacina de les Ànimes del Purgatori¹³⁸¹. Posteriorment, el 1498 en el testament de l'hostaler Joan Palau, llega 2 sous a la bacina de l'Obra, 2 sous a la bacina de les Ànimes del Purgatori, 3 sous a la bacina del seu Túmul i 6 diners per a cada bacina de Santa Maria de Mataró¹³⁸². La bacina de l'obra, malgrat que no es cita mai com a bacina, és evident que existia des de segles anteriors atès que no són estranyes les deixes a l'obra de Santa Maria de Mataró i a l'obra de Sant Julià d'Argentona. També

¹³⁷⁸ .- APCCM, pergami 141, (8 de desembre de 1481).

¹³⁷⁹ .- APCCM, pergami 144, (15 de juliol de 1478).

¹³⁸⁰ .- APCCB, pergami D.121, (8 de gener de 1376).

¹³⁸¹ .- MASMM, pergamins Adan núm. 89, (juny de 1493).

¹³⁸² .- APCCM, pergami 45, (17 de maig de 1498).

Joan Palau llega 10 sous als pobres vergonyants, una deixa que en altres indrets és força habitual.

Altre tipus del que podríem anomenar almoïna era la que es feia pels captius, que tan sols hem trobat en tres testament del segle XIV de tota la mostra estudiada. Concretament el 1347 és Saurina Viver, d'Argentona, que llega 2 diners a l'obra de la Seu de Barcelona i al «*basino captivorum*»¹³⁸³. Les deixes a les bacines dels captius de les parròquies anaven destinades a l'Orde de la Mercè per a la redempció dels captius presos pels sarraïns. Durant el segle XV no n'hem documentat cap. Suposem que, el significat, l'hauríem de buscar en el fet que en aquell segle hi havia molt menys “segrestos” o bé a la influència de l'Orde dels Mercedaris, malgrat que n'hem documentat un de molt interessant. El 1464 trobem una notícia on s'esmenta que Antoni Tria de Sant Martí de Mata ha pagat 100 florins d'or pel rescat del seu fill Pere Tria, i també d'en Joan Folgueres, en Bernat Folgueres, pescador i en Joan Torner, àlies Palau, tots de Mataró, que estaven presos al castell d'Eivissa¹³⁸⁴.

3.4.1.7. Cera i ciris

Tampoc són rars, especialment fins al segle XIV, les deixes per a cera dels altars o capelles, com Guillem Femades que el 1266 deixa 5 sous i mig de cera per al seu enterrament¹³⁸⁵; Berenguer de Prat, d'Òrrius, que el 1291 deixa una lliura de cera a Santa Maria de Montserrat¹³⁸⁶; Francesc Mateu que el 1348 llega 30 sous per a cera a l'altar de Sant Julià d'Argentona¹³⁸⁷ i 5 sous per

¹³⁸³ .- APCCM, pergami 76, (1 de maig de 1347).

¹³⁸⁴ .- ACA, FNM, notari Bartomeu Agell, sig. 1, (25 de gener de 1464).

¹³⁸⁵ .- APCFO, 13 de desembre de 1266.

¹³⁸⁶ .- Arxiu particular de can Prat d'Òrrius, pergami núm. 3 (transcripció existent a l'APCFO), 24 d'agost de 1291.

¹³⁸⁷ .- Es tracta d'una quantitat molt elevada en una deixa d'aquesta mena.

a cera a Santa Maria del Viver¹³⁸⁸; Ròmia Camp d'Argentona el 1368 deixa 12 diners per a cera pel Sant Crist de l'església de Sant Julià d'Argentona¹³⁸⁹. Al segle XV, aquestes deixes gairebé desapareixen, llevat de Clara, vídua d'Antoni Palau, que el 1461 deixa 5 sous per a la candela de Santa Maria de Mataró i 5 sous per «*cereis albis*» que crema davant del sagrari del cos de Crist de l'església de Santa Maria de Mataró¹³⁹⁰.

L'hostaler de Mataró, Joan Palau, del 1498, llega 4 sous a la làmpada que crema davant del Senyor i de la verge Maria i els set ciris blancs «*sereis albies*» i 5 sous a les ceres de les «*brandoneres*»¹³⁹¹.

3.4.1.8. Objectes litúrgics i altres

Els objectes litúrgics rarament surten esmentats en els testaments. Malgrat aquesta excepcionalitat, Arnau Marí, de Mataró, en el seu testament ordenat el 1372, mentre fa deixes a Santa Maria de Mataró i als altars i bacines també «*dimitto operi tabernaculi Beate Marie unum florenium*», que equivalien a 11 sous¹³⁹². Això ens permet documentar que aquell any s'estava fent un nou tabernacle o sagrari, que era el lloc on es dipositava l'eucaristia. El 1417, Bartomeu Roig, ciutadà de Barcelona però oriünd de Mataró, deixava 11 sous al «*tabernaculo et ymagini beate Marie dicte ecclesie que debent ibidem fieri amore Dei*»¹³⁹³; Joana, muller d'Antoni Fornells d'Argentona, el 1444 fa una deixa per a la capella de Santa Maria del Viver, però en aquest cas demana

¹³⁸⁸ .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹³⁸⁹ .- APCCA, pergami 7, (12 de febrer de 1368).

¹³⁹⁰ .- APCCM, pergami 85, (4 d'agost de 1461).

¹³⁹¹ .- APCCM, pergami 45, (17 de maig de 1498).

¹³⁹² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 80, (26 de maig de 1372).

¹³⁹³ .- APCPA, desena 15 núm. 144, (5 d'octubre de 1417).

que «*distribaliter in ornamentis dictis altaribus servientibus*»¹³⁹⁴; El 1462 Constància, vídua de Simó Gener d'Argentona, llega 2 diners a la consuetud d'Argentona, que era el llibre que es feia a l'església i on s'apunten els costums o pràctiques d'una parròquia concreta¹³⁹⁵; en canvi el 1452 Saura Olivera, de Mataró, dóna unes tovalles per a l'altar major de Santa Maria de Mataró: «*dimitto altari beatae Marie de Materone quasdam tovalles valentes viginti solidos*»¹³⁹⁶.

Una deixa que tan sols hem documentat una vegada és la de l'hostaler de Mataró Joan Palau que el 1498 «*volo et mando quod in predicta die dicte sepulture corporis mei predicti manumissores dent amore Dei quatuor carterias furmenti*» de manera que a cada «*presbitero ex duodecim detur unus panis bonus et sufficiens et scholaribus et amalienis et serventibus dicte ecclesie dicte sepulture, cuilibet detur unus panis. Residuum vero pannum detur pauperius ville seu parrochie*»¹³⁹⁷. Aquest repartiment de pa per als qui assisteixen a la sepultura del difunt i, sobretot, per als pobres, era molt habitual de fer, malgrat gairebé mai documentem que es faci en el testament. Piñol, que en documenta molts a Reus diu, citant Manuel Riu, que encara es conserven aquests banquetes en els segles XIII i XIV, si més no en forma de donacions de pa, vi i carn els dies dels aniversaris¹³⁹⁸.

¹³⁹⁴ .- APCSPA, pergami 14, (30 de maig de 1444).

¹³⁹⁵ .- APCCA, pergami 19, (28 d'abril de 1462).

¹³⁹⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 121, (25 de gener de 1452).

¹³⁹⁷ .- APCCM, pergamin 45, (17 de maig de 1498).

¹³⁹⁸ .- Piñol, *A les portes de la mort*, p. 108.

3.4.2. Senyor directe

Els vilatans també es recordaven del senyor directe en el moment de testar, i era molt habitual de fer-li deixes monetàries, habitualment d'un sou, com Maria Bellatriu, el 1456 o el seu marit Antoni Bellatriu, el 1460, que donen 1 sou al senyor terrenal¹³⁹⁹; o Pere Gener el 1484 llega 1 sou a l'honorable Pere des Bosc, senyor alodial del mas Gener¹⁴⁰⁰.

El que caldria saber és qui els en feia memòria. No podem oblidar que hi havia un mal ús anomenat *lexia*, tot i que no era dels sis més habituals, que era el llegat que feia el pagès al senyor en fer testament. A més, si tenim en compte que el 1486 va quedar abolit a Guadalupe, i en els testaments que hem estudiat del segle XVI ja no consta aquesta donació testamentària, podríem concloure que, malgrat no ser homes propis, sí que tenien el mas sota domini del senyor directe, i creiem que si ja no es feia voluntàriament el llegat és, segurament, per no haver-n'hi "obligació".

Guillem de Femades d'Òrrius¹⁴⁰¹, no fa una petita deixa, ja que el 1266 dels 50 sous que destina a llegats en dóna 15 al seu senyor directe, poc menys d'un terç del total, en aquest cas Guillem de Monclús, senyor del castell de la Roca, de qui depenia el mas Femades¹⁴⁰². Un cas curiós és el de Berenguer Prats, també d'Òrrius, que el 1291 deixa 2 sous al seu senyor, el priorat de Sant

¹³⁹⁹ .- APCBA, pergami 13 (2 de febrer de 1460).

¹⁴⁰⁰ .- APCCA, pergami 33 (16 d'agost de 1484).

¹⁴⁰¹ .- APCFO, 13 de desembre de 1266.

¹⁴⁰² .- Guillem de Montclús consta com a senyor del castell de la Roca, fent una venda a Berenguer de Sant Vicenç i la seva muller Sància, dels honors que tenia sota domini del castell de la Roca a Premià i Teià, en una data indeterminada de mitjan segle XIII. Carreras, *Lo castell de la Roca del Vallès*, p. 16. Fou senyor des del 1243 al 1276 com a marit de Guillerma de Bell-lloc, que n'era la propietària.
www.laroca.cat

Pere de Clarà, però també deixa 6 diners al senyor de la Roca¹⁴⁰³. El mas Prats estava sota domini de Clarà, però pensem que la deixa al senyor de la Roca responia al fet que deuria tenir terres sota el seu domini, tot i que era molt infreqüent de fer deixes a senyors "secundaris", atès que la majoria dels pagesos tenien terres sota domini de diferents senyors.

Cas similar passava amb el mas Pins, que estava sota senyoria del monestir de Sant Marçal del Montseny, i que tant Francesc Pins el 1346 quan llega 2 sous al «*domino meo naturali silicet domino prihori Sancti Marsialis*»¹⁴⁰⁴ com Guillem Pins, fill seu, el 1348, el qual llega 12 diners al dit prior¹⁴⁰⁵. Però el 1376 els Pins i altres masos depenents de Sant Marçal s'alliberen i passen a ser aloers, fet que explicaria que Joan Pins el 1483 «*lego domino meo terreno si quem habeo unum solidum*»¹⁴⁰⁶.

En el global del nostre estudi, el 53% dels testadors deixen una quantitat al senyor directe, que va dels 6 diners als 5 sous, amb una mitjana d'1,4 sous, tot i que el 68% dels testadors que deixen diners al senyor ho fan en la quantitat d'1 sou. Per poblacions veurem que el 67% dels argentonins fan aquest llegat, el 83% en la segona meitat del segle XIV i el 53% durant el segle XV. Això contrasta amb el mataronins, que en el global ho fan el 42%. Si anem al detall de Mataró, per explicar aquesta minva, destacaríem que el 100% dels testadors de la segona meitat del XIV fan el llegat al senyor natural i sols el 27% en el cas del segle XV, concentrats la majoria en la primera meitat. Segurament l'explicació l'hauríem d'anar a buscar en el fet que des del 1419 el castell de Mataró, que era el principal senyor feudal de la vila, passa a mans de la corona i amb això queden alliberats de la remença, fet que no passa a Argentona fins al 1480.

¹⁴⁰³ .- Arxiu particular de can Prat d'Òrrius, pergami núm. 3 (transcripció existent a l'APCFO), 24 d'agost de 1291.

¹⁴⁰⁴ .- APCPA, pergami desena 1 núm. 7, (13 de juliol de 1346).

¹⁴⁰⁵ .- APCPA, pergami desena 1 núm. 8, (8 de juny de 1348).

¹⁴⁰⁶ .- APCPA, pergami desena 2 núm. 11, (19 de març de 1483).

En l'estudi dels testaments de Dosrius, la deixa més habitual també és d'un sou i apareix en el 54% dels testaments¹⁴⁰⁷, xifra calcada a la d'Argentona pel mateix segle.

Francesc Mateu d'Argentona testa el 1348 llegant al «*venerabili Bernardo de Sancto Vincencio*¹⁴⁰⁸ *domino meo alios quinque solidos*»¹⁴⁰⁹, Berenguer Batlle d'Argentona el 1375 també deixa 5 sous al seu senyor *Petro de Boscho*¹⁴¹⁰ i Pere Gener d'Argentona el 1484 «*dimitto honorabili Petro de Bosco, domino alodiali dicti mansi Janer, ubi nunch jaceo et ex quo traxi omne racione domini unum solidum*»¹⁴¹¹, són els únics casos en què ens cita el nom del seu senyor. Constança Diumer, muller de Pasqual Riba d'Argentona, que el 1416 en el seu testament esmenta que fa donació d'un sou «*a mon senyor terrenal per dret de senyoria*»¹⁴¹².

3.4.3. Llegats personals

Berenguer Batlle, d'Argentona, no tenia fills, va nomenar hereu el seu nebot Arnau Ballot el 1375, fent però moltes deixes a familiars (germanes i nebots) i a altra gent no identificada: Llega 20 sous a la seva germana Guillermona, muller de Ferrer Adrover, ciutadà de Barcelona; 20 sous a la seva germana Sibília, vídua del difunt Arnau Ballot de Cabrera i a Arnau Ballot, nét de la dita Sibília; 5 sous al seu nebot Arnau Ballot de Sant Feliu de Cabrera, fill de la seva germana; 10 sous a Francesca, muller d'en Cadafal de Sant Esteve de Vilanova; 20 sous a Gabriel Lladó; 20 sous a la muller de Pere

¹⁴⁰⁷ .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, . 203

¹⁴⁰⁸ .- Senyor del castell de Sant Vicenç de Burriac i de Vilassar.

¹⁴⁰⁹ .- APCPM, pergami 11b, (16 de juliol de 1348).

¹⁴¹⁰ .- APCCA, pergami 8, (30 de juny de 1375).

¹⁴¹¹ .- APCCA, pergami 33, (16 d'agost de 1484).

¹⁴¹² .- APSGV, manual 3, (30 de gener de 1416).

Teixidor de Sant Martí de Teià; 20 sous a Elisenda, vídua de Jaume Ferrer, també anomenada *na Jaume*; 5 sous a Jaume Ferrer, també anomenat Moió, d'Argentona; 20 sous a Arnau Sagrera de la parròquia de Sant Julià d'Alfou; 20 sous per l'ànima del difunt Guillem Sagrera, germà de l'esmentat Arnau¹⁴¹³.

Pere Bellatriu demana el 1385 que les 10 lliures de Barcelona que destina per la seva ànima «*volo que distribuantur et dentur pro anima mea infra spacium duorum annorum proximo sequentur et simus heres vel hereedis seu quei bona mea haverint vel tenerint hoc non fecerint volo quod dicti manumissores mei possint vendere unam tiram meam sive cup*»¹⁴¹⁴. O sigui, que per una banda tenia la preocupació que els llegats es portessin a terme en dos anys i sabedor de les dificultats que podien trobar per reunir les 10 lliures demana als marmessors que si és necessari vinguin un cup per reunir la quantitat. Llevat d'aquest cas, força rar, on el testador deixa escrit el termini en què vol que es paguin els llegats, és difícil de saber si els marmessors van complir i si en els altres casos en què no hi havia aquest termini estipulat, quan es trigava a fer efectiva la satisfacció dels llegats testamentaris, que en teoria l'hereu o marmessors havien de fer al més ràpid possible. Excepcionalment tenim el cas d'Angelina, filla de Beneguda, muller de Llorenç Espanyol, que el 1403 declara haver rebut del seu padrastre els 100 sous que la seva mare li havia llegat en el seu testament fet el 1383, vint anys abans¹⁴¹⁵. No sabem la data de la mort de Benenguda, per bé que en el seu testament declara ser gran i, per tant, no deuria ser gaire més tard.

Guillem Folgueres, pescador de Mataró, el 1475 fa llegats a la majoria dels seus fills i les seves nores: llega 5 sous al seu fill Joan Folgueres; 5 sous a Rafaela, muller del seu fill Joan Folgueres; 5 sous a la seva filla Antònia,

¹⁴¹³ .- APCCA, pergami 8, (30 de juny de 1360).

¹⁴¹⁴ .- APCBA, pergami 10, (21 d'abril de 1385).

¹⁴¹⁵ .- APCCM, pergami 400, (29 d'agost de 1403).

muller de Pere Torres d'Alella; 10 lliures al seu fill Pere Folgueres, que el seu hereu les podrà pagar en 5 anys; 5 sous a Francina, muller del seu fill Antoni Folgueres, el qual nomena hereu¹⁴¹⁶. Hem d'entendre les 10 lliures de Pere com a llegítima materna i paterna per matrimoni, ja que és l'únic a qui no fa llegat per la seva muller, i que ens ho pot ratificar el fet que Pere Folgueres testa el 1475, destinant precisament 10 lliures a llegats, i on nomena hereu el fill que la seva muller porta al ventre¹⁴¹⁷.

Sància, filla de Bernat Bassa de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, reconeix haver rebut el 1376 del marmessor de Guillem Bassa, ciutadà de Barcelona, 10 lliures de Barcelona que li havia llegat aquest darrer en el seu testament¹⁴¹⁸. Pel cognom podríem pensar que es tracta d'un germà o d'un oncle.

També, i en menor mesura, trobem deixes d'objectes, com ara Francesc Bellatriu d'Argentona que el 1360 llega al seu fill Pere unes espatlles i dues túniques, una vermella i una blanca¹⁴¹⁹; Pere Folgueres de Mataró mana el 1475 que es lliurin a la seva muller les robes de vestir excepte una túnica vermella i una túnica nupcial: «*omnes ranpas de vestitu exceptis quadam tunica vermilia et tunica sive miga roba nupcialibus*»¹⁴²⁰; Bartomeu Pou de Mataró rep el 1489 dels marmessors del prevere Jaume Pujol, beneficiat de la Seu de Barcelona, «*quendam librum vocato de bicis e virtuts*»¹⁴²¹.

Pere Pareres, sastre de Mataró, el 1492 llega als seus fills no hereus i a la seva muller dues peces de terra de vinya situades a Premià, una anomenada

¹⁴¹⁶ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 134, (22 de març de 1475).

¹⁴¹⁷ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 135, (11 de setembre de 1475).

¹⁴¹⁸ .- APSGV, manual 4, (23 de novembre de 1376).

¹⁴¹⁹ .- APCBA, pergami 5, (6 de setembre de 1360).

¹⁴²⁰ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 135, (11 de setembre de 1475).

¹⁴²¹ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/25, (18 de maig de 1489). Aquest llibre es correspon amb un escrit per fra Llorenç d'Orleans, cap a la primera meitat del segle XIV.

«la Karitat» i l'altra «a les planes de la vall»; a la seva sogra, la meitat dels seus béns mobles, i l'altra meitat a la seva muller i als seus fills i específicament a la seva muller «les poits, capsas de la mia botigua, una saqua de avellanes»¹⁴²². Cinc anys més tard, ordena un codicil amb la qual cosa afegeix una casa que té a la plaça de Mataró, dues canes de pany i totes les seves robes: «duas canas panni de canoll et omnes raupas persone mee»¹⁴²³.

Bartomeu Català de Mataró, en testar el 1438, deixa al seu nét Bartomeu «quasdam domos meas quas habeo in villa de Matarone cum omnibus iuribus et pertinencis suis, ius domus sunt satis prope ecclessiam dicte ville», i en cas que Bartomeu morís sense fills que arribessin a edat de testar dona les cases al «heredi mansi mei vocati Català situati in dicta parrochia in loco vocato Vallex»¹⁴²⁴.

Gabriel Arnau de Mataró, el 1459 llega 30 sous a la seva nora Angelina, muller de l'hereu Bernat Arnau¹⁴²⁵ o Vicenç Ballot, de Mataró, que el 1460 llega 2 sous a la seva nora Caterina¹⁴²⁶. El paper de la nora, o sigui, la muller que ha entrat a casar-se amb l'hereu essent encara els pares d'aquest vius és molt significatiu, malgrat els problemes de convivència que podia tenir amb la sogra, ja que era aquesta darrera la senyora de la casa. Una de les seves tasques era de tenir cura de la gent gran, o sigui els seus sogres. Per això, no es fa estrany les deixes que surten en alguns testaments, segurament en agraïment als serveis prestats.

Però sovint les herències i llegats porten a conflicte pel seu pagament, que també ha quedat constància en la documentació. El 1459 Pere Feliu i el seu fill Joan Feliu, de Mataró, tenen un conflicte amb Joana, vídua de Joan

¹⁴²² .- MASMM, pergamins Església núm. 85, (19 d'octubre de 1492).

¹⁴²³ .- MASMM, pergamins Església núm. 92, (8 de desembre de 1497).

¹⁴²⁴ .- APCCM, pergami 270, (7 de maig de 1438).

¹⁴²⁵ .- APCCM, pergami 133, (4 de març de 1459).

¹⁴²⁶ .- APCCM, pergami 160, (18 d'octubre de 1460).

Miró i el seu fill Pere Miró, sobre l'herència de Constança, mare de Pere Feliu i àvia de Joana, i, a efecte de resoldre-ho, nomenen dos àrbitres a proposta d'ambdues parts¹⁴²⁷.

Tots aquests llegats, els portaven a terme els marmessors, els quals havien de rebre els diners consignats i els béns llegats de l'hereu. Un document del 1406 ens descriu amb detall aquest procés. Berenguer Mola, d'Hostalric, un dels marmessors d'Antoni Vall, teixidor de la parròquia de Sant Esteve de Tordera, signa rebut d'Antoni Reniu, de Mataró, hereu de l'esmentat Antoni Vall, que aquest havia consignat en testament¹⁴²⁸. Entre d'altres llegats destacaríem: 4 sous de Barcelona per les «*quator capellis heremie sitas infra parrochiam de Tordera*¹⁴²⁹», o sigui, un sou per cadascuna, 50 sous «*pro elemosina pannis*» o per «*unam ballestam cum uno croth et tretis*» per Guillem Sants de dita cellera de Tordera.

Francesc Bellatriu, quan testa el 1360, especifica que té dos masos; el mas Bellatriu d'Argentona i el mas Nadal de Mataró¹⁴³⁰. Llega el mas Bellatriu al seu fill Pere, el qual hauria de renunciar al mas Nadal de Mataró, i en cas que no hi renunciï que el mas Bellatriu sigui per a l'altre fill Bernat. Però si Pere renuncia al mas Nadal, aleshores aquest seria la llegítima de Ròmia, filla del testador, i a Bernat li donarien 5 sous de llegítima.

¹⁴²⁷ .- AHPB, notari Bartomeu Agell, sig. 142/16, (1 de gener de 1459).

¹⁴²⁸ .- APCMC, pergami 27, (24 d'abril de 1406).

¹⁴²⁹ .- Tordera disposa d'un conjunt d'ermites que deuen respondre a un antic moviment eremític. D'entre totes les conservades a hores d'ara, les que tenen més possibilitats per ser les quatre existents el 1406 són la de Sant Vicenç (citada el 1199), Sant Andreu (citada el 1440), Sant Ponç i Sant Pere. *Catalunya Romànica*, volum XX, Barcelona 1992, p. 453 i 531 i Vendrell Fàbregas, Salvador, *Tordera, arrels d'un poble*, Blanes 1988, p. 119.

¹⁴³⁰ .- APCBA, pergami 5, (6 de setembre de 1360).

3.4.4. L'hereu o pubilla

Com hem vist en parlar del matrimoni, era molt habitual que quan l'hereu o la pubilla es casava els seus pares li fessin donació del mas o dels béns que tenien. Segons To, fins a la segona meitat del segle XI i sobretot durant el XII no es descobreixen els primers casos de famílies troncales formalitzades a una cessió a pubilles o a hereus, malgrat que mai no es fa servir aquests termes. Les primeres institucions d'hereu explícites en els testaments daten de la primera dècada del segle XIII a Catalunya¹⁴³¹, que coincideix amb Arnall, que especifica que "a començament del segle XIII i amb motiu de la recepció del dret romà a Catalunya apareix una nova clàusula, la relativa al nomenament de l'hereu"¹⁴³². Cuadrada, per al Maresme, situa cap a la segona meitat del segle XIII la implantació de l'hereu universal quan esmenta que "si seguim els testaments pagesos del segle XII i començaments del XIII, observem que mai es fa esment d'hereu universal, i, ja ben entrada la tretzena centúria, les mares acostumen encara a llegar els seus béns a repartir entre els fills i les filles"¹⁴³³.

En l'estudi, el 77% dels testadors nomenen hereu universal un fill o una filla, concretament el 67% un fill i el 9 % una filla. En l'estudi que havíem fet d'Argentona durant el segle XIV, el 43% dels testadors escull un fill, el 25% escull una filla i el 7% escull el/la fill/a que porta la seva muller al ventre, sumant tot plegat el 75%¹⁴³⁴. Per tant, la suma total és similar però no la proporció per sexes. Aquestes dades són gairebé idèntiques a les de Dosrius per al segle següent, un nucli també rural colindant amb Argentona, on el 76% nomena hereu universal un/a fill/a en primer lloc, el 7% un nebot, pare i nét i

¹⁴³¹ .- To, *Família i hereu*, p. 17.

¹⁴³² .- Arnall, *Testaments del Fons Monacals*, p. 76.

¹⁴³³ .- Cuadrada, *El Maresme medieval.*, p. 563.

¹⁴³⁴ .- Subiñà, *La successió testada a Argentona*, p. 194.

un 3% a Déu¹⁴³⁵. Cuadrada documenta un 12% de dones propietàries de mas en base als capbreus de Mataró i de Vilassar del segle XIV¹⁴³⁶.

A Reus, en canvi, en l'estudi de Piñol en el Reus del segle XIV, esmenta que "si el testador és un pare de família, generalment, els hereus universals són els fills a parts iguals. No trobem la figura de l'hereu universal entesa com aquella institució que, en el món rural i a partir del segle XIII, evita la desintegració del patrimoni familiar"¹⁴³⁷. Reus era una societat relativament urbana, que el 1378 tenia 356 focs, enfront del 76 focs d'Argentona i els 110 de Mataró¹⁴³⁸; per tant, queda clara que la institució de l'hereu està molt més generalitzada en societats rurals que en urbanes. Habitualment a aquest hereu universal se li fa el llegat de tots els béns mobles i immobles, com Saura Olivera el 1452: «*omnia vero alia bona mea, mobilia et immobilia, habita et habenda, et iura mea universa et acciones meas quascumque sint et ere ubicumque*»¹⁴³⁹.

El 1295 Berenguer Batlle i la seva muller Berenguera fan donació per núpries al seu fill Ramon Batlle de la batllia d'Argentona, el mas Batlle que tenen en la sagrera i tots els drets que tenen sobre el mas de Croanyes, Miralles i Torrents, que diverses persones tenen sota domini i alou dels donadors a Argentona¹⁴⁴⁰; el 1301 Arnau d'Orta i la seva muller Elisenda, de la parròquia de Santa Maria de Mataró, fan donació al seu fill Guillem i a la seva descendència, amb motiu del seu matrimoni amb Saurina Ferrer de Mataró, del mas Orta amb les seves cases i terres que per Bernat Guillem de Pinell tenen al terme del castell de Mataró¹⁴⁴¹; el 1328 Bernat Català i la seva muller

¹⁴³⁵ .- Subiñà, *Dosrius al segle XV*, p. 201.

¹⁴³⁶ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 569.

¹⁴³⁷ .- Piñol, *A les portes de la mort*, 65.

¹⁴³⁸ .- Redondo, *El Fogatjament general*.

¹⁴³⁹ .- MASMM, pergamins Marfà núm. 121, (25 de gener de 1452).

¹⁴⁴⁰ .- APCCA, pergami 2, (17 d'agost de 1295).

¹⁴⁴¹ .- APCCM, pergami 347, (2 de gener de 1301).

Arsenda, de la parròquia de Santa Maria de Mataró, fan donació al seu fill Bernat, que ha de contraure matrimoni amb Elisenda Creu de Mataró, del mas Català, amb totes les cases, honors i possessions, el qual tenen sota domini de Romeu Llull, ciutadà de Barcelona¹⁴⁴².

Un altre cas és el de Joana Mallol, vídua d'Antoni Saguí, propietària del mas Mallol d'Argentona, el 1448 fa donació del mas a la seva filla Aldonsa, casada amb Francesc Torrent, atès que ha tingut fills del matrimoni¹⁴⁴³. La donació es faria efectiva després de la mort de Joana. Nou dies després d'aquesta donació, un germà d'Aldonsa, Bertran Saguí, defineix davant d'aquesta tots els drets que pogués tenir sobre el mas Mallol i la llegítima paterna i materna¹⁴⁴⁴. Quan Joana Mallol testa el 1474¹⁴⁴⁵, nomena hereu universal el seu nét Segimon Mallol, fill d'Aldonsa, que havia estat nomenat hereu per Francesc Torrent, pare de Segimon i marit d'Aldonsa¹⁴⁴⁶. Per tant, d'una manera o altra, Joana manté el compromís adquirit el 1448, però en aquest cas la donació és directament amb l'hereu de Joana.

El 1490 testa l'hereu del mas Camp, l'Antoni, manifestant estar malalt i tement morir. No té fills i, per tant, nomena hereu el seu germà Pere, i en cas que aquest mori sense fills el substitueix per un altre germà seu, Bartomeu, a qui també disposa que entri a viure al mas¹⁴⁴⁷. De fet, Antoni no té llibertat per decidir qui serà el seu hereu atès que el seu pare, Miquel Camp, quan va testar el 1477 el nomena hereu, a ell, però el substitueix, si no té fills, pel seu germà Pere i, si no, pel seu germà Bartomeu¹⁴⁴⁸. O sigui, que Antoni el que fa és donar compliment al testament del seu pare, al qual hi està obligat. El 1494

¹⁴⁴² .- APCCM, pergami 275, (7 de febrer de 1328).

¹⁴⁴³ .- APCCM, pergami 100, (21 de gener de 1448).

¹⁴⁴⁴ .- APCCM, pergami 136, (30 de gener de 1448).

¹⁴⁴⁵ .- APCCM, pergami 137, (13 d'octubre de 1474).

¹⁴⁴⁶ .- APCCM, pergami 200, (30 d'abril de 1467).

¹⁴⁴⁷ .- APCPM, pergami 124, (4 de juny de 1490).

¹⁴⁴⁸ .- APCPM, pergami 112, (14 de maig de 1477).

Antònia Croanyes, vídua d'Antoni Camp, rep la restitució de 30 de les 50 lliures de Barcelona que va aportar en dot al seu marit, per haver quedat vídua i sense fills¹⁴⁴⁹. Una restitució gens fàcil, ja que el 1491 Gabriel Croanyes, pare de l'Antònia i Pere Camp, nomenen uns àrbitres per al conflicte que tenen sobre la restitució del dot de l'esmentada Antònia¹⁴⁵⁰. Amb el tancament del conflicte, també queda finat el pas d'Antoni Camp i la seva muller com a hereu del mas; en Pere Camp pot considerar-se hereu a tots els efectes del mas, i amb la muller del seu germà, antic hereu, fora del mateix.

Malgrat tot, tenim algun cas en què no es fa el nomenament d'hereu universal, com ara Berenguer Prat d'Òrrius el 1291 i Francesc Pins d'Argentona el 1346¹⁴⁵¹. També es nomena hereu a Déu, com Guillermona Borrell, de Mataró, que el 1387 nomena hereu «*omnia vero alia bona mea mobilia et immobilia et jura universa et acciones meas quascimque dimitto domino Deo*»¹⁴⁵². Però, sens dubte, el cas més curiós és el de Jaume Raimir, àlies Martí, d'Òrrius, que nomena hereu a l'altar de Sant Martí de l'església de Sant Julià d'Argentona, «*Omnia vero alia bona mea et jura universa dimitto altari Sancti Martini constructi in dicta ecclesia de Argentona*» i mana construir un retaule «*et que dicti manumissores faciant ibi unum rerataula ad honorem beate Martini*»¹⁴⁵³.

¹⁴⁴⁹ .- APCPM, pergami 131, (1 de març de 1494).

¹⁴⁵⁰ .- AHPB, notari Galzeran Balaguer, sig. 241/30, (1491).

¹⁴⁵¹ .- Arxiu particular de can Prat d'Òrrius, pergami núm. 3 (transcripció existent a l'APCFO), 24 d'agost de 1291 i APCPA, desena 1, núm. 7, (13 de juliol de 1346).

¹⁴⁵² .- MASMM, pergamins Marfà núm. 93, (28 de desembre de 1387).

¹⁴⁵³ .- APCPA, desena 10 núm. 93, (31 de maig de 1405).

3.4.5. Heretament

Normalment, quan es nomena hereu universal se li donen tots els béns, sense especificar-los concretament. Tan sols hem trobat un cas, el d'Antoni Mallol d'Argentona, que el 1433 institueix com a hereva la seva filla Joana Mallol i concreta que disposarà dels masos Mallol d'Argentona i Font Esteve de Sant Sadurní de la Roca, que, pels documents que hem estudiat, pensem que era tota la seva herència: «*michi heredi instituto ad omnes suas, suorum voluntates in de perpetuo faciem das ac etiam mansi Mayoll et mansi Font Esteva*»¹⁴⁵⁴.

Habitualment, l'heretament universal tenia en compte el sexe, els homes davant de les dones, llevat de quan la diferència d'edat fos prou gran com per fer heretar una dona, ja casada, i que, per tant disposés d'algú que es pogués posar al capdavant de l'explotació familiar. Farías apunta que, en cas de mancar un fill primogènit, l'heretament podia fer-se a la pubilla malgrat que existís un germà menor, i de fet ho documenta clarament a Sant Cugat del Vallès on durant el període 1283-1306, en base als capítols matrimonials, observa un 26% d'heretaments a una filla primogènita¹⁴⁵⁵. El 1417 Pere Palau, de Mataró, que no tenia fills, nomena la seva muller Francesca «*domina et potens ac usufructuaria de tota vita sua de omnibus bonis meis*» i nomena hereva Clara, filla de Francesc Soler, i, si no la substitueix per la seva germana Joana Soler¹⁴⁵⁶. Alhora, Francesca, en el moment d'acceptar l'herència com a usufructuària, afegeix que si «*Jhoanna non vixerit et obierit quumcumque sine liberis legitimus aut cum talibus qui non perveninter ad etatem condedi testamentum substituto ei et predicte Clare et michi in heredem instituto Anthonium filium dicti Francisci Soler*» i, si no, per a Joan, germà seu. Es

¹⁴⁵⁴ .- APCCM, pergami 135, (8 de gener de 1433).

¹⁴⁵⁵ .- Farías, *El mas i la vila*, p. 158 i 169.

¹⁴⁵⁶ .- APCCM, pergami 153, (9 d'abril de 1417).

l'únic cas que hem documentat en què el/la cònjuge que es queda usufructuari/ària, després d'acceptar l'herència inclou més hereus per garantir la successió dels béns.

El 1349 Alamanda Mateu d'Argentona signa àpoca dotal del seu marit Guillem Corça de Cabrera, ho assegura sobre el seu mas anomenat Mateu, el qual especifica que té «*ratione donationis michi facte per dictos parentes meos*»¹⁴⁵⁷.

Però Bartomeu Roig, ciutadà de Barcelona i oriünd de Mataró, en el seu testament del 1417 sí que fa una gran distinció entre fills i filles, atès que nomena hereu el seu fill Esteve «*et pregnatui dicte uxoris mee si pregnans est et adlucem venerit et masculus fuerit...si dictus pregnatus si adlucem venerit fuerit femina que eredintetur et dotetur de bonis meis ad cognicionem proximiorum meorum*»¹⁴⁵⁸. O sigui, que si és filla no pot heretar i ha de ser dotada convenientment.

Francesc Torrent, àlies Mallol, d'Argentona, es garanteix la seva successió nomenant com a hereu el seu fill Segimon, segurament el primogènit, però el substitueix per una altre fill anomenat Pere en cas que no tingués fills que arribessin a edat de fer testaments, i, si no, pel seu fill Antoni; si no la seva filla Francesca; si no la seva filla Joana; si no la seva filla Isabela i finalment la substitueix pel seu germà Bartomeu Torrent¹⁴⁵⁹. Considerant que seria molt casual que dels sis fills que tenia, els tres grans fossin homes i les tres petites fossin dones, hem d'entendre que el que feia era primar els homes pel davant de les dones, com s'acostumava a fer. Aquest fet de primar els grans respecte als petits i els homes respecte de les dones sí que ho va fer clarament Joan Fornells d'Argentona, el 1483, quan nomena hereu el seu fill Antoni i en cas que mori sense fills que arribin a edat de testar «*substituto alter filio meo*

¹⁴⁵⁷ .- APCPM, pergami 44, (22 d'abril de 1349).

¹⁴⁵⁸ .- APCPA, desena 15 núm. 144, (5 d'octubre de 1417).

¹⁴⁵⁹ .- APCCM, pergami 200, (30 d'abril de 1467).

*pactis similer heredem de primitus nato ad secundum et sit de uno similer ad alium pronato ordenenater linea tamen masculina precedere de inde si casos requirat seu femina»*¹⁴⁶⁰.

Com diu Cuadrada, malgrat que l'hereu acostuma a ser el primogènit, el pare podia designar lliurement quin fill heretaria el mas¹⁴⁶¹. To apunta a la vulnerabilitat del grup familiar com una de les causes d'instituir les filles en cas que fossin força més grans que els seus germans, ja que el mas necessitava força de treball masculina i molts cops no es podia esperar el creixement del fill sense que perillés l'explotació¹⁴⁶².

Al fet de nomenar la muller o el marit usufructuari durant la seva vida, molts cops s'hi afegia la clàusula que no es podia tornar a casar per poder-ho gaudir, que vulgarment es deia «*casta et sine marito*», com va fer Bartomeu Català de Mataró amb la seva muller Eulàlia, a qui també llega 50 sous¹⁴⁶³ o Bernat Arnau de Mataró que nomena «*dicta Angelinam, uxorem meam, dominam potentemet usufructuaria de vita sua, tamen stantem castam et sine viro*»¹⁴⁶⁴. Piñol ja documenta al Reus del segle XIV que "un dels requisits imposats a la muller per poder gaudir de l'usdefruit és que es mantingui casta i sense casar-se una altra vegada"¹⁴⁶⁵.

En el següent quadre es poden veure tots els testaments amb els detalls dels llegats

¹⁴⁶⁰ .- APCSPA, pergami 16, (9 de setembre de 1483).

¹⁴⁶¹ .- Cuadrada, *El Maresme medieval*, p. 563.

¹⁴⁶² .- To Figueres, Lluís, "Cicles de vida i matrimoni a la Catalunya medieval. L'exemple de la notaria d'Amer vers 1300", dins de *VIIè Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2010, p. 58.

¹⁴⁶³ .- APCCM, pergami 270, (7 de maig de 1438)

¹⁴⁶⁴ .- APCCM, pergami 176, (21 d'abril de 1490)

¹⁴⁶⁵ .- Piñol, *A les portes de la mort*, p. 65.

Any	Testador	Població	Salut	Deutes	Marmessor	Marm. 2	Marm.r 3	Lleg. Anima	Lleg. Rel.	Lleg. Pers.	Marit	Fills	Fil 1	Fil 2	Fil 3	Fil 4	Nét 1	Nét 2	Germà	Pare	Nebot	Cunyat	Marm.	Hereu	Més hereus	Senyor Nat.	Captius	
1266	Guillem Fernades	Òrrius	Si	No	Nebot	Vei	Vei	50	10	2	0	0									200s		-	Nebot	No	15s		
1291	Berenguer Prat	Òrrius	No	No	Vei	Vei	50	10	10	0	4	125s	100s	50s	25s	1s	5s						3s	No	No	2s		
1346	Francesc Pius	Argentona	No	Si	Fill	Vei	Vei	100	3	1	4	1s	1s	1s									2s	No	No	2s		
1347	Saurina Vivier	Argentona	No	Si	Germà	Vei		70	10	3	5	2dr										10dr	-	Fill	No	No	Si	
1348	Guillem Pius	Argentona	No	Si	Fill	Germà		100	2		2												2s	Fill	Si	1s		
1348	Pere Mata	Maaró	Si	Si	Fill	Vei	Vei	200	12	1	2	3s									4s		5s	Fill	Si	4s	Si	
1348	Francesc Mateu	Argentona	No	Si	Vei	Prevere		600	8	2	2								10s				20s	Fill	Si	5s		
1351	Jacoba Campmajor, vídua	Maaró	Si	Si	Nebot	Nebot		60	4	1	0												2s	Nebot	Si	20dr		
1360	Francesc Bellatriu	Argentona	No	No	Rector	Vei	Vei	100	4	3	50	3	5s	5s									2s	Fill	Si	No		
1368	Ròmia Camp, vídua	Argentona	No	Si	Fill	Vei		100	4	1	1						12dr						-	Fill	No	2s		
1372	Ramon Llibra	Maaró	No	Si	Rector	Vei	Vei	100	5	3	0												5s	No	No	2s		
1372	Ramon Martí	Maaró	No	Si	Fill	Nebot		300	6	13	3	400s				5s					2s		5s	Fill	No	1s	Si	
1375	Berenguer Batlle	Argentona	No	Si	Nebot	Vei	Vei	600	5	11	0								20s		5s		5s	Nebot	Si	5s		
1378	Pere Avella	Argentona	No	Si	Fill	Vei		50	2	2	5	5	2s			12dr							2s	Fill	Si	12dr		
1382	Guillem Mallol	Argentona	Si	Si	Nebot	Vei		120	6	1	5	1												12dr	Fill	Si	6dr	
1382	Mare Pius	Argentona	No	Si	Nebot	Nebot		600	4	3	1										5s		5s	Filla	Si	2s		
1382	Alamanda Mateu	Argentona	No	Si	Vei	Vei		200	3	4	10	3	30s	10s									2s	Fill	Si	12dr		
1384	Benenguda Espanyol	Maaró	Si	Si	Marit	Vei		100	3	3	2	100s												Fill	No	6dr		
1385	Pere Bellatriu	Argentona	No	Si	Vei	Vei		200	4	3	5	3	2s	2s									5s	Fill	Si	12dr		
1385	Pere Mata	Maaró	No	Si	Familiar	Vei		200	4	4	50	1						5s	5				2s	Fill	Si	1s		
1387	Guillem Borrell	Maaró	No	Si	Germà	Rector		600	3	5	360	0						10s			5s		10s	Deu	No	1s		
1405	Jaume Raimir, altes Martí	Òrrius	Si	Si	Vei	Vei		800	11	2	10	0											10s	Altar	No	1s		
1413	Pere Espanyol	Maaró	No	Si	Mare	Vei		55	1	0	0												2s	Mare	No	12dr		
1417	Pere Palau	Maaró	No	Si	Vei	Vei		400	3	1	400	0											5s	Neboda	Si	12dr		
1417	Bartomeu Roig	Barcelona	No	Si	Germà	Germà	Vei	600	8	11	200	2						33s	20		11s	22s	10s	Fill	Si			
1419	Guillem Bastit	Maaró	No	Si	Prevere	Cunyat		20	2	1	0							12dr					12dr	Cunyat	No			
1430	Pere Soler	Maaró	No	Si	Pare	Vei		100	4	3	20	2							40				10s	Fill	Si	1s		
1433	Antoni Mallol	Argentona	No	Si	Gendre	Gendre		60	8	5	10	3	3s	3s			6dr						2s	Filla	No	2s		
1435	Caterina Porrell, vídua	Maaró	No	Si	Prevere	Nét		100	5	3						1s					5s		5s	Nét	No			
1438	Bartomeu Català	Maaró	No	Si	Fill	Vei	Vei	1200	4	6	50	2	25s	50s		25s							10s	Fill	No	1s		
1442	Angela Badle, vídua	Argentona	Si	Si	Gendre	Nét		400	5	8	5	110s	5s	110s	5s	11s	5s						10s	Filla	Si			
1444	Joana Fornells	Argentona	No	Si	Gendre	Nebot		140	4	1	1					1s							5s	Filla	No	1s		
1447	Ramon Folgueres	Maaró	No	Si	Fill	Vei		132	3	3	50	1				30s	1s						2s	Fill	No	1s		

Any	Testador	Salut	Deutes	Marmessor 1	Marm. 2	Marm. 3	Lleg. Anima	Lleg. Rel.	Lleg. Pers.	Marit	Fills	Fill 1	Fill 2	Fill 3	Fill 4	Nét 1	Germà	Pare	Nebot	Cunyat	Marm.	Hereu	Més hereus	Senyor Nat.	Captius
1449	Eulàlia Pont, muller sabater	No	Si	Marit	Pare		40	8	3	20	0						20					Pare	No		
1452	Saura Olivera, vídua	No	Si	Vei	Nebot?		120	5	2	0	0										77s	Nebot?	No		
1456	Maria Bellarriu	No	Si	Marit	Gendre	Germà	100	5	5	10	4	10s			5s						3s	Fill	Si	Is	
1457	Pere Arnau	No	Si	Pare	Oncle		200	4	1	400	0										5s	Pare	No		
1457	Bartomeu Arnau, altes Eroles	No	Si	Pare	Oncle		300	4	6		1						10s	30s			10s	Fill	Si	Is	
1457	Clara Palau	No	Si	Marit	Prevere	Avi	300	5	7	200	2	20s					20s				10s	Filla	Si		
1459	Gabriel Arnau	No	Si	Muller	Fill		200	5	5	200	4	2200s	30s			20s					3s	Fill	No		
1460	Antoni Bellarriu	No	Si	Fill	Germà		200	6	5		4	500s	50s	10s		5s					10s	Fill	Si	Is	
1460	Vicenç Bailot	No	Si	Fill	Vei		160	4	4	5s	3	3s			12dr						3s	Fill	Si	Is	
1461	Clara Palau, vídua	No	Si	Germà	Fill		200	6	5		6	5s	5s	5s	5s						5s	Fill	Si		
1461	Clara Català	No	Si	Germà	Germà	Fill	200	4	2	200s	3	200s	200s								5s	Fill	No		
1462	Constància Gener, vídua	No	Si	Fill	Nét		100	6	2	1											2s	Fill	No	Is	
1467	Francesc Torrent, altes Mallol	No	No	Germà	Muller	Cunyat	100	3	2	25s	6	1s	1s			2s					3s	Fill	Si		
1469	Antoni Català	No	Si	Fill	Vei			4	2		3	5s	5s								5s	Fill	Si		
1473	Salvador Portell, taverner	Si	Si	Fill	Fill		200	8	6	200	3	20s			5s						20s	Fill	Si		
1474	Joana Mallol	No	Si	Marit	Vei		100	5	2		3	5s	5s								3s	Fill	No		
1475	Guillem Folgueres, pescador	No	Si	Fill	Fill		100	4	4		5	5s	5s	5s		5s					5s	Fill	Si	Is	
1475	Pere Folgueres	No	Si	Vei	Vei		200	6	4	200							10s				10s	Fill	Si		
1477	Francesc Mas, altes Roig	No	Si	Germà	Fill		200	5	3	80	7	5s	5s	5s							5s	Fill	Si		
1477	Antònia Tunyi	No	Si	Marit	Vei		100	4	0		2										3s	Fill	Si		
1478	Clara Mates	No	Si	Fill	Gendre	Vei	100	4	3		5	5			1s						3s	Fill	Si		
1478	Antoni Torrent, altes Mallol	No	Si	Nebot	Vei		120	5	0												3s	Fill	No		
1481	Eulàlia Mallol	No	Si	Marit	Germà		120	4			1										5s	Fill	Si		
1483	Joan Pins	No	Si	Fill	Cunyat		100	4													5s	Fill	Si	Is	
1483	Joana Fornells	No	Si	Fill	Germà		50	3			6	10	10	10	5						3s	Fill	Si	Is	
1484	Pere Gener	No	Si	Nebot	Vei		200	4	3		0								30s		5s	Nebot	No	Is	
1490	Bernat Arnau	No	Si	Fill	Cunyat		200	5	1		5	5	5	5							5s	Fill	Si		
1490	Gervàs Amador Bailot	No	Si	Germà	Vei		100	1	3		2										5s	Fill	Si		
1490	Antoni Camp	No	Si	Mare	Vei		200	10			0										3s	Germà	Si		
1492	Pere Pareses, sastre	Si	Si	Muller	Sogra		200	7	2			Terra									5s	Fill	Si		
1494	Elnor Costa	No	Si	Marit	Fill		240	2	3	40		5									3s	Fill	Si		
1496	Francina Folgueres	No	Si	Marit	Fill	Germà	60	4	1		5	5	5	5							1s	Fill	Si		
1498	Joan Palau	No	Si	Muller	Filla	Germà	300	11		10	1	10			5						5s	Filla	No		

Any	Testador	Població	Salut	Deutes	Marmessor 1	Marm. 2	Marm. r 3	Lleg. Ànima	Lleg. Rel.	Lleg. Pers.	Marit	Fills	Fill 1	Fill 2	Fill 3	Fill 4	Nét 1	Nét 2	Pare	Nebot	Cunyat	Marm.	Hereu	Més hereus	Senyor Nat.	Captius
1346	Francesc Pins	Argentina	No	Si	Fill	Vei	Vei	100	3	1		4	1s	1s	1s							2s	No		2s	
1347	Saurina Viver	Argentina	No	Si	Germà	Vei	Vei	70	10	3	5		2dr								10dr	-	Fill	No	No	
1348	Guillem Pins	Argentina	No	Si	Fill	Germà	Germà	100	2		2											2s	Fill	Si	1s	
1348	Francesc Mateu	Argentina	No	Si	Vei	Prevere	Prevere	600	8	2	2	2						10s				20s	Fill	Si	5s	
1360	Francesc Bellatriu	Argentina	No	No	Rector	Vei	Vei	100	4	3	50	3	5s	5s								2s	Fill	Si	No	
1368	Romia Camp, vídua	Argentina	No	Si	Fill	Vei	Vei	100	4	1	1	1					12dr					-	Fill	No	2s	
1375	Bereguer Batlle	Argentina	No	Si	Nebot	Vei	Vei	600	5	11	0	0						20s		5s		5s	Nebot	Si	5s	
1378	Pere Avellà	Argentina	No	Si	Fill	Vei	Vei	50	2	2	5	5	2s			12dr						2s	Fill	Si	12dr	
1382	Guillem Mallol	Argentina	Si	Si	Nebot	Vei	Vei	120	6	1	5	1										12dr	Fill	Si	6dr	
1382	Marc Pins	Argentina	No	Si	Nebot			600	4	3	1	1								5s		5s	Filla	Si	2s	
1382	Alamanda Mateu	Argentina	No	Si	Vei	Vei	Vei	200	3	4	10	3	30s	10s								2s	Fill	Si	12dr	
1385	Pere Bellatriu	Argentina	No	Si	Vei	Vei	Vei	200	4	3	5	3	2s	2s								5s	Fill	Si	12dr	
1433	Antoni Mallol	Argentina	No	Si	Gendre	Gendre	Gendre	60	8	5	10	3	3s			6dr						2s	Filla	No	2s	
1442	Àngela Batlle, vídua	Argentina	Si	Si	Gendre	Nét	Nét	400	5	8	5	3	110s	5s	5s	11s	5s					10s	Filla	Si		
1444	Joana Fornells	Argentina	No	Si	Gendre	Nebot	Nebot	140	4	1	1	1				1s						5s	Filla	No	1s	
1456	Maria Bellatriu	Argentina	No	Si	Marit	Gendre	Germà	100	5	5	10	4	10s			5s						3s	Fill	Si	1s	
1460	Antoni Bellatriu	Argentina	No	Si	Fill	Germà	Germà	200	6	5	4	4	500s	50s	10s	5s						10s	Fill	Si	1s	
1462	Constància Gener, vídua	Argentina	No	Si	Fill	Nét	Nét	100	6	2	1	1										2s	Fill	No	1s	
1467	Francesc Torrent, àlies Mallol	Argentina	No	No	Germà	Muller	Cunyat	100	3	2	25s	6	1s	1s								3s	Fill	Si		
1474	Joana Mallol	Argentina	No	Si	Marit	Vei	Vei	100	5	2	3	5s	5s									3s	Fill	No		
1477	Antònia Turuyí	Argentina	No	Si	Marit	Vei	Vei	100	4	0	2	2										3s	Fill	Si		
1478	Antoni Torrent, àlies Mallol	Argentina	No	Si	Nebot	Vei	Vei	120	5	0												3s	Fill	No		
1481	Eulàlia Mallol	Argentina	No	Si	Marit	Germà	Germà	120	4		1											5s	Fill	Si		
1483	Joan Pins	Argentina	No	Si	Fill	Cunyat	Cunyat	100	4													5s	Fill	Si	1s	
1483	Joana Fornells	Argentina	No	Si	Fill	Germà	Germà	50	3		6	10	10	10	5							3s	Fill	Si	1s	
1484	Pere Gener	Argentina	No	Si	Nebot	Vei	Vei	200	4	3	0	0								30s		5s	Nebot	No	1s	
1490	Antoni Camp	Argentina	No	Si	Mare	Vei	Vei	200	10		0	0										3s	Germà	Si		
1417	Bartomeu Roig	Barcelona	No	Si	Germà	Germà	Vei	600	8	11	200	2						33s	20	11s	22s	10s	Fill	Si		
1473	Salvador Portell, taverner	Barcelona	Si	Si	Fill	Fill	Fill	200	8	6	200	3	20s			5s						20s	Fill	Si		
1348	Pere Mata	Mataró	Si	Si	Fill	Vei	Vei	200	12	1	2	3s								4s		5s	Fill	Si	4s	
1351	Jacoba Campmajor, vídua	Mataró	Si	Si	Nebot	Nebot	Nebot	60	4	1	0	0										2s	Nebot	Si	20dr	
1372	Ramon Llibra	Mataró	No	Si	Rector	Vei	Vei	100	5	3	0	0										5s	No	No	2s	
1372	Anna Mari	Mataró	No	Si	Fill	Nebot	Nebot	300	6	13	3	400s				5s				2s		5s	Fill	No	1s	

Any	Testador	Població	Salut	Deutes	Marmessor 1	Marm. 2	Lleg. Anima	Lleg. Rel.	Lleg. Pers.	Marit	Fills	Fili 1	Fili 2	Fili 3	Fili 4	Nét 1	Germà	Pare	Nebot	Cunyat	Marm.	Hereu	Més hereus	Senyor Nat.	Captius	
1384	Beneugada, Espanyol	Mataró	Si	Si	Marit	Vei	100	3	3	2	2	100s						5s				Fill	No	6dr		
1385	Pere Mata	Mataró	No	Si	Familiar	Vei	200	4	4	50	1							5				Fill	Si	1s		
1387	Guillem Borrell	Mataró	No	Si	Germà	Rector	600	3	5	360	0							10s	5s			Déu		1s		
1413	Pere Espanyol	Mataró	No	Si	Mare	Vei	55	1	0	0	0											Mare	No	12dr		
1417	Pere Palau	Mataró	No	Si	Vei	Vei	400	3	1	400	0											5s	Néboda	Si	12dr	
1419	Guillem Basit	Mataró	No	Si	Prevere	Cunyat	20	2	1	0	0							12dr				12dr	No			
1430	Pere Soler	Mataró	No	Si	Pare	Vei	100	4	3	20	2							40				10s	Fill	Si	1s	
1435	Caterina Portell, vídua	Mataró	No	Si	Prevere	Nét	100	5	3							1s			5s			5s	Nét	No		
1438	Bartomeu Català	Mataró	No	Si	Fill	Vei	1200	4	6	50	2	25s	50s			25s						10s	Fill	No	1s	
1447	Ramon Folgueres	Mataró	No	Si	Fill	Vei	132	3	3	50	1					30s	1s					2s	Fill	No	1s	
1449	Eulàlia Pont, muller sabater	Mataró	No	Si	Marit	Pare	40	8	3	20	0							20					Pare	No		
1452	Saura Olivera, vídua	Mataró	No	Si	Vei	Nebot?	120	5	2	0	0											77s	Nebot?	No		
1457	Pere Arnau	Mataró	No	Si	Pare	Oncle	200	4	1	400	0											5s	Pare	No		
1457	Clara Palau	Mataró	No	Si	Marit	Prevere	300	5	7	200	2	20s	20s					20s				10s	Filla	Si		
1459	Gabriel Arnau	Mataró	No	Si	Muller	Fill	200	5	5	200	4	2200s	30s			20s						3s	Fill	No		
1460	Vicenç Ballot	Mataró	No	Si	Fill	Vei	160	4	4	5s	3	3s	3s			12dr						3s	Fill	Si	1s	
1461	Clara Palau, vídua	Mataró	No	Si	Germà	Fill	200	6	5	6	5s	5s	5s			5s						5s	Fill	Si		
1461	Clara Català	Mataró	No	Si	Germà	Germà	200	4	2	200s	3	200s	200s									5s	Fill	No		
1469	Antoni Català	Mataró	No	Si	Fill	Vei		4	2		3	5s	5s			2s						5s	Fill	Si		
1475	Guillem Folgueres, pescador	Mataró	No	Si	Fill	Fill	100	4	4		5	5s	5s			5s						5s	Fill	Si	1s	
1475	Pere Folgueres	Mataró	No	Si	Vei	Vei	200	6	4	200								10s				10s	Fill	Si		
1477	Francesc Mas, àlies Roig	Mataró	No	Si	Germà	Fill	200	5	3	80	7	5s	5s									5s	Fill	Si		
1478	Clara Mates	Mataró	No	Si	Fill	Gendre	100	4	3		5	5			1s							3s	Fill	Si		
1490	Bernat Arnau	Mataró	No	Si	Fill	Cunyat	200	5	1		5	5	5		5							5s	Fill	Si		
1490	Gervàs Arnador Ballot	Mataró	No	Si	Germà	Vei	100	1	3		2											5s	Fill	Si		
1492	Pere Pareses, sastre	Mataró		Si	Muller	Sogra	200	7	2	Terra												5s	Fill	Si		
1494	Elnor Costa	Mataró	No	Si	Marit	Fill	240	2	3	40		5										3s	Fill	Si		
1496	Francina Folgueres	Mataró	No	Si	Marit	Fill	60	4	1		5	5	5		5							1s	Fill	Si		
1498	Juan Palau	Mataró	No	Si	Muller	Filla	300	11		10	1	10			5							5s	Filla	No		
1266	Guillem Femades	Órrus	Si	No	Nebot	Vei	50	10	2		0								200s			-	Nebot	No	15s	
1291	Berenguer Prat	Órrus	No	No	Vei	Vei	50	10	0		4	125s	100s	50s	25s	1s	5s					3s	No	No	2s	
1405	Jaume Ramir, àlies Martí	Órrus	Si	Si	Vei	Vei	800	11	2	10	0											10s	Altar		1s	
1457	Bartomeu Arnau, àlies Eroles	Teià	No	Si	Pare	Oncle	300	4	6	1							10s	30s				10s	Fill	Si	1s	

CONCLUSIONS

L'estudi de tres parròquies del Maresme Central durant la baixa edat mitjana, totes elles amb dinàmiques i poblacions molt diferents, ens ha permès veure com Mataró evolucionava enormement des del 1378 al 1497, amb un augment important de població, al voltant del 60%, en contrast amb Argentona i Òrrius on no s'observa cap evolució, ans al contrari, un petit retrocés de població durant aquell període del 18% a Argentona i del 40% a Òrrius. En aquest darrer cas, Òrrius, una parròquia que tenia només tretze focs el 1378 i acaba el segle XV amb vuit, fa que la sola pèrdua d'un foc suposi un increment gran del percentatge i, per tant, no sigui més relatiu.

Aquest fort augment de la població de Mataró durant el segle XV, se sustenta sobretot pel gran creixement que té l'entorn de la sagrera durant aquell segle. Per tant, es fa difícil de quantificar l'impacte de la crisi demogràfica de mitjan segle XIV, que segur que va ser important si ens atenem a la gran quantitat de masos rònecs que s'hi documenten, però el fort pol d'atracció que té la vila, fa que el seu increment de població contrasti força amb les dades historiogràfiques que quantifiquen en un 50% la pèrdua de població al camp i en un 20%, a Barcelona pel mateix període.

Un dels fet més remarcables de l'estudi és haver posat llum a les senyories que hi havia en aquestes poblacions de l'entorn de Barcelona, especialment a Mataró i a Argentona, i que demostra la gran quantitat de fragmentació senyorial que hi havia a trenta quilòmetres de Barcelona. Les tres poblacions eren clarament laiques, amb percentatges del 70%, pel que fa a l'adscripció personal i del mas, xifra fàcilment explicable atès que en els tres casos la senyoria jurisdiccional estava en els seus respectius castells, tots ells en mans laiques, i que posseïen la majoria de focs.

En canvi, aquesta majoria dominical es capgirava pel que fa a la implantació senyorial al territori, ja que al voltant del 60% de les senyories eren eclesiàstiques. Concretament, al terme de Mataró s'han documentat 23

senyories, a Argentona 27 i a Òrrius 4. En total, sumant els tres termes, hi havia 42 senyories diferents que posseïen masos o terres, descomptant les que estaven en més d'una població, la qual cosa suposa una fragmentació dominical del territori de l'estudi, del qual no hem sabut trobar paral·lelismes en altres treballs.

Era un territori, bàsicament, d'homes de remença, com correspon al territori que configurava el que es coneix com a Catalunya Vella. Les proporcions de remences estaven, durant la segona meitat del segle XIV, a l'entorn del 45% dels focs en el cas d'Argentona. Aquesta condició personal no condicionava la possible riquesa del remença, ja que tan sols ho feia respecte la seva adscripció a la terra i la seva llibertat. Entre els qui tenen més poder econòmic i social i que comencen a configurar el que seran les elits del segle XV, trobem molts remences. En el transcurs del segle XIV, però especialment durant el segle XV, molts varen perdre aquesta condició ja que es van redimir. Finalitzarà el segle amb un percentatge molt menor de remences, o, per ser més exactes, dels qui encara satisfien la quota establerta a Guadalupe i no s'havien redimit, a l'entorn d'un 30% a Argentona i d'un 8% a Mataró.

Una part de la pagesia tenia força d'excedent econòmic des de la primera meitat del segle XIV, fet que els permetia fer inversions, moltes en el mercat econòmic i de les exaccions senyoriales, com van fer tres pagesos d'Argentona el 1340 arrendant el delme de la vila o dos pagesos de Sant Martí de Mata el 1325 arrendant o avançant per deu anys els censos que ells pagaven pels seus masos. En tots dos casos els pagesos eren de remença. Al segle XV aquestes inversions per part de pagesos o homes de vila s'accentuen, i sovint els trobem arrendant tota mena de drets que fins aleshores havien estat en mans de la senyoria o els ciutadans de Barcelona.

Però alhora hi havia aloers de mas, els quals tenien el mas sense prestació de censos i sense senyoria, gairebé tots per haver-los redimit, en una proporció del 8% a Argentona en la segona meitat del segle XIV, la majoria procedents de l'antiga senyoria de Sant Marçal del Montseny, de la qual es van

redimir quan fou comprada pel feudal. Però, a banda dels aloers de mas, sí que hi havia moltes terres aloeres, que s'havien anat redimint, molts cops facilitat pels minsos censos que es percebien per part dels senyors, a l'interès del 5%, o sigui, amb una inversió que s'amortitzava en 20 anys.

Entre les exaccions senyorials destacava el lluïisme, segurament l'impost més lucratiu de què disposava el senyor, el qualensem que s'estabilitzà entorn del 10% del preu de la transmissió dels béns. A l'entorn de Mataró era pagat habitualment pel comprador, a diferència del que passava a moltes de les grans ciutats del Principat, on ho feia el venedor. La questia era un altre dels impostos que exigia el senyor als seus feudataris, la qual tenia un import molt variable entre els que el satisfieien, i sempre es pagava en diner, mai en espècie.

El delme era un impost d'origen eclesiàstic i territorial que s'acabà secularitzant en bona part, o sigui, passant a mans de senyors laics per compra, arrendament o establiment, arribant a suposar poc més d'una tercera part a Mataró i a Argentona, el que va "escapar" de l'església. Era una de les exaccions que més gravaven la renda pagesa i sovint era més elevat que els censos que satisfieia el propi mas, alhora que era pagat per tots els qui produïen, sobretot gra o vi, del qual no s'escapava ningú, ja fos servil o aloer, que és el que va passar amb gairebé la meitat del delme de Mataró i d'Argentona. A la baixa edat mitjana, aquest impost sovint va acabar arrendant-se, per garantir als seus obtentors un import fix, el qual cobraven per avançat, tal i com hem pogut documentar.

Una altra de les exaccions era el lloçol, que gravava en forma de cànon fix en mesura de gra i de vi per al manteniment de la ferreria, un dels destrets senyorials, i que habitualment es pagava en funció dels animals de tir que tenia cada llar. Afortunadament, en els castells de Mataró i de Burriac s'han conservat els corresponents llevadors dels rèdits per al segle XIV que ens ha permès saber la pressió que podia suposar aquest impost. A Mataró era molt inferior, ja que es pagava tan sols en funció dels animals de tir i anava des de

la mitja quartera d'ordi i de vi a un màxim de dues quarteres d'ordi i de vi. En canvi, a Argentona molts masos pagaven quatre quarteres de gra i dues de vi, la qual cosa suposa gairebé el doble del que es prestava a Mataró, i que en els casos que tenim documentats masos establerts en dates molt properes al llevador pel mateix senyor del castell de Burriac, s'ha comprovat que el lloçol suposava una exacció dues vegades superior del que suposen els censos del mas.

Finalment, parlariem dels censos emfitèutics, pagats en espècie o en diner. Hem arribat a la conclusió que fins a inicis del segle XIV la gran majoria dels masos pagaven principalment els censos en espècie, tot combinant-los amb petites quantitats de diners que se satisfien sobretot per Nadal. A mesura que ens acostem a mitjan segle XIV comencem a documentar reduccions dels censos en espècie per censos en diner, poques vegades fetes pels feudals, sinó sobretot per institucions religioses o benèfiques i per ciutadans de Barcelona, com ara els Lull, que van reduir els censos dels masos Català i Mata de Mataró el 1342 i 1343 respectivament. En canvi, el feudal s'apunta, tímidament, a aquestes reduccions dineràries ja acabant el segle XV. Tant si es tractava de reduccions mitjançant precaris, com si eren nous establiments, suposava per al senyor una entrada directa de diner, en moments on segurament feien molta falta, ja que el gra o el vi s'havia de transportar i després s'havia de comercialitzar, fet que d'una banda alentia l'obtenció de numerari i de l'altra les fluctuacions dels preus no garantien que els ingressos fossin estables. Aquestes conversions dels censos en diner, a la llarga, però, acabaria essent perjudicial per al senyor i favorable a l'emfiteuta, atès que no estava subjecte a la inflació, i amb els anys el cens quedava molt minorat. Molts dels pagesos emfiteutes aprofitaren els baixos censos que pagaven per sotsestablir terres a un cens molt superior i així poder aconseguir un important excedent monetari.

Els principals destrets senyoriais eren els molins i les ferreries. Al territori la totalitat del quatre molins que sabem documentalment que existien

en època medieval es trobaven a la conca de la Riera d'Argentona, l'única amb prou cabal i aigües subterrànies per poder alimentar les basses que els feien funcionar. En canvi, a Mataró, amb una conca hidrogràfica petita, tan sols es documenta un molí, en aquest cas de vent, establert a mitjan segle XV i que estava encara en funcionament durant el segle XVI. L'aigua, malgrat ser en principi un bé reial del qual els feudals s'apoderaren, també es comercialitzava. Altres destrets senyorials ben documentats, sobretot durant el segle XV, foren les escrivanies i la notaria, el forn, el mercat, especialment important i dinàmic a Mataró, la carnisseria, i la pesca.

Hem analitzat el poblament dispers d'abans i de després de la crisi de mitjan segle XIV, a fi de poder valorar la seva evolució. Tot aquest territori estava poblat de masos, el poblament principal fins acabada l'edat mitjana tant a Argentona com a Òrrius. En canvi, Mataró va anar evolucionant, amb un poblament dispers predominant fins ben entrada la segona meitat del segle XIV, per acabar amb una gran majoria de focs "urbans" a finals del segle XV. Una de les preguntes que sempre ha despertat més interès és saber com van afectar les crisis del segle XIV en aquests masos. A grans trets, trobem un augment molt significatiu de les vendes de masos, ja que el 93% de les documentades són vendes fetes després de la pesta. Aquest fet contrasta molt amb la construcció de masies de nova planta, atès que, amb posterioritat a la crisi del segle XIV, ja gairebé no es documenta l'establiment de cap terra amb la finalitat de construir una masia, fet relativament habitual fins a mitjan segle XIV i especialment durant la segona meitat del XIII. En tots els casos, el termini que es marca per edificar la masia és d'entre un i dos anys, amb censos força reduïts, per compensar l'esforç econòmic que suposava l'edificació. Hauríem de buscar l'explicació al fet que des de mitjan segle XIV no es construeixen més masies en la proliferació de masos rònecs i deshabitats que es troben en la documentació, i facilita als nouvinguts o als cabalers que volien restar al territori l'obtenció d'un habitatge, resultant sovint més fàcil arranjar una d'aquestes masies que no pas per construir-ne de noves.

Aquest aspecte dels masos rònecs és un dels que hem pogut documentar més bé, i que dona testimoni del que va representar el fenomen per al territori. Hem arribat a la conclusió que, si bé el punt culminant de la crisi fou el 1348, molts masos restaren abandonats abans d'aquesta data, segurament des de finals del segle XIII, per bé que el seu procés d'enrunament s'aniria allargant, depenent dels casos, fins ben entrat el segle XV. Això, ens ho certifica el document del 1356 pel qual la Cúria del castell de Mataró va vendre cinc masos, que, pel preu, gairebé podem afirmar que quatre d'ells devien estar rònecs, fet que també confirma la nostra hipòtesi que si bé el punt culminant de la crisi fou el 1348, la mala situació al camp ja es portava des de feia dècades, segurament des d'inicis del segle XIV, lligat a les crisis agràries que es documenten al camp català des del segle XIII. S'han documentat 26 masos rònecs, derruïts o abandonats, dels quals 16 a Mataró, 7 a Argentona i 3 a Òrrius. Estem segurs que no són, ni de bon tros, tots els que hi havia, ja que malgrat haver treballat amb molta documentació, no deixa de ser un minúscul percentatge de la que es va generar en un segle i mig a les poblacions estudiades.

Molts pagesos, alguns propers a aquests masos abandonats o rònecs, van incorporar-los al seu patrimoni mitjançant compra o establiment, evidentment en condicions molt avantatjoses per part dels senyor. Així no es fa gens estrany trobar al segle XV pagesos que acumulen dos, tres o fins i tot quatre masos, algun d'ells rònecs, i mai més es tornaran a edificar.

En canvi, l'arrendament de masos per a curts terminis de fins a quatre anys no es comença a documentar fins a la primera meitat del segle XV, fets sovint per mort del cap de casa amb els fills petits o per propietaris que havien anat a viure en zones urbanes. Aquests arrendaments es popularitzen força a finals del segle XV, essent una constant ja habitual durant el segles moderns.

Un aspecte que volíem intentar esbrinar era saber què valia un mas als segles XIV i XV al territori estudiat. Malgrat que hem documentat moltes vendes de masos, la gran diversitat de preus fa difícil de respondre la

pregunta. Sense anar més lluny, en la venda de masos feta per la Cúria a mitjan segle XIV, abans esmentada, aquests masos es venen entre els 21 sous el més barat i els 810 sous el més car!. L'explicació, caldria buscar-la en els censos que satisfien cada un d'ells, ja que el que es va vendre pel preu més baix tenia censos molt crescuts, i es tractava d'un mas rònec. La importància que les càrregues que satisfà un mas és un factor més determinant que el seu estat físic en el seu preu final queda confirmada en el cas de la venda de dos importants masos aloers al segle XV, pels quals es paguen 3.200 i 4.400 sous.

També hem pogut documentar força la mida que tenia un mas durant la segona meitat del segle XIV. Els masos a Mataró i a Argentona eren de dimensions considerables, essent d'entre 3 a 6 hectàrees els més petits, al voltant de les 10 hectàrees els mitjans i fins a 20 hectàrees els més grans. Pensem que no hi havia masos de menys de tres hectàrees, ja que per dessota d'aquesta superfície difícilment era autosuficient, llevat que el seu propietari no fos pagès sinó menestral i, per tant, no visqués únicament de la terra. L'estudi també confirma que els masos sovint tenien terres sota domini de diferents senyories, alhora que aquestes terres estaven molt fragmentades pel territori, documentant-se masos d'Argentona que tenien terres fins a set quilòmetres de la masia.

Pel que fa a la titularitat dels masos, en base a les confessions dels castells de Mataró (sense incloure Llavaneres) i de Burriac / Vilassar, es detecta un 17% de dones propietàries a Mataró i un 16% a Argentona/Vilassar, xifres com veiem molt coincidents.

En el capbreu del castell de Mataró iniciat el 1369, dels 48 masos confessats en tan sols vuit la titular era una dona, que representa el 17% del total, i d'aquests vuit casos en tres ho fan acompanyat del marit com a usufructuaris¹⁴⁶⁶. Del mateix capbreu, en la confessions de peces de terra sense

¹⁴⁶⁶ .- ACA, RP, BGC, FA, volum 204.

habitatge, dels 37 casos documentats tan sols en tres ho fa una dona, o sigui, en un 8%.

Pel que fa al capbreu de Burriac i de Vilassar, que inclouen les poblacions de Vilassar i Argentona, de les 86 confessions de masos Cuadrada ha trobat que en 14 les dones són les propietàries, que equivaldria a un 16%, gairebé una xifra idèntica a la del castell de Mataró¹⁴⁶⁷.

A banda del cereal, la vinya i l'horta, és destacable la importància que tenia el bosc en l'economia del masos del territori. La indústria de la fusta de Mataró i el seu entorn fou capdavantera en la Catalunya del segle XV, es destinà majoritàriament a la construcció marítima, es documentà també la construcció de caravel·les a les platges de Mataró i d'Argentona. Del bosc també es comercialitzen pinyons i carbó, i l'alt preu dels seus productes, especialment la fusta, suposa una renda fonamental per als masos.

Pel que fa al poblament agrupat, aquest seria inexistent a Òrrius i molt modest a Argentona. En canvi, Mataró va tenir un gran impuls a finals del segle XIV a l'entorn de la sagrera i, sobretot, de la plaça, creixement que es va consolidar durant gran part del segle XV, amb moltes transmissions i establiments de cases. A la segona meitat del segle XV, es configura el cós de casa com a mesura dels patis de terra, una mesura que ha estat en vigor fins a inicis del segle XX. La plaça del mercat era l'eix central de la vila, on hi havia el pou i el forn comunals, les carnisseries i les botigues porticades, i segurament una novetat fins ara, una porxada al bell mig, que faria de la vila un centre d'atracció comercial. Igual que en el conjunt del territori, l'espai que ocupava la sagrera i els terrenys del seu potencial creixement estaven també molt fragmentats senyorialment. S'observa que en acabar el segle XV hi ha un procés de nova urbanització molt important, es construeixen moltes cases amb l'ull posat a la riera de Cirera, i al sud de la vila, bases del primer creixement del segle XVI.

¹⁴⁶⁷ .- Cuadrada, *El Maresme Medieval*, p. 569.

Finalment, pel que respecta a la població, els vilatans, ens hem intentat aproximar a ells mitjançant dos dels moments importants de la seva vida i que acostumen a protocolitzar-se notarialment: el matrimoni i la mort.

Les llars estaven formades per famílies extenses, amb l'hereu/la pubilla i el seu cònjuge convivint amb els seus fills i amb els pares del cap de casa. No era estrany tampoc trobar algun oncle i, malgrat que costen de documentar, els mossos. De fills, se'n tenien molts, però a adults n'arribaven entre dos i tres de mitjana per parella. En el món dels masos el matrimoni era indispensable per a la continuïtat de l'explotació familiar. El contracte matrimonial quedava plenament plasmat en la documentació, amb els capítols matrimonials i les posteriors èpoques de dot i escreix, els quals sempre es pactaven i s'escripturaven abans del matrimoni. El mercat matrimonial era molt actiu, i calia anar a buscar els cònjuges on calgués, acostumant a ser més lluny com més gran era el dot que s'oferia o es rebia. Era un mercat d'àmbit local, comarcal i supracomarcal, ja que no sempre a la vila es podia trobar el que feia falta. Concretament, en el cas dels cònjuges mataronins, el 34% buscava la parella a la mateixa vila, contrastant amb el 49% dels cònjuges argentonins que es casaven amb contraents de la mateixa vila, segurament a causa del seu caire més rural. En ambdós casos, però, el 90% dels contraents es casaven amb cònjuges de la comarca del Maresme.

Quin era el valor del dot de les dones a la baixa edat mitjana en la zona estudiada? Concretament era de 1000 sous en base a una mostra de 123 matrimonis entre el 1349 i el 1500, sense haver trobat cap diferència entre la mitjana de la segona meitat del segle XIV i la de tot el segle XV. Aquest import, segueix a grans trets, els dots que es pagaven a l'àmbit rural de la Catalunya Vella, segons han anat documentant altres estudis. Uns dots que eren molt elevats per a l'economia domèstica, i que representaven una sagnia per a qui els pagava, havent de ser habitual vendre algun censal mort o pactar un pagament en diversos anys per poder fer-hi front, nomenant fins i tot fiadors per garantir-ne el pagament. Un problema que també es donava en

similars proporcions era quan calia restituir un dot. També hem documentat la firma d'espoli, una exacció feudal difícil de documentar, que era el pagament que es feia al senyor per tal que signés en concepte de domini les capitulacions matrimonials i, per tant, lloés i aprovés la garantia que s'havia fet del dot en béns que estaven sota la seva senyoria.

El moment de la mort també era molt important, i calia deixar-ho tot ben lligat a l'hora de fer testament. Així, es destinava una important suma per salvar l'ànima, repartida en llegats a l'església i en misses, seguit de les deixes als familiars, molts cops no tan importants. Precisament aquests llegats religiosos ens han permès documentar molts cops petites capelles i altars i bacines de les parròquies del territori, posant una cronologia que, en algun cas, fins ara no es coneixia.

Un dels costums que va arribar amb molta força a Mataró i a Argentona era destinar trenta-tres sous al trentenari de sant Amador, que eren trenta-tres misses en honor a aquest sant. Els hem pogut documentar des del 1382, avançant una mica la cronologia coneguda fins ara. El 80% dels testadors de Mataró i d'Argentona del segle XV demanen que se celebri un trentenari, xifra que la considerem altíssima i demostra la implantació que tenia a Mataró i als seus voltants.

En l'estudi, el 77% dels testadors nomenen hereu universal un fill o una filla, o sigui, un hereu o una pubilla, una institució totalment arrelada en aquest territori, a qui sovint es feia donació del mas en el moment del matrimoni. Habitualment l'heretament universal tenia en compte el sexe, essent sempre els homes davant de les dones, llevat de quan la diferència d'edat fos prou gran com per fer heretar la filla, ja casada, i que permetés posar un home al capdavant de l'explotació familiar.

Probablement la principal conclusió de l'estudi ha estat la importància que tenen els fons documentals privats que es conserven a casa nostra. Malgrat ser una recerca molt feixuga, estem convençuts que pot aportar importants línies d'investigació en l'aprofundiment dels masos i de les unitats familiars.

BIBLIOGRAFIA

- ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, Xavier, "Nobles, cavallers i altres poderosos homes. El Mataró del segle XI", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 91, (2008).
- ARGILÉS I ALUJA, Caterina, "Evolució dels preus lleidatans a la baixa edat mitjana (1362-1500)", dins de *Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 6, Barcelona, 1995.
- ARMENGOL I RUSIÑOL, Cristina, *Terra i pagesia a l'Allella baixmedieval. Els capbreus de Pere Pasqual i Pere Clariana* (inèdit), Treball DEA, 2007.
- ARNALL i JUAN, Maria Josepa., "Testaments de Fons Monacals Gironins existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XI-XV). Llurs clàusules diplomàtiques" dins de *Rubrica*, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, Universitat de Barcelona, 1989.
- AD, *Autopistes i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19*, Barcelona, 1995.
- AD, *De la Balma a la Masia. L'habitat medieval i modern al Vallès Oriental*, Museu de Granollers, 1996.
- AD, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona*, volum II, Fundació Noguera, Barcelona 2006.
- ALMERICH PADRÓ, Paulina, *El castell de Vilalba. Una joia del Vallès Oriental*. <http://www.laroca.cat/arxiumentoria/obres/5-2/5-2.pdf>
- AVENTÍN I PUIG, Mercè, *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*, Ed. AUSA, Sabadell 1990.
- AVENTÍN I PUIG, Mercè, *La societat rural a Catalunya en temps feudals*, Ed. Columna, Barcelona, 1996.

- AVENTÍN I PUIG, Mercè, "Família i unitat d'explotació", dins de *Història agrària dels països catalans*, dirigida per Emili Giralt i Raventós, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona 2004.
- AVENTÍN, Mercè i SALRACH, Josep Maria, *Història medieval de Catalunya*, ed. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 1998.
- BACH RIU, Antoni, *Diplomatari de l'arxiu diocesà de Solsona (1101-1200)*, Fundació Noguera, Barcelona 2002.
- BATLLE I GALLART, Carme i VINYOLES I VIDAL, Teresa, *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Rafael Dalmau editor, Barcelona 2002.
- BATLLE GALLART, Carme, "La casa barcelonina en el segle XIII: l'exemple de la família Durfort", dins de *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 9, Barcelona 1988.
- BAUCELLS I REIG, Josep, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, CSIC, Barcelona 2004.
- BARRIENDOS VALLVÉ, Mariano i POMÉS VIVES, Jordi, "La reconstrucción paleoambiental a través de documentación histórica. La cuencas de Sobirans i Vallalta (Maresme - Barcelona) en los siglos XVI-XIX", dins de *Revista de Geografia* núm. XXX-XXXI, 1996.
- BENITO I MONCLÚS, Pere, "Violències feudals i diferenciació social pagesa. Els homes de Sant Marçal del Montseny a Vilassar i Argentona a la segona meitat del s. XII", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 37, (1990).
- BENITO I MONCLÚS, Pere, *Les parròquies del Maresme a la Baixa Edat Mitjana. Una aproximació des de les visites pastorals (1305-1447)*, Caixa d'Estalvis Laietana, Barcelona, 1992.
- BENITO I MONCLÚS, Pere, "L'obertura al mar d'una societat feudal. La gènesi dels primers veïnats marítims de la comarca del Maresme: Vilassar. 1400-1550", dins *Els quaderns de Singladures* núm. 1, Vilassar de Mar 1992.

- BENITO I MONCLÚS, Pere, *Catàleg de la documentació en pergami de l'antic arxiu del Marquesat de Moja conservada a la Biblioteca de Catalunya referent a les senyories de Sant Vicenç i Vilassar*, Museu Municipal de Vilassar de Dalt, 1998.
- BENITO I MONCLÚS, Pere, "Poder i societat al Maresme medieval: els Sant Vicenç (1022-1271)", dins de *Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'arquitectura militar medieval*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2000.
- BENITO I MONCLÚS, Pere, *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, CSIC, Barcelona 2003.
- BENITO I MONCLÚS, Pere, "Casa rural y niveles de vida en el entorno de Barcelona a fines de la edad media", dins de *Pautas de consum i nivells de vida al món rural medieval*, Universitat de València, 2008.
- BLANCO DE LA LAMA, Joan, "Masos grassos a la vall d'Amer (segles XIV-XVI)", dins d'*El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, Universitat de València, 2003.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, *El mas, el senyor i el pagès*, Curial, Barcelona 1995.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, *Diccionari de la Catalunya Medieval (ss. VI-XV)*, Edicions 62, Barcelona 2000.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, "L'organització de l'espai rural i diferents models de poblament a l'edat mitjana", dins de *II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2003.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, "Els masos a l'edat mitjana. Història i arqueologia", dins d'*El mas medieval a Catalunya*, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles 1998.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, NUET I BADIA, Josep, *Els molins fariners*, Ketres editora, Barcelona 1983.

- BONAMUSA, Joan, GARÍ, Isabel, CLARIANA, Joan Francesc, “Notícia sobre l'excavació del sector de la torre semi-circular de can Modolell (Cabrera de Mar)”, dins de *XIV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1998.
- BONAMUSA ROURE, Joan, *De la Civitas d'Iluro a Alarona (Mataró, Barcelona). Entre la tetrarquia i els carolingis*, Accèssit Premi Iluro 2010, Mataró 2011.
- BONET I GARÍ, Lluís, *Les masies del Maresme*. Ed. Montblanc, Barcelona, 1983.
- BONNASSIE, Pierre, *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, vol. I, Edicions 62, Barcelona 1979, p. 215.
- BOU I ILLA, Joan i VELLVEHÍ I ALTIMIRA, Jaume, *Del romànic al gòtic. El monestir de Santa Maria de Roca Rossa*, Grup d'Història del Casal, Mataró 2010.
- BUSQUETA I RIU, Joan i CUADRADA I MAJÓ, Coral, "Un grup social a la conquesta l'entorn rural. Els funcionaris regis i la seva implantació en el Pla de Barcelona i en el Mares me", dins de *l'Avenç* núm. 94, (1986).
- BUSQUETA I RIU, Joan J., *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar als segles XIII-XIV*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona 1991.
- BUSQUETA I RIU, Joan J., *Sant Andreu de Palomar al segle XV en els seus textos*, Centre d'Estudis Ignasi Iglésies, Barcelona 2012.
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim, *Les cases pairals catalanes*, Edicions Destino, Barcelona, 1965.
- CARCELLER I BARRABEIG, Gerard, *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, 1998.

- CARRERAS I CANDI, Francesc, *Argentona Històrica*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1891.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*, Barcelona, 1892.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, *Lo castell de la Roca del Vallès*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona 1895.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, *Lo Castell de Burriac o de Sant Vicents*, Centre Excursionista de Catalunya, Mataró, 1904.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, *Orígens de la Riera d'Argentona*, Barcelona, 1904.
- CASTILLO I EZQUERRA, Maria Josep, *Argentona i Vilassar, a cavall de dues èpoques*. Ed. L'Aixernador, Argentona, 1990.
- CERDÀ, Josep. A. i GURRI, Esther, "Continuïtat i canvis a la vila d'Alarona (Mataró) a l'Alta Edat Mitjana", dins de *Ier Congrés d'arqueologia medieval i moderna de Catalunya*, Igualada 1998.
- CLARIANA, Joan Francesc, "Les vies de comunicació del Maresme a l'antiguitat: Estat de la qüestió", dins de *V Sessió d'estudis mataronins*, Mataró, 1989.
- CLARIANA I ROIG, Joan Francesc, "Aproximación a la red viaria de la comarca del Maresme", dins de *Simposio: La red viaria en la Hispania Romana, Tarazona 1987*. Saragossa, 1990.
- CLARIANA I ROIG, Joan Francesc i JUNCOSA I CASTELLÓ, Ramon, "El vidre a Mataró II", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 28, (1987)
- CLAVELL I NOGUERAS, Jaume, *Argentona, història i records*, Ajuntament d'Argentona, 1990.
- CÒDEX-ARQUEOLOGIA i PATRIMONI, "Necròpolis alt medieval de cal Guardià", dins de *Fonts*, núm. 27, butlletí del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell, Argentona, 2006.

- CODINA, Jaume, *Els Santboians de 1490*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.
- CODINA, Jaume, *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat*. Fundació Noguera, Barcelona, 1997.
- COLOMER BUSQUETS, Josep, "L'ermita de Sant Simó. Mataró. Recull de dades històriques", dins de *VIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1992.
- COMAS VIA, Mireia, "Trencant el mite de la mare cruel. Les vídues mares i les segones núpcies (Barcelona, segles XIV-XV), dins de *III seminari d'estudis medievals d'Hostalric*, 2013.
- CRUZADO I ALORDA, Antoni, *La força de Cartellà tremola*, Taller d'història de Maçanet de la Selva, <http://www.fumh.cat/cms/files/Nissaga-dels-Cartella.pdf>
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, *El Maresme Medieval: Les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*, Tesi Doctoral, UB 1987.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, *El Maresme Medieval: Hàbitat, Economia i Societat, segles X-XIV*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1988.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, "Documentació medieval" dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 33, (1989).
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, "L'emergència dels funcionaris: Pere Desbosc", dins de *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum III, Barcelona 1996.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, "Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana", dins de *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, Universitat de València, 1997.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, "El paisatge i l'organització del territori al Maresme medieval", dins de *Territori i societat a l'Edat Mitjana. Història, Arqueologia, Documentació*, núm. 1, Lleida, 1997.

- CUADRADA I MAJÓ, Coral, *L'aixada i l'espasa. L'espai feudal a Catalunya*, Arola editors, Tarragona, 1999.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, *El llibre de la pesta*, Rafael Dalmau editor, Barcelona 2012.
- CUADRADA I MAJÓ, Coral, "Mujeres medievales. Labores, vidas y trabajos", dins d'*Oikonomía: cuidados, reproducción, producción*. Universitat Rovira i Virgili, Tarragona 2015.
- CUBONI, Caterina, "Mataró i la presència dels jutges d'Arborea a Catalunya (s. XIV)", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 65, (1999).
- DANÉS I TORRES, Joaquim, "Estudi de la masia catalana", dins de *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, Barcelona, 1930.
- DANTÍ I RIU, Jaume, "Propietat reial i béns comunals al Vallès a l'època moderna", dins de *Ponències, Anuari del Centre d'Estudis de Granollers*, 1997.
- DÍAZ PÉREZ, Roser i FORN I SALVÀ, Francesc, "500è aniversari de l'alliberament dels lligams senyorials dels Castell de Burriac i Mataró", dins de *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 10, Mataró, 1980.
- FÀBREGA I GRAU, Àngel, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Vol. I. Documents dels anys 844-1000*, Arxiu Capitular de la Catedral, Barcelona, 1995.
- FARÍAS ZURITA, Víctor, "La proclamació de la pau i l'edificació els cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)", dins de *Les sagreres a la Catalunya Medieval*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2007.
- FARÍAS ZURITA, Víctor, *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments d'una societat senyoritxada (segles XV-XIV)*, Universitat de València, 2009.

- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, *El conflicte remença a la Catalunya del segle XV (1388-1486)*, Editorial Afers, Catarroja, 2002.
- FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “Establiments de masos després de la Pesta Negra”, dins d’*El mas català durant l’edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001.
- FERRER I CLARIANA, Lluís, *Valldeix*, Museu i Arxiu Històric i Arxiprestal, Mataró 1966.
- FERRER I CLARIANA, Lluís, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, volum I, Museu Arxiu Històric Arxiprestal, Mataró 1968.
- FERRER I MALLOL, Maria Teresa, “Establiments de masos després de la pesta negra”, dins d’*El mas Català durant l’edat mitjana i la moderna (s. IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001.
- FONT VALENTÍ i ALTRES, “Les senyories a l’entorn del castell de Montsoriu. El cas de la vall d’Arbúcies”, dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XIII-XV). Actes del I Seminari d’Estudis Medievals d’Hostalric*, Hostalric, 2009.
- FREEDMAN, Paul H., *Assaig d’història de la pagesia catalana (segles XI-XV)*, Edicions 62, Barcelona, 1988.
- GARCIA ESPUCHE, Albert i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel, *La construcció d’una ciutat: Mataró 1500-1900*, Patronat Municipal de Cultura, Mataró, 1989.
- GIFRE, Pere, i LLUCH, Rosa, “Continuïtat del mas català”, dins d’*El mas català durant l’edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001.
- GIFRE RIBAS, Pere, “Mercat de la terra i formació de patrimonis agraris (1486-1720). Una primera aproximació”, dins d’*Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, a càrrec de Rosa Congost i Lluís To, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.

- GIFRE RIBAS, Pere, *Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya Vella (vegueria de Girona, s. XVI-XVIII)*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2011.
- GIFRE RIBAS, Pere, *Els senyors útils i propietaris de Mas. La formació històrica d'un grup social pagès (vegueria de Girona, 1486-1730)*, Fundació Noguera, Barcelona 2012.
- GIMÉNEZ I BLASCO, Joan, "L'escrivania de Mataró, Una dilatada pervivència feudal", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 27, Mataró 1987.
- GIMÉNEZ I BLASCO, Joan, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Premi Iluro 2000, Mataró 2001.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim, "Els molins medievals d'Argentona", dins de *Felibrejada* núm. 55, Grup d'història del Casal, Mataró 2001.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim, *L'arquitectura religiosa preromànica i romànica en el Baix Maresme*, volum 2, Ed. La Comarcal Edicions, Argentona, 2002.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim, "L'organització de l'espai i models de poblament del Baix Maresme durant l'Edat Mitjana", dins de *II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2003.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim, *L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIV-XVI). Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona*, Tesi Doctoral, 2011.
- HOMS I BRUGAROLAS, M. Mercè, *El sindicat remença de l'any 1448*, col·lecció Documents de l'Arxiu Municipal, núm. 11, Girona, 2005.
- IGLÉSIES I FORT, Josep, *La població del Maresme a la llum dels censos generals*, Mataró, 1971.
- IGLÉSIES I FORT, Josep, *El fogatge de 1497*, Fundació Vives i Casajoana, Barcelona, 1991.

- KENNELLY, Karen, "Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona (1030-1130)", dins d'*Anuario d'Estudios Medievales*, núm. 5, 1968.
- LLOVET, Joaquim, "Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm 33, (1984).
- LLOVET, Joaquim, "La nòmina de les famílies de Mataró i l'excavació del lloçol segons el capbreu de Pere de Màrgens", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 32, (1988).
- LLOVET, Joaquim, *Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró 2000.
- LLUCH I BRAMON, Rosa, "El mas i la servitud en els segles XIV i XV. Una aproximació", dins d'*El mas medieval a Catalunya*, Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, núm. 19, Banyoles, 1998.
- LLUCH I BRAMON, Rosa, *Els remences. La senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV*, Biblioteca d'Història Rural, col·lecció Estudis 5, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Girona, 2005.
- LLUCH I BRAMON, Rosa, "Las dotes y la diferenciación campesina: una aproximación a partir de la exacción servil del matrimonio", dins de *Pautas de consum i nivells de vida al món rural medieval*, Universitat de València, 2008.
- LLUCH I BRAMON, Rosa i MALLORQUÍ I GARCIA, Elvis, "Els masos a l'època medieval. Orígens i evolució", dins de *L'organització de l'espai rural a l'Europa Mediterrània. Masos, possessions, poder*, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Girona 2003.
- MADURELL i MARIMÓN, Josep Maria, "Antiguas construcciones de naves (1316-1740)", dins d'*Hispania* núm. 109, Madrid 1968.

- MALLORQUÍ I GARCIA, Elvis, "El mas com a unitat d'exploració agrària. Repàs dels seus orígens", dins d'*El mas medieval a Catalunya*, Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, núm. 19, Banyoles, 1998.
- MALLORQUÍ I GARCIA, Elvis, "Homes, viles i masos (Cruïlles, 1319)", dins d'*Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, a càrrec de Rosa Congost i Lluís To, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- MARCÓ I MASFERRER, Xavier, "La diferenciació pagesa a la Catalunya baixmedieval: la revisió del cas de la vall d'Aro", dins d'*Estudis d'història agrària* núm. 21, Barcelona 2008.
- MARCÓ I MASFERRER, Xavier, "La senyoria del delme de l'almoïna del pa de la Seu de Girona a Santa Cristina d'Aro al segle XV", dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XII-XV), Actes del I Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric*, p. 118-131, Hostalric, 2009.
- MARCÓ I MASFERRER, Xavier, "Estructura familiar i estratègies matrimonials de la pagesia de mas de la vall d'Aro al segle XV", dins de *VIIè Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2010.
- MARFÀ I RIERA, Carles, "Alois del rector de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 7, (1980).
- MARFÀ I RIERA, Carles, "Notaries i notaris a Mataró (segles XI-XV). Antecedents i gènesi d'una institució", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 27, (1987).
- MARTÍ I BONET, Josep M, "Al voltant dels orígens de la parròquia de Santa Maria de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 93, (2009).
- MARTÍ i COLL, Antoni, *Història d'una família (segona part)*, Premi Iluro 1977.

- MARTÍNEZ GIRALT, Alejandro, *El poder feudal, els agents i el territori. El vescomtat de Cabrera (1199-1423)*, Centre d'Estudis Selvatans, 2012.
- MASSONS I ESPLUGUES, Josep Maria. *Història de la vila de Malgrat de Mar*, Malgrat 2010.
- MEDINA, Ester i POU, Roser (inèdit), *Memòria de l'excavació arqueològica al jaciment de la ciutat romana d'Iluro (Mataró, El Maresme): can Cruzate*, Mataró, setembre-desembre de 2008
- MIERES, Tomàs, *Costums de Girona*, Col·lecció Documents 3, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Girona, 2001.
- MONER I CODINA, Jeroni, “L’estructura tipològica del mas: els precedents medievals”, dins d’*El mas medieval a Catalunya*, Quaderns del Centre d’Estudis Comarcals de Banyoles, núm. 19, Banyoles, 1998.
- MONTORO I MALTAS, Joan, “La batllia mataronina, estudi del primer volum (1429-1435): Institució i vida quotidiana”, dins de Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, núm. 108, (2014).
- NADAL I OLLER, Jordi, “La població”, dins d’*Història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1983.
- OLIVA I RICÓS, Benet, “Vilassar, Universitat i carrer de Barcelona (1419-1553)”, dins d’*Ipsa Arca*, núm. 4, Museu Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt, 2000.
- OLIVA I RICÓS, Benet, *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala (s. XIV-XVII)*. Caixa d’Estalvis Laietana, Mataró, 2002.
- OLIVA I RICÓS, Benet, “Els Argentona, castlans de Burriac (s. XII-XV)”, dins de *III Jornades d’Història i Arqueologia Medieval del Maresme. De Constantí a Carlemany. El pas de l’antiguitat tardana al món medieval*, Grup d’Història del Casal, Mataró 2009.
- OLIVER I BRUY, Jaume, *Introducció a la història de Premià de Dalt*, Ajuntament de Premià de Dalt, 2003.

- ORTÍ GOST, Pere, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval. Barcelona segles XII-XIV*, CSIC, Barcelona 2000.
- PALOU I MIQUEL, Hug, "L'organització de l'espai i models de poblament a l'Alt Maresme", dins de *II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2003.
- PARRAMON I DOLL, Antoni, "El trentenari de Sant Amador", dins d'*Ilerda*, núm. 38, Lleida, 1977.
- PELLICER I PAGÈS, Josep M., *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro*, Mataró 1887.
- PÉREZ GÓMEZ, Xavier, *La cartoixa de Montalegre*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 2004.
- PIÑOL i ALABART, Daniel., *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV*, Edicions del Centre de Lectura, Reus 1998.
- PLADEVALL I FONT, Antoni (Dir.), *Catalunya Romànica. El Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme*, vol. XX Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1992.
- PONS I GURI, Josep Maria, *Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar*, Barcelona 1984
- PONT I PEDRÒS, Teresa, "Els testaments de Cervera. Estudi d'un llibre de testaments del segle XV", dins de *Miscel·lània Cerverina*, núm. 8, Cervera, 1972, p. 97-108.
- PUCHADES, Ramon J., *Als ulls de Déu, als ulls dels homes. Estereotips morals i percepció social*, Universitat de València 1999.
- PUIG I CADAFALCH, Josep, "La casa catalana" dins de *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, 1913.
- QUADRADA, Oriol, "El document més antic sobre Alarona (Mataró)", dins de *Cingles* núm. 32-33, Mataró 1977.

- REDONDO GARCÍA, Esther, *El Fogatjament general de Catalunya de 1378*, CSIC, Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2002.
- REIXACH i PUIG, Ramon, *Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. XV-XVIII*, Premi Iluro 2005, Mataró 2006.
- REIXACH i PUIG, Ramon, "Aproximació a la història de Santa Maria de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 92, (2008).
- RIBAS I BERTRAN, Marià, "Els vasos hallstattics d'Argentona", dins de *Butlletí del Círcol Catòlic d'Obrers*, Mataró, 1931.
- RIBAS I BERTRAN, Marià, *Origen i fets històrics de Mataró*, Mataró 1934.
- RIBAS I BERTRAN, Marià, *El poblament d'Ilduro*, Barcelona, 1952.
- RICHOU I LLIMONA, Montserrat, *Aproximació a la història d'Argentona (segles XIII-XV)*, Premi Burriac 1985, Ajuntament d'Argentona, 1987.
- RICHOU I LLIMONA, Montserrat, *El baix Maresme a l'època baix medieval*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2007.
- RIERA MELIS, Antoni "Barcelona en els segles XIV i XV, un mercat internacional a escala mediterrània", dins de *Barcelona Quaderns d'Història*, núm 8, (2003).
- RIERA MELIS, Antoni, *Crisis frumentàries, iniciatives privades i polítiques públiques de proveïment a les ciutats catalanes durant la baixa edat mitjana*, IEC, Barcelona 2013.
- RIERA I MELIS, Antoni i VINYOLES I VIDAL, Teresa-Maria, "Les pautes dels comportaments", dins de *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum III, Barcelona 1996.
- RIERA I MELIS, Antoni i FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, "La crisi econòmica i social al camp", dins de *Història agrària dels països catalans*, dirigida per Emili Giralt i Raventós, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona 2004.

- RIUS, Josep, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, volum I, CSIC, Barcelona 1945.
- RIVERA CARRETA, Milagros, "El dot i el lloc de la dona a la societat medieval", dins de revista *Avenç* núm. 69, Barcelona 1984.
- ROQUÉ I MARGENAT, Josep Maria., *Òrrius (Maresme). Contribució a la història del poble*. Grup d'història del Casal, Mataró 1998.
- ROQUÉ I MARGENAT, Josep Maria, "Organització de l'espai i poblament medieval d'Òrrius", dins de *II Jornades d'Història i i Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament*, Grup d'Història del Casal, Mataró, 2003.
- SALICRÚ I PUIG, Manel, "Les cases de la rectoria de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 1, (1978).
- SALICRÚ I PUIG, Manel, "La casa de cós de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* núm. 35, (1989).
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "El plet entre els hereus de Pere de Màrgens i els primers passos per a la llució. Notes documentals del castell de Mataró durant el regnat de Ferran d'Antequera", dins de *IX Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1992.
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol del 1448", dins de *Fulls del Museu de Santa Maria de Mataró*, núm. 46, (1993).
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "La llució de 1419 segons les primeres inscripcions del castell Mataró als llibres de comptes del Batlle General de Catalunya (1420-1421)", dins de de *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1994.
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "A foc! A foc! Assalt, incendi i destrucció del castell de Mataró per part del sagramental a mitjan segona dècada del segle XV", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 60, (1998).

- SALICRÚ I LLUCH, Roser, *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrdia amb Barcelona de 1481*, Ajuntament de Mataró, 1999.
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "El llibre de verbals del batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 67, (2000).
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "Mataró, seu de la Generalitat de Catalunya en temps de pesta (1494 i 1515)", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 75, (2003).
- SALICRÚ I LLUCH, Roser, "«Perquè la pega se fa a Mataró e per la costa del Maresma (...)» i «de taules de pi (...) en lo Maresma (..) ne ha de provehir tot lo món». L'exploració dels recursos forestals mataronins a la baixa edat mitjana", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 100, (2011).
- SALRACH, Josep Maria, "Orígens i transformacions de la senyoria a Catalunya (segles IX-XIII)", dins de *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, Universitat de València, 1997.
- SALRACH, Josep Maria, "La senyoria al camp català medieval: visió de conjunt i noves perspectives", dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XIII-XV). Actes del I Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric*, pàgs. 9-22, Hostalric, 2009.
- SALVADÓ I MONTORIOL, Joan, *Història medieval d'un territori: Sant Fruitós del Bages (segles XI-XVI)*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003.
- SALVADÓ I MONTORIOL, Joan, *El monestir benedictí de Sant Benet del Bages. Fons documental: identificació, edició i estudi. Segles X-XI*, TD (inèdita), Lleida, 2012.
- SERRA I CLOTA, Assumpta, *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (s. XIII-XVI)*, Eumo editorial, Vic, 1990.

- SERRA I CLOTA, Assumpta, "Evolució tipològica del mas a Tavertet (segles X-XV)", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 16-17, Barcelona 1995.
- SERRA I PUIG, Eva, "Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya", dins d'*Estudis d'Història Agrària* núm. 7, Barcelona 1988.
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago i SOBREQUÉS CASTILLO, Jaume, *La guerra civil catalana del segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 1973.
- SOLER I SALA, Maria, "Feudalisme i nucleació poblacional. Processos de concentració de l'hàbitat al comtat de Barcelona entre els segles X i XIII", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, núm. 23-24, Barcelona 2002.
- SOLER I SALA, Maria, "Feudalisme i mercat: vers una nova estructura dels intercanvis. L'exemple de la baronia de Castellvell de Rosanes entre l'alta i la plena edat mitjana", dins de *IV Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2004.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "Masies de Mata. Can Gol", dins de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 57, (1997).
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "L'alimentació domèstica a Dosrius i a Vilassar entorn del 1400", dins de *XVII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 2001.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "La societat i l'habitatge d'Argentona a finals del segle XVI", dins de *XVIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 2002.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "La Torre Llauder. La masia i els seus propietaris", dins de *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1999.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, *Argentona, de la sagrera a la vila (1295-1900)*, Ajuntament d'Argentona, 2002.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "El priorat de Sant Pere de Clarà (Argentona) a inicis del segle XVI. Una mirada a través del Capbreu", dins de *XXIX Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, 2003.

- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “La successió testada a Argentona al segle XIV”, dins de *XIX Sessió d’Estudis Mataronins*, Mataró, 2003.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “El poblament dispers al Maresme. Els masos medievals”, dins de *L’organització de l’espai i models de poblament, II Jornades d’Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Grup d’Història del Casal, Mataró, 2003.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “Dosrius al segle XV. Un estudi a través dels testaments” dins de *L’organització de l’espai i models de poblament. II Jornades d’Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Grup d’Història del Casal, Mataró, 2003.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “Economia local en la Catalunya del segle XV. Censos i censals a Argentona”, dins de *III Jornades d’Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Grup d’Història del Casal, Mataró, 2006.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “Els masos a Argentona al segle XV”, dins de *XXI Sessió d’Estudis Mataronins*, Mataró, 2005.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, “La senyoria a Argentona (el Maresme) durant el segle XV”, dins de *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (ss. XII-XV), Actes del I Seminari d’Estudis Medievals d’Hostalric*, pàgs. 132-144, Hostalric, 2009.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, Argentona al segle XV. Terra de remences. Ajuntament d’Argentona, 2011.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "Concesions per buscar aigua i els seus conflictes. El cas d'Argentona (el Maresme), segles XVI-XIX", dins d'Estudis d'història agrària núm. 24, Barcelona 2012.
- SUBIÑÀ I COLL, Enric, "La quadra o domus del Cros", dins de *VI Trobada d’Entitats de recerca local i comarcal del Maresme*, Alella 2013.
- TO FIGUERAS, Lluís, *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XII)*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

- TO FIGUERAS, Lluís, "Cicles de vida i matrimoni a la Catalunya medieval. L'exemple de la notaria d'Amer vers 1300", dins de *VIIIè Congrés sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida 2010.
- VENDRELL FÁBREGAS, Salvador, *Tordera, arrels d'un poble*, Blanes 1988.
- VENTURA, Jordi, "Les equivalències monetàries oficials a Catalunya a principis de l'edat moderna" dins de *I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984.
- VERCHER I LLETÍ, Salvador, *Casa, família i comunitat veïnal a l'horta de València. Catarroja durant el regnat de Ferran el Catòlic (1479-1516)*, Aj. de Catarroja, 1992.
- VICENS VIVES, Jaume, *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, CSIC, Instituto Jerónimo Zurita, Barcelona, 1945.
- VICENS VIVES, Jaume, *Els Trastàmars (segle XV)*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1954.
- VILÀ VALENTÍ, Joan, "Aspectes geogràfics i territorials del mas", dins d'*El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona 2001.
- VILAGINÉS I SEGURA, Jaume, *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Abadia de Montserrat, 2001.
- VINYOLES I VIDAL, Teresa, "La qualitat de vida en un mas del Vallès al segle XV", dins d'*El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, 2001.
- VINYOLES, Teresa, i VARELA, Elisa, "La caixa de núvia. Un procés del segle XIV", dins d'*Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, núm. 22, Barcelona 2001.
- XAUBET I VILANOVA, Josep, "El primer document propi de la parròquia de Santa Maria. El delme del peix del 1296", dins de *I Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró 1984.

ZAPATA BUXENS, Maria Assumpció, *Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a l'edat moderna. Els batlles de sachs i els batlles reials a la baronia des Bosc*, Ed. Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1998.

ZAPATA BUXENS, Maria Assumpció, *La Baronia Desbosch del Maresme. Una jurisdicció feudal en l'edat moderna*, Ed. Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 2004.